ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

70 DE ANI DE LA RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN 1907

RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN 1907. PREMISE ȘI SEMNIFICAȚII
MIRCEA IOSA

RĂSCOALA DIN 1907. ECOURI ÎN CORESPONDENȚA PRIMITĂ DE N. IORGA ȘI ÎN ACȚIUNEA SA POLITICĂ
NICOLAE LIU

SPIRU HARET ȘI RĂSCOALA DIN 1907
VICTORIA POPOVICI

RĂSCOALA DIN 1907 ÎN DOCUMENTE
DAMIAN HUREZEANU

ÎN ÎNTÎMPINAREA CENTENARULUI INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

ÎNTĂRIREA CAPACITĂȚII DE APĂRARE A ȚĂRII ÎN ANII 1866—1877 ÎN VEDEREA CUCERIRII INDEPENDENȚEI
RADU I. VASILE

AJUTORUL BĂNESC ȘI MATERIAL AL TRANSILVĂNENILOR ÎN SPRIJINUL RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI (II)
PAUL ABRUDAN

DOCUMENTAR
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ
REVISTA REVISTELOR
RECENZII
ÎNSEMNĂRI

2

TOMUL 30 1977

FEBRUARIE

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

VASILE MACIU (redactor responsabil); ION APOSTOL (redactor responsabil adjunct); NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (membri).

Preţul unui abonament este de 120 lei.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI", Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-import presă. P.O.BOX 136—137. Telex 11226 Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă, se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacţiei
B-dul Aviatorilor, nr. 1
Bucureşti, tel. 50.72.41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 30, nr. 2,
februarie 1977

SUMAR

70 DE ANI DE LA RĂSCOALA ŢĂRANILOR DIN 1907

MIRCEA IOSA, Răscoala ţăranilor din 1907. Premise şi semnificaţii 183
NICOLAE LIU, Răscoala din 1907. Ecouri în corespondenţa primită de N. Iorga şi în acţiunea sa politică 199
VICTORIA POPOVICI, Spiru Haret şi răscoala din 1907 219
I. D. SUCIU Apelul lui George Pop de Băseşti pentru ajutorarea văduvelor şi orfanilor ţăranilor din răscoala de la 1907 231
DAMIAN HUREZEANU, Răscoala din 1907 în documente 237

ÎN ÎNTÎMPINAREA CENTENARULUI INDEPENDENŢEI DE STAT A ROMÂNIEI

RADU I. VASILE, Întărirea capacităţii de apărare a ţării în anii 1866—1877 în vederea cuceririi independenţei 265
PAUL ABRUDAN, Ajutorul bănesc şi material al transilvănenilor în sprijinul războiului pentru cucerirea independenţei de stat a României (II). 279

DOCUMENTAR

GHEORGHE DIACONU, Unitatea culturii materiale şi spirituale a populaţiei daco-romane în secolele III—VI 301
ŞTEFAN OLTEANU, Etapele procesului de formare a statelor feudale româneşti 313

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Sesiunea de comunicări „Lupta poporului român pentru apărarea independenţei şi rolul lui Vlad Ţepeş în organizarea şi întărirea statului" *(Gelu Apostol)*; Al IV-lea Simpozion naţional de istorie agrară a României *(Constantin Şerban)*; Simpozionul ştiinţific „România şi sistemul tratatelor de pace de la Versailles" *(N. Dascălu)*; A II-a întîlnire a comisiei mixte de istorici români şi iugoslavi *(D. Mioc)*; Primul simpozion de istorie româno-austriac *(Gh. I. Ioniţă)*; Al doilea colocviu româno-american de istorie *(Paul Cernovodeanu)*; 331

RECENZII

ILIE CORFUS, *L'Agriculture en Valachie depuis la Révolution de 1848 jusqu'à la Réforme de 1864*, Bucureşti, Edit. Academiei R.S.R., 1976, 216 p. *(Vasile Maciu)* 343
NICOLAE EDROIU, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Cuvînt înainte Acad. prof. Ştefan Pascu, Cluj-Napoca, 1976, 231 p. + 9 il. *(Adolf Armbruster)* 346
A. MILLER, *Mustapha Pacha Baîractar*, A.I.E.S.E.E. (Études concernant le sud-est européen), Bucarest, 1975, 466 p. *(Lucia Taflă)* 349
HÉLÈNE VÉDRINE, *Les philosophes de l'histoire. Déclin ou crise?* Paris, Payot, 1975, 200 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 352

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

* * * „Boletin de la Academia Nacional de la Historia" Caracas, tom. LVIII (1975), nr. 229—232, 873 p. *(Nicolae N. Rădulescu)* 359

ÎNSEMNĂRI

Istoria României — * * * *Izvoare istorice prahovene.* vol. II, *Contribuții la istoria mișcării muncitorești 1929—1933*, Ploiești, 1976, 281 p. *(Constantin Dobrescu);* ALEXANDRU ODOBESCU, *Opere*, IV, *Tezaurul de la Pietroasa*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, 1080 p. + 134 fig. + 24 pl. color *(George Trohani);* * * * *Satu Mare. Studii și comunicări*, III, 1975, 282 p. + XXX pl. *(Doru Radosav);* **Istoria universală:** ROBERT A. KANN, *A History of the Habsburg Empire, 1526—1918*, Berkeley, University of California Press, 1974, 646 p. *(Ștefana Simionescu),* * * * *Memorial de război*, București, Edit. politică, 1976, 599 p. *(Mihai Oprițescu);* EDWARD R. TANNENBAUM, *The Fascist Experience. Italian Society and Culture*, New York — London, Basic Books Inc., Publishers, 1972, 357 p. *(Nicolae Dascălu)* 363

BULETIN BIBLIOGRAFIC *(Gelu Apostol)* 375

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 30, no. 2,
février 1977

SOMMAIRE

70e ANNIVERSAIRE DE LA GRANDE RÉVOLTE DE 1907

MIRCEA IOSA, La grande révolte des paysans de 1907. Prémisses et signification 183
NICOLAE LIU, La révolte de 1907. Echos dans la correspondance reçue par N. Iorga et dans son action politique 199
VICTORIA POPOVICI, Spiru Haret et la révolte de 1907 219
I. D. SUCIU, L'appel de George Pop de Băseşti à l'appui des veuves et orphelins des paysans participants à la révolte de 1907 231
DAMIAN HUREZEANU, La révolte de 1907 reflétée dans les documents 237

EN L'HONNEUR DU CENTENAIRE D'INDÉPENDANCE D'ÉTAT DE LA ROUMANIE

RADU I. VASILE, Le renforcement de la capacité de défense du pays pendant les années 1866—1877 en vue de la conquête de l'indépendance 265
PAUL ABRUDAN, L'appui financier et matériel des Transylvains à la guerre pour la conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumanie (II) 279

DOCUMENTAIRE

GHEORGHE DIACONU, L'unité de la culture matérielle et spirituelle des Daco-Gètes pendant la période du III-e — VI-e siècles 301
ŞTEFAN OLTEANU, Les étapes du processus de formation des États féodaux roumains 313

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session de communications „La lutte du peuple roumain pour la défense de l'indépendance et le rôle de Vlad l'Empaleur dans l'organisation et le renforcement de l'Etat" *(Gelu Apostol);* Le IV-e Symposium national d'histoire agraire de la Roumanie *(Constantin Şerban);* Le Symposium scientifique „La Roumanie et le système des traités de paix de Versailles" *(N. Dascălu);* La II-e rencontre de la commission mixte d'historiens roumains et yougoslaves *(D. Mioc);* Le premier symposium d'histoire roumano-autrichien *(Gh. I. Ioniţă);* Le II-e colloque roumano-américain d'histoire *(Paul Cernovodeanu);* 331

COMPTES RENDUS

ILIE CORFUS, *L'Agriculture en Valachie depuis la Révolution de 1848 jusqu'à la Réforme de 1864,* Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1976, 216 p. *(Vasile Maciu).* 343
NICOLAE EDROIU, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea* (L'écho européen de la révolte de Horea), Avant-propos par l'académicien-professeur Ştefan Pascu, Cluj-Napoca, 1976, 231 p. + 9 il. *(Adolf Armbruster)* 346

www.dacoromanica.ro

A. MILLER, *Mustapha Pacha Bairactar*, A.I.E.S.E.E. (Etudes concernant le sud-est européen), Bucarest, 1975, 466 p. *(Lucia Taftă)* 349
HÉLÈNE VÉDRINE, *Les philosophes de l'histoire. Déclin ou crise?* Paris, Payot, 1975, 200 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 352

REVUE DES REVUES

* * * „Boletin de la Academia Nacional de la Historia", Caracas, tom. LVIII, (1975), nr. 229—232, 873 p. *(Nicolae N. Rădulescu)* 359

NOTES

Histoire de la Roumanie: * * * *Izvoare istorice prahovene*, vol. II. *Contribuţiei la istoria mişcării muncitoreşti 1929—1933* (Sources historiques du département de Prahova.Contributions à l'histoire du mouvement ouvrier 1929—1933), Ploieşti, 1976, 281 p. *(Constantin Dobrescu)*; ALEXANDRU ODOBESCU, *Opere* (Œuvres) IV, *Tezaurul de la Pietroasa* (Le trésor de Pietroasa) Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1976, 1080 p. + 134 fig. + 24 planches en couleurs *(George Trohani)*; * * * *Satu Mare. Studii şi comunicări* (Satu Mare. Etudes et communications), III, 1975, 282 p. + XXX pl. *(Doru Radosav)*; **Histoire universelle:** ROBERT A. KANN, *A History of the Habsburg Empire, 1526—1918*, Berkeley, University of California Press, 1974, 646 p. *(Ştefana Simionescu)*; * * * *Memorial de război* (Mémorial de guerre), Bucarest, Editions politique, 1976, 599 p. *(Mihai Opriţescu)*; EDWARD R. TANNENBAUM, *The Fascist Experience. Italian Society and Culture.* New York — London, Basic Books Inc., Publishers, 1972, 357 p. *(Nicolae Dascălu)*. 363

BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE *(Gelu Apostol)* 375

www.dacoromanica.ro

70 DE ANI DE LA RĂSCOALA ŢĂRANILOR DIN 1907

RĂSCOALA ŢĂRANILOR DIN 1907.
PREMISE ŞI SEMNIFICAŢII

DE

MIRCEA IOSA

Aniversarea împlinirii a 70 de ani de la marea răscoală din 1907 este un prilej de a sublinia, pe de o parte, importanţa acestei glorioase pagini din istoria socială a României, pe de altă parte, de a releva o dată mai mult, rolul ţărănimii, care a constituit, multă vreme, forţa revoluţionară a societăţii noastre, aflată întotdeauna de partea progresului. Supusă unui regim de dură exploatare şi asuprire, ţărănimea a dus sute de ani greul luptelor de eliberare naţională împotriva dominaţiei străine, precum şi greul luptelor sociale. Au rămas memorabile în istoria poporului român răscoalele ţăranilor de la Bobîlna, din 1437—1438, războiul ţărănesc din 1514, condus de Gh. Doja, răscoala ţăranilor din 1784, de sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan, revoluţia din 1821, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, a cărei principală forţă a fost ţărănimea. „Întreaga istorie a poporului român — se subliniază în Programul P.C.R. adoptat de Congresul al XI-lea al partidului — se înfăţişează ca istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare, pentru libertate şi dreptate socială, pentru apărarea fiinţei naţionale şi neatîrnare, pentru progres şi civilizaţie"[1].

Mişcările ţărănimii pentru pămînt şi o viaţă mai bună s-au înteţit la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului al XX-lea. Şirul aproape neîntrerupt al acestora atinge apogeul cu marea răscoală din primăvara anului 1907. Prin amploarea acţiunilor desfăşurate, prin durata şi intensitatea ei, ca şi prin curajul şi eroismul de care au dat dovadă masele ţărăneşti, răscoala din 1907 se înscrie ca unul din momentele culminante ale luptei de eliberare socială. Răscoala a zguduit întregul sistem al relaţiilor agrare, dezvăluind acuitatea rezolvării problemei ţărăneşti în România şi inaugurînd noua epocă de mişcări revoluţionare şi de mari lupte de clasă care au avut loc în Europa şi Asia la începutul secolului al XX-lea.

★

Ridicarea la luptă a ţărănimii în primăvara anului 1907 a fost determinată de multiple cauze. Ea a izbucnit, în primul rînd, ca rezultat al

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Bucureşti, Edit. politică, 1975, p. 29.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 2, p. 183—198, 1977

www.dacoromanica.ro

ascuţirii contradicţiilor sistemului agrar. Dezvoltarea capitalismului în agricultură, lărgirea sferei lui, era grevată de persistenţa rămăşiţelor feudale, care aveau o înrîurire nefastă asupra condiţiilor de viaţă materială a ţărănimii. Înaintarea societăţii româneşti pe calea progresului, cît şi interesele maselor reclamau în mod imperios înlăturarea rămăşiţelor feudale, lichidarea marii proprietăţi moşiereşti.

Chestiunea ţărănească se punea cu acuitate, cu atît mai mult cu cît reforma agrară din 1864, deşi a determinat adînci transformări sociale, nu rezolvase problema pămîntului. O întreagă literatură pe teme legate de economia agrară, din care nu lipsesc lucrări ale unor cercetători competenţi, ca Radu Rosetti, Vasile M. Kogălniceanu, G. D. Creangă, Spiru Haret ş.a., demonstra, pe de o parte, existenţa unei serioase probleme agrare, pe de altă parte, necesitatea efectuării unor schimbări în situaţia ţărănimii — cu atît mai mult cu cît nici industria, — cu toate măsurile de încurajare luate încă din 1887 şi accentuate în urma adoptării tarifului vamal din 1904 — nu ajunsese la un stadiu de dezvoltare care să-i permită să absoarbă numărul mare de ţărani fără pămînt şi cu pămînt puţin.

La începutul secolului al XX-lea, agricultura era principala ramură a economiei naţionale, furnizînd aproape două treimi din produsul social al ţării. Cultura cerealelor ocupa aproximativ 85% din totalul suprafeţei cultivate, situînd România pe unul din principalele locuri din Europa.

Majoritatea suprafeţei arabile şi forestiere era concentrată în posesia unui număr restrîns de moşieri, în timp ce masele producătoare ale ţărănimii, care constituia peste 81% din populaţia ţării — duceau o viaţă neînchipuit de grea, de exploatare şi împilare, fiind lipsite de pămînt sau posedînd fîşii insuficiente pentru a-şi putea asigura existenţa. În anul 1905, un număr de 4171 de proprietăţi particulare şi ale statului mai mari de 100 ha stăpîneau peste 57% din totalul suprafeţelor agricole şi silvice ale României (3 810 350 ha de teren arabil şi 207 290 ha de pădure), în timp ce 920 939 de proprietăţi cu întindere de pînă la 10 ha deţineau doar 34,10% din totalul suprafeţelor agro-silvice (3 153 645 ha cultivabile şi 350 000 ha de pădure) [2].

În cadrul marilor proprietăţi predominau moşiile cu o întindere de peste 500 ha (1 563 de proprietăţi cu peste 500 ha însumau 38% din întreg terenul cultivabil al ţării). În timp ce media unei gospodării moşiereşti era de circa 2 000 de ha, media unei gospodării ţărăneşti — fără a mai vorbi de cele aproximativ 300 000 de familii ţărăneşti lipsite complet de pămînt — reprezenta doar 3,60 ha. Comparînd suprafaţa medie deţinută de ţărani cu aceea deţinută de moşieri, G. D. Creangă, unul din cei mai autorizaţi economişti ai vremii sale, scria: „Cea mai anormală şi mai păgubitoare stare pentru o ţară din toate punctele de vedere o

[2] G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, Bucureşti, 1907, p. XLVI—XLVII. Alţi autori indică un număr şi mai mic de proprietăţi cu suprafeţe de pămînt mai mari de 100 de ha. Astfel, G. Garoflid arăta că, în 1904, numărul acestora era de 4 119, (C. Garoflid, *Problema agrară şi dezlegarea ei*, Bucureşti, 1908, p. 40). C. Sterc, într-o cronică publicată în „Viaţa Românească", an I, nr. 10/1906, vol. II, p. 622, arăta că numărul proprietarilor în România, fără Dobrogea, deţinînd suprafeţe mai mari de 100 ha, era de 3 820 de persoane; vezi şi *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, Bucureşti, Edit. Academici Republicii Socialiste România, 1967, p. 38.

www.dacoromanica.ro

formează cele două extremităţi ale proprietăţii : pulverizarea proprietăţii ţărăneşti, pe de o parte, latifundiile, adică moşiile cu o întindere foarte mare, de regulă peste 500 ha, pe de altă parte ; o stare care din nenorocire există la noi ca în nici o altă ţară din Europa, exceptînd Rusia" [3]. Ponderea marii proprietăţi moşiereşti era mai ridicată în părţile de şes ale Munteniei şi Olteniei, ca şi în ţinuturile de şes de pe valea Siretului, în Moldova [4], adică acolo unde sute de mii de ţărani erau lipsiţi de pămînt, purtînd jugul înrobitoarelor învoieli agricole şi unde ridicarea la luptă din februarie-martie 1907 avea să fie deosebit de puternică.

Deşi majoritatea pămîntului era deţinută de moşieri, inventarul agricol aparţinea ţăranilor. Din cele 476 979 pluguri simple, moşierii nu deţineau decît ceva mai mult de 5%, în timp ce 95% erau ale ţăranilor[5] ; în privinţa vitelor de muncă, moşierii şi arendaşii deţineau doar 5—8% din numărul cailor şi boilor, pe cînd ţăranii deţineau 92—95% [6]. Această situaţie avea urmări grele pentru ţărani, deoarece moşierii şi arendaşii — deşi lucrau în bună parte pămîntul cu vitele ţăranilor — restrîngeau necontenit suprafeţele de păşune [7].

Moşierii — mulţi dintre ei trăind fără griji peste hotare — închiriau o mare parte a pămîntului arendaşilor, astfel că la începutul secolului al XX-lea arendăşia luase o mare extindere. Potrivit calculelor, 56,88% din întinderea moşiilor de peste 500 de ha şi 72% din suprafaţa moşiilor mai mari de 3 000 de ha erau arendate. Marii arendaşi, în goană după cîştig, utilizau atît munca salariată cît şi sistemul muncii în dijmă ; o parte însemnată din pămîntul luat de ei în arendă de la moşieri îl subarendau ţăranilor.

Speculînd „foamea de pămînt" a acestora, de pe urma cărora realizau venituri însemnate, arendaşii s-au constituit în puternice trusturi, exercitînd presiuni mari asupra ţăranilor. Trustul Fischer, de pildă, ţinea în arendă, în nordul Moldovei, pe o întindere ce cuprindea aproape 10 judeţe ale ţării, enorma suprafaţă de 237863 ha. Nu întîmplător printre ţărani se răspîndise zicala : „De te duci cale de două poşte, tot de el dai".

Sub raportul consecinţelor sale, sistemul arendăşiei constituia un factor de agravare şi de ascuţire a contradicţiilor de clasă la sate. Sistemul muncii în dijmă, devenit anacronic, şi la care recurgeau moşierii şi arendaşii, era larg răspîndit la începutul secolului nostru. Unii economişti apreciau că în 1905—1906 un număr de 520 000, de familii ţărăneşti încheiaseră învoieli agricole pentru o suprafaţă de pămînt cultivabilă evaluată la 1 296 687 ha [8]. În afara pămîntului arendat, ţăranii încheiau numeroase învoieli şi pentru păşunat. O caracteristică a învoielilor pentru

[3] G. D. Creangă, *Proprietatea rurală şi chestiunea ţărănească*, Bucureşti, 1905, p. 34.

[4] Idem, *Proprietatea rurală în România*, Bucureşti, 1907, p. LXVIII.

[5] Vezi *Statistica maşinilor şi instrumentelor agricole întrebuinţate în anul 1905*, Bucureşti, 1907, p. 16.

[6] *Anuarul statistic al României*, pe anul 1908, p. 195.

[7] „Nedreptatea cea mai mare — scria C. Georgescu — consta mai ales în faptul că marele cultivator îşi lucrează moşia cu vitele şi instrumentele sătenilor ; toată cheltuiala de întreţinere a vitelor şi amortismentul instrumentelor este suportată de săteni" (C. Georgescu, *Exproprierea din punct de vedere juridic, economic şi social*, Iaşi, 1914, p. 18).

[8] C. Garoflid, *Problema agrară şi dezlegarea ei*, Bucureşti, 1908, p. 18.

www.dacoromanica.ro

pămînt de muncă, pentru păşunat şi pentru munci agricole era aceea că ele cuprindeau toate formele de arendă existente : în produse, în bani şi în muncă. Arenda în produse (dijma de-a valma) şi cea în muncă (dijma la tarla) erau mai răspîndite în Muntenia şi în Oltenia, 90% din contracte prevăzînd arendă în dijmă —, pe cînd arenda în bani avea o arie de răspîndire mai mare în Moldova, unde relaţiile capitaliste erau mai dezvoltate; 60,3% din contractele din Moldova prevedeau învoieli în bani [9], dar şi acestea, de obicei, se converteau ulterior în muncă. Nevoia de pămînt pe care ţărănimea o simţea imperios era izvorul care alimenta arenzile din ce în ce mai mari percepute de moşieri şi arendaşi. La sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea — în condiţiile în care, datorită procesului de diferenţiere o mare parte a ţărănimii se ruina, iar lipsa de pămînt se resimţea tot mai puternic, — asistăm la un proces de creştere necontenită a arenzii şi în genere a tuturor formelor sub care era ea percepută (dijmă, arenda şi bani etc.). Ancheta statistică oficială, publicată în 1907 [10], constata că între 1870 şi 1906 arenda crescuse între 150 şi 500%. Enorm de mult crescuse dijma, în special dijma pe din două (1/1). Dacă în 1870 erau numai 5 moşii, din cele 196 cercetate, pe care se percepea dijma de 1/1, în 1906, adică în preajma răscoalei, numărul acestora ajunsese la 116. A crescut, de asemenea, vertiginos arenda în bani, ajungînd, în 1906, pe unele moşii pînă la 240 lei pentu un ha de pămînt [11].

O formă deosebit de împovărătoare pentru ţărani o constituiau învoielile pentru păşunatul vitelor. În condiţiile în care ţărănimea, posesoarea vitelor, era lipsită de păşuni, iar moşierii şi arendaşii reduceau necontenit păşunile, transformîndu-le în terenuri pentru culturi cerealiere, — intens solicitate pe piaţa externă —, problema islazului necesar vitelor se punea cu stringenţă. Profitînd de această situaţie moşierii şi arendaşii au ridicat preţul păşunatului pe cap de vită. „Imaşul pentru vite — arătau într-o plîngere, la începutul anului 1907, ţăranii din Zlătunoaia (jud. Botoşani — n.n.) — pe care-l plăteam înainte cu cîte 7 lei una vacă şi 15 lei perechea de boi ... ne ia cîte 15 lei de vacă şi cîte 50 lei perechea de boi, iar în ultimul an nici cu acest preţ nu voieşte a ne da imaş pentru vitele noastre" [12].

O cale principală de înăsprire a învoielilor o constituiau suprasarcinile sau ruşfeturile, ele reprezentînd obligaţii suplimentare, constînd mai ales în munci gratuite şi „daruri", pe care ţăranii se obligau să le achite proprietarilor în afara dijmei şi arendei în bani. Suprasarcinile erau nelipsite din contracte. „Fiecare locuitor în parte — se specifica într-un contract din judeţul Romanaţi — va munci pe fiecare an cîte 4 pogoane cu desăvîrşire grîu sau porumb, ce voi avea..., îmi va lucra cîte 5 zile cu mîinile şi 5 cu carul" ... [13].

Deosebit de împovărătoare deveniseră, în ajunul răscoalei, contractele de munci agricole, acelea prin care ţăranii executau, cu inventarul

---

[9] *Învoielile agricole în România în vigoare pe anul 1906*, Bucureşti, 1908, p. 3.

[10] *Creşterea arenzii în bani şi în dijmă, a păşunatului şi a preţurilor muncilor agricole de la 1870—1906*, Bucureşti, 1907,

[11] *Ibidem*, p. IV—V.

[12] Arh. St. Botoşani, fond Pref. Botoşani, dos. 93/1907, vol. III, f. 38.

[13] G. D. Creangă, *Contracte de învoieli agricole în vigoare pe 1906*, (Contract nr. 111), Bucureşti, 1907, p. 404—405.

www.dacoromanica.ro

lor, contra plată sau pentru datoriile făcute, o serie de munci proprietarilor. De obicei, astfel de contracte se încheiau în toiul iernii sau primăvara, cînd, constrînși de nevoi, țăranii se vedeau obligați să accepte prețurile impuse. Caracterul cămătăresc, înrobitor, al acestor „învoieli" rezultă din aceea că țăranii trebuiau : 1) să lucreze pe moșia proprietarului cu toate forțele disponibile ale familiei ; 2) să iasă la muncă de cînd se face ziuă și să stea pînă cînd se face seară", luna lucrătoare fixată de moșieri și arendași fiind socotită de 31 zile lucrătoare ; 3) să angajeze copiii, pe sume derizorii, ca însoțitori la plugurile de pe moșiile proprietarilor etc.

Spolierea țărănimii era cu atît mai mare și mai apăsătoare, cu cît avea loc în condițiile unei scăzute productivități a muncii. Relațiile bazate pe sistemul muncii în dijmă țineau pe țărani într-o permanentă dependență economică de moșier și arendaș, dădeau naștere la numeroase abuzuri. Majoritatea contractelor conțineau clauze că „țăranii nu vor putea începe a munci pe seama lor, pînă ce mai întîi nu vor fi terminat muncile cu care erau datori d-lor proprietari" [14]. Cuantumul muncii datorat de țărani proprietarilor era atît de mare încît, lucrînd la moșier și arendaș, țăranul cu pămînt își neglija complet fișia lui de pămînt, nelucrată la timp, ca și bruma de recoltă obținută pe ea.

Țăranii erau de asemenea înșelați la măsurătoarea pămîntului, locurile date în folosul lor fiind mai mici decît părțile ce trebuiau să muncească proprietarilor.

O permanentă sursă de abuzuri o constituiau prevederile înscrise în contracte potrivit cărora țăranii nu-și puteau ridica recolta înainte de a fi asigurat muncile pe moșie și de a-și fi achitat integral toate datoriile [15]. Din această cauză, țăranii nu erau dijmuiți decît tîrziu, în toiul iernii sau spre primăvară. Pe moșia proprietarului Virgil Tîrnoveanu, din comuna Horezu-Poenari, jud. Dolj, dijmuitul nu se făcuse nici pînă în martie 1907.

Plîngerile țărănimii adresate autorităților superioare, și care s-au înmulțit la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, dezvăluiau situația excepțional de grea în care fusese adusă. Reproducem aci o astfel de plîngere, care sintetizează tabloul complet al situației țărănimii în preajma izbucnirii răscoalei : „Nu ne arendează pămîntul pentru hrană decît în condițiuni peste măsură de grele ; nu mai putem ține vite, cu care să muncim și să ne hrănim, din cauza lipsei de imaș ; ne costă văratul și iernatul unei vite mai mult decît valoarea ei. Nu ni se măsoară drept pămîntul arendat și ni se scade la măsurătoarea pămîntului muncit. Pentru orice lucru de la exploatatorul de moșii trebuie să muncim, încît nu ne mai rămîne timpul ca să lucrăm ogoarele noastre. Prețul muncii noastre este acela pe care vrea să ni-l dea, nu acela care ni s-ar cuveni. Pînă și pentru o gîscă de o avem trebuie să plătim. Nu ne socotește munca cînd am sfîrșit-o, cele mai de multe ori pentru prașilă, secere, coasă ; ne socotește tocmai în luna martie, cînd nu se mai poate măsura

[14] *Învoielile agricole în România în vigoare pe 1906...*, p. 63.

[15] „Porumbii i-am cules — se plîngeau țăranii din comuna Vela jud. Dolj — și domnia sa (arendașul Iorgu Popovici — n.n.) nu voiește cu nici un preț să ne dijmuiască ; porumbii ni i-a plouat, au putrezit și sfoegit, mîncați de vite, iar noi am degerat de frig păzind prin covergi ; toți am rămas muritori de foame. L-am rugat în toate zilele să ne dijmuiască și nu voiește cu nici un chip". (Arh. St. Craiova, fond Pref. Dolj, dos. 132/1907, p. 4.)

www.dacoromanica.ro

a doua oară, fiindcă au pierit semnele hotarnice şi atunci trebuie să primim că am muncit atît cît ni se impune. Asemenea cu banii primiţi, ne spune că am primit mai mult decît noi ştim. Suntem veşnic nedreptăţiţi şi nu avem cui ne plînge ; toţi sînt cu ei şi nimeni cu noi. Nu mai putem suferi. Facă Dumnezeu ce-o vrea cu noi'' !16.

Negăsind, aşa cum arătam, nici în industrie un mijloc de existenţă, deoarece aceasta era slab dezvoltată, masa ţărănimii a rămas legată de bucata de pămînt ce moştenise şi care s-a tot micşorat, fiind nevoită să se înrobească la proprietari, arendaşi şi cămătari ; în plus, asupra ei apăsau şi impozitele tot mai numeroase pe care le percepea statul. Toate acestea, la care s-au adăugat anii de secetă şi foametea periodică, au contribuit la o considerabilă înrăutăţire a situaţiei materiale a ţărănimii. Dealtfel, cercuri tot mai largi ale opiniei publice româneşti intuiau apropierea furtunii revoluţionare. Starea de lucruri sălbatică — arăta un colaborator al lui Nicolae Iorga, referindu-se la realităţile din lumea satului în ajunul declanşării răscoalei — nu se va schimba decît atunci *cînd se va zgudui din temelii prezentul*, cînd o clasă luminată şi dezinteresată va răscoli pătura ţărănească, *cînd aceasta însăşi va fi în stare să ceară si să apere dreptul ei sfînt şi se va ridica înlăturînd* putregaiul şi regenerînd societatea noastră'' 17 (sublinierea noastră). La rîndul său, Spiru Haret scria, cu numai o lună de zile înainte de izbucnirea răscoalei, în broşura publicată în 1905 şi reeditată în 1907 că „această stare de lucruri dacă va mai dura nu se va putea rezolva decît printr-o catastrofă'' 18.

★

Semnalul răscoalei ţăranilor din 1907 a fost dat de evenimentele petrecute în ziua de 8/21 februarie în comuna Flămînzi 19, jud. Botoşani — al cărui nume parcă simboliza întreaga suferinţă a ţărănimii. La refuzul administratorului — Gh. Constantinescu, omul arendaşului Mochi Fischer — de a încheia contracte de învoieli agricole pe baze mai avantajoase, ţăranii l-au îmbrîncit, încît acesta cu greu a putut să scape de mînia lor. Cu toate că a izbucnit ca o manifestare pentru revendicarea unor cerinţe imediate — îmbunătăţirea prevederilor cuprinse în contractele de învoieli agricole — răscoala a cuprins mase largi de ţărani, nu numai fără pămînt sau cu puţin pămînt, dar chiar şi ţărani înstăriţi, interesaţi să-şi consolideze poziţiile lor economice, prin înlăturarea moşierilor sau arendaşilor sau prin eliminarea unor elemente ale burgheziei comericale, care îşi desfăşurau activitatea în lumea satelor.

---

16 Dr. N. Lupu, *Despre exploatarea ţăranilor la 1907*, discurs în Dezbaterile Adunării Deputaţilor (în continuare D.A.D.), Sesiunea extraordinară prelungită 1916—1917, şedinţa din 30 mai 1917, p. 367—368.

17 Cf. V. Maciu, *Poziţia păturilor sociale faţă de răscoala din 1907*, în *Studii şi referate privind răscoalele ţărăneşti din 1907*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957, p. 127.

18 Spiru Haret, *Chestia ţărănească*, Bucureşti, 1907, p. 14.

19 Mişcări şi frămîntări ţărăneşti premergătoare marei răscoale din 1907 au avut loc încă în vara anului 1906, în comunele Sîrbi, Avrămeni, Ştiubeeni, Vlăsineşti, Hăneşti, Petricani şi Săveni din jud. Dorohoi. Ţăranii, ajunşi la capătul răbdării, au intrat cu plugurile cu intenţia ca prin forţă să obţină moşia Sîrbi a Epitropiei Sf. Spidrion ţinută în arendă de Calman Fischer. În ziua de 31 decembrie 1906 au început să se mişte şi locuitorii din comuna Hudeştii Mari şi Horodiştca din acelaşi judeţ, acţiunile lor limitîndu-se doar la întocmirea de cereri pentru a li se da pămînt. (Arh. Ist. Centrală, fond Spiru Haret, dos. 12, f. 19.)

www.dacoromanica.ro

Evenimentele de la Flămînzi au găsit un larg ecou printre țăranii din satele învecinate, cererile lor — „de a li se arenda cu 25 lei falcea de arătură și 15 lei falcea de imaș", — [20] transmițîndu-se ca un mesaj din sat în sat, din județ în județ. Condițiile asemănătoare de muncă și de viață ale țăranilor din județele de nord ale Moldovei — Botoșani, Dorohoi, Iași, Suceava, Neamț — făceau ca aceștia să formuleze în fața autorităților, a proprietarilor și arendașilor aceleași revendicări. Astfel că în prima fază a răscoalelor (8 februarie—sfîrșitul lunii februarie) formele de luptă ale țăranilor au îmbrăcat un caracter petiționar. Atitudinea însă aparent pașnică a țăranilor în această perioadă nu era lipsită, în cazul cînd revendicările lor n-ar fi fost satisfăcute, de avertismente că „vor intra cu plugurile pe moșii pentru a-și asigura existența" și că „nu vor da înapoi chiar cu riscul vieții" [21]. Concomitent cu trimiterea de petiții, țăranii, în număr impresionant, se întruneau în adunări în care discutau, îndeosebi, despre ușurarea învoielilor agricole.

Spre sfîrșitul lunii februarie frămîntările și agitațiile țăranilor din județele de nord și din cîteva județe din centrul Moldovei încep să se generalizeze. Și deși agitațiile și frămîntările țăranilor s-au menținut în județele de nord (Botoșani, Dorohoi, Suceava și Neamț, în general în cadrul acțiunilor petiționare totuși ele au constituit un semnal pentru autorități, care au fost nevoite să deplaseze în unele localități forțe represive.

Nemulțumiți de răspunsurile ce li se dădeau la cererile lor de către administratori, proprietari, arendași sau de reprezentanții acestora, țăranii își îndreaptă atenția spre localități mai importante (tîrguri sau chiar reședințe de județ) devastînd locuințele arendașilor, magazinele comercianților (Botoșani, Bucecea, Burdujeni, Dărăbani etc.), angajînd ciocniri cu armata, înregistrîndu-se și primele jertfe din partea răsculaților.

În ura lor împotriva asupritorilor, țăranii nu făceau nici o deosebire între arendași și moșieri, cele două categorii de exploatatori. Cum în Moldova însă majoritatea moșiilor date în exploatare se aflau în mîinile arendașilor de origine străină (evrei, armeni, greci) unele cercuri din rîndurile claselor dominante au încercat să acrediteze ideea că răscoalele ar fi fost îndreptate în primul rînd împotriva acestora. În realitate, caracterul și conținutul răscoalei a fost social-economic, țăranii distrugînd atît conacele proprietarilor români, cît și pe acelea ale arendașilor evrei. Și dacă, mai ales, în nordul Moldovei, au fost atacați de răsculați mulți arendași și cămătari evrei, aceasta se explică prin faptul că acolo ei dețineau majoritatea pămîntului arendat.

---

[20] *Marea răscoală a țăranilor din 1907...*, p. 159.

[21] În plîngerea țăranilor din comuna Lunca, satul Stroești, jud. Botoșani, printre altele, se arăta: „Domnule prefect, vă aducem cazul la cunoștința dvs. ... și vă rugăm respectuoși cu lacrămi pe obraz ca să interveniți către... arendașul acestei moșii să vie în localitate spre a conveni cu noi asupra condițiunii prețului..., așa că cel mai tîrziu la 1 martie a.c. să putem începe semănăturile, iar în caz că pînă la acea dată nu vom căpăta vreun rezultat satisfăcător, vă declarăm că cu forța ne vom duce pe moșie și vom băga plugurile noastre, spre a asigura existența noastră și a copiilor noștri și că nu vom da înapoi chiar cu riscul vieții noastre..." (Arh. St. Botoșani, fond. Pref. Botoșani, dos. 93/1907, f. 36—37; vezi și *Marea răscoală a țăranilor din 1907...*, p. 161).

www.dacoromanica.ro

Forme şi mai violente îmbracă acţiunile ţăranilor în judeţul Iaşi [22]. Începînd din 28 februarie răsculaţii din Tg. Frumos, Podul Iloaiei şi din satele din împrejurimi trec la acţiuni deschise şi la ciocniri cu armata. Dealtfel, în primele zile ale lunii martie răscoala va cuprinde toată Moldova de sus, ţăranii atacînd şi distrugînd conacele şi primăriile unde se păstrau registrele de învoieli agricole.

Cu toate măsurile de prevedere luate de autorităţi, flacăra răscoalei avea să se extindă, propagîndu-se cu repeziciune de la nord spre partea centrală şi sudică a Moldovei.

Printre acţiunile deosebite ale ţărănimii în aceste prime zile ale lunii martie se înscrie şi încercarea sătenilor din împrejurimile Iaşului de a pătrunde în oraş, precum şi evenimentele de la Bivolari, unde răscoala a atins maximum de intensitate.

În faţa generalizării răscoalei în Moldova, detaşamentele de represiune rezistau cu multă greutate presiunii ţăranilor. „Răscoala ţăranilor — nota la 7/20 martie Titu Maiorescu — încă nu s-a potolit, devastări în Botoşani, Vaslui, Podul Iloii, Bivolari etc." [23]. Între 5 şi 10 martie valul mişcărilor ţărăneşti a continuat în Moldova, atingînd punctul culminant între 6 şi 9 martie, cînd revendicările răsculaţilor au depăşit sfera limitată a obţinerii unor condiţii mai avantajoase de muncă, strigătul general fiind „Pămînt"! „Vrem pămînt". Între timp, însă, în punctele răsculate autorităţile au masat puternice forţe represive.

Cînd în Moldova de sus răscoala înregistra maximum de intensitate, se ridică la luptă şi ţăranii din judeţele centrale şi de sud ale Moldovei (Roman, Bacău, Vaslui, Tutova, Tecuci, Fălciu, Covurlui) fără să mai atingă amploarea şi aria de răspîndire pe care o avusese în nord.

Începînd cu ultimele zile ale primei decade, şi mai ales cu cea de-a doua decadă a lunii martie, cînd în Moldova acţiunile se apropiau de sfîrşit, răscoala a izbucnit cu o forţă deosebită în Muntenia, marcînd o etapă nouă în dezvoltarea luptei dusă de masele populare pentru dreptate socială. Spre deosebire de Moldova, unde acţiunile răsculaţilor pot fi cu uşurinţă urmărite în revărsarea lor de la nord spre sud, în Muntenia şi în Oltenia mişcările izbucnesc simultan în mai multe judeţe şi în mai multe comune din acelaşi judeţ, fără să mai păstreze aspectul continuu în ceea ce priveşte ordinea de desfăşurare cunoscută la nord de Milcov. Astfel, concomitent cu izbucnirea răscoalelor în judeţele Teleorman, Vlaşca şi Olt — zona celor mai puternice răscoale din Muntenia — a avut loc ridicarea la luptă a ţărănimii din Rm. Sărat şi Buzău, pentru a cuprinde apoi imediat partea de cîmpie a Olteniei şi judeţele situate în zona subcarpatică din dreapta şi stînga Oltului. În partea de est şi centrală a Munteniei, în judeţele Brăila, Ialomiţa şi Ilfov, acţiunile ţăranilor au fost palide, reducîndu-se doar la cîteva mişcări cu caracter petiţionar. Un rol activ în desfăşurarea răscoalei în Muntenia au avut rezerviştii. Dată fiind starea de spirit a ţărănimii din Muntenia, stare cauzată atît de nedreapta distribuire a pămîntului, precum şi de condiţiile grele ale învoielilor agricole,

---

[22] Toate informaţiile privind desfăşurarea răscoalei sînt extrase din monografia *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, p. 156—562, la care subsemnatul am colaborat. Vezi şi M. Badea, I. Ilincioiu, *Răscoala ţăranilor din România, 1907*, Bucureşti, Edit. politică, 1967, p. 31—91.

[23] B.A.R.S.R., Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Jurnal 26/1907, f. 77.

www.dacoromanica.ro

— agravată, în același timp, și de lăcomia moșierilor și arendașilor avizi de cîștiguri tot mai mari, — răscoala avea să cunoască în această provincie o violență deosebită. Totodată, în aprecierea răscoalei din Muntenia trebuie avut în vedere și faptul că aici spiritul de solidaritate și de luptă al țărănimii s-a manifestat — ca urmare a influenței cluburilor socialiste de la sate — în toată plenitudinea. Deși avuseseră o existență de scurtă durată, cluburile socialiste au contribuit la trezirea spiritului de solidaritate și de luptă a țărănimii. Potrivit unor date statistice [24] alcătuite pe baza documentelor privind raportul dintre numărul comunelor răsculate și cel al cluburilor socialiste în 1898, rezultă, de exemplu, că în județul Teleorman din 96 sate în care au existat cluburi în 90 au izbucnit răscoale, în județul Vlașca, din 28 de sate cu cluburi, 24 au participat la răscoală, iar în județul Olt s-au răsculat țăranii din 31 de sate, din cele 38 în care existaseră asemenea organizații socialiste. Propaganda făcută în cadrul cluburilor socialiste contribuise, așadar, la creșterea puterii de luptă a țărănimii, la afirmarea cu tărie a ideii de dreptate socială.

Începutul propriu-zis al răscoalei în Muntenia a fost marcat de evenimentele din zilele de 8 și 9 martie, cînd unități întregi de rezerviști s-au răsculat la Alexandria în momentul îmbarcării lor în gară, refuzînd să se prezinte la regimente. Lor li s-au alăturat, la îndemnul veteranilor, și rezerviștii din Zimnicea, care treceau prin gara orașului într-un tren cu destinația Turnu-Măgurele. Vestea răzvrătirii rezerviștilor s-a răspîndit cu o iuțeală fulgerătoare printre țăranii din comunele învecinate, ridicînd la luptă mari grupuri de săteni care au pornit în masă spre Alexandria. În scurt timp întreg județul Teleorman era cuprins de răscoale. De aici acțiunile țăranilor s-au extins în județul Vlașca, unde în mai puțin de două zile flacăra răscoalei a cuprins 52 de comune. Alături de țăranii săraci, la răscoale au participat și reprezentanți ai altor clase și categorii sociale: învățători și preoți (com. Bragadiru ș.a.) sau membri ai autorităților comunale: primari, consilieri, șefi de garnizoană (Conțești, Rădoești, Călinești, Drăcșenei etc.). Nu este mai puțin adevărat că din rîndurile acestora s-au recrutat uneori așa-numitele elemente „pacificatoare" în lumea satelor, însă rolul avut de cei dintîi în răspîndirea ideii de răscoală are o importanță deosebită. Unii dintre aceștia au fost socotiți ca instigatori, arestați și chiar judecați.

Din județul Teleorman, la 10/23 martie, coloanele de răsculați au pătruns pe teritoriul județului Vlașca. Momentul culminant al răscoalei în jud. Vlașca a fost episodul de la Stănești, desfășurarea evenimentelor căpătînd aici un sens nou, țăranii răsculați înfruntînd cu eroism armata; ei au ucis pe locotenentul Nițulescu și au rănit grav pe căpitanul Mareș. În urma acestui episod autoritățile au trimis artileria care a supus unui necruțător bombardament satele Stănești, Hodivoaia și Vieru.

Desfășurarea răscoalei în județele Teleorman și Vlașca a provocat o serioasă îngrijorare în rîndurile cercurilor conducătoare, cu atît mai mare, cu cît coloanele de răsculați urmăreau să pătrundă chiar în capitala țării. Cu cît valurile răscoalei se revărsau peste județele Vlașca și Teleorman, cu atît mai mult creștea intensitatea ei, țăranii distrugînd sistematic

[24] Vezi D. Mioc, *Despre rolul cluburilor socialiste în pregătirea răscoalei din 1907*, în „Studii", X (1957), nr. 2, p. 37.

www.dacoromanica.ro

conacele proprietarilor; numai în noaptea de 12/13 martie ei au incendiat şi atacat conacele din comunele: Crevedia, Blejeşti, Gratia, Roata, Vida-Cartojani, Vida-Furculeşti, Crevenic etc.

Spre deosebire de Moldova, în acţiunile răsculaţilor din Muntenia şi Oltenia s-au putut observa unele începuturi de organizare, în sensul că mobilizarea ţăranilor la răscoală era precedată de tragerea clopotelor; documentele menţionează, de asemenea, existenţa unor ţărani călări sau a unor căpetenii, denumiţi de răsculaţi studenţi, pentru ei noţiunea de „student" fiind identică cu aceea de conducător şi apărător al intereselor lor.

Deosebit de violent s-a desfăşurat răscoala în judeţul Olt, unde, mulţi proprietari au fost ucişi, iar numeroşi reprezentanţi ai autorităţilor şi chiar prefectul conservator, au fost molestaţi. Flacăra răscoalei a cuprins mai întîi comuna Crîmpoaia, de unde s-a extins rapid spre sud. „Toată valea Oltului de la Dudu la Casa-Veche — raporta prefectul judeţului ministrului de interne I.I.C. Brătianu — este în flăcări, nu s-au cruţat nici localurile publice şi de ajutor, cum sînt spitalurile, căci arde la Drăgoieşti, partea centrală şi despre răsărit şi miază-noapte a judeţului, la vale de şoseaua naţională, partea cea mai fertilă a judeţului, este în mare parte distrusă. Puţinele încă ce rămîn necuprinse vor fi atacate negreşit astă noapte, căci focul se propagă cu o iuţeală neînchipuită. Luni (12 martie —n.n.) a izbucnit în un colţ lîngă Teleorman la Crîmpoaia, şi după trei zile, trei sferturi din judeţ ardea" [25]. Rezultă de aci, pe de o parte, marea rapiditate cu care s-a răspîndit răscoala, iar pe de altă parte, combativitatea şi eroismul de care dădea dovadă ţărănimea răsculată în apărarea drepturilor şi demnităţii ei.

În judeţele din zona subcarpatică a Munteniei (Argeş, Muscel, Dîmboviţa, Prahova), deşi răscoalele n-au mai atins intensitatea acelora din Teleorman, Vlaşca, Olt, totuşi starea de efervescenţă era generală. Ca element nou, în această parte a ţării se distinge faptul că, în afara moşierilor şi arendaşilor, răsculaţii au atacat şi pe negustorii veroşi şi lacomi (ca de pildă, la Martalogi jud. Argeş), distrugîndu-le avutul; totodată, pentru a împiedica deplasarea rapidă a trupelor, ei au distrus liniile de cale ferată.

În judeţul Prahova, unde existau numeroase întreprinderi petrolifere, cu capital străin, precum şi teama de o eventuală ridicare la luptă a muncitorimii — s-au luat măsuri excepţionale. Acestea n-au putut împiedica starea de permanentă agitaţie, numeroasele acţiuni de solidarizare a muncitorimii cu ţărănimea şi chiar răscoale puternice cum au fost cele din comunele Sîngeru, Apostolache, Salcia, Conduratu, situate spre graniţa cu jud. Buzău. Concomitent cu judeţul Prahova, au avut loc răscoale în 56 comune din cele 80 ale judeţului Rm. Sărat, precum şi în 41 din cele 108 comune ale judeţului Buzău. Deosebit de puternică a fost răscoala în comuna Lapoş. În restul judeţelor din Muntenia (Brăila, Ialomiţa, Ilfov), n-au fost răscoale, acţiunile ţăranilor concretizîndu-se în înaintare de petiţii.

Începînd din 9 martie răscoalele se fac simţite şi în Oltenia, constituind, atît ca intensitate cît şi ca amploare, o dezvoltare ascendentă a

[25] Arh. Ist. Centr. fond Min. Justiţiei, mapa IX, 1907, f. 607.

www.dacoromanica.ro

luptei țărănimii. Ridicarea în masă și, în același timp, violentă a țărănimii din dreapta Oltului a determinat o concentrare de mari proporții a forțelor represive, avînd în vedere că în Oltenia, mai mult decît în alte părți ale țării, răsculații au folosit forme variate de luptă: atacarea sediilor primăriilor și distrugerea registrelor de învoieli agricole, incendierea conacelor, ruperea firelor telefonice, o dîrză rezistență în fața forțelor reprimatoare și chiar atacarea acestora, uciderea moșierilor și arendașilor etc. Toate acestea conferă răscoalelor din Oltenia caracteristici deosebite în sensul că, de la început, ele s-au manifestat în forme violente mai ales în județul Dolj. Caracterul violent al răscoalelor din acest județ s-a datorat nu numai accentuării exploatării țărănimii în cadrul învoielilor agricole, întreaga suprafață a acestuia fiind ocupată de cultura cerealelor, grîu și porumb, foarte solicitate la export, dar și tradițiilor bogate de luptă din această parte a țării. Principalele focare ale răscoalelor din județul Dolj au fost comunele Galicea-Mare, Băilești, în sud-vest, Valea Stanciului, Horezu-Poenari, Gîngiova, în sud-est, Livezi, Podari și satele din jurul orașului Craiova, iar în nord comunele Căpreni, Stoina, Bodăești și Mierea-Birnici. În afara incendierii conacelor și dependințelor acestora, răsculații au ucis pe proprietarul moșiei din Horezu-Poenari — Virgil Tîrnoveanu — precum și pe Ioniță Constantinescu, zis „Capră", arendașul moșiei Gîngiova.

Ridicarea masivă la răscoală a țărănimii din județul Dolj a influențat desfășurarea evenimentelor și în județele învecinate: Romanați, Mehedinți, Gorj și Vîlcea. Cu deosebită violență s-a desfășurat răscoala în județul Mehedinți, în special în localitățile Oprișor, Dîrvari și Gemeni, aflate în imediata vecinătate a comunelor Plenița și Poiana-Pleniței, din județul Dolj, sub influența și cu participarea răsculaților din aceste comune. De aici ea s-a extins în comunele Vlădaia, Pătule, Bălăciță, Tîmna, Corcova, Podul-Grosului ș.a. Un aspect nou folosit de răsculații din comunele județului Mehedinți era fortificarea în clădiri mai rezistente și angajarea ciocnirilor deschise cu trupele represoare.

★

În plină desfășurare a luptei țărănimii, la 12/25 martie 1907, conducerea destinelor țării este încredințată Partidului național-liberal. Deși, în mod obișnuit, schimbările de guvern aveau loc într-o atmosferă încărcată, de data aceasta instalarea noului guvern, avînd ca prim-ministru pe D. A. Sturdza, șeful Partidului național-libertal, s-a făcut într-un ritual necunoscut pînă atunci practicii vieții politice din România: cu îmbrățișări în Parlament, cu amabilități reciproce și cu declarații de sprijinire totală în restabilirea „ordinei". Explicația acestei solidarizări se datora temerii care își făcuse loc în rîndurile claselor dominante, temere sporită și de participarea directă în unele localități a muncitorimii la răscoală (Pașcani, Buhuși, Galați, Brăila etc.), ca și de grevele izbucnite, concomitent cu desfășurarea răscoalei, în diferite localități ca: Băicoi, Cîmpina, Ploiești etc.

Dealtfel, exprimînd starea de spirit din rîndurile moșierimii și burgheziei care, în acele zile clocotitoare, se temeau ca nu cumva lupta comună a muncitorimii și țărănimii să ducă la înlăturarea regimului politic existent,

www.dacoromanica.ro

Vintilă Brătianu, unul din reprezentanții de seamă ai burgheziei, scria, într-unul din articolele sale : „... în acele zile critice nu era de temut numai caracterul „sălbatec (!)" ce îl luau devastările din județele dunărene și repeziciunea cu care focul se întindea, dar era de temut și clocoteala care începea să se simtă puternic și în orașe și mai cu seamă în Capitală. Cu drept cuvînt ne întrebam cu ce forțe se va putea restabili liniștea în sate cînd orașele de unde trebuia să plece pacificarea, ar fi fost în flăcări... Cei care își amintesc de panica din acele zile din București, pot să-și dea seama de efectele ce ar fi avut cea mai mică luptă pe străzile Capitalei" [26].

La rîndul său, marele scriitor I. L. Caragiale, referindu-se la unirea forțelor politice din martie 1907 în vederea restabilirii „ordinei", scria : „În fața primejdiei pentru amîndouă egal de amenințătoare, fracțiunile de guvernămînt (partidele — n.n.) își dau mîna spre solidarizarea celor două fracțiuni adversare, la cuțite pînă ieri — cu iertarea oricărei vechi dușmănii, cu călcarea peste toate scrupulele personale, cu excentrica paradă teatrală — trebuia, firește, să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opinteală a politicienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarhiei" [27].

Prima măsură luată de noul guvern avea în vedere restabilirea „ordinii". A doua zi, la 13/26 martie, el lansa, în numele regelui, un manifest-program, care conținea unele reforme menite să răspundă într-o măsură importantă revendicărilor țărănești. Era vorba de desființarea taxei de 5 lei creată prin legea pentru asigurarea în contra efectelor secetei, adoptată de guvernul conservator în 1905, de desființarea taxei impuse pe decalitrul de vin (se păstra în schimb taxa pe fondul comunal), de perceperea nediferențiată a impozitului funciar, arendarea directă către țărani a proprietăților statului sau de mînă moartă, creșterea rolului băncilor populare în arendarea moșiilor către țărani prin acordarea de credite, modificarea legii învoielilor agricole, elaborarea legii împotriva trusturilor arendășești și a legii pentru înființarea Casei rurale [28].

Manifestul-program prezentat în Adunarea Deputaților era însoțit și de un apel adresat de D. A. Sturdza tuturor parlamentarilor, în care, lăsînd la o parte vechile rivalități politice, șeful grupului cerea unirea tuturor (liberali, conservatori etc.) în apărarea țării. Take Ionescu, primul vorbitor în cadrul discuțiilor pe marginea manifestului, s-a pronunțat pentru încetarea tuturor urilor, pentru „uitarea luptelor trecute", pentru „scăparea patriei" [29]. Exemplul lui era urmat de I. Lahovary, care, de asemenea, și-a dat consimțămîntul față de programul de guvernare al liberalilor. P. P. Carp, însă, cu intransigența apărătorului tenace și consecvent al marii proprietăți moșierești, deși avea să asigure pe primul ministru de ajutorul necesar potolirii „vijeliei" ce s-a abătut asupra claselor dominante, a avut rezerve față de programul de guvernare preconizat de Partidul național-liberal : „Dar ca să luăm noi de pe acum angajamentul cum că avem să primim *reforma* specială care este *conținută în manifestul*

---

[26] Vintilă I. Brătianu, *Scrieri și Cuvîntări*, vol. III, București, 1938, p. 5.

[27] I. L. Caragiale, *1907, Din primăvară pînă-n toamnă. Cîteva note*, București, 1907, p. 21.

[28] Arh. Ist. Centrală, fond Spiru Haret, dos. 12/1908. f. 29; „Monitorul Oficial", nr. 278, din 13 martie 1907.

[29] D.A.D. 1906—1907, ședința din 13 martie 1907, p. 826.

www.dacoromanica.ro

de astăzi din monitor (sublinierea noastră.—M.I.) arată el, aceasta, domnule preşedinte al Consiliului, nu v-o pot promite. Nu se promit lucruri sub imperiul fricei şi sub imperiul răzvrătirei..." [30].

Discuţiile pe marginea manifestului reflectă în întregime preocuparea cercurilor conducătoare pentru salvarea propriilor lor interese, pentru apărarea privilegiilor de care se bucurau.

Odată asigurat concursul adversarilor politici, guvernul naţional-liberal a trecut la reprimarea răscoalei. De îndată a fost proclamată starea de asediu [31] şi a fost întocmit un plan de reprimare la elaborarea căruia au colaborat ministrul de război, generalul Al. Averescu şi ministrul de interne, I.I.C. Brătianu. Întreaga ţară a fost împărţită în 12 zone militare în care aveau să acţioneze circa 140000 de oameni. Sarcina reprimării a fost încredinţată celor 8 comandanţi de divizii, generalii : Lambrino, Gigîrtu, Cica, Crăiniceanu, Iarca, Zosima, Beller şi Tell. Paralel cu acţiunea de distribuire a trupelor în diferite regiuni ale ţării, unităţi speciale au fost învestite cu paza unor oraşe sau puncte strategice deosebite : Capitala şi Valea Prahovei. Mobilizînd aproape întregul potenţial militar al ţării, cercurile guvernante au pornit să reprime cu cruzime pe răsculaţi. „Măsurile ordonate se execută fără cea mai mică întîrziere şi cu toată energia" — indica generalul Al. Averescu, într-o circulară trimisă corpurilor de armată [32], iar ministrul de interne, I. I. C. Brătianu, avertiza pe prefecţi asupra „necesităţii de a se reprima chiar din primul moment în modul cel mai energic orice bandă care ar comite acte de violenţă sau incendiu "[33].

Informaţiile de pe „cîmpul de operaţiuni militare" erau la fel ca şi comunicatele de pe front. Acolo unde armele nu izbuteau să reducă la tăcere pe sătenii înarmaţi cu furci, topoare, ciomege, coase, au fost folosite tunurile. Inaugurarea artileriei s-a făcut la 14 martie în comunele Vieru şi Stăneşti din jud. Vlaşca, unde peste 350 de case au fost distruse, fiind apoi extins şi la Crîmpoaia, Şerbăneştii de sus şi de jos, Radomireşti, Mihăileştii de sus şi de jos, Beciu şi Dudu (jud. Olt), la Galicea Mare, Băileşti, Pleniţa, Terpeziţa, Bodăeşti, Mierea-Bîrnici (jud. Dolj), Oprişor, Bălăciţa, Gvardeniţa, Tîmna, Vlădoaia, Gemeni, (jud. Mehedinţi).

Folosirea artileriei în reprimarea ţărănimii era consemnată, la 16/29 martie şi de Titu Maiorescu într-o frază simplă, dar care reflecta drama satului românesc din primăvara anului 1907 : „În Teleorman şi Vlaşca — nota el, — armata a tras cu tunurile, bombe cu şrapnele, incendieri de sate..." [34].

Reprimarea ţăranilor a continuat, după liniştirea spiritelor, prin acţiunile moşierilor şi arendaşilor reveniţi la conace, care, prin aşa-zisele tribunale de judecată instituite, au comis acte de răzbunare rar întîlnite, în urma cărora mulţi ţărani şi-au pierdut viaţa, iar altora le-au fost incendiate casele. Măsurile „energice" luate în reprimarea ţărănimii au salvat „principiul proprietăţii", cerut de cercurile conservatoare, preţul restabilirii ordinei costînd viaţa a mii de ţărani răpuşi de gloanţe. În afara

[30] Ibidem.
[31] Ibidem, şedinţa din 15 martie 1907, p. 855.
[32] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, p. 528—529.
[33] Ibidem.
[34] B.A.R.S.R., Msse, Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Jurnal, 26/1907, f. 81.

www.dacoromanica.ro

celor uciși, autoritățile au arestat 7 807 răsculați, dintre care 7 640 acuzați de „devastare", 164 de „jafuri" și omoruri, iar 3 de „atentat în contra liniștei statului" [35]. Un număr de 78 arestați au fost condamnați la muncă silnică pe viață.

Marea răscoală a țăranilor din primăvara anului 1907 a polarizat atenția unor pături largi ale opiniei publice din România, a dat loc unor importante manifestări protestatoare la adresa cercurilor conducătoare. „Reprezentanți de seamă ai culturii românești, intelectuali strîns legați de suferințele țărănimii, tineri, studenți și elevi înflăcărați de idealul unei echități sociale, miile de oameni ai muncii de la orașe au fost zguduiți de strigătul ei de durere și au condamnat represiunile sîngeroase la care au fost supuși răsculații" [35 bis].

Mișcarea muncitorească și socialistă a luat poziție împotriva represiunii, solidarizîndu-se cu lupta dreaptă a țărănimii. În manifestul cercului „România muncitoare" lansat *Către lucrători și țărani, către studenți* și publicat în „România muncitoare" din 11—18 martie 1907, se fixa linia de conduită a mișcării socialiste. Manifestul conținea rînduri de o caldă și sinceră compasiune pentru suferințele țăranilor, condamna represiunea și dezvăluia adevăratele cauze ale ridicării acestora la luptă, justificînd într-un anume fel calea de luptă aleasă de țăranii răsculați [36].

Un pas înainte pe calea descifrării sensurilor adînci ale luptei revoluționare a țărănimii l-a constituit apelul lui M. Gh. Bujor *Către concediați și rezerviști*, publicat tot în „România muncitoare" la 11—18 martie 1907, în care autorul îndemna pe concediați și rezerviștii chemați sub arme spre a fi trimiși să reprime răscoala să nu tragă în semenii lor, ba mai mult chiar, acolo unde va fi cu putință, să fraternizeze cu răsculații [37].

În zilele ce au urmat, mișcarea socialistă a elaborat și alte materiale importante pentru cunoașterea profundă a atitudinii sale. Luînd poziție împotriva represiunii, conducerea mișcării muncitorești arăta, totodată, că erau necesare măsuri pentru a se acorda pămînt țăranilor, reglementîndu-se, odată cu aceasta, și tocmelile agricole [38]. O serie de militanți socialiști sau muncitori înaintați au desfășurat o intensă agitație în rîndurile armatei sau în mijlocul țărănimii. S-a remarcat, îndeosebi, activitatea lui Ștefan Gheorghiu, care, mobilizat fiind, a propagat ideea trecerii armatei de partea răsculaților, fapt pentru care el a fost închis și supus unui aspru regim de închisoare, care avea să-i zdruncine sănătatea pentru totdeauna. O serie de muncitori au fost arestați pentru împrăștierea de manifeste printre țărani sau printre muncitori, iar alții expulzați.

---

[35] Vezi M. Iosa, *Unele precizări în legătură cu numărul țăranilor arestați după răscoala din 1907*, în „Studii" XV/1962, nr. 2, p. 369—373.

[35bis] Cf. N. Badea I. Ilincioiu, *op. cit.*, p. 103.

[36] „Toate mijloacele de luptă : întruniri, presă, alegeri — se arată în manifest — n.n. — nu există pentru țărani. Toate partidele noastre politice sînt de acord să considere și să trateze pe țăranul român ca pe o brută nevrednică pentru lupta legală și civilizată. Și pe cînd în toate țările... țărănimea a ajuns să fie un factor în viața politică, la noi ea, lipsită de orice libertate și de orice drept real, nu a ajuns să știe că legile unei țări civilizate îi pun la îndemînă și alte mijloace de luptă decît răscoale și devastări" (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1900—1909*, București, 1975, p. 521).

[37] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1900—1909*, ... p. 521.

[38] *Ibidem*, p. 541.

www.dacoromanica.ro

O formă importantă de manifestare a solidarității clasei muncitoare cu țărănimea răsculată au constituit-o numeroasele demonstrații și întruniri muncitorești convocate de cercurile socialiste din principale centre București, Galați, Brăila. Cu acest prilej, miile de muncitori și-au exprimat calda lor simpatie pentru țărănimea impilată și protestul lor față de atrocitățile comise, din ordinul guvernanților, de către detașamentele de represiune. La mitingul ce a avut loc în ziua de 11 martie 1907 în sala Băilor Eforie — 5 000 de muncitori și-au manifestat sentimentele de solidaritate cu țărănimea răsculată.

Sprijinul acordat de clasa muncitoare țărănimii răsculate, apropierea dintre ele, se datora faptului că atît clasa muncitoare cît și masele țărănești luptau pentru aceleași mari obiective de dreptate socială, pentru libertate. Proletariatul, deși puțin numeros, dezvoltîndu-se într-un ritm lent, a văzut în țărănime un important potențial revoluționar, capabil, alături și sub conducerea clasei muncitoare, să dea lovituri puternice, decisive orînduirii burgheze.

Lupta țărănimii din primăvara anului 1907 a avut ample ecouri și în rîndurile țărănimii române din teritoriile aflate încă sub dominație străină. Ea a găsit toată înțelegerea și aprobarea maselor populare din Transilvania și Bucovina, care și-au exprimat via simpatie și solidaritate, autoritățile din aceste provincii semnalînd o îngrijorătoare agitație la sate. În județele Bihor, Huedin, Turda ș.a. au avut loc mișcări împotriva autorităților locale și mai ales greve agrare.

Răscoala a marcat un moment eroic în lupta socială, care o situează alături de momentele cruciale din istoria poporului român. Chiar dacă nu a putut imprima un curs nou dezvoltării societății românești, răscoala a avut repercusiuni însemnate în viața economică și social-politică a țării. Reformele liberale, concretizate în : legea învoielilor agricole, legea casei rurale, legea împotriva trusturilor arendășești, etc., deși n-au afectat marea proprietate moșierească, au deschis drum mai larg dezvoltării capitalismului la sate.

În viața politică a țării, răscoala a avut, de asemenea, consecințe însemnate. Prin amploarea și intensitatea ei, răscoala a făcut nu numai să se cutremure clasele exploatatoare, dar a marcat schimbări importante în cadrul partidelor și grupărilor politice. Din Partidul Conservator se va desprinde fracțiunea care va urma pe Take Ionescu, devenind Partidul Conservator-democrat, care va fi mai receptiv la noile realități istorice. Dealtfel, Partidul Conservator va păși pe o cale care-l va duce spre ieșirea lui din viața politică. La rîndul său, nici Partidul național-liberal nu va fi scutit de frămîntări, în conducerea lui afirmîndu-se tot mai mult elementele „generoase".

„Răscoala a dezvăluit — așa cum aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976 — marile energii revoluționare ale țărănimii, înscriind o pagină glorioasă în istoria marilor bătălii sociale purtate de poporul român, în focul marii răscoale manifestîndu-se puternic colaborarea și solidaritatea de luptă a muncitorimii cu țărănimea".

Răscoala a demonstrat, totodată, că fără alianța și conducerea clasei muncitoare, lupta țărănimii pentru dreptate și libertate socială nu putea

www.dacoromanica.ro

fi încununată de izbîndă. În perspectiva istoriei se impunea deci cu necesitate înfăptuirea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănime, alianţă făurită ulterior sub conducerea Partidului Comunist Român, care a devenit cea mai puternică forţă socială şi politică a societăţii noastre.

LA GRANDE RÉVOLTE DES PAYSANS DE 1907 PRÉMISSES ET SIGNIFICATION

RÉSUMÉ

L'étude analyse de manière succincte les causes socio-économiques qui ont déterminé le grand soulèvement de la paysannerie au printemps 1907, les étapes et les formes de manifestation de celle-ci dans les différentes régions du pays. On relève le caractère particulièrement radical de la révolte dans les zones de plaine de la Valachie et de l'Olténie, zones céréalières par excellence, où l'exploitation des paysans par les grands propriétaires fonciers et les administrateurs — intéressés à obtenir des revenus toujours accrus par la mise en valeur de leurs produits sur le marché extérieur — s'exerçait puissamment. L'auteur souligne la grande énergie révolutionnaire dont avait témoigné la paysannerie, le courage et l'héroïsme de celle-ci dans le lutte pour la justice sociale. On présente de manière succincte les manifestations de protestation de larges catégories de l'opinion publique contre la sanglante répression du soulèvement des paysans opprimés, l'appui accordé à la lutte de la paysannerie par la classe ouvrière.

En conclusion on relève l'importance de la révolte, moment important de la lutte de libération sociale, ses conséquences sur le plan politique et économique.

www.dacoromanica.ro

RĂSCOALA DIN 1907. ECOURI ÎN CORESPONDENȚA PRIMITĂ DE N. IORGA ȘI ÎN ACȚIUNEA SA POLITICĂ

DE

NICOLAE LIU

„Cred în două lucruri: în țăranul român și în cultura română, pe care nu-i pot despărți" — declara N. Iorga la 18 mai 1906, într-unul dintre primele numere ale noii sale reviste „Neamul românesc" [1]. Acest crez politic și cultural nu l-a părăsit toată viața.

În concepția istorică a marelui savant, structura tradițională a statului român a fost esențial agrară, iar „trecutul nostru de luptă în mare parte țărănesc" [2]. Degradarea organismului politic a coincis cu eliminarea țărănimii din viața politică a țării și diminuarea rolului ei social. Civilizația și cultura poporului român în ce au ele mai original, mai autentic, sînt de sorginte țărănească. Începuturile lor premerg cu mult primele manifestări ale vieții de stat, dar și apariția celorlalte clase sociale cu gusturile și nevoile lor [3]. Și fiindcă pentru Nicolae Iorga, țărănimea a reprezentat nu numai clasa cea mai veche și cea mai numeroasă, ci, în același timp, componenta fundamentală a societății românești, alături de trecut, problemele prezentului și ale viitorului ei i-au fost adesea aproape.

Un moment deosebit în această apropiere l-au reprezentat sîngeroasele evenimente din 1907.

„În mijlocul acestor ocupații și gînduri — rememora N. Iorga în cunoscuta autobiografie din 1934 — au izbucnit răscoalele din 1907, care trebuiau să însemne așa de mult, prin consecințele lor, în viața mea" [4]. Dintre aceste consecințe se cuvin amintite aici: permanentizarea preocupărilor sale de gazetar politic, debutul unei cariere parlamentare de trei decenii, dezvoltarea în toate articulațiile a concepției sale istorice asupra țărănimii române, expuse pentru prima dată într-un studiu special în 1908, precum și într-o măsură însemnată, întemeierea Universității populare de la Vălenii de Munte sau înființarea unui partid propriu, dar mai ales stabilirea unui contact deosebit de fertil cu lumea și viața satelor, prin corespondență.

---

[1] Vezi nr. 3, p. 45, răspuns revistei „Viața românească".

[2] N. Iorga, *În era „Reformelor"*. Discursuri politice rostite în Camera deputaților, 1907—1909, Vălenii de Munte, 1909, p. 137.

[3] Pentru studiul critic al concepției istorice a lui N. Iorga asupra țărănimii, vezi: Șt. Ștefănescu, *Nicolae Iorga — istoric al raporturilor agrare din țările române*, în „Studii", t. 18, (1965), nr. 6, p. 1313—1337.

[4] N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*. Ediție îngrijită de Valeriu și Sanda Rîpeanu. Studiu introductiv... de Valeriu Rîpeanu, București, 1972, p. 414.

www.dacoromanica.ro

I

S-a afirmat de către unii cercetători ai vieţii şi operei lui Nicolae Iorga că pînă în 1907 acesta n-ar fi fost preocupat de starea socială şi politică a ţărănimii, punctul său de vedere fiind acela „boieresc" şi „romantic" despre inexistenţa la noi a unei acute probleme agrare. I-ar fi lipsit şi orice cunoaştere reală a vieţii de la ţară. De aici opinia eronată că „dintre toţi istoricii noştri, acela care, prin toate antecedentele sale, prin formaţia şi orientarea sa intelectuală părea cel mai puţin pregătit să înţeleagă cauzele profunde şi semnificaţia istorică a răscoalei era, fără îndoială, Nicolae Iorga " [5].

E adevărat că lupta politică a profesorului universitar N. Iorga pînă în pragul răscoalelor avusese mai ales un caracter cultural. De aceea prin mişcarea de stradă din martie 1906, în fruntea studenţilor bucureşteni, savantul încercase să atragă luarea aminte a claselor conducătoare asupra necesităţii cultivării limbii şi culturii române. Luptînd pentru desăvîrşirea unităţii naţionale, realizarea unităţii prin cultură a tuturor românilor i se părea un pas absolut necesar.

Nu e mai puţin adevărat că marele nostru istoric recunoaştea el însuşi în autobiografia sa din 1934 că n-avusese „pînă în acea lună a lui mart din anul sîngeros, tocmai un an de la mişcarea de stradă din 1906 [. . .] nici o legătură directă cu lumea satelor noastre". Dar el preciza în continuare că era „totuşi" informat despre situaţia grea a ţărănimii „şi din lunile petrecute la ţară şi din urmărirea atentă şi îndurerată a împrejurărilor" [6].

Nu era vorba — aşa cum s-a insinuat — de o simplă plimbare de vacanţă în mediul rural. Ci de cercetarea aproape sistematică a satelor şi oraşelor „de la un capăt la altul al ţării", mai mult, a tuturor regiunilor locuite de români, inclusiv cele aflate sub stăpînire străină, pentru descoperirea sau contactul direct cu vestigiile istorice comune. Au rezultat astfel cunoscutele cărţi de călătorie *Sate şi preoţi din Ardeal* (1902), *Drumuri şi oraşe din România* (1904), *Sate şi mănăstiri din România* (1905), *Neamul românesc în Bucovina* (1905), în care, alături de cercetarea monumentelor trecutului, se regăsesc observaţii pertinente cu privire la viaţa socială, politică şi culturală contemporană. Raportînd, în mod firesc, trecutul la prezent, nu lipseau nici accentele critice. În drumul de la Bîrlad spre mănăstirea de maici Adam, pe şoseaua lată a Galaţilor „cel dîntîi sat prin care treci pare foarte sărac. El se potriveşte cu monotonia arsă a pustiului. Al doilea care poartă numele glorios de Griviţa şi e alcătuit din împroprietăriţi care au luptat la 1877, începe prin gospodării rele, neîngrijite, care încunjură căsuţe de stuf" [7]. Alteori raportarea situaţiei precare a ţărănimii se face la prosperitatea pe care munca acesteia o asigură marei proprietăţi: De la Piatra Neamţ spre mănăstirea de sub munte, „satele sînt sărace în această cale, unde, dacă n-ar fi muntele aşa de aproape, ai vedea casele de

---

[5] A. Oţetea, *Răscoala din 1907 in istoriografia românească*, în *Studii şi referate privind răscoalele ţărăneşti din 1907*, Bucureşti, 1957, p. 90.

[6] N. Iorga, *O viaţă de om...*, p. 414.

[7] N. Iorga, *Sate şi mănăstiri din România*, Bucureşti, 1905, p. 46—49.

www.dacoromanica.ro

lut rău prins pe căpriori şi de stuh zburlit, semn al neîndestulării la şes. Oamenii cari trec într-o zi de mare sărbătoare ca aceasta, oprindu-se la fîntînile drumului, săpate într-un singur trunchi bătrîn, au cămăşi murdare; femeile, cu picioarele goale, poartă rochii şi polcuţe de tîrg foarte rupte şi bîcsite de praf. În schimb, pe moşia marelui proprietar Lupu Bogdan, unde mi se spune că niciodată sămănăturile nu dau greş, grîul, nesecerat încă, se înalţă puternic, des şi greu, cu spicele umflate, care, înroşite de soare par de bronz; o frumoasă biserică se vede în stînga pentru acest sat al Dobrenilor. Vînt rece, picături de ploaie îngheţată. Ţinut puţin locuit, cu case mai mult sărace. Ele n-au înfăţişarea de sărbătoare. Numai într-un loc ţărani chipeşi, supt largile pălării ce se poartă pe aici, stau adunaţi în cerdacul primăriei; în faţa clădirii, un meşter nedibaci a ridicat pentru nişte oameni cu simţire, un monument amintitor al războiului; un dorobanţ văpsit, imitat după acel al hîrtiilor de ţigară, vorbeşte minţilor simple despre trecutul gloriilor cele mai nouă" [8].

Primele articole politice ale lui N. Iorga datează din 1899 şi au fost adunate un an mai tîrziu în volum, sub titlul *Opinions pérnicieuses d'un mauvais patriote* [Opinii periculoase ale unui rău patriot]. Ele răspundeau invitaţiei ziarului bucureştean de limbă franceză „L'Indépendance roumaine", preferat de „înalta societate" şi răspîndit peste hotare. Dar după cum arată şi titlul volumului, nu erau deloc menite să menajeze realităţile din ţară. În repetate rînduri apărea evocată situaţia tristă a ţărănimii „cufundată în mizerie, în ignoranţă". Mai mult, prezentînd, ca ecou al frecventării de tinereţe a cercurilor socialiste, societatea românească divizată în clase sociale antagoniste, N. Iorga considera acum „clasa ţărănească" nu numai ca temelie tradiţională dar şi potenţial element înnoitor. De aceea regreta că trăind într-o „eră de partide bazate pe interesul personal", ţărănimea era lipsită de conştiinţă de clasă. Deşi după 1866, observa el, „această clasă numeroasă, care ar fi putut să fie atotputernică, dacă ar fi reunit conştiinţa cu forţa, această clasă rurală era singura care avea de-acum înainte interese revoluţionare". Cei mai mulţi oameni politici, aparţinînd claselor dominante îi dăduseră tot ce se putea da „cu educaţia lor, cu sentimentele lor şi în circumstanţele în care guverna un ministru român". Era fără îndoială prea puţin, într-o ţară care, scria N. Iorga în 1899, cu cîţiva ani înaintea apariţiei sămănătorismului şi poporanismului, „trebuia să fie o ţară de ţărani". Utopia romantică, anticapitalistă a societăţii preponderent ţărăneşti, cu rădăcini tradiţionale în gîndirea românească [9], dar mai ales cu mare influenţă în ţări agrare vecine ca Serbia şi Bulgaria, nu-l împiedică totuşi pe istoricul român să observe realist că, pentru a satisface în întregime cerinţele justiţiei şi logica lucrurilor, „trebuia ca ţăranul însuşi să fi cerut, şi el nu era capabil să o facă altfel decît prin răscoale parţiale, fără scop determinat, repede reprimate de către puterea de stat" [9bis]. Iar într-un alt articol, scris în pragul noului secol XX, dacă legăturile dintre proprietar şi ţăran la 1800 erau prezentate idilic, iar în ceea ce priveşte situaţia din a doua jumătate a veacului se aprecia just

[8] Ibidem, p. 81—82.

[9] Vezi şi cap. III. Ţărănismul—o sociologie de tip romantic, din studiul sociologic al lui Z. Ornea, *Ţărănismul*, Bucureşti, 1969.

[9bis] N. Iorga, *Partis politiques en Roumanie au XIXe siècle*. Vezi *vol. cit.*, p. 144 şi urm.

www.dacoromanica.ro

că „noi legi au redat țăranului pămîntul pe care l-a stăpînit altădată și pe care l-a apărat întotdeauna", imaginea prezentului era aceea a „țăranului uitat de civilizație, străin de-aci înainte de tot ce se petrece în țara sa". Transformat de regimul oligarhic burghezo-moșieresc într-un sens pe care nu-l înțelege, „acest țăran vegetează obscur sau piere fără a ști ce se petrece în realitate, fără educație reală, într-o veșnică confruntare cu grijile sale. Îl mai și împușcă cîteodată [aluzie la înăbușirea sîngeroasă a recentelor răscoale, n.n.], ceea ce nu-l împiedică pe țăran să muncească a doua zi pămîntul patriei, așteptînd de la Dumnezeu, în care singur mai crede, răsplata, poate răzbunarea sa" [10]. Această atitudine de compasiune și înțelegere față de țărănime, mergînd pînă la justificarea răscoalelor, era însoțită de imprecații violente la adresa claselor conducătoare . Dacă boierul „și-a părăsit adesea patria, ducînd cu dînsul o avere pe care alții au cîștigat-o pentru el, și de care vor profita de acum înainte străinii", după „marele succes al poporului nostru", care a fost războiul pentru independență, „din boierul resemnat să-și împartă puterea, din omul de rînd al orașelor, din țăranul ajuns s-a format o oligarhie care [...] s-a organizat în mod savant ca să-și asigure, pentru ea și pentru descendenții ei, prada, mereu renăscută, a bugetelor. O oligarhie fără trecut, fără dragoste pentru neam, fără vise de viitor; haită de vulgare carnivore care ne-au ruinat și ne dezonorează" [11]. Remarcabilă este și distincția pe care o făcea încă de pe atunci istoricul, între elemente țărănești îmburghezite și marea masă a „miilor de mii [ce] se sting în mizerie și în întunecimea minții" [12].

Lupta literară pe care N. Iorga o desfășoară de la conducerea revistei „Sămănătorul" pentru apropierea literaturii de viața națională, și în speță de aceea a satului românesc, nu îl depărtează de ideea ameliorării situației economico-sociale a țărănimii. El reproșa de pildă lui Titu Maiorescu, la apariția vol. IV din *Discursurile parlamentare* ale acestuia, că n-a luat niciodată cuvîntul în apărarea „singurei clase numeroase, muncitoare, adevărat românească : clasa țărănească" [13]. Apreciind în schimb apariția în 1905 a broșurei *Chestia țărănească* de Spiru Haret, pentru că acesta urmărea prin rezolvarea ei „introducerea țărănimii ca factor activ și inteligent în viața noastră de stat" [14], N. Iorga se declara numai în parte mulțumit cu propunerile vizînd învățămîntul la sate, susținînd că este necesară reforma învățămîntului, dar și a administrației [15]. Mai mult, atenția sa era atrasă, în perioada conducerii revistei literare „Sămănătorul" de răscoalele țărănești locale, ca manifestări seismice ale nemulțumirilor social-economice și politice ale țărănimii, prevăzînd, în condițiile date, erupția lor incendiară. Citățm în acest sens articolul din 1904, *Procesul unei răscoale de țărani*, unde zbuciumul și durerile acestora

---

[10] N. Iorga, *Un siècle d'histoire roumaine*. Vezi *vol. cit.*, p. 155 și urm.

[11] Ibidem, p. 155.

[12] Vezi și N. Iorga, *D. Fr. Damé și „Istoria Românici contemporane"*, București, 1900, p. 61.

[13] „Sămănătorul", 1 februarie 1904, p. 66.

[14] Cf. Spiru Haret, *Chestia țărănească*, București, 1905, p. 3.

[15] „Sămănătorul", 15 mai 1905, p. 340.

www.dacoromanica.ro

erau înfăţişate cu înţelegere şi participare afectivă [16], sau recenzia cărţii colegului său de la Academie, naturalistul Gr. Antipa, *Cîteva cuvinte asupra reorganizării învăţămîntului nostru superior*. Apreciind această idee ca făcînd parte dintr-un vast şi necesar program de înnoire socială, istoricul exclama : „Dar nici d. Antipa, nici eu, nici cei mai tineri dintre noi nu vom apuca ziua aceea, ci mai curînd ziua răscoalelor ţărăneşti" [17].

I s-a reproşat lui N. Iorga o anume apropiere de „aripa tînără" a conservatorilor, condusă de N. Filipescu, din care a rezultat colaborarea sa la ziarul „Epoca". Dar aşa cum arăta istoricul însuşi, mai tîrziu, această colaborare, din care a rezultat culegerea de articole *Cuvinte adevărate*, ca şi participarea sa la „adunarea junimistă din 1906" s-au datorat „prefacerilor radicale" făgăduite de partidul respectiv [18]. Dealtfel, preconizînd o eră a reformelor, N. Iorga avusese în vedere mai ales „reforme pentru ţărani" şi votul universal [19]. Nici „aplecarea" înşelătoare spre înnoiri a partidului, nici viziunea pe alocuri idealizată a istoricului asupra raporturilor agrare tradiţionale, influenţată de cea eminesciană, n-au dus la integrarea politică a lui N. Iorga în partidul conservator. După cum apropierea de stînga liberală şi de programul ei de reforme n-a determinat aderarea sa la partidul liberal. Personal se considera „un om de carte, de şcoală, de condei", cu alte cuvinte „unul dintre aceia cari ca oameni de ştiinţă au conştiinţa înaltă a lucrurilor şi ca scriitori au simţul profetic, intuiţia viitorului". Apropierea sa de unul sau altul dintre grupurile politice existente, de ideile liberale, conservatoare sau socialiste — se justifica el — s-a făcut numai în măsura în care era convins că acestea pot fi „folositoare neamului" [20].

Pentru a-şi afirma independenţa poziţiei sale şi a-şi putea exprima cu sinceritate ideile, N. Iorga înfiinţează în mai 1906 revista politico-socială „Neamul Românesc". Crezul general al noii publicaţii era exprimat prin titlu, dar şi prin editorial. Revista îşi propunea să abordeze „lucrurile cele mari ale neamului", „nevoile lui adînci", „suferinţele lui vechi şi sfinte", „ţintele lui înalte şi grele de ajuns" [21]. Într-un editorial publicat la o jumătate de an de la apariţia revistei, N. Iorga combătea pe cei care au crezut „că e vorba de o demonstraţie junimistă", sau „o foaie de scandal". El contesta de asemeni orice apropiere posibilă cu „povestea întemeierii apropiate a unui partid ţărănesc", acţiunea ulterior eşuată a lui V. M. Kogălniceanu, fiul marelui istoric şi om de stat şi a învăţătorului Al. Vălescu, continuatorul lui C. Dobrescu-Argeş. Deşi cu un an mai înainte scrisese un articol elogios în „Sămănătorul" despre lucrarea *Chestiunea ţărănească* a lui V. Kogălniceanu, apărută „într-un timp cînd ani de foamete şi cîte o răscoală nouă au atras iarăşi atenţiunea politicienilor asupra ţărănimii" [22]. Nici atunci însă nu-şi însuşise punctul de vedere organizatoric. Acum se adăugau considerente de ordin tactic şi temerea unei

---

[16] Articolul a apărut la 19 decembrie 1904, Vezi şi N. Iorga, *O luptă literară*. Articole din „Sămănătorul", vol. I, Vălenii de Munte, 1914, p. 267—271.

[17] „Sămănătorul", 14 februarie 1905, p. 110—111.

[18] „Neamul românesc", 9 noiembrie 1906, p. 867 şi urm.

[19] N. Iorga, *Cuvinte adevărate*, Bucureşti, 1905, p. 310 şi urm.

[20] „Neamul românesc", 9 noiembrie 1906, p. 868.

[21] Ibidem, 10 mai 1906, p. 2.

[22] N. Iorga, *O luptă literară*..., vol. II, Vălenii de Munte, 1916, p. 142—146.

www.dacoromanica.ro

înţelegeri greşite din partea opiniei publice. În ce priveşte „Neamul românesc", „el e menit — cum s-a făcut şi se tot face dovada — numai destăinuirii tuturor nedreptăţilor, pedepsirii tuturor păcatelor, proclamării tuturor lipsurilor şi sîrguinţei cinstite de a găsi o îndreptare care să ni asigure o viaţă vrednică" şi „slobodă" pentru poporul român întreg, dincolo de barierele de clasă [23].

În cadrul acestui plan generos, gazetarul N. Iorga acorda problemei agrare, ca problemă majoră a contemporaneităţii, un interes special. „Neamul românesc" nu se mulţumeşte să reproducă articole ale directorului său şi ale altor colaboratori, dezvăluind amploarea şi acuitatea ei sau căutînd căile cele mai potrivite de rezolvare. Cronica fiecărui număr se deschidea cu rubrica „Din sate" sau „Chestia ţărănească", redactată în mare măsură de N. Iorga, după corespondenţa primită la redacţie.

Primul articol din „Neamul românesc" dedicat exclusiv situaţiei ţărănimii, *Trezirea chestiei ţărăneşti*, apărea ca editorial în nr. 4 din 21 mai 1906 al revistei. N. Iorga amintea aci „marea suferinţă nedreaptă a sprijinitorului întregii noastre vieţi, *ţeranul*" şi sublinia că „a ignora o chestie nu înseamnă a o dezlega, şi printre chestiile care nu pot fi ignorate, întîia e chestia ţărănească. Articolul era prilejuit de unele iniţiative politice care făgăduiau „cercetarea aceleiaşi întrebări de viaţă şi de moarte". Autorul aprecia pozitiv campania tinerilor liberali din Galaţi pentru „votul obştesc" şi socotea „un gînd bun" înfiinţarea în cadrul clubului liberal din Bucureşti a unei comisii care să studieze problema agrară, din care făceau parte Spiru Haret, Vasile Lascar, Emil Costinescu, cu condiţia ca acest „gînd" să se transforme într-o „faptă mare" [24]. Asemenea articole dedicate în mod special abordării critice a situaţiei ţărănimii, a poziţiei partidelor şi guvernului faţă de aceasta, propunînd în acelaşi timp soluţii de îndreptare mai mult sau mai puţin eficiente, au continuat să apară cu frecvenţă sporită, permanentizîndu-se odată cu izbucnirea răscoalei din 1907. Alături de ele se înscriu, începînd cu nr. 2 al revistei, articole critice cu caracter mai general, dar din care nu lipseşte evocarea situaţiei dramatice a ţărănimii. Articolele erau scrise personal de Nicolae Iorga sau proveneau de la colaboratorii, în cea mai mare parte voluntari. Printre aceştia se aflau scriitori ca Emil Gîrleanu, secretarul de redacţie al revistei pînă la finele anului 1906, tineri jurişti ca Andrei Rădulescu, viitorul istoric al dreptului românesc, tineri profesori ca G. Munteanu Murgoci, viitorul întemeietor al şcolii române de geologie, G. Vîlsan, fondator al şcolii române de geografie, G. Oprescu, viitorul istoric de artă, oameni politici de diverse orientări, din capitală şi provincie, militari, cadre universitare, studenţi ca G. Tătărescu, viitorul conducător liberal, intelectuali din lumea rurală, mai ales învăţători sătesti, printre care folcloristul S. T. Kirileanu sau I. Mihalache, viitorul lider ţărănist şi naţional-ţărănist, glasuri româneşti de peste hotare. Erau consemnate şi opiniile părţilor direct implicate în conflict : ţărani, moşieri , arendaşi.

Nu puţine dintre aceste articole reprezintă de fapt reproducerea unor scrisori sau fragmente epistolare. Unele indică această particularitate chiar

[23] „Neamul românesc", 9 noiembrie 1906, p. 869.
[24] Ibidem, 21 mai 1906, p. 53 şi urm.

www.dacoromanica.ro

din titlu [25]. Alte ori corespondenţa redacţională, a „Neamului românesc" şi cea personală a directorului revistei, surse care adesea se confundă, servesc ca suport informaţional articolelor lui N. Iorga şi rubricilor de cronică. Nu lipseşte din aceste rubrici nici reproducerea unor scrisori, integral sau fragmentar. Dar dacă uneori au fost omise pasaje nesemnificative, nu sînt puţine cazurile cînd eliminarea a avut un caracter politic conjunctural sau s-a datorat unor aspecte considerate pe atunci prea personale. Ceea ce explică semnificaţia majoră a reevaluării corespondenţei lui Nicolae Iorga, păstrată pînă azi. Cu atît mai mult cu cît aceasta include şi scrisori, articole sau informaţii care din diverse motive n-au mai văzut lumina tiparului, dar care, contribuind la promovarea acţiunii politice a savantului îşi păstrează şi astăzi întreagă valoarea documentară.

II

Procesul reflectării evenimentelor legate de marea răscoală ţărănească din 1907 în corespondenţa lui N. Iorga şi a revistei sale s-a desfăşurat în patru timpi : 1. Perioada premergătoare şi prevestitoare, în care accentul cade asupra anului 1906 şi a apariţiei „Neamului românesc" ; 2. Desfăşurarea propriu-zisă a răscoalei căreia revista îi dedică o rubrică specială ; 3. Represiunea armată ; 4. Urmările răscoalei şi ale represiunii. În această ultimă perioadă acţiunea sa publicistică e dublată de lupta parlamentară şi tot aici se înscrie şi cristalizarea aproape definitivă a concepţiei sale istorice asupra rolului ţărănimii în societatea românească. Nu întîmplător această concepţie era invocată în parlament în favoarea unor reforme majore [26].

Cauzele răscoalei din 1907, aşa cum argumentează corespondenţa primită de N. Iorga şi de redacţia revistei „Neamul românesc" din toate unghiurile ţării, au fost în primul rînd de natură economică. Numeroase scrisori oglindesc munca istovitoare, în condiţii inumane, a celor pe care în urma acestor dezvăluiri N. Iorga îi numeşte „robii albi ai pămîntului". Sentimentul frustrării era cu atît mai puternic, cu cît 1906 reprezenta „anul jubilar", în care se sărbătorea oficial, cu mult zgomot, pre-

---

[25] Vezi *Scrisoare din Vrancea: Jaful pădurilor noastre* (22 octombrie 1906), *Scrisoare din Botoşani* (12 martie 1907), *Scrisoare din Iaşi* (ibidem), *Dintr-o scrisoare din Botoşani a unui proprietar, cu privire la chestia ţărănească* (22 martie), *Scrisoare din Roman* (ibidem), *Scrisoare din Giurgiu* (ibidem), *O scrisoare din Ardeal* (25 martie), *Scrisoarea unui arendaş* (29 martie), *Dintr-o scrisoare a unui român din străinătate* (ibidem), *Scrisoarea unui ardelean relativ la chestia ţărănească* (ibidem), *O scrisoare cu privire la manifestul de reforme, Corespondenţă din Dorna Vatra, Bucovina* (1 aprilie), *Un proprietar despre răscoale* (19 aprilie), *Cu privire la Craiova de astăzi, de o craioveancă* (26 aprilie), *Scrisoarea unui arendaş din Craiova* (ibidem), *Din scrisoarea unui preot bucovinean* (6 mai), *O scrisoare din Teleorman* (24 mai), *Note din alegeri dintr-o scrisoare de la Botoşani* (31 mai), *Cum se prezintă satele reprimate. Dintr-o scrisoare din Dolj* (3 iunie), *Scrisoare din Bucovina în chestia ţărănească* (10 iunie), *Resboiul contra dreptului. Scrisoare din Ardeal.* (24 iunie), *Din sate: Biruri şi nenorociri. Dintr-o scrisoare* (13 iulie), *Care este adevărata Craiovă.* Dintr-o scrisoare (22 iulie), *Ce face un proprietar din Gorj (om cult),* dintr-o plîngere (16 septembrie), *Plîngerea ţăranilor din Viaşu* [Mehedinţi] (4 octombrie), *Un ţăran, adevărat, din Fărcaşa (Neamţ) către colegii săi de la şcoala din sat.* Un document sufletesc (ibidem), *Din Dolj,* după o scrisoare (25 octombrie), *O scrisoare a d-lui Al. Calimachi* (1 noiembrie).

[26] N. Iorga, *În era „Reformelor"*, Discursuri politice rostite în Camera deputaţilor, 1907—1909, Vălenii de Munte, 1909, p. 60—62, 135—140.

www.dacoromanica.ro

tinsul „progres general" realizat în anii de domnie ai lui Carol I. „În al 40-lea [an] de domnie al M.S.R. — constata cu indignare și revoltă autorul anonim al unei scrisori inedite, datată 5 iulie 1906 și semnată „Un țăran tîrgoviștean" — mai este posibilă umilirea și jugul ce poartă cele 5 1/2 milioane de țărani, clasa cea mai săracă și numeroasă a neamului românesc, singura care din moși strămoși ne-a păstrat neatinsă limba, obiceiurile și pămîntul strămoșesc"? Și în numele celor care „printr-o muncă cinstită, cu sudoarea feței umplu pungile și îmbogățesc pe toate liftele" propunea ca imperios necesară, pentru remedierea acestei stări anormale de lucruri, „realizarea votului obștesc sau cel puțin o imediată lărgire a dreptului de vot, fără deosebire de avere și cens", ca „să spunem ce ne doare, să ne vindecăm rănile cari au ajuns la cangrenă", pentru că „numai noi prin noi vom putea să scăpăm". Scrisoarea se încheia cu observația că egalitatea proclamată constituțional nu există nici în fapt, nici în drept pentru țăranul român în fața claselor privilegiate și cu un final de manifest: „Jos elementele putrede și corupte a partidelor politice! Jos privilegiile de clase! Jos bazele false pe care se face deosebirea între locuitorii acestei binecuvîntate țări". Trimisă de un intelectual apropiat de interesele țărănimii, dar pe care îl trădează stilul avocățesc și soluția politică „legală" a problemei țărănești, ceea ce a contribuit probabil la nepublicarea ei, scrisoarea din 25 iulie reflecta totuși, de pe poziții patriotice înaintate o situație reală, intolerabilă, care așa cum observa emitentul," „periclitează însăși viața noastră a națiunii" [27].

Asupra mizeriei intolerabile de la sate se pronunța și învățătorul și folcloristul moldovean Virgil Caraivan, colaborator al „Sămănătorului": „După cele două secete din ultimii ani, 1900 și 1904, el [țăranul] a ajuns într-o completă lipsă de mijloace de trai". Două elemente indispensabile vieții „poporului de jos", pămîntul și porumbul au devenit pentru acesta aproape inaccesibile. Exploatarea nemiloasă, privațiunile de tot felul, utilajul agrar rudimentar, cămătăria, lipsa oricărui interes față de pregătirea sa pentru viață au făcut ca țăranul să dea mereu înapoi, provocînd un dezechilibru material și spritual care „se poate transforma într-o izbucnire menită să pecetluiască adevărata stare de lucruri" [28]. Cauza mizeriei și a subnutriției plugarilor — se demonstra într-o corespondență din Teleorman — este nu pretinsa „lene" a acestora, ci tocmai munca excesivă, „fără socoteală" pentru alții. „În cele mai multe sate, cei mai mulți plugari n-au pămînturile lor, pe care să le muncească așa cum or ști și cum or vrea; ei muncesc de cînd pot munci, pînă nu mai pot (adică pînă mor), pe moșia arendașului sau proprietarului". Lăsat la bunul plac al acestora, țăranul e nevoit să accepte, fie că lucrează „în dijmă" sau „în parte", orice condiții. De aici o serie întreagă de abuzuri din cele mai flagrante. „Eu însumi — mărturisea corespondentul — am văzut în multe sate, țărani venind acasă, după o vară de muncă, cu carul gol și ochii plini de lacrimi" [29]. „Ce zgomote, ce zgomote deșarte! — observa un corespondent din județul Tutova. Prin toate berăriile și cafenelele puturoase se cîntă mereu pe aceeași coardă cîntecul pițigăiat și fals:

[27] Bibl. Acad., Corespondență primită de N. Iorga, vol. 41, f. 74—75.
[28] Vezi „Neamul românesc" din 21 mai 1906, p. 57—59.
[29] Fl. Mugur, *Cît sufăr țeranii din Teleorman*, ibidem, 23 iulie 1906, p. 343.

www.dacoromanica.ro

„Am progresat în timpul domniei de 40 ani a Măriei Sale Vodă Carol". Cu siguranţă că, dacă cercetezi în mod amănunţit lucrurile, voind să-ţi dai bine seama de modul cum se prezintă ele, cu durere, vai! răspunzi: *n-am progresat, ci, din contră, am dat îndărăt*". Şi corespondentul cita mărturia unor bătrîni din satul Bogdana: „E prăpădenia pămîntului, domnule, nu altceva [...] Ei, ş-apoi ceia ce e mai de plîns e că dările sînt prea mari aşa că, nu numai nu pot fi plătite din cîştigul, care nu-l avem acum, al sămănăturilor, dar sîntem nevoiţi să ni vindem ceia ce trebuie să ni rămînă pentru hrană, astfel că, oricît ne-am căsni, nu mai putem da înainte [...] Toţi mănîncă mămăligă de orz şi cea mai mare parte nici pe aceasta n-o au! Acum, în timpurile acestea grele, doar în sărbătorile mari de vezi pe cîte unul că are pe masa lui o mămăligă de porumb, — cum ar veni la boieri prăjiturile!" [30]

În această atmosferă tulbure de accentuare a inegalităţilor sociale provocate de risipa „anului jubilar" pe de o parte şi mizeria cronică accentuată de secetă, la sate, pe de alta, de căutări febrile pentru rezolvarea crestiunii ţărăneşti, dar mai ales de indolenţă şi de nepăsare faţă de ea, părea că se iveşte posibilitatea unei înseninări. Recolta bună în general, excepţională pe alocuri ar fi putut contribui la aceasta. Speranţele s-au spulberat însă în urma ieftinirii excesive a grîului şi a ordinului Ministerului de Finanţe de a se încasa toate dările restante, exemplu urmat şi de creditorii particulari ai ţărănimii. Judecînd realist situaţia, o corespondenţă a lui Virgil Caraivan prevedea încă din august 1906, „un jaf şi o prădăciune supt ocrotirea legilor, la înălţimea bogăţiei pe care ne-a dat-o pămîntul. Semeţia răzvrătiţilor ţifeni de la 1893 se va pleca desigur şi de data aceasta, cînd vom vedea că vrafurile de pîne se duc de pe arii şi în urmă rămîne iarăşi sărăcia goală [...]. Prea puţini sînt acei fericiţi, iar mulţimea va întinde din gît sub jugul aspru al vieţii, fără altă nădejde decît « dac-a da Dumnezeu, poate la anul » ... La Paştile calului, zicem noi, cu rînduiala care există în ţara românească" [31].

Dramatismul acestei situaţii desnădăjduite, caracteristică marei mase a ţărănimii, era accentuat de creşterea abuzurilor proprietarilor şi arendaşilor, reprezentanţilor corupţi ai administraţiei comunale sau de stat. „Ştie oare cineva în drept — scria agronomul stagiar al fermei de stat Laza din judeţul Vaslui — de barbara purtare a subadministratorului fermei Laza, care pentru orice nimic loveşte cu biciul pe lucrătorii cîmpului, [...] ca să le insufle respectul şi frica, mai ales în timpul cînd nu prea este de lucru, şi ei sunt mulţi, căci nevoia îi strînge, şi ca să scape de ei? De altfel e credinţa tuturor, că numai prin bătaie, mai poţi să înfricoşezi pe dobitocii aştia de ţărani, care sunt aşa de obraznici de un timp încoace" [32]. „În comuna Şendriceni (Buhai), Jud. Dorohoi — se spunea într-o altă corespondenţă din februarie 1907 — flăcăul Ioan Vasile Neamţu a fost bătut la sînge cu biciul de piele" de fiul arendaşului moşiei Manoliu „fiindcă n-a voit să care nişte pleavă, cu toate că el era tocmit la pluguri. Peste trei zile numitul flăcău, unul din cei mai sănătoşi tineri din

[30] I. Gr. Cioreseu, *Vorbe neadevărate*, în „Neamul românesc", 3 august 1906, p. 397 şi urm.

[31] Vezi „Neamul românesc", 24 august 1906, p. 518.

[32] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 66, f. 157—158.

www.dacoromanica.ro

sat, muri, lăsînd în urmă o nenorocită familie". După anchetă şi un proces, „nefericiţii lui părinţi primesc despăgubire 60 de lei. *Şase zeci* de lei un flăcău român de 19 ani, un luptător al patriei ! !" [33]. Semnalind abuzuri de prin satele din jurul oraşului Caracal, folcloristul A. I. Daniel relata despre sistemul utilizat de unii moşieri, pentru ca printr-un împrumut să-l lege definitiv pe ţăran de moşia lor. Datoria dublîndu-se mereu şi adăugîndu-se aratul cîte unui pogon, „boierul îşi face munca pe pomană, din răbdarea omului iobăgit care e mereu dator" [34]. „Este şi în comuna Sisești din Mehedinţi un satrap de arendaş, ca oricare din cei mai răi descrişi pînă acum — scria un alt corespondent, cu prilejul alegerii silnice a acestuia ca primar. El „globeşte pe săteni, îi înjură, îi bate, îi scoate la clacă cînd are gust şi le socoteşte zilele şi pogoanele cum îi place, cînd nu se învoiesc oamenii la el pe moşie le prinde ori le fură vitele şi le aduce la curte, se bagă în procese de pămînturi şi moştenire — mai ales asta ! — şi ia săracilor tot ce au, de-i lasă pe drumuri, împiedecă orice mişcare intelectuală şi economică, în sfîrşit un om care a pus genunchiul pe sat şi-i suge viaţa, cum suge ursul însetat în spinarea vitei". Într-o corespondenţă semnată „Buri" se semnala următorul fapt petrecut cu două săptămîni înainte de a izbucni răscoala, pe moşia Cernele, proprietatea cunoscutului bogătaş craiovean, Dini Mihail: „Unei văduve îi murise un băiat. Neavînd lemne, pentru a încălzi apa cu care să-l scalde, s-a dus să culeagă vreo cîteva uscături din pădurea boierească. Însă a fost prinsă, legată cu mîinile la spate şi purtată astfel prin tot satul, cu un un argat după ea care bătea toba. Să se mai întrebe de instigatori !". Şi tot acelaşi corespondent, da ştirea inedită că „la domeniul Coroanei din Segarcea, celor ce culegeau strugurii, la cules, li se punea cîte o botniţă, ce-i oprea a gusta din rodul ce Dumnezeu îl detese din belşug. Minunată inspiraţie, nu este aşa?" [35]. Plecînd de la situaţia tristă a plugarilor de pe altă moşie regală, cea din comuna Ruşeţu, avocatul Leonte Moldovan, corespondentul din Brăila al revistei „Neamul românesc", combătea aserţiunile preşedintelui Academiei Române, I. Kalinderu, administrator al domeniilor Coroanei, din discursul rostit în septembrie 1906, la Congresul corpului didactic, cu privire la netemeinicia plîngerilor ţăranilor că n-au pămînt, deoarece pot munci ca pălmaşi la marii agricultori [36].

III

Chemînd la satisfacerea cererilor de pămînt ale ţăranilor, o corespondenţă din Ploieşti sublinia în ianuarie 1907 caracterul imperios al acestei revendicări: „Acum murmură pe tăcute, împreună cu poetul, „Noi vrem pămînt"; nimeni nu poate garanta că nu va veni un timp cînd suferinţa cîinească îi va face să cînte cîntecul de răzbunare: „Să nu dea Dumnezeu să vrem noi" ...Oh ! Nu pot continua, mă îngrozesc numai gîndind"[37]. Pentru N. Iorga însă acest gînd se născuse — aşa cum am

[33] Ibidem, f. 58.
[34] Bibl. Acad. Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 69, f. 57.
[35] Ibidem, vol. 67, f. 118.
[36] Leonte Moldovan, *D. Kalinderu şi chestia ţărănească*, în „Neamul românesc", 8 octombrie 1906, p, 719 şi urm.
[37] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 53, f. 269.

www.dacoromanica.ro

arătat — cu mulţi ani înainte. „Orice om cuminte, preciza el, la 12 martie 1907, în „Neamul românesc", le prevedea de ani de zile. În revistă, ideea apărea pentru prima dată în scrisul său, la 2 iulie 1906, într-o relatare despre întîlnirea liberală de la Brăila: „Acuma desigur e bine ca orice babă să fie pieptănată. Însă în grija acestui lucru se uită altul, întru cîtva mai însemnat: că arde satul. Arde, oameni buni şi voi nu vă uitaţi tocmai în partea unde se înroşeşte cerul a prăpădenie şi a nenoricire". Într-un articol din 12 octombrie 1906 se adresa„ liberalilor tineri" cu, întrebarea: „Vă veţi face cu acelaşi talent ca pînă acum «ne-aude ne-a vede» pînă se va îngreuia pămîntul de voi şi lumea se va întreba dacă o mare răscoală nu e singura scăpare în chestia ţărănească?" Aceasta după ce, într-unul dintre articolele cele mai zguduitoare în apărarea ţărănimii scrisese cu sarcasm: „Îngrijiţi-vă, o voi, cuminţi cîrmuitori de ţară şi de drumuri frumoase, pe care să le semănaţi cu femei de la tîrguri şi cu bugetivori din cancelarii, îmbrăcaţi în haine de gală pentru a juca pe cît se poate mai strălucit rolul de ţărani români. Iar pe vita cîmpului răspingeţi-o în pumni, ascundeţi-o în vizuini ca să nu strice bucuria risipei din anul jubilar. Tăiaţi mîna pelagroasă care scrie pe pereţii auriţi ai salelor de banchete un nou «mane techel fares» de ameninţare". Şi evoca în încheiere apariţia „ca din fundul unui mormînt adînc şi negru", la un popas neaşteptat, a lui „Avel sîngerînd, care-şi cere dreptatea în lumea lui Cain" [38]. În sfîrşit, într-un articol evocînd anul revoluţionar 1821 ameninţa cu „zavera" pe conducătorii politici ai vremii sale, „fanarioţii cei noi". Izbucnirea de răscoale locale sau de tulburări ţărăneşti era de asemeni urmărită şi consemnată cu atenţie. În aceste condiţii pare cel puţin ciudată afirmaţia mult discutată, din autobiografia sa, că pentru dînsul marea răscoală din 1907 ar fi izbucnit „deodată, ca un trăznet, din cel mai curat senin". Fără îndoială că în lumina celor arătate de noi în legătură cu preocupările lui N. Iorga pentru rezolvarea problemei agrare nu se mai poate susţine că afirmaţia citată s-ar motiva prin necunoaşterea evenimentelor preliminare ale răscoalei şi a cauzelor acesteia. Numai motive de ordin psihologic, legate de momentul elaborării autobiografiei, după căderea guvernului său, în plină campanie de acuzaţii nedrepte împotriva căreia lucrarea sa de memorialistică îşi propunea să figureze ca argument, l-au hotărît, probabil, să folosească această figură de stil, pentru evitarea reluării oricărei supoziţii de instigare la un război de clasă fratricid.

E fapt bine cunoscut că începutul răscoalei din 1907 a avut loc pe moşia din Flămînzila lui Dimitrie M. Sturza, fiul fostului Domn al Moldovei, administrată de trustul arendăşesc Fischer. „300 de săteni — consemna N. Iorga la cronica revistei sale, din 15 februarie — s-ar fi răsculat la Flămînzi (Jud. Botoşani) împotriva sistemului Fischer şi ar fi gonit pe vechilul lui, Mochi. Asta e întîia veste. A doua e că nu s-a petrecut nimic. La d. Mochi, trebuie să credem, e deci bună pace". Iar peste 15 zile, la aceeaşi rubrică se insera o corespondenţă din aceeaşi comună despre înfiinţarea unei cooperative de consum „din iniţiativa şi îndemnul har-

[38] N. Iorga, *Ascundeţi ţeranii!* „Neamul românesc", 1 octombrie 1906, p. 685 şi urm.

www.dacoromanica.ro

niculuı învăţător local, Maxim". Ştirea fusese trimisă din Hîrlău (Deleni) chiar în ziua de 15 februarie. Emitentul subliniase că „dacă măcar jumătate dintre apostolii săteşti ar fi animaţi de dragostea şi dorul de muncă despre care au dat probă învăţătorii de felul d-lor Maxim şi Budeanu [Deleni] am convingerea că în cîţiva ani de zile s-ar putea răscumpăra o parte din moşiile Moldovei înstrăinate [...], fără revoluţie şi vărsări de sînge, pe cale paşnică" [39]. Adăogîndu-se şi acţiunile care păreau încununate de succes ale prefectului jud. Botoşani, urmărind înlăturarea nemulţumirii ţăranilor răsculaţi, e probabil că N. Iorga va fi crezut în acel moment în posibilitatea localizării conflictului. Deşi în nr. 79 din 8 februarie 1907, deci cu o săptămînă numai înaintea anunţării izbucnirii răscoalei, găsim consemnată conferinţa lui Vasile Kogălniceanu, rostită în sala Ateneului Român, la 2 februarie, despre necesitatea reformării tocmelilor agricole, „miezul chestiunii ţărăneşti", dacă se urmăreşte „să împiedecăm *o revoluţie agrară, care altfel va fi inevitabilă*" [s.n.]. Atunci cînd corespondenţa consemnează de la faţa locului că locuitorii din numeroase alte sate „s-au organizat în cete de cîte 2—300 de inşi şi au plecat a hăitui [...] cu deosebire pe arendaşi", N. Iorga speră, ca şi mulţi dintre contemporanii săi, că mişcarea va putea fi limitată la arendaşii străini sau la Moldova. Pătrunderea flăcărilor răscoalei în restul ţării, unde caracterul naţional al luptei sociale a dispărut cu totul, a dus la înlăturarea limitelor naţionaliste ale înţelegerii fenomenului social. Una dintre acuzele curente ale reprezentanţilor claselor exploatatoare vinovate de izbucnirea evenimentelor sîngeroase din 1907 şi lovite de verbul de foc al lui Nicolae Iorga a fost aceea de şovinism şi antisemitism. Ecourile ei s-au răspîndit şi peste hotare. Dezicîndu-se de această acuză, N. Iorga rememora într-un articol special din 24 decembrie 1906 : „N-am recunoscut noi, cei dintîi şi cu primejdia pîrîlor, toate însuşirile ce au vecinii noştri şi chiar acei ce trăiesc între noi cu alt caracter etnic decît al nostru ?" Concepţia sa este aceea a patriotului care „nu pleacă să despoaie pe nimeni, dar să te ferească Dumnezeu să vii cu gînduri duşmăneşti, în casa unde sînt iubiţii lui" [40]. Iar cu un alt prilej „Neamul Românesc" sublinia : „Nu contra străinilor, ca străini, ne-am ridicat, ci contra modului lor de exploatare ; să rămînă între noi acei străini ce vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor, fie, dar nu în paguba noastră " [41].

Poziţia critică fermă a savantului şi a revistei sale social-politice în favoarea ţăranilor răsculaţi, manifestată cu tot mai multă vigoare, pe măsura creşterii valului de represiune, era ilustrată prin pagini zguduitoare ca articolul *Dumnezeu să-i ierte*, ocazionat de începutul represiunilor „manu militari" în chiar oraşul său natal. Articolul era conceput antitetic, absolvind etic, atît pe victime, cît şi pe soldaţii care şi-au ucis „fraţii" din ordin, dar anatemizînd cu ultimă vigoare pe cei vinovaţi de tragismul situaţiei ţăranilor români, împuşcaţi fără vină reală, într-un oraş românesc, de „oastea românească". Conceput poematic, în stilul vechii literaturi, articolul scotea în evidenţă cu o vigoare nouă cauzele generale ale răscoalei. Pe de o parte „munca de robi" şi traiul

[39] Vezi şi manuscrisul autograf al scrisorii, semnat G. Mihăilescu, în Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 66, f. 36—37.

[40] N. Iorga, Suntem noi şovinişti? în „Neamul românesc", 24 decembrie 1906, p. 194 şi urm.

[41] „Neamul românesc", 15 februarie 107, p. 439.

www.dacoromanica.ro

animalic, înşelarea, jignirile, viaţa de suferinţe care au provocat „clipa de desperare". Pe de altă parte, pe cei care „le-au stors vlaga" şi acum le vreau sîngele, „pe stricătorii pămîntului, pe risipitorii gospodăriilor, pe ticăloşitorii oamenilor, pe pîngăritorii femeilor [...], pe ciocoimea obraznică şi proastă", fără dragostea sau măcar cruţare faţă de cei de acelaş neam, „pe conducătorii neghiobi cufundaţi în orgii bugetivore", înaintea cărora „fumegă acum acest sînge nevinovat". Imprecaţiile finale la adresa reprezentanţilor claselor exploatatoare şi a guvernanţilor vinovaţi de omorul fratricid, care consfinţeşte dezastrul material şi moral al ţării, sînt de o neobişnuită violenţă. Ele reprezentau cele dintîi „blesteme" din literatura noastră modernă, superioare prin sinceritatea expresiei şi prin obiectivul înalt umanitar şi patriotic al patimei dezlănţuite : „Să fie în casa lor atîta bielşug ca în bordeiele celor ce au murit, atîta fericire în viaţa lor cîtă a fost în viaţa celor ce s-au vîrcolit de gloanţe, să fie atîta cinste şi atîta demnitate cîtă li s-a lăsat acelor sărmani de s-au dus ca nişte pîrî veşnici înaintea Scaunului judecăţilor celor mari, să mîntuie ca dînşii vărsîndu-şi sîngele inimii în ţernă şi pe urma lor să rămîie, ca pe urma împuşcaţilor, copiii ca să moară de foame şi femeile ca să le cumpere [...] Aşa să dea Dumnezeu ! "[42]

Articolul *Dumnezeu să-i ierte!* a constituit focarul în care s-au concentrat date reprezentative selectate dintr-un an de corespondenţă şi publicistică. Integrîndu-le gîndirii sale, N. Iorga le-a conferit o vitriolantă şi învietoare acţiune socială. Nu întîmplător articolul său s-a bucurat de audienţă specială în lumea satelor chiar în timpul răscoalelor, alături de poezia *Noi vrem pămînt* de George Coşbuc şi de broşura-manifest *Către săteni* a lui Vasile Kogălniceanu, fiul autorului împroprietăririi din 1864[43]. Relatînd pentru „Neamul românesc" despre represiunea sălbatică din satul Blegeşti, judeţul Bacău, un lector local al revistei îşi încheia scrisoarea din 9 martie 1907 cu blestemul din *Dumnezeu să-i ierte!* : „Cînd am auzit trista veste mi-am adus aminte de cuvintele dv. : Să-i ierte Dumnezeu pe cei care au cerut pîine şi au primit gloanţe, în veci însă să nu-l ierte pe ucigaşul lor"[44].

Autorităţile au inclus articolul lui Nicolae Iorga printre materialele propagandistice incendiare, iar ziarul conservator „Patriotul" l-a considerat pe autor vinovat de crimă de „lèse-naţiune"[45]. Mai mult, prin caracterul său fulminant articolul a atras şi atenţia presei de peste hotare asupra acţiunii politice a lui N. Iorga. După apariţia lui, unele ziare străine, de largă audienţă, ca ziarul parizian „Le Temps", sau ziarul vienez „Die Zeit", l-au considerat pe profesorul de la Universitatea din Bucureşti drept principalul vinovat moral pentru vărsarea de sînge din România[46]. Istoricul însuşi s-a simţit obligat să răspundă publicului străin în ziarul francez „Le courier européen" printr-o prezentare generală a situaţiei ţărănimii şi a cauzelor reale ale turburărilor agrare care sînt

[42] Vezi „Neamul românesc" din 8 martie 1907, p. 531 şi urm.
[43] Cf. Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *1907, Intelectualii şi răscoala*, Craiova, 1974, p. 53.
[44] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 72, f. 161.
[45] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. III, Bucureşti, 1919, p. 51.
[46] Vezi şi decupajele de ziar din Bibl. Acad. Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 69, f. 260, vol. 67, f. 6.

www.dacoromanica.ro

de ordin social. Răscoala a fost provocată de mizerie şi de acumulare de-a lungul vremii „a urei imense care se revarsă astăzi"[47]. Dîrzenia cu care Nicolae Iorga continuă lupta sa pentru dreptate şi adevăr, în tot timpul răscoalei şi al represiunilor, şi abilitatea cu care ştie să-şi strecoare fragila ambarcaţiune a revistei sale printre stîncile tuturor ameninţărilor, deşi era nevoit uneori să nu iasă zile întregi din casă, păzit de studenţi, noaptea dormind cu ochii la pîndă şi revolverul sub pernă, izvorau din dorinţa sinceră şi fermă de a se găsi o soluţie favorabilă ţărănimii pentru ieşirea ţării din impas. Nici faima de instigator, nici ameninţările tot mai insistente cu moartea şi oprobiul public, din partea proprietarilor, arendaşilor şi chiar a unor căpetenii ale armatei[48], nici interzicerea sau dificultăţile tot mai mari de difuzare a „Neamului românesc", mai ales în mediul rural[49], nu l-a împiedicat pe savant să-şi continue campania începută. Dacă N. Iorga n-a fost totuşi arestat, nici în timpul răscoalei, nici după aceea, ca Vasile Kogălniceanu de pildă, este mai ales pentru că guvernul îşi amintea de popularitatea sa în rîndul studenţilor, manifestată în martie 1906, şi pentru că, spre deosebire de fiul lui Mihail Kogălniceanu, el a evitat să se adreseze personal ţăranilor, autorităţile fiind lipsite în consecinţă de probe directe[50].

În aceste condiţii acţiunea politică a lui Nicolae Iorga s-a desfăşurat în lumina a trei obiective principale : 1. Cunoaşterea cît mai largă şi precisă a frămîntărilor de la sate, a cauzelor şi a ecourilor lor, supunînd oprobiului public cruzimile iresponsabile ale clasei stăpînitoare; 2. Lupta pentru sprijinirea materială a orfanilor şi văduvelor ţăranilor ucişi şi împotriva demersurilor de desdăunare a moşierilor şi arendaşilor pe spatele ţărănimii; 3. Acţiunea pentru înfăptuirea unui program real de reforme care să contribuie la soluţionarea justă şi viabilă a problemei ţărăneşti.

Dintre sutele de scrisori primite de Nicolae Iorga cu referire la răscoala din 1907, multe privesc desfăşurarea şi mai ales reprimarea ei. Dacă revista „Neamul românesc" şi-a cîştigat, aşa cum s-a mai observat, atributele uneia dintre puţinele publicaţii ale vremii care au reprodus ştiri reale despre situaţia ţăranilor răsculaţi[51], faptul se datoreşte în bună măsură utilizării într-o formă sau alta a acestora. Au rămas însă şi informaţii sau articole neutilizate sau nepublicate care nu pot fi ignorate pentru explicarea evenimentelor şi atitudinii lui N. Iorga faţă de acestea.

Momentul izbucnirii răscoalei a fost nu întîmplător acela al învoielilor agricole: „Proprietarul moşiei Franciugi, din jud. Vaslui a fost devastat, arăta un corespondent. El lua 100—120 lei falcea arendată ţăranilor, 60 lei păşunatul unei perechi de boi plus 2 perechi de pui, 6 lei păşunatul unei

---

[47] Cf. N. Iorga, *La cause des troubles agraires roumaines*, în „Le Courier européen", 9 aprilie 1907.

[48] Vezi Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 53, f. 123; vol. 65, f. 116—119; vol. 66, f. 15—16 etc.

[49] Despre interzicerea şi dificultăţile de difuzare ale revistei, v. şi Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 63, f. 126, 155; vol. 69, f. 160, 241, 251.

[50] N. Iorga citează mărturia fostului magistrat Toma Dragu din „Courier européen", comentînd-o în articolul *Instigatorul Iorga sau „ride bine cine ride la urmă"*, în „Neamul românesc", 2 septembrie 1907, p. 551.

[51] Vezi Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *Nicolae Iorga şi răscoala ţăranilor din 1907*, în „Studii", XX (1967), nr. 2, p. 269.

www.dacoromanica.ro

oi". Abuzuri similare erau semnalate din partea arendaşilor moşiilor Vaslui, Căueşti, Scheia din acelaşi judeţ[52]. „Oamenii s-au hotărît în această primăvară a sorocului răbdărilor — scria N. Iorga, în prima sa *Cronică a mişcărilor ţărăneşti* — să meargă la arendaş pentru a se „învoi". Nu cum vrea el, ci cum pot ei. Duşmanii s-au găsit faţă în faţă. Se ştie bine că vorbele proaste, palmele, schingiuirile chiar sînt îngăduite „boierului" [...] faţă de „bruta" ţărănească. Din vorbă în vorbă astfel s-a ajuns la mişcarea ciomegelor. Pornit pe această cale, omul, mînat de setea zăcută a răzbunării, nu se poate opri uşor. De aici, devastarea curţilor [...]. Se adevereşte astfel că săteanul nostru nu pune mîna pe ciomag decît atunci cînd vede în faţă, pentru el şi pentru ai săi, primejdia morţii de foame, *pe care nu ştim dacă îmbuibaţii de sus ar primi-o cu mîinile încrucişate*" [53].

Şi astfel, „într-o ţară «eminamente agricolă» se răscoală robii albi ai pămîntului în două, trei, în mai multe judeţe „năvălind" în curţile unde se păstrează registrele strașnicelor socoteli prin care se încătuşează toată viaţa unui om, a unei familii întregi. Se rup hîrtiile făcătoare de rău, se nimicesc condicele tiraniei . [...] Într-un loc, în două, în trei se ucide românul cu puşca soldaţilor României. Ce blestem, Doamne, ce nenorocire, ce catastrofă ! Ţara aceea are însă un guvern, care zilnic stă în atingerea cu cele două Camere. Te aştepţi ca zguduirea unor ţinuturi întregi să mişte puţin pe domnii miniştri, pe domnii deputaţi, pe domnii senatori. Ai zice chiar că urletele de mînie, că strigătele de suferinţă ajung şi mai sus [...] Aşa ar fi, însă ţara aceia e România, de mult dată pradă celor mai urîţi şi mai mişei dintre tiranii ohlocratici, cari se înfăţişează pe scenă ca două, trei partide şi stau să se sfîşie şi cari se înţeleg aşa de bine în culise. Aici pentru atîta lucru, nu se tulbură, nu se aprinde nimeni" [54]. „Şi în partidul liberal, ca şi în cel conservator de aici — scria profesorul N. Răutu, corespondentul din Botoşani al revistei — proprietarii şi avocaţii îşi au încă cuvîntul lor de întîietate, dar această întîietate, aşa cum o mînuiesc ei, este cu desăvîrşire în dauna elementului ţărănesc" [55]. Nepăsarea celor aflaţi la conducerea ţării impune, scria un cititor la 12 martie 1907, o atitudine mai energică din partea revistei lui N. Iorga în favoarea ţărănimii : „În marea revoltă a ţărănimii cred că e bine ca în revista „Neamul românesc" să arătaţi cari sunt responsabilii şi cari sunt duşmanii ţăranilor şi deci ai neamului. Cu ocazia revoltelor se strîng din toate părţile dovezile pentru cei culpabili şi petiţii însoţite de tocmelile agricole cele mai oneroase se trimit la Ministerul Domeniilor, la cel de Interne şi la Băncile Populare" [56].

În schimb represiunile se extind tot mai violente, cuprinzînd chiar şi localităţi în care răscoala era necunoscută. „Barbarii care fac cinste Rusiei [aluzie la reprimarea revoluţiei din 1905, n.n.] s-au petrecut şi în comuna Costeşti, Tutova, în cursul săptămînii trecute, cînd începuse

---

[52] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 69, f. 13.

[53] „Neamul românesc", 15 martie 1907, p. 569.

[54] N. Iorga, *Răscoalele ţărăneşti şi partidele politice*, „Neamul românesc", 11 martie 1907, p. 548 şi urm.

[55] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 63, f. 125.

[56] Ibidem, f. 82—83.

www.dacoromanica.ro

autorităţile să facă anchetă. Informaţia aceasta o am de la preotul satului: Te anunţ că ieri (marţi) s-a rădicat asediul multora din Costeşti; în schimb de o săptămînă s-au petrecut schingiuiri sălbatece, bătăi şi vaiete nemaiauzite încît lătrau şi cînii în sat şi lumea ţipa şi plîngea. Ca capi ai revoluţiei au fost luaţi mai mulţi" (Scrisoare din 22 martie 1907)[57]. Cu aceeaşi indignare se relata, la 20 martie, din Iaşi, despre faptul că locuitorii satelor „au înfundat cu duiumul aresturile... Ţărani români, nevinovaţi, învăţători, preoţi, derbedei de prin tîrguri, mahalagii s-au trîntit fără cruţare la un loc cu toţi hoţomanii şi criminalii"[58]. La Trifeşti, se spunea într-o scrisoare din Roman, „ţăranii răsculaţi au devastat casa asupritorului stăpîn" şi cîrciuma locului. Cîrciumarul a găsit cu cale să tragă cu revolverul, după ce răzvrătiţii trecuseră departe şi ascuns după obloanele de la ferești, în patru locuitori paşnici din alt sat, ce treceau pe drum, rănindu-i grav. El a scăpat nepedepsit, deşi „acolo a fost trimis pentru menţinerea ordinei un maior de artilerie care a aplicat tuturor *constituţia* pînă la sînge". Dar derizoria aplicare a legii fundamentale a ţării a cunoscut şi forme agravante. Astfel „la Galaţi s-au asasinat 20 de nevinovaţi" deşi, aşa cum arăta corespondentul local, „s-ar fi putut foarte bine ca oraşul nostru să fie lipsit de aşa omoruri [...]. Atîta armată cîtă era în faţa, spatele şi coastele lor ar fi putut să-i împrăştie fără să înroşească zăpada în faţa palatului administrativ. Ei veniseră pacinici pe un parcurs de 9 kilometri nearmaţi şi fără să se atingă de cineva. Voiau să vorbească cu prefectul, dar gloanţele carabinelor le-a închis gura. Primul glonte a pornit din revolverul procurorului Danielopol (fiul decanului Facultăţii Juridice din Bucureşti) pentru că unul din locuitori, în momentul cînd se ochia de roşiori, în învălmăşeală, l-ar fi atins. Al doilea glonte a fost tras de poliţistul Pantazopol, acel om drojdie care patrona pe pungaşii de bancnote din oraş. Iată cine au fost în Galaţi, prin neghiobia lor, aţiţătorii". Cînd s-a comandat „foc" aceasta s-a făcut „pentru a şterge greşala personală"[59]. Profund impresionat de suprimarea sîngeroasă a unor oameni nevinovaţi şi neînarmaţi, care-şi ceruseră dreptul lor, N. Iorga refuză, printr-o telegramă din 12 martie către G. Orleanu, să-şi mai ţină conferinţa programată: „Galaţii s-au dezonorat pin fapta de ucigaşi de ieri. Pînă nu voi afla ca vinovaţii au intrat în temniţă, nu voi călca acolo"[60].

Extinderea răscoalei în sudul ţării atrage după sine extinderea şi amplificarea represiunilor. La Cernăteşti, Dolj, comunică o corespondenţă din Craiova, au fost împuşcaţi 20 de ţărani, acuzaţi că au bătut pe proprietarul Mitu Ionescu[61]. Din Vîlcea se anunţă de asemenea că „a curs sînge prea nevinovat", în pofida popularizării manifestului regal de reforme lansat de noul guvern liberal. Victimele sînt ţăranii şi tot ei sînt chemaţi să renunţe la revendicările lor. Semnificativă din acest punct de vedere este şi reproducerea unor replici la acţiunea învăţătorilor de lămurire şi convingere: — De ce, omule, n-ai cerut dreptate? — Pentru noi ţăranii nu-i dreptate; — Omule dragă, bagă de seamă că greşeşti! — Da,

[57] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 66, f. 5.
[58] Ibidem, vol. 63, f. 92.
[59] Ibidem, f. 128—129.
[60] Ibidem, vol. 69, f. 154.
[61] Ibidem, vol. 67, f. 119.

www.dacoromanica.ro

noi sîntem sate de orbi ! Iar după ce erau proclamate binefacerile promise de guvern, o femeie izbucneşte : „N-am pămînt, domnilor, şi am o casă de copii..." [62] Dacă într-o scrisoare anterioară din Focşani se sublinia zădărnicia căutării altor instigatori la răscoală decît „mizeria şi exploatarea [63], învăţătorul din Băbeni Vîlcea adaugă lipsa şi dorinţa de pămînt.

Dar guvernanţii şi clasele exploatatoare nu sînt dispuse să accepte acest adevăr. În goana după vinovaţi toţi prietenii, toţi cei ce s-au arătat favorabili într-un fel ţărănimii erau suspectaţi, uneori închişi sau chiar ucişi. La invitaţia Ateneului din Craiova, N. Iorga ţinuse o serie de conferinţe culturale, cu implicaţii social-politice, care s-au bucurat de mare succes. A fost însă de ajuns apropierea răscoalei, ca acei ce îi împărtăşeau gîndurile şi l-au sprijinit în organizarea lor să fie puşi sub urmărire. Profesorul V. Mihăilescu, împreună cu colegul său, cunoscutul bizantinolog de mai tîrziu N. Bănescu, se manifestaseră ca atare. Reacţia de clasă a moşierimii craiovene a fost destul de violentă. În oraş, în urma creşterii valului răscoalei din jur, domnea o atmosferă de spaimă şi ură, cu patrule militare care împînzeau străzile, ca sub stare de asediu. Ideile mai radicale, clamate public de profesorul V. Mihăilescu, au făcut ca acesta să fie arestat şi deferit justiţiei. „Dacă nu-l depunea" la închisoare, scria N. Bănescu la 20 martie lui N. Iorga „îl sfîşia mulţimea proprietarilor furioşi, care n-au alt rost decît să suspecteze pe străzi pînă seara". El însuşi a avut norocul să scape numai plecînd „la timp", ca revizor în judeţul Argeş [64]. Marele istoric intervenea imediat pe lîngă Spiru Haret, ministrul Instrucţiunii, deşi fără rezultate concludente şi descria cu indignare nereţinută într-un editorial al revistei sale schimbarea de atitudine a celor care cu o lună înainte îl aplaudau, iar acum, înteimniţînd pe „bietul Mihăilescu", urmărind cu revolverele pe „admirabilul profesor Bănescu", ies de prin cafenele, cu „priviri de fiară", strigînd : „Dau zece mii de lei să se împuşte canalia de Iorga" [65]. El descoperea în toate acestea încă o expresie a falimentului moral al claselor stăpînitoare, care batjocoresc şi pîngăresc tot ce e mai curat şi mai elevat ca simţire şi acţiune socială, poartă pe preoţi în lanţuri pe străzile oraşului sau îşi împuşcă prinşii ca în nici un alt război. Iar în acelaşi timp, „fierb pentru despăgubiri" pe seama adevăratelor victime[66].

Împotrivindu-se cu energia care-l caracteriza nedreptelor pretenţii de desdăunare, sau încercărilor de a sărbători şi premia ucigaşii ţăranilor, pe care cel dintîi i-a caracterizat cu epitetul de asasini [67], N. Iorga lansează prin revista „Neamul românesc" o campanie de subscripţie pentru ajutorarea victimelor şi a orfanilor rămaşi fără sprijin de pe urma răsculaţilor ucişi. El însuşi subscrie o mie „din cei 8000 de lei ce am fost în stare să adun într-o muncă de 20 de ani, pentru a se împărţi între bietele fiinţe nenorocite, la Botoşani şi Vaslui" [67bis].

---

[62] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 66, f. 13—14.

[63] Ibidem, vol. 63, f. 70.

[64] Ibidem, vol. 63, f. 115—116.

[65] Vezi răspunsul la Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga. vol. 66, f. 8.

[66] „Neamul românesc", 8 aprilie 1907, p. 692 şi urm.

[67] Vezi şi Gh. Buzatu, *N. Iorga şi răscoala ţăranilor din 1907*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol din Iaşi", IV, 1967, p. 23.

[67 bis] „Neamul românesc" 25 martie 1907, p. 635.

www.dacoromanica.ro

O bogată corespondență demonstrează amplul ecou al acestei inițiative, nu numai în țară, dar și peste hotare. Dealtfel românii din Transilvania și Bucovina, aflate sub stăpînire austro-ungară, ca și cei risipiți prin diverse țări din apusul și nordul Europei sau în Statele Unite ale Americi iau întreținut o corespondență activă cu N. Iorga în tot timpul răscoalei. Ei participă și la dezbaterea întreprinsă de marele istoric în jurul posibilităților de rezolvare a problemei țărănești din România. Rezolvarea în favoarea maselor muncitoare ale țărănimii a stăpînirii pămîntului, organizarea islazurilor comunale, a unor organizații economice țărănești pe baze cooperatiste, ridicare a nivelului de trai și cultural — ar contribui, după opinia lor, la înlăturarea pericolului social și național actual.

În campania de ajutorare a victimelor răscoalei, N. Iorga s-a folosit de sprijinul unor intelectuali din provincie, printre care scriitoarea Elena Farago, colaboratoare la revista sa „Floarea Darurilor" și la revista „Ramuri" din Craiova. Apropierea lor spirituală e demonstrată și de faptul că singura poezie găzduită în paginile „Neamului Românesc" în acești ani e o emoționantă *Doină de jale* a poetei, publicată în plină răscoală. Călătoria de sprijinire a victimelor, pe care o întreprinde Elena Farago, împreună cu soțul său prin satele Olteniei, constituie și un prilej pentru a-l informa pe savant asupra adevăratei stări de lucruri, după represiune. Scrisorile, cîte s-au păstrat, scot în relief nu numai persistența racilelor vechi, dar și apariția altora noi. „Impresii de drum, ce să vă spun? Aceleași case murdare, sărace, aceleași bătături neîngrijite". În plus molima („se prăpădesc copiii toți, ne spune o țărancă pe care am întrebat-o") sau lipsa de adăpost („închipuiți-vă, o sută și nouă case arse. La cei mai mulți nu le-a rămas nimic, nimic, decît doar doi-trei pari, jumătate tăciune, pe cari i-au pus cruce în bătătură, și asupra lor și-au făcut, din paie și cîrpe un fel de cotețe în care stau îngrămădiți cu femei și copii. Și era ieri o vreme rea și rece, și bătea vînt așa de tare, încît le zburau paiele care le erau adăpostul") [68].

În urma acțiunilor tot mai hotărîte și mai generoase în favoarea țărănimii răsculate, N. Iorga și-a creat nu numai adversități neiertătoare în rîndurile exploatatorilor, ci și o popularitate plină de simpatie din partea celor exploatați sau a intelectualității favorabile cauzei acestora. Numele său era pe buzele tuturor. „Din acel an — scrie Constantin C. Giurescu în recentele sale memorii — mi-aduc aminte că se vorbea în casă de răscoala țăranilor; părinții erau îngrijați; atunci am auzit întîia oară pe tata pronunțînd numele lui Iorga" [69].

---

[68] Vezi și „Neamul românesc", 3 iulie 1907, p. 134. La „ticăloșiile" constatate de această „femeie cu spiritul de jertfă care a umblat din sat în sat, din loc în loc și s-a îngrozit de ceea ce a văzut în județele Dolj și Mehedinți" se referea N. Iorga în discursul la mesaj, rostit în Parlament la 23 noiembrie 1907 (N. Iorga, *În era „Reformelor"*, Vălenii de Munte, 1909, p. 87). Și datorită pasiunii documentar-fotografice a soțului ei, publica la 2 decembrie, același an, în „Neamul românesc" acuzatoarea fotografie a zecilor de cruci de pe mormintele de la marginea drumului în satul Rojiște, Dolj, sub titlul *Articol fără cuvinte și fără dedicație*.

[69] Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, I, București, 1976, p. 23.

www.dacoromanica.ro

S-au păstrat în arhiva epistolară a lui N. Iorga un număr însemnat de scrisori de încurajare în momentele grele ale luptei, de articole nepublicate în care era elogiată în termenii cei mai călduroşi, campania sa umanitară şi patriotică. „Se zvoneşte că libertatea dv. ar fi pereclitată! — îi scria la 16 martie „cu stimă şi iubire fără prihană" un corespondent din Piteşti — Atunci, vai, neamului meu. Duşmanii lui sînt atît de grozavi, atît de înfiorători, atît de nemernici, încît de pe acum caută a-l nimici cu desăvîrşire. A zice că d-voastră, adecă curentul ce aţi deşteptat sau al cărui ecou v-aţi făcut este cauza acestei groaznice catastrofe, şi nu nedreptăţile seculare, nu „ciupeala" la care ţăranul a fost supus mereu, nu nedijmuirea păpuşoiului pînă după luarea zăpezei este revoltăror. Corupţia claselor conducătoare, care a intrat pînă şi în armată, a fost cauza [...] Stimate domnule, dv. nu vă mai aparţineţi. Sunteţi al neamului. Trebuie dar să ştim şi noi ce vi se pregăteşte, ca să veghem, căci lovitura ce vi se croieşte este pentru întreg neamul nostru şi trebuie s-o suportăm toţi" [70].

Plecînd de la aceeaşi neîncredere în clasele conducătoare ale vremii, precum şi de la convingerea că acţiunea sa politică reprezintă interesele întregii naţiuni, N. Iorga ia parte la campania electorală parlamentară din mai 1907, fiind ales cu 1157 de voturi la Colegiul II din Iaşi. El continuă, ca singurul deputat independent, să ia, de la tribuna sau de pe băncile Camerei deputaţilor, apărarea hotărîtă a ţărănimii. Poziţia sa, cu toate limitele specifice, a fost, neîndoielnic, în ce priveşte rezolvarea problemei agrare, cea mai înaintată şi mai hotărîtă, raportată la opiniile celorlalţi „reprezentanţi ai naţiunii" [71]. În revendicarea unei „reforme generale", care să satisfacă fundamentala cerinţă a ţărănimii răsculate, pămîntul, să asigure o democraţie reală, asanarea moravurilor, o cultură superioară şi generalizată profund naţională, el avea ca obiectiv final, mărturisit printre rîndurile revistei sale „Neamul românesc" încă de la începutul apariţiei, asigurarea unei baze social-politice destul de solide şi de largi în vederea desăvîrşirii unităţii naţionale, a unei contribuţii originale majore la civilizaţia şi cultura umanităţii [72]. Multe dintre felicitările primite de N. Iorga la alegerea sa în parlamentul ţării, sau dintre scrisorile de mai tîrziu, unele semnate de Al. Vlahuţă, I. Agîrbiceanu, dr. Gh. Marinescu, dr. I. Cantacuzino, atestă că a fost sprijinit şi înţeles în pofida opoziţiei oficiale. Iar dacă reprezentanţii „partidelor de exploatare" au refuzat votarea reformelor propuse de N. Iorga, din interes de clasă, dacă marele nostru istoric n-a dat urmare îndemnului unui cititor din primăvara sîngeroasă de a scrie o carte despre răscoală, nici n-a împărtăşit public, aşa cum promitea într-una din şedinţele camerei, dosarul său documentar cu privire la tragicul „război civil", corespondenţa păstrată prin grija sa ne dă posibilitatea azi să aflăm date inedite despre amploarea unei drame şi înălţimea unei conştiinţe.

---

[70] Bibl. Acad., Corespondenţă primită de N. Iorga, vol. 65, f. 57.

[71] Vezi pentru critica gîndirii sociale a lui N. Iorga, Damian Hurezeanu, *Cu privire la concepţiile social-ideologice ale lui N. Iorga la începutul secolului al XX-lea*, în „Revista de filozofie", XII, 1967, nr. 4, p. 495—506.

[72] Nu întîmplător marele istoric va aduce o preţioasă contribuţie la iniţierea şi elaborarea reformei agrare hotărîtă în anii „războiului de întregire", în timpul rezistenţei din Moldova.

www.dacoromanica.ro

LA RÉVOLTE DE 1907. ECHOS ENREGISTRÉS DANS LA CORRESPONDANCE REÇUE PAR N. IORGA ET DANS SON ACTION POLITIQUE

RÉSUMÉ

Procédant à une ample investigation documentaire sur la base d'un matériel pour la plupart inédit, l'auteur réussit à offrir une fidèle reconstitution de la position adoptée par l'illustre historien et patriote durant les événements du printemps 1907.

S'appuyant sur la correspondance reçue par N. Iorga, utilisée par celui-ci dans les pages de sa revue „Neamul românesc" (Le peuple roumain), sur des témoignages des contemporains ainsi que sur des aspects de la lutte parlementaire qu'il a menée, l'étude relève de manière significative sa position de ferme et désintéressé défenseur de la cause de la paysannerie insurgée.

Dénonçant la grave situation dans laquelle se débattait la paysannerie opprimée de Roumanie au début du XX-e siècle et flétrissant la sanglante répression de la révolte, l'auteur présente N. Iorga comme un représentant marquant des intellectuels progressistes roumains, couche sociale intéressée à améliorer le standard de vie de la principale classe la borieuse de la société roumaiue de l'époque.

www.dacoromanica.ro

SPIRU HARET ŞI RĂSCOALA DIN 1907

DE

VICTORIA POPOVICI

Om de ştiinţă cu intuiţii vaste, bărbat de stat cu înţelegerea limpede a problemelor naţionale, patriot înflăcărat, Haret s-a înscris în istoria culturii româneşti mai ales ca om de şcoală : pedagog, reformator şi organizator.

Perioada de activitate creatoare a lui Spiru Haret s-a desfăşurat pe fondul social al unor mari şi tragice frămîntări, marcate prin răscoala ţăranilor din 1888, la începuturile carierei sale, şi răscoala din 1907, spre sfîrşitul ei. Marele lui merit este acela de a fi cunoscut şi aprofundat problemele noastre sociale, ca nimeni altul.

Spiru Haret a fost constant alături de ţărănime, de unde epitetul justificat ce i s-a dat încă în decursul vieţii, de om al ţărănimii.

Problema socială cea mai acută la începutul secolului noastru era problema ţărănească. Industria noastră era puţin dezvoltată şi lumea muncitoare, era, în marea ei majoritate, masa ţărănească.

Starea mizerabilă a 7 milioane de suflete nu putea lăsa nepăsător pe omul de stat. Măsurile luate, de la 1864 încoace, pentru îmbunătăţirea soartei lor fuseseră neîndestulătoare, iar starea în care se găseau sătenii, în vremea aceea, se oglindeşte în memoriul trimis de Spiru Haret [1], omul cumpănit, cu mare stăpînire de sine şi deprins, printr-o puternică disciplină ştiinţifică, la o judecată rece, preşedintelui partidului liberal, în ianuarie 1905 [2].

„Învoielile agricole erau aşa de grele, încît ţărănimea gemea sub apăsarea lor. Am putut vedea cu însumi, zice Haret, cum un arendaş al unei moşii a statului din Judeţul Iaşi, chiar din ziua cînd a intrat pe moşie, a silit pe ţărani să-i plătească 240 lei falcea de pămînt de fîneaţă, pentru care el plătea statului 12 lei şi aceasta în 1904, cînd fineţele nu au produs nimic. Mai ştiu pe un evreu, care anul acesta a luat în arendă o moşie în judeţul Buzău, primind preţul cerut de proprietar şi toate condiţiile puse fără măcar să le citească, fără să viziteze moşia şi fără să ia nici o altă informaţie asupra ei, decît numai dacă sunt locuitori destui". Trusturile de arendaşi, după ce cuprinseseră Moldova, începuseră să se reverse cu furie şi dincolo de Milcov. „Camăta, arată memoriul mai

[1] Haret, în timpul celui de al doilea ministeriat al său (1901—1904) a fost preocupat nu numai de chestiunile şcolare, ci şi de cele politice şi sociale.

[2] Vezi şi *Sectarismul meu*, scrisoarea lui Spiru Haret către D.A. Sturdza prin care acuză partidul liberal că a ignorat ţărănimea şi nevoile ei. În *Opere*, vol. XI, p. 120.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 2, p. 219—229, 1977

www.dacoromanica.ro

departe, ajunge pînă la 500 la sută pe an. Pentru o nevoe pe care ţăranul a avut-o odată în viaţa lui pierde pentru totdeauna folosul pămîntului şi a muncii lui şi devine rob pe viaţă".

„În afara acestor greutăţi, Haret singur nu ar fi putut îndeplini opera uriaşă ce-şi propusese. De aceea a fost nevoit să apeleze la ajutorul unor colaboratori, care primind de la el flacăra de lumină şi credinţă în izbîndă, să o ducă mai departe în toate unghiurile ţării".

Marele merit al lui Haret este de a fi găsit aceşti colaboratori şi de a le fi putut insufla curajul în luptă şi credinţa în biruinţă [3].

Haret avea o credinţă nestrămutată în binefacerile cooperaţiei şi încrederea lui a reuşit s-o împărtăşească colaboratorilor.

În raportul adresat de el Regelui Carol I în 1903, arată rolul băncilor populare şi rostul pe care-l aveau învăţătorii în organizarea lor.

Cu ajutorul preoţilor şi al învăţătorilor, Haret înfiinţează Băncile Populare, Obştiile şi Cooperativele săteşti.

În memoriul său Haret propune un întreg sistem de reforme pentru îndreptarea lucrurilor.

1. Înlesnirea ţăranilor de a cumpăra pămînt prin Casa rurală.
2. Înlesnirea lor de a lua în arendă moşiile ce erau de arendat.
3. Îmbunătăţirea culturilor.
4. Asigurarea stăpînirii pămînturilor şi înlăturarea cametei.
5. Împiedicarea fărămiţării loturilor ţărăneşti.
6. Înlăturarea intermediarilor.
7. Asigurarea contra riscurilor agricole.
8. Lupta împotriva alcoolismului.
9. Organizarea justiţiei la ţară.
10. O administraţie bună şi cinstită.
11. Organizarea creditului ţărănesc, prin cooperaţie.

La baza tuturor acestor reforme propuse de Spiru Haret, stau asociaţiile ţărăneşti. „Asociaţiile ţărăneşti sînt destinate, după părerea mea, spune Haret în memoriul citat, să joace un rol capital în lucrarea de transformare a claselor rurale, alături de băncile populare".

Încă din ianuarie 1905 Haret atrăgea atenţia oamenilor politici că dacă propunerile făcute de dînsul nu se pun în aplicare grabnic şi dacă starea de lucruri din momentul în care scria memoriul va mai dura, „ne aşteaptă o catastrofă". Acest memoriu, destinat în principiu şefului său direct, era de fapt adresat opiniei publice. Cu încuviinţarea lui Sturdza — care pare să fi citit manuscrisul numai pe jumătate, făcînd adnotări neesenţiale[4], Haret publică în 1905 broşura *Chestia ţărănească*[5] distribuită gra-

[3] G. Paşcă, *Haret ca economist*, în : Comemorarea lui Spiru Haret de către Academia de Ştiinţe din România în şedinţa din 19 ianuarie 1943, p. 15; Vezi şi Gr. Mladenatz, *Gîndirea cooperativă în România* vol. I, Bucureşti, *Independenţa economică*, 1939, p. 117. Traian Lungu *Locul şi rolul lui Spiru Haret în viaţa social-politică a României la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea* în „Revista de istorie", tom. 29 (1976), nr. 6, p. 889—896.

[4] B.A.R.S.R., Ms. rom. 5819 *Chestia ţărănească*, f. 1, 29.

[5] Sp. Haret, *Chestia ţărănească*, Bucureşti, Carol Göbl, 1905, p. 3. Haret analizează situaţia ţărănimii de pe poziţii burgheze, preconizînd împăcarea claselor sociale antagoniste, crearea unei armonii depline între acestea. În această lucrare Haret nu era pentru o nouă împroprietărire a ţăranilor, pe care nu o consideră de imediată actualitate. Ţăranul trebuia mai întîi educat, luminat, ca să înveţe să cultive pămîntul cu maximum de randament posibil.

www.dacoromanica.ro

tuit învăţătorilor ; broşura a fost retipărită în 1907, o lună înainte de izbucnirea răscoalelor. În aceste broşuri sînt înfăţişate pe larg opiniile lui Haret în problema agrară. Aceste lucrări sintetizează de fapt programul de activitate preconizat de Haret pentru ridicarea satului. Meritul lui Spiru Haret este de a-şi fi dat seama nu numai de complexitatea problemei şi de marea ei urgenţă, dar şi de necesitatea de a fi rezolvată în întregime, nu numai în parte şi prin măsuri superficiale. Teza lui principală, că nu este suficient să se împartă pămîntul ţăranilor, ci trebuie să se asigure şi ameliorarea culturilor, o agrotehnică superioară, randamente şi profituri maxime la hectar, deci o agricultură intensivă însoţită de organizarea valorificării optime a producţiei, era fără îndoială progresistă.

Preocupat în chip stăruitor de îmbunătăţirea vieţii ţăranilor, Spiru Haret a preconizat, conform concepţiei sale despre societate şi civilizaţie [6], o ridicare concomitentă economică, intelectuală şi morală a satelor. Haret n-a înţeles să aştepte pînă ce alţi oameni politici vor întreprinde ceva în favoarea ţărănimii, ci s-a hotărît să încerce singur, cu ajutorul şcolilor, marea operă de asanare pe care o credea imperios necesară. A făcut deci apel la corpul didactic, a căutat să asigure acestuia o pregătire corespunzătoare misiunii sociale pe care i-o încredinţa, a militat pentru o reformă structurală a întregului învăţămînt, în scopul de a face din acesta un mijloc puternic de transformare şi ridicare a întregii societăţi. Politica şcolară a lui Spiru Haret era subordonată politicii generale, iar acesteia îi dădea în primul rînd o orientare patriotică, progresistă. Spiru Haret arăta într-unul din discursurile sale parlamentare : „Cuvîntul politică, în sensul lui primitiv şi mare, înseamnă mare lucru : afacerile publice. A face cineva politică va să zică a se ocupa de interesele cele mari ale ţării..."

În acest înţeles, politica nu este numai un drept, ci o înaltă îndatorire cetăţenească. Ea trebuie exercitată de toţi cetăţenii ţării, chiar dacă iniţiativa revine celor mai luminaţi dintre ei, care sînt chemaţi să asigure educaţia civică a tuturor celorlalţi. Pivotul intregului mecanism elaborat de Spiru Haret pentru pregătirea poporului devenea, prin firea lucrurilor, învăţătorul. „După părerea mea, rolul corpului didactic în politică e foarte mare şi de ordin superior" — afirma el. Mai răspicat : „Învăţătorul nu numai are dreptul, dar e dator să facă politică" [7].

Ideile şi soluţiile din *Chestia ţărănească* şi *În chestia ţărănească* [8], izvorîte din concepţia filozofică a lui Haret despre societate, se reflectă în cea de a treia lucrare a sa, *Învăţătorii şi politica* [9], aşa cum se reflectă şi în politica sa şcolară, în legislaţia sau în felul cum a conceput activitatea extraşcolară a cadrelor didactice.

---

[6] Vezi Sp. Haret *Mécanique sociale*, Paris, 1910 şi apărută în românește în anul 1969 în traducerea integrală de Adina Gabriela Apostol — cu un studiu introductiv de Leon Ţope. *Mecanica socială* reprezintă o încercare de aplicare a mecanicii raţionale la dezvoltarea societăţii. Mai mulţi comentatori ai Mecanicii sociale au văzut valoarea ei nu atît în latura matematic-axiomatică a lucrării, ci în bogata experienţă de viaţă socială care se desprinde din paginile ei. Vezi şi Victoria Popovici, *Sociologia şi matematica* în „Forum" nr. 4/1970, p. 84—87.

[7] Discurs rostit la şedinţa Camerei de la 12 martie 1903 ca răspuns la interpelarea deputatului Mihail Vlădescu despre introducerea politicii în şcoală în „Dezbaterile Adunării Deputaţilor", Sesiunea 1902—1903, nr. 41/1902, iulie 9, p. 806 şi urm. şi în *Opere*, vol. IV, p. 247—273.

[8] Sp. Haret, *Chestia ţărănească*, Bucureşti, 1907.

[9] Sp. Haret, *Învăţătorii şi politica*, *Opere*, vol. VIII.

www.dacoromanica.ro

Rolul principal în pregătirea țărănimii trebuie să-l aibă tot activitatea extrașcolară desfășurată de învățătorime. Aportul incomparabil, de neînlocuit al lui Spiru Haret a fost antrenarea unei cuprinzătoare mișcări învățătorești pentru progresul multilateral al satelor. „Oameni cu tragere de inimă erau mulți, inițiative locale împrăștiate pe întreg cuprinsul țării se iveau mereu, dar era nevoie de un dirijor de mare anvergură și autoritate morală, care să unească, să organizeze și să dinamizeze forțele latente sau spontane. Misiunea aceasta și-a asumat-o Spiru Haret, din inițiativă proprie, împotriva păturii conducătoare și chiar a guvernelor din care a făcut parte și s-a achitat de ea cum nimeni în locul lui, dintre contemporani, nu ar fi putut să facă mai bine" [10]. Învățătorii au fost mobilizați de către Spiru Haret într-o mare și complexă acțiune cooperatistă, într-o vastă acțiune de școlarizare și culturalizare a maselor, într-o avîntată mișcare cetățenească de promovare a țării. Alături de activitatea școlară, învățătorii au început să desfășoare activități tot mai importante pentru înălțarea economică și culturală a maselor, prin toate mijloacele îngăduite de condițiile sociale ale vremii. Învățătorii au fost îndemnați și sprijiniți de către Spiru Haret să stea exclusiv în serviciul poporului, să lupte pentru îmbunătățirea vieții lui materiale și spirituale.

Spiru Haret a înțeles cu profunzime că orice reformă adevărată trebuie să pornească din lăuntru, să dinamizeze pe cei cărora li se adresează. El cerea cu fermitate ca in acțiunea înnoitoare pe care o dorea și o conducea, „factorul principal să fie țărănimea însăși... ca un corp activ, inteligent, în loc de a o trata, ca pe un corp inert, pentru care numai statul trebuie să facă tot, după cum a fost ea considerată pînă acum" [11].

După Spiru Haret misiunea principală a școlii este luminarea maselor, dezvoltarea capacității lor de a se ridica la o bună stare economică, intelectuală și morală, care să le asigure maximum de inițiativă și creativitate.

Activitatea extrașcolară a cadrelor didactice a fost una din cele mai controversate probleme din întreaga activitate a lui Spiru Haret. Încă din timpul vieții lui au avut loc numeroase și contradictorii dispute, relevîndu-se de multe ori și latura ei pozitivă — lupta pentru ridicarea culturală și materială a poporului nostru — alteori fiind privită numai ca o expresie a unei tendințe a lui Haret de afirmare personală, de creștere a popularității sale în rîndurile maselor, în scopul creării unui partid politic propriu, desprins de partidul liberal — un așa numit „partid haretist". Această din urmă poziție s-a conturat mai ales în urma evenimentelor tragice din anul 1907.

---

[10] Traian Herseni, *Spiru Haret și școala misionară* în: „Contemporanul" XI, 1967, p. 9; Vezi și articolul lui Spiru Haret referitor la activitatea extrașcolară, publicat în „Convorbiri didactice", 1900, nr. 7—8, și Constantin Dinu, *Spiru Haret*, cap. V, p. 95 și următoarele, București, E.D.P., 1970.

[11] Traian Herseni, *art. cit.*, Poziția lui Spiru Haret în „Chestia țărănească" o găsim exprimată mai ales în următoarele documente și studii: Un articol în revista „Convorbiri didactice" în care Haret propune înființarea unei ligi a învățământului național, idee lansată de el la Congresul învățătorilor de la Ploiești, 1900. Raportul către rege, din anul 1902 în care se vorbește despre activitatea extrașcolară, „Școala națională din 1907". *În chestia țărănească*, 1907.

www.dacoromanica.ro

Activitatea extraşcolară haretistă trebuia să se desfăşoare pe două planuri, pe cel cultural şi pe cel economic. Pe plan cultural, activitatea extraşcolară cuprindea organizarea de diferite cursuri pentru adulţi, de şezători săteşti, de cercuri culturale în care învăţătorii urmau să ţină conferinţe practice pentru săteni, de cămine culturale, de biblioteci populare, de societăţi corale, precum şi apariţia unor publicaţii periodice pentru săteni. Pe plan economic, această activitate trebuia să se îndrepte spre crearea obştiilor săteşti, a băucilor populare, a cooperativelor săteşti, tuturor acestora Haret conferindu-le scopul de ridicare a nivelului de viaţă materială a sătenilor. De altfel, analizînd măsurile luate de Spiru Haret în domeuiul activităţii extraşcolare, a cadrelor didactice pe care le găsim consemnate în scrierile sale, în circularele, în ordinele şi directivele pe care le-a dat, constatăm că unele dintre ele sînt izbitor de asemănătoare, cu punctele de vedere exprimate în programul social-democraţiei din România. „Aşa se şi explică, după părerea lui Constantin Dinu, faptul că presa muncitorească şi în general cea progresistă, reprezentanţii de seamă ai mişcării social-democratice din România au privit cu deosebit interes, cu simpatie chiar şi au susţinut multe din măsuri atît în ceea ce priveşte şcoala, cît mai ales activitatea extraşcolară" [12]. Dar în acelaşi timp, aceeaşi presă muncitorească, în general, cea progresistă, scotea permanent în evidenţă limita la care s-a oprit Haret în demascarea politicii burgheziei şi moşierimii din România, limită pe care de altfel Haret nu o putea depăşi, fiind el însuşi unul din reprezentanţii regimului respectiv.

Trecînd la activitatea pe tărîm economic pentru ridicarea stării materiale a poporului şi în primul rînd a ţărănimii, trebuie să spunem că aceasta îşi are bazele teoretice tot în operele cu caracter filozofic, social, politic şi pedagogic ale lui Haret. Sărăcia în care trăiau muncitorimea şi ţărănimea, deci majoritatea locuitorilor ţării, izvorîtă în primul rînd din lipsa de pămînt a acestora şi din crunta exploatare exercitată în toate domeniile de către burghezie şi moşierime, constituie punctul de plecare al preocupărilor lui Haret în activitatea extraşcolară cu caracter economic. Fiind împotriva luptei de clasă, el nu găseşte decît soluţii artificiale. Firesţe, izvorul acestor soluţii se găsea în ideologia sa mic—burgheză.

După Haret, învăţătorul trebuia să lupte în mediul rural pentru a crea un sistem cooperatist de natură nu numai să elimine prezenţa arendaşului şi să aibă ca efect îmbunătăţirea stării materiale a ţărănimii, dar şi să amelioreze instruirea şi educarea acesteia. Formele de cooperare, după Haret, trebuiau să fie diverse : societăţi de economii şi ajutor mutual, bănci populare, cooperative de consum, tovărăşii de vînzare în comun a produselor agricole, obştiile de vînzare şi cumpărare a pămîntului etc.

---

[12] C. Dinu, *op. cit.*, p. 100; „Facla", anul I, nr. 21, 31 iulie 1910, f. 329, în articolul *O operă de sprijinit*: *activitatea extraşcolară*, scria: „Activitatea extraşcolară răspunde unei nevoi de neînlăturat. Datoria adevăraţilor democraţi este ca să sprijine din răsputeri pe D. Haret şi să nu lase să se atingă cineva de opera culturală concepută sub auspiciile sale. D. Haret este singurul ministru din guvernul liberal care va lăsa un nume şi a cărui operă va dăinui.

www.dacoromanica.ro

Între anii 1893—1899 au luat fiinţă 20 de bănci populare. În anul 1900 existau 400 de bănci populare, în 1901—168, în anii 1901—1902—444, pentru ca în 1909 să se ajungă la 2543 asemenea bănci [13].

Pentru perfectarea sistemului de bănci populare, Haret trimite pe teren pe Gh. Dumitrescu-Bumbeşti, iniţiator al uneia dintre primele bănci populare, cu misiunea să le popularizeze.

El însuşi s-a ocupat în mod direct de crearea Băncii viticole la Valea Călugărească, în anul 1907.

Activitatea extraşcolară a învăţătorilor şi „chestia ţărănească" sînt pentru Spiru Haret două feţe ale aceleiaşi probleme.

În raportul către rege, din 22 ianuarie 1902, „despre activitatea extraşcolară a unor învăţători", Haret propune ca acestora să li se acorde ordinul „Răsplata muncii". În raport el spune clar şi pentru ce face această propunere: „Învăţătorii şi mai ales învăţătorii săteşti constituie, fără îndoială, unul din factorii cei mai puternici pentru îmbunătăţirea stării intelectuale, morale şi materiale ale ţării" [14]. Citatul este tipic pentru concepţia poporanismului iluminist în genere şi a lui Spiru Haret în special. Nu lupta politică, nu răsturnarea ordinei sociale existente, ci activitatea culturală a învăţătorilor este aceea care ar constitui instrumentul hotărîtor, în îmbunătăţirea stării intelectuale, morale şi materiale a ţărănimii.

Incriminînd „îndărătnicia" partidului conservator faţă de „orice măsură mai însemnată care tinde la luminarea păturii ţărăneşti, Haret demască în coloanele ziarului „Voinţa Naţională", urgia împotriva învăţătorilor pornită de ministrul conservator al Instrucţiunii publice şi Învăţămîntului, M. Vlădescu [15].

*

În februarie 1907 izbucnea în nordul Moldovei pe o moşie arendată trustului Fischer — marea răscoală ţărănească prevăzută de Haret încă cu doi ani mai înainte. În primele zile ale mişcărilor ţărăneşti din Moldova, opinia publică începe a fi neliniştită şi, stăpînit de îngrijorare, Ion I. C. Brătianu adresează în ziua de 3 martie 1907, guvernului, o interpelare în care semnalează primejdiile posibile ale acestor mişcări. Printr-un memorabil articol intitulat *În chestia ţărănească* [16], apărut în „Voinţa Naţională" din 6 martie 1907, Spiru Haret lua atitudine în favoarea cererilor răsculaţilor şi împotriva represiunii. Articolul, difuzat ulterior ca broşură, arăta că aşa-numitele „drepturi cîştigate" ale arendaşilor — bazate pe învoielile înrobitoare impuse ţărănimii — nu puteau fi opuse dreptului la viaţă al ţărănimii asuprite... „Mai presus de orice alt drept — sublinia Haret — era dreptul ţăranilor de a nu fi jefuiţi, de a fi sprijiniţi în lupta pentru recucerirea pămîntului strămoşesc".

---

[13] A se vedea Gh. Beiu-Paladi, *Domnul Haret şi dezvoltarea economică a satelor*, în *Lui Spiru C. Haret*, Iaşi-Bucureşti, 1911, p. 1054. El a însărcinat pe unii învăţători şi preoţi să propage şi să sprijine prin cercurile culturale înfiinţarea băncilor populare şi oprirea răspîndirii socialismului (Vezi Gh. Dumitrescu-Bumbeşti, *Cooperaţia noastră de ieri şi de astăzi*, Bucureşti, 1928, p. 12.

[14] Sp. Haret, *Opere*, vol. II (1901—1904), p. 120—121.

[15] „Voinţa Naţională", 1906, 23 iulie şi 25 iulie.

[16] Sp. Haret, *În chestia ţărănească*, Bucureşti, 1907; extras din ziarul „Voinţa Naţională", din 6 martie 1907, în *Opere*, vol. VIII, p. 333—339; În această broşură Haret este pentru împroprietărirea de urgenţă a ţăranilor.

www.dacoromanica.ro

Chiar dacă nu îndemna direct la răscoală, Haret a vizat în cuvintele sale pline de mînie întregul sistem de exploatare neomenoasă a ţărănimii şi articolul său constituia un act de solidarizare cu cei răsculaţi.

În zilele de 2 şi 12 martie au avut loc la sala Dacia întruniri de solidarizare cu răsculaţii convocate de studenţi; la aceste întruniri numele lui Haret a fost viu aclamat — s-a strigat „Haret, prim ministru" — dovadă a popularităţii sale.

În urma extinderii răscoalelor, guvernul conservator a demisionat, făcînd loc, la 12 martie 1907, unui guvern liberal prezidat de D. A. Sturdza. În aceste împrejurări dramatice, Haret a preluat pentru a treia oară departamentul instrucţiunii. Pentru toate măsurile lui în domeniul activităţii extraşcolare, majoritatea reprezentanţilor partidului conservator şi chiar unii membri ai partidului liberal îl calificau pe Haret ca socialist, în termeni de o neobişnuită vehemenţă „hidra socialismului rînjeşte", iar activitatea extraşcolară concepută de el o considerau ca „o bombă explozibilă aruncată de un anarhist inconştient" [17].

Partidul conservator, neputînd face faţă evenimentelor, ceda locul partidului liberal, dar de fapt se pregătea acţiunea comună a celor două partide istorice de înăbuşire a răscoalei, trasîndu-se generalului Averescu sarcina reprimării ei cu orice preţ. Haret însuşi lansează cunoscutul apel adresat „Către toţi cucernicii preoţi şi către toţi învăţătorii din comunele rurale" [18] în care spune: „Faceţi să înceteze lupta între fraţi". „Armonia dintre clase" preconizată de el întotdeauna capătă în acel moment o notă care nu-l onorează [19].

Este semnificativ faptul că Haret dă un manifest separat, iar acest manifest este comentat poate mai mult de ziarele vremii, în orice caz cu mai multă aprindere, decît însuşi manifestul general al guvernului.

Ce spune Haret în acest manifest, intitulat mai modest „circulara"?. „Mare şi grea nenorocire a căzut peste noi" . . . Imediat după aceea Haret arată că în faţa acestei „nenorociri" nu este cazul să se stea cu mîinile încrucişate. „Faceţi să înceteze lupta dintre fraţi: Faceţi-i să înţeleagă că cu focul şi cu arma nu se poate îndrepta ţara, că din contră i se pregăteşte pieirea!"

Prin ce se deosebeşte circulara lui Haret de manifestul guvernului? Prin două lucruri: prin apelul la împăcare şi prin înşirarea în special a acelor măsuri de ameliorare pentru ţărănime.

Acţiunea lui Haret se bucură un moment de aprobarea quasi unanimă a clasei conducătoare. Cîtă vreme „ordinea" a fost în pericol, oamenii ordinei au încetat lupta obişnuită dintre ei, pentru împărţirea bugetului şi dreptul la jefuirea ţării [20]. De îndată însă ce satele au fost „pacificate" şi puşcăriile înţesate cu capii răscoalelor, cele două „bande" de exploa-

---

[17] Sp. Haret, *Opere*, vol. VIII, p. 132.

[18] Sp. Haret, circulara din 14 martie 1907.

[19] C. Dinu, *Spiru Haret*, E.D.P., 1970, p. 111; vezi şi Stanciu Stoian *Învăţătorii şi răscoala din 1907*, p. 171; Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *1907. Intelectualii şi răscoala*, p. 137—141.

[20] Stanciu Stoian, *op. cit.*, p. 174.

www.dacoromanica.ro

tatori, cum le-a numit Caragiale, în al său *1907 din primăvară pînă în toamnă*, au reînceput „istorica" lor luptă. Acuzațiile au fost la început indirecte și sporadice. Ele s-au îndreptat mai întîi împotriva unor „prefecți incendiari" sau „prefecți socialiști", ca de pildă dr. N. Lupu, prefectul de la Arsura [21] sau Constantin Stere.

După înăbușirea răscoalei, după reprimarea ei în sînge, majoritatea reprezentanților partidelor burghezo-moșierești de la putere — liberă și conservator — încercînd să analizeze cauzele care au dus la răscoală, au considerat momentul oportun pentru a se lăfui cu Haret și cu mișcarea extrașcolară a învățătorilor. Toată vina o purtau învățătorii și preoții satelor pe care i-a îndrumat ministrul Haret și pe care i-a și antrenat în activitatea extrașcolară. Atacurile împotriva lui Haret devin din ce în ce mai vehemente. Ele au durat pînă în preajma morții sale în anul 1912. Împotriva oricărei evidențe a fost considerat instigator și inițiator al răscoalei.

Pînă și în literatura din jurul răscoalei i se reproșa lui Haret, ca unul ce susținuse pe poeți și scriitori și comandase oficial acestora lucrări cu caracter patriotic pentru educația națională a tinerei generații [22].

Pînă și oficiosul guvernamental „Voința Națională" din 22 martie 1907 făcea răspunzători pe preoți și învățători pentru răscoalele țărănești. Împotriva lui Haret iau atitudine și unii fruntași liberali ca fostul ministru Constantin Stoicescu care arăta că și „literatura nesănătoasă" contribuise la răscoalele din 1907" [23].

Încurajată de arestarea, ca instigator, a lui Vasile Kogălniceanu — fiul lui Mihail Kogălniceanu — campania de acuzații împotriva lui Haret deveni vehementă.

Spiru Haret, spune ziarul „Epoca" cu data de 5 aprilie. „al cărui loc era mai potrivit la Văcărești în prevenție decît la Minister" este unul din vinovații evenimentelor din martie. Același ziar ca și alte ziare conservatoare, începe să vorbească de ministrul „compromis complet în chestia țărănească" precum și de instigatori — corpul didactic rural cu Haret în frunte [24].

Pînă unde ajunge violența de limbaj se poate judeca după un articolaș apărut în ziarul conservator „Evenimentul", cu data de 8 mai. Articolul este intitulat „Maestatea sa Haret răsvrătitorul". Autorul lui a găsit la o școală din Rîmnicul Vîlcea pe copii cîntînd un imn închinat lui Haret și se arată scandalizat de conținutul lui.

Sînt, evident, și voci care susțin pe Haret și-i ia apărarea. Printre aceștia, amintim pe adepții săi, pe profesorul Constantin Banu, care mai tîrziu va fi ministru al instrucțiunii publice.

Astfel, „omul școalei" devine „omul răscoalei". În fața acestor atacuri, Spiru Haret nu rămîne indiferent. Pentru a răspunde atacurilor, el se pregătește. Răspunsul îl va da, dar nu imediat. În acest timp, Haret

---

[21] *Ibidem.*

[22] Vezi Victoria Popovici, *Spiru Haret și scriitorii* în *Almanahul educației dedicat părinților*, 1973, p. 116—118; *Haret și literatura patriotică* în „Manuscriptum", 1977, nr. 1, volumul omagial dedicat literaturii războiului nostru de independență (1877—1878).

[23] Vezi Desbaterile Adunării Deputaților, ședința din 25 martie 1907, și „Școala și viața", nr. 9—10, 1932.

[24] „Adevărul" din 1 aprilie 1907.

www.dacoromanica.ro

strînge foarte multe date relative la desfăşurarea răscoalelor şi la participarea învăţătorilor şi preoţilor de la sate la aceste mişcări, cu scopul de a-i apăra pe cei învinuiţi de urgia şi represiunea dezlănţuită împotriva lor de conducătorii celor două partide „istorice". Pe baza constatărilor făcute, Haret înaintează faimosul „Raport adresat M. Sale Regelui asupra acţiunii învăţătorilor şi preoţilor rurali în răscoalele ţărăneşti din 1907" (100 p.) din 13 august 1907 pe care-l dă publicităţii într-un tiraj mare, la îndemîna tuturor.

Raportul lui Haret către rege a fost un nou prilej de scandal. Este atacat imediat de presa conservatoare. Pe ce s-a întemeiat Haret cînd a elaborat raportul către rege? Raportul şi mai ales anexele sale furnizau un nou şi puternic argument campaniei duse de Nicolae Iorga în parlament şi de ziarul „Adevărul" pentru anchetarea excesele comise de armată la înăbuşirea răscoalelor.

„Dl. Haret a ridicat un colţ al vălului care ascundea ruşinea represiunii" scria „România Muncitoare" [25]. Prin publicarea acestor documente — scria „Adevărul" [26] se formulează adevărate rechizitorii contra administraţiei."

Patima, ura şi calomnia împotriva lui Haret au mers în anul 1907, pînă acolo încît în „Acţiunea" [27] apărea un articol intitulat „Dl. Haret dat judecăţii pentru furt".

În anul 1909, în Cameră, Haret este din nou pus sub acuzaţia de „iniţiator al răscoalei", iar N. Filipescu declara că atunci cînd va constata că Haret „instigă la ţară, o să-l aresteze" [28].

La toate aceste învinuiri, Haret a dat următorul răspuns: „Nu tăgăduiesc nimic, nu reneg nimic din ce am scris, din tot ce am vorbit, din tot ce am făcut. M-am silit ca din învăţători şi preoţi să creez o forţă pe care s-o îndrept întreagă contra stării de înapoiere şi de decădere a ţăranilor sub toate formele ei" [29].

Reproducem scrisoarea deschisă adresată lui P. P. Carp în 1912 [30], atunci preşedinte al Consiliului de Miniştri, care, într-o şedinţă a Camerei, vorbind de reprimarea răscoalei din 1907, făcea aluzie şi la acuzaţia pe care unii o aduseseră lui Haret că ar fi fost el un instigator.

Haret îi scrie lui P. P. Carp: „Veţi şti, Domnul meu, că acuzaţiile de instigaţie, chiar repetate de D-voastră, nici nu mă tulbură, nici nu mă înspăimîntă. Vă declar că am instigat şi înainte de 1907 şi după 1907, că instig şi astăzi pe cît pot şi voi instiga atît cît voi mai avea zile. Am instigat şi voi instiga pentru scoaterea ei (a ţărănimii — V.P.) de sub robia stăinilor şi a cămătarilor, a acelora a căror parte o luaţi dv. astăzi prin încurajarea trusturilor, prin persecutarea băncilor populare şi a obştiilor săteşti. Instig pentru ca masa celor desmoşteniţi de soartă, de vitregia timpurilor şi de o oligarhie fără suflet, să se ridice şi ei în rîndul oamenilor.

[25] N.D. Cocea, *Destăinuirile d-lui Haret*, în „România muncitoare", nr. 30, 23—30 sept. 1907, p. 1.

[26] „Adevărul", 1 septembrie 1907.

[27] „Acţiunea", anul VII, nr. 1436, din 5 decembrie 1907.

[28] „Adevărul", nr. 1909, XI, nr. 2750.

[29] „Liga Deşteptarea", nr. 1 din 7 octombrie 1912, A se vedea şi Biblioteca Academei R.S. România — Manuscrise Fond Haret — pachet 89—90.

[30] Ibidem, publicată şi în *Opere*, vol. X.

www.dacoromanica.ro

Declar pentru a zecea oară că nu retractez, nu reneg şi nu regret nici un fapt, nici un rînd, din ce am lucrat, am scris sau am vorbit în viaţa mea politică".

★

Din rapoartele, scrisorile, dispoziţiile primite din diferite judeţe pe adresa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice, putem trage concluzia că mulţi învăţători au fost alături de ţăranii răsculaţi. Alături de ţărani au fost şi o seamă de elevi şi studenţi care, sub influenţa cercurilor socialiste, au participat la răscoală, organizînd acţiuni în timpul desfăşurării ei.

În raportul cunoscutului profesor şi inspector Valaori, întocmit la 24 martie 1907 [31], se găsesc informaţii preţioase despre activitatea tinerelor vlăstare, mulţi dintre ei fiind copii de ţărani (împărţirea de manifeste, de broşuri, participarea la conferinţe, răspîndirea printre soldaţi îndemnîndu-i să nu tragă în fraţii lor etc.). Este menţionată participarea elevilor aparţinînd liceelor Matei Basarab, Mihai Viteazul, Gh. Lazăr, D. Cantemir, din Bucureşti, liceul Codreanu din Bîrlad, liceul din Ploieşti, Şcoala Normală din Craiova, Colegiul naţional Carol I din aceeaşi localitate, în frunte cu profesorul Vasile Mihăilescu, Tiberiu Popescu de la Slatina şi mulţi alţii.

În acţiunile guvernului pentru reprimarea răscoalei, mulţi elevi au fost eliminaţi din şcoli, fapt pentru care Spiru Haret a primit scrisori din partea părinţilor, în care cereau Ministrului să se revină asupra pedepselor, pentru ca fiii lor să-şi poată continua învăţătura. Rezoluţiile puse de ministru i-au apărat, dîndu-se dispoziţii să se facă noi anchete pentru a disculpa pe elevi.

Deşi acţiunea lui Haret în sprijinul ţărănimii era limitată, măsurile de îmbunătăţire propuse de el vizînd, mai ales, pătura mijlocie a ţărănimii, totuşi opera lui răspundea unor cerinţe progresiste ale dezvoltării sociale.

Prin atitudinea sa înaintată, umanitară şi în acelaşi timp reformatoare pe plan social, „părintele ţărănimii" — cum sugestiv a fost denumit Spiru Haret — ocupă un meritat loc de frunte în rîndul personalităţilor progresiste ale istoriei moderne româneşti.

SPIRU HARET ET LA RÉVOLTE DE 1907

RÉSUMÉ

Dirigeant de l'enseignement roumain pendant l'intervalle 1897—1910, Spiru Haret s'est élevé à la hauteur d'un véritable promoteur du progrès social, initiant des réformes d'envergure, destinées à développer et à démocratiser la société roumaine. En dépit de ses limites, Spiru Haret demeure un défenseur des intérêts de la paysannerie, un combattant pour le progrès du village roumain.

[31] Arhivele Statului, Fond. M.I.I.C., dos. 1951/1907.

www.dacoromanica.ro

Après l'étouffement de la révolte, la majorité des représentants des parties politiques, essayant d'analyser les causes de la révolte, mais désirant escamoter celles réelles, soutenaient que la „faute" appartenait dans une certaine mesure aux instituteurs et aux prêtres des villages attirés par Spiru Haret à l'activité extrascolaire. Les attaques à l'adresse de Spiru Haret, toujours plus véhémentes, ont duré jusqu'à la retraite de celui-ci de la vie publique, jusqu'à la veille de sa mort en 1912, étant considéré, contrairement à toute évidence, en tant qu'instigateur et initiateur de la révolte.

Haret à recueilli, avec l'appui des réviseurs, des données concernant le déroulement des révoltes et la participation des instituteurs et prêtres des campagnes à celles-ci, afin de les défendre et de se défendre. La presse socialiste a apprécié favorablement l'attitude de Haret à l'appui des instituteurs et des prêtres accusés d'avoir fomenté le soulèvement des paysans.

Les données exposées dans l'étude relèvent éloquemment la conséquence et la fermeté avec lesquelles Spiru Haret a pris la défense des paysans opprimés et des instituteurs des villages.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

APELUL LUI GEORGE POP DE BĂSEȘTI PENTRU AJUTORAREA VĂDUVELOR ȘI ORFANILOR ȚĂRANILOR DIN RĂSCOALA DE LA 1907

DE

I. D. SUCIU

Toate marile evenimente din istoria modernă a românilor au avut ecouri profunde în sînul populației române supusă monarhiei habsburgice, determinînd orientarea politică a ei și dîndu-i imbolduri încurajatoare.

E cunoscut faptul că multe căpetenii ale revoluției de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu au găsit azil în Banat și Transilvania unde au fost bine primiți de frații lor. Mai mult chiar, în acele părți s-a organizat o nouă regrupare a forțelor revoluționare care însă n-a mai reușit să aibă efectul pozitiv, fiind înăbușită imediat după trecerea în Țara Românească. În timpul revoluției de la 1848—1849, legăturile dintre revoluționarii români au fost atît de strînse, programele de revendicări atît de apropiate încît toate manifestările pot fi cuprinse sub termenul de Revoluția română. Cînd s-a făcut unirea din 1859 autoritățile habsburgice au fost nevoite să ia măsuri de închidere a granițelor dintre principatele române și de intensificare a pazei atît de mare era entuziasmul produs de Unire. Războiul pentru cucerirea independenței de stat din 1877 a mărit încrederea în forțele națiunii și atît în presa românilor supuși cît și în corespondențe particulare se află pagini sublime închinate eroismului românesc, iar prin apelurile de ajutorare a răniților și înrolarea de voluntari se dădea un admirabil exemplu de solidarizare a întregii națiuni.

Aceeași solidarizare o constatăm și cu ocazia marii răscoale țărănești din 1907. Toată presa română din Transilvania și Banat a urmărit cu durere evenimentele din România liberă. Dacă la început au fost unii derutați de informațiile denaturate, în curînd și-au revenit sesizînd adevăratul motiv al răscoalelor țărănești, pledînd pentru reforme structurale în favoarea țăranilor și luîndu-le apărarea. Sînt cunoscute și au fost menționate comentariile apărute în ziarele „Tribuna" din Arad, „Gazeta Transilvaniei" din Brașov, „Adevărul" din Budapesta și „Foaia Poporului" din același oraș[1]. Dar o lucrare care să cuprindă în mod exhaustiv poziția românilor din Transilvania și Banat față de răscoală, prin redarea tuturor comentariilor din presă, a corespondențelor și a rapoartelor oficiale,

[1] Pentru atitudinea românilor din monarhia habsburgică față de răscoala din 1907 a se vedea : Gheorghe Matei, *Răsunetul internațional al răscoalei țăranilor din 1907*, București, 1957, p. 59—75 (Poziția unor cercuri burghezo-democrate și burghezo-liberale de peste hotare față de răscoală). Deac Augustin, *1907 văzut peste hotare*, București, 1967, p.79—131, *Marea Răscoală a țăranilor din 1907*, București, 1967, p. 563—619.

www.dacoromanica.ro

se lasă încă așteptată. Guvernele din Budapesta și Viena erau înspăimîntate de întinderea răscoalei printre românii din monarhie mai ales că își dădeau seama de marea nemulțumire a maselor țărănești care sufereau o dublă oprimare : națională și socială. Avem în acest sens o relatare deosebit de interesantă tocmai din timpul răscoalei. Pe domeniile coroanei se recrutau viticultori români din podgoria Aradului care erau foarte prețuiți în cultivarea viței de vie și a vinificației. După izbucnirea răscoalei, agentul austro-ungar raportează din București cerînd să nu se mai aprobe angajarea cetățenilor austro-ungari pentru România deoarece muncitorul angajat „dacă rămîne acolo, ceea ce se întîmplă foarte des, este pierdut pentru Ungaria iar dacă se reîntoarce e saturat cu idei daco-romane și devine după întoarcere un complice serviabil al agitatorilor români". Dar pe lîngă aceasta, spune în continuare raportul, un alt pericol constă și în răspîndirea ideilor revoluționare printre românii din monarhie, idei pe care și le-ar însuși de la țăranii din România : „Și din punct de vedere al revoltei țărănești care a izbucnit chiar acum în România este foarte desavantajos ca muncitori de la noi să se angajeze acolo căci este de așteptat ca ei să-și piardă în timpul ședерii de acolo concepția justă de viață despre lege, ordine și drept de proprietate iar reîntorși acasă să răspîndească ideile revoluționare pe care și le-au însușit acolo" [2]. Cu alte cuvinte, autoritățile austro-ungare se temeau ca masele populare române să nu imite exemplul țăranilor din România, aceasta mai ales că și în Ungaria era o situație analoagă, deoarece și acolo apăruseră trusturile arendășești care acaparau arendarea pădurilor și a marilor domenii în defavorul țăranilor.

Din acest motiv, numeroși fruntași ai Partidului Național al românilor din Transilvania, Banat și Ungaria au luat poziție încă din luna martie alături de țăranii răsculați. Între aceștia amintim pe Vasile Goldiș, deputat în Dieta din Budapesta și ziaristul Ioan Rusu Șirianu, fost și el deputat dietal, deci oameni cu o mare influență în rîndul maselor populare române. În declarațiile făcute ziarului maghiar „Aradi Közlöny" ei arătau că motivul răscoalelor țărănești nu este antisemitismul, ci crunta exploatare a trusturilor arendășești și cereau ca pămîntul să treacă în proprietatea acelora care-l cultivă deoarece numai așa se pot crea relații sociale sănătoase.

Dar ceea ce a rămas necunoscut pînă în prezent autorilor ce s-au ocupat de răscoala din 1907 este apelul lui George Pop de Băsești prin care se solidarizează cu țăranii răsculați. Apelul lui George Pop prezintă o mare importanță politică, deoarece în acea vreme el deținea funcția de președinte al Partidului Național al românilor din Transilvania și Ungaria, deci el vorbea în numele singurului organism reprezentativ românesc care avea și numeroși deputați în Dieta maghiară. Dar apelul mai arată și unitatea poporului român în toate clipele grele pe deasupra granițelor vremelnice. George Pop de Băsești ia cu hotărîre apărarea țăranilor care constituie „puterea adevărată a țării" și protestează împotriva faptului că această clasă „în trecut totdeauna a fost uitată și numai proprietarii (moșierii n.n) au fost puși pe primul plan". El cere guvernului din București reforme radicale în favoarea țăranilor „ca toți să aibe traiul asigurat prin proprietate de pămînt". Țăranii să aibă posibilitatea „a se

[2] Arhivele Statului, București, Microfilm Austria, rol 75, cadru 724—726.

www.dacoromanica.ro

cultiva în şcoli poporale corespunzătoare" care să fie conduse de o învăţătorime „la înălţimea chemării". Prin aceste măsuri cît şi prin altele preconizate în Apel, George Pop de Băseşti cere crearea unei pături ţărăneşti puternice prin care „se creiază o masă poporală naţională, o pepinieră nesăcată plină de viaţă şi care va fi în stare să dea ţării şi neamului tot ce-i e de trebuinţă pentru progres". Apelul se încheie prin două desiderate pe care George Pop de Băseşti le adresează „fraţilor români de pretutindenea" şi guvernului din Bucureşti. Primul desiderat cere ca toţi românii să ajute „cu obolul nostru de caritate" pe văduvele şi orfanii ţăranilor omoriţi în timpul răscoalei care sînt „victime nevinovate" ale răscoalei şi au rămas „fără sprijin, fără tată". Al doilea desiderat se îndreaptă spre guvernul din Bucureşti : el cere clemenţa guvernului pentru ţăranii răsculaţi deoarece „mai mult bine poţi face cu mila şi iubirea decît cu exagerarea paragrafilor din codicele penale care procedură numai ar înmulţi durerile nealinate". Şi spre a da exemplu, el însuşi se înscrie cu suma de o mie coroane pentru ajutorarea văduvelor şi orfanilor, sumă pe care o pune la dispoziţia „Crucii Roşii" din România.

Apelul lui George Pop de Băseşti e un admirabil exemplu de solidaritate a românilor subjugaţi cu atît mai mult cu cît este dublat şi de sacrificii personale deoarece suma donată reprezenta o valoare însemnată şi deci nu era simbolică.

Apelul a apărut în „Gazeta de Duminecă" în 5 mai 1907, ziar care era susţinut de George Pop de Băseşti [3]. În acelaşi număr, redacţia ziarului, după ce reproduce apelul, publică o notă prin care anunţă că „primeşte eventualele ajutoare din partea inimilor generoase cari la rîndul său le va pune la dispoziţia direcţiunei de la Crucea Roşie din Bucureşti" [4].

Apelul lui George Pop de Băseşti a fost reprodus de ziarele din Transilvania cît şi de cele din România după cum ne informează o notă : „Căldurosul apel al d-lui George Pop de Băseşti, după cum era de ştiut a aflat un viu răsunet, atît aici în Ungaria, cît şi în România. Toate ziarele noastre precum şi celea dincolo se ocupă cu acest apel, publicîndu-l parte întreg, parte părţile mai esenţiale şi comentîndu-l cu multă iubire de cauză". Redacţia speră că „toţi din toate părţile se vor nisui a concurge cu obolul lor la ştergerea lacrimilor văduvelor şi orfanilor din România" [5]. Ziarul „Drapelul" din Lugoj, comentînd apelul încheie exprimîndu-şi dorinţa că „apelul va afla răsunet pretutindenea unde locuiesc români" [6]. Peste cîteva numere „Gazeta de Duminecă" inserează o „mulţumită publică" pentru cei ce au răspuns la apelul lui George Pop de Băseşti : „acest apel isvorît din dragostea de frate către fraţi şi surori a fost apreţiat şi primit cu adevărată căldură atît din partea ziarelor de la noi cît şi din partea celor din România liberă şi ne place a crede că colectele trimise de-a dreptul direcţiunei „Crucii Roşii" din Bucureşti vor face o sumă considerabilă" [7]. În continuare, ziarul publică numele celor ce au răspuns la apelul lui George

---

[3] Pop de Băseşti, *Către fraţii mei Români. Să ajutorăm pe văduvele şi orfanii din România.* „Gazeta de Duminecă", 1907, (IV), nr. 17 (duminică 5 mai S), p. 1—3.

[4] „Gazeta de Duminecă", 1907 (IV), nr. 17 (duminică ,5 mai), p. 3.

[5] *Ibidem*, nr. 19 (duminică, 19 mai), p. 3.

[6] „Drapelul", 1907, nr. 47 (26 aprilie/9 mai), p. 3.

[7] „Gazeta de Duminecă", 1907 (IV), nr. 24 (23 iunie), p. 6.

www.dacoromanica.ro

Pop de Băseşti, trimiţînd la redacţie 128 coroane pe care i-a înaintat Crucii Roşii din Bucureşti.

E de dorit ca cercetările viitoare să stabilească din arhiva Crucii Roşii contribuţia românilor din monarhia Austro-Ungară care şi de această dată au dat un exemplu înălţător de solidarizare şi unitate.

Dăm mai jos apelul lui George Pop de Băseşti aşa cum a apărut în „Gazeta de Duminecă" (a. 1907, IV, nr. 17, duminică 5 mai, p. 1—3).

Către fraţii mei Români
Să ajutorăm pe văduvele şi orfanii din România

Adînc ne-au mişcat evenimentele excepţionale ce s-au petrecut în România şi sufletele noastre cu consternare au privit răscoala fatală, care a produs devastaţiuni, au provocat vărsare de sînge şi au învălit ţara întreagă în jale, ba ce e mai mult au ameninţat cu primejdii strădaniile multor generaţiuni nobile, puse în lucrare pentru bunăstarea şi civilisaţiunea României libere şi independente.

Mintea sănătoasă şi inima curată nu se îndestuleşte numai cu constatarea faptelor săvîrşite, cu vărsarea de lacrimi asupra ruinelor, ci cu interesare scrutează cauza adevărată a dezastrelor şi lecuirea o cearcă pentru sanarea relelor şi cu dor fierbinte caută toate mijloacele cari nu numai să pună capăt relelor, ci să le prevină în viitor şi să deie vieţii publice o îndrumare spre asigurarea dăinuitoare a muncii cetăţenilor pentru ajungerea roadelor dorite de duhul civilizaţiunii şi al libertăţilor publice.

Ştiu eu — şi prin această constatare publică aduc omagiile mele — că spirite înzestrate cu înalte sentimente patriotice şi cu vedere clară în fondul situaţiunei, cu un devotament generos pentru lecuirea relelor ce bîntuie o ţară întreagă, au făcut diagnoza boalei, au arătat isvorul neîndestulirilor şi s-au pus la munca uriaşă de a aduce balsam vindecător pentru ranele sîngeroase.

Onoare lor şi recunoştinţă

Durere însă, că atunci cînd aceste minţi luminate şi inimi calde îşi pun toată silinţa în scopul de a vindeca relele şi de a reintegra cinstea şi bunul nume al neamului întreg, răsună şi un glas nesocotit, ca un crivăţ geros, care se pune în contra pornirilor generoase şi vrea să ridice stavilă în calea muncii care are menirea a pune baza solidă şi statornică a viitorului României.

Pot să fie mici intrigi locale detestabile, pot să fie la mijloc mici agitaţiuni perverse, străine de interesele mari ale ţării, pot să învenineze pe unii nesăbuiţi doctrine false şi exagerate dar oamenii de stat chemaţi şi luminaţi au văzut limpede şi au constatat că în mişcarea fatală care în sfîrşit s-a dovedit ca o erupţiune vulcanică sunt cauze şi motive care au rădăcini în firea omenească şi care în mod irezistibil răpeşte masele cu putere covîrşitoare de un „vis maior". Şi cînd toţi patrioţii luminaţi determină aceste cauze şi cu antică virtute românească hotărăsc asanarea lor de pe tripodul lugubru răsună nota discordantă : „să nu se uite că în România sunt nu numai ţărani ci şi proprietari" ce îmbibată în amorul propriu porneşte campanie care scapă din vedere interesele mari ale neamului şi nu vrea să ţină cont de puterea adevărată a ţării, de straturile largi ale poporaţiunei agricole, cu un cuvînt desconsideră aceea ce se numeşte

www.dacoromanica.ro

„talpa țării" care în trecut totdeauna a fost uitată și numai proprietarii au fost puși în primul plan. Am încredere în conducătorii providențiali ai României libere, care în înalta lor înțelepciune și cu patriotismul lor luminat au cunoscut cari sînt rădăcinile adevărate cari au pricinuit neîndestulirea și cari sînt cauzele reale cari au făcut accesibilă cea mai mare parte a națiunii că pentru croirea sorții sale să ia în mîini armele ucigătoare și în nemărginită amărăciune să-și piardă și cumpătul și firea ei blîndă să isbucnească în revoltă sîngeroasă.

Datorința tuturor oamenilor de bine cari au inimă pentru libertate și civilizațiunea popoarelor este ca să vină în ajutorul acelora, cari cu inimă curată voiesc îndreptarea relelor și asigurarea fericirii neamului.

Cu atît mai vîrtos este dorința noastră, cari sîntem frați de un sînge să arătăm toată interesarea față de soartea fraților noștrii.

Văd și știu acei înțelepți bărbați de stat că sanarea relelor stă în crearea astor fel de condițiuni pe seama țărănimei, *ca toți să aibe traiul asigurat prin proprietate de pămînt*, care să le întindă putința de o dezvoltare economică sănătoasă, totodată să aibe putința de a se cultiva în școli poporale corespunzătoare conduse de un cler luminat și de o învățătorime la înălțimea chemării; să li se dea pășuni țăranilor pentru prăsirea vitelor și păduri pentru trebuințele cășii și pentru industria economiei rurale și prin aceste să li se creeze și asigure existența și fericirea din care să isvorască mărirea regatului.

În realizarea acestor dorințe juste și raționale ale poporațiunei agricole, dorim succesul cel mai deplin bărbaților chemați la conducerea destinelor țării, bine știind, că prin aceste măsuri înțelepte se pune cea mai puternică temelie pentru bunăstarea obștească, se lucrează la întărirea națională a țării, se creiază o masă poporală națională, o pepinieră nesăcată plină de viață și care va fi în stare să dea țării și neamului tot ce-i e de trebuință pentru progres în bună stare materială, industrială, pentru progres în cultură și civilizațiune.

Dee cerul ca experiențele triste ale trecutului să aducă aceste rezultate îmbucurătoare, prin cari România liberă va fi îndrumată pe calea mare a progresului și nu vom mai avea ocaziune de a deplînge evenimente triste ca cele ce ne-au înviorat în zilele acum trecute.

Au străbătut peste Carpați vestea înfiorătoare a devastărilor. Au pătruns pînă la noi știrea despre cruzimile săvîrșite de patimile deslănțuite. Si acum, după ce prin puterea și virtutea patriotismului, s-a potolit focul răscoalei, se lucrează la repararea pagubelor pricinuite.

Pe noi însă ne neliniștesc țipetele de durere nemărginită ale victimelor nevinovate, cari sunt jertfă revoltelor crunte: văduvele și orfanii cari au rămas fără sprijin, fără tată și cari deplîng cu amar că valurile unei forțe maiore au împins pe nefericiții părinți și bărbați la actele nesocotite ale revoltei.

Pentru acești nenorociți îmi ridic acum glasul meu și adresîndu-mă către frații mei români de pretutindenea, îi rog, îi conjur, să venim cu toții în ajutorul lor cu obolul nostru de caritate.

În urmă îmi permit a-mi așterne rugarea către Înaltul guvern al României ca în disciplinarea și pedepsirea nefericiților răzvrătitori, fiindcă ei au desăvîrșit faptele detestabile în stare inconștientă prin urmare... răpiți și predominați de forța maioră să se conducă de spiritul conciliar,

www.dacoromanica.ro

că mai mult bine poţi face cu mila şi cu iubirea decît cu exagerarea paragrafilor din codicele penale, care procedură numai ar înmulţi durerile nealinate.

Pentru ajutorarea victimelor, a văduvelor şi orfanilor ţăranilor înveluiţi în răscoala nefericită, pun la dispoziţia presidiului de la „Crucea Roşie" din Bucureşti, suma de 1 000 — una mie — coroane.

Pop de Băseşti

L'APPEL DE GEORGE POP DE BĂSEŞTI À L'APPUI DES VEUVES ET ORPHELINS DES PAYSANS PARTICIPANTS À LA RÉVOLTE DE 1907

RÉSUMÉ

Pour connaître la solidarité des Roumains de Transylvanie avec leurs frères de Roumanie, l'appel de George Pop de Băseşti est particulièrement significatif. En 1907, lorsque George Pop de Băseşti lançait l'appel à l'appui des veuves et orphelins des paysans révolutionnaires, il détenait la fonction de Président du Parti National des Roumains de Transylvanie et de Hongrie, parlant donc en cette qualité. Ainsi, par exemple, George Pop de Băseşti suscrit personnellement 1 000 couronnes et demande au gouvernement de Bucarest de faire preuve de clémence envers les paysans insurgés et d'adopter les mesures visant à améliorer le sort des paysans.

www.dacoromanica.ro

RĂSCOALA DIN 1907 ÎN DOCUMENTE

DE

DAMIAN HUREZEANU

Puține sînt evenimentele sociale din istoria României care dispun de atîtea posibilități de documentare ca marea răscoală a țăranilor din 1907. Acest adevăr este legitimat mai ales de cercetările efectuate în anii puterii populare. Au apărut zeci de studii și articole, s-au publicat numeroase lucrări a căror bază documentară este în bună parte inedită. Lucrarea care a valorificat o cantitate de surse impresionantă, fiind din acest punct de vedere una dintre cele mai însemnate în istoriografia noastră, este *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și a Institutului de istorie „N. Iorga", în Editura Academiei R.S.R., 1967.

Au fost publicate și o serie de culegeri de documente, cu caracter mai general, așa cum sînt *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I—III, Editura de stat, 1948—1949, sau tematic, vizînd fie un anumit aspect al răscoalei din 1907, fie problemele legate de marele eveniment în anumite zone și regiuni ale țării. Valorificarea sistematică a surselor documentare privitoare la răscoală într-un corpus de documente amplu și cuprinzător rămîne însă în continuare o sarcină a istoriografiei noastre. Acestei sarcini îi răspunde inițiativa luată de colectivul care a întocmit monografia *Marea răscoală a țăranilor* de a publica, începînd cu anul 1977 — anul aniversării a șapte decenii de la revoltă — cinci volume de documente care să însumeze tot ce este mai reprezentativ, pe plan documentar, în legătură cu marele eveniment.

Sarcinii de a cunoaște, prin documente, răscoala din 1907 îi răspunde și grupajul publicat în numărul de față al „Revistei de istorie". Am încercat să reunim astfel de momente încît, dincolo de valoarea lor informativă, să se reflecte cît mai multe aspecte ale vieții istorice românești în perioada aflată sub semnul răscoalei din 1907 și să sugereze prin ceea ce transmit ele, în mod inevitabil limitat și restrîns, ceva din dimensiunea problemelor pe care le-a ridicat marea răscoală. Sînt incluse, astfel, în grupajul prezent cîteva documente privind situația țărănimii și relațiile acesteia cu moșierii și arendașii. Întrucît seceta și foametea au devenit la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea un fenomen frecvent, pentru a se urmări prezența lui și modul în care se repercuta asupra țărănimii, în cadrul documentelor pe care le publicăm au fost cuprinse cîteva piese referitoare la acest fenomen începînd cu 1894. Pe o perioadă mai lungă se pot urmări relațiile tensionale existente la sate pe baza acelor documente care privesc raporturile țăranilor din mai multe

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 30, nr. 2, p. 237—268, 1977

www.dacoromanica.ro

comune ale județului Dolj (Intorsura, Gîngiova etc.) cu arendașii Pantelimon și Ioniță Constantinescu. Amintim dealtfel că unul dintre frații Constantinescu a și fost ucis de țărani în timpul răscoalei, ca și Virgil Tîrnoveanu, proprietar în comuna Horezu-Poenari, despre care vorbesc, de asemenea, documentele selecționate mai jos.

Ca o mare forță expresivă se dezvăluie situația grea a țăranilor din comuna Rast, învoitori la arendașul C.I. Pappia, în plîngerea acestora adresată regelui în 1905.

Despre abuzurile și samavolniciile jandarmeriei la sate în perioada premergătoare răscoalei aruncă o rază de lumină adresa din 27 ianuarie 1906 a prefectului județului Dolj către comandantul companiei de jandarmi.

Ca fenomen social de anvergură răscoala a exprimat ansamblul contradicțiilor rînduielilor agrare din epocă și a reflectat, în același timp, contradicțiile întregului regim social-politic existent. Este însă evident că o serie de împrejurări imediate au contribuit la crearea ambianței specifice în care avea să se dezlănțuie marea luptă a țărănimii. Printre ele se pot aminti creșterea vertiginoasă a arenzilor la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, introducerea unor dări și taxe noi pe care urma să le suporte țăranii, mișcarea pentru băncile populare și obștile sătești etc. Despre modul în care marii arendași supralicitau prețul moșiilor arendate vorbește grăitor documentul emis de procurorul tribunalului Botoșani, Livaditi, la 17 februarie 1907, privind situația moșiei Flămînzi, adică a acelei moșii de pe care s-a pornit flacăra răscoalei. De asemenea, cîteva documente oglindesc starea de protest a țărănimii față de introducerea, în anul 1906, a taxei de cinci lei în vederea creării așa zisei case de ajutor a țăranilor în caz de secetă.

Răscoala ca eveniment istoric impune înainte de toate prin acțiunea țărănimii, prin amploarea și intensitatea acesteia, prin forța cu care reliefează energia revoluționară a maselor țărănești care au înscris, așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român „una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român" [1].

Din marea masă a documentelor care oglindesc impetuozitatea mișcărilor țărănești și puterea de luptă a acesteia reproducem cîteva piese referitoare la acțiunile țăranilor în unele comune din județul Teleorman, Dolj, Romanați, Mehedinți. Ele permit să ne formăm o idee despre felul în care acționau țăranii, despre rapiditatea acestor acțiuni.

Reprimarea răscoalei este și ea reflectată în cîteva documente care sînt, figurat vorbind, doar cîteva picături în marea de suferință a țărănimii în anul 1907.

Fenomen de mare complexitate, răscoala din 1907 a dezvăluit, ca într-o scenă tragică, toate forțele antagonice ale societății românești. Ea a determinat o atitudine precisă din partea forțelor social-politice ale vremii, a pus în evidență caracterul și sensurile acestei atitudini. Despre felul în care autoritățile căutau să acrediteze ideea instigării ca factor de dezlănțuire a răscoalei și despre lipsa totală de temei a acestei manevre aflăm deslușiri într-un fragment dintr-un document inedit de mare importanță provenind de la Vasile M. Kogălniceanu. Se știe că guvernanții liberali au

[1] Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, 1975, p. 36.

www.dacoromanica.ro

intenționat să-i însceneze un proces politic răsunător stins o dată cu amnistia din august 1907 [2]. Printre cei atacați, de această dată de conservatori, ca „autori morali" ai răscoalei — a fost însuși Spiru Haret, ministrul instrucției publice în guvernul liberal. O scrisoare de la acesta către D. A. Sturdza, pe care o publicăm mai jos, arată reacția lui față de intenția conservatorilor de a relua în parlament, în anul 1908, problema „instigațiilor" în timpul răscoalei din 1907.

Dacă accepția dată de oficialități ideii de „instigație" la 1907 este arbitrară și absurdă, nu este însă mai puțin adevărat că unele documente atestă, e drept sub forma unor cazuri izolate, anumite încercări de a se răspîndi la sate tipărituri și manifeste printre care cunoscutul articol al lui Nicolae Iorga, *Dumnezeu să-i ierte*, publicat în revista „Neamul românesc" cu ocazia primelor victime ale răscoalei la Botoșani și poezia lui Gheorghe Coșbuc *Noi vrem pămînt*, ca și apelul *Către săteni* a lui V. M. Kogălniceanu. Reproducem în cele ce urmează cîteva știri documentare în acest sens.

În literatura noastră de specialitate s-a acordat atenție, după cum se știe, aspectelor vizînd mișcarea muncitorească și anul 1907. Despre preocuparea mișcării muncitorești și socialiste pentru răspîndirea influenței sale la sate în timpul — și mai ales ca urmare a răscoalei țăranilor din 1907 — depun mărturie și aduc elemente noi documentele privind această chestiune din grupajul de mai jos.

Menționăm că indicațiile privind sursele de păstrare a documentelor sînt cele existente la data cercetării de către noi a arhivelor.

★

1

Subprefectul plășii Balta, jud. Dolj, face cunoscut prefectului, prin adresa din 19 decembrie 1894, că țăranii din comuna Gingiova sînt amenințați de foamete.

19 decembrie 1894

Domnule Prefect,

Conform ordinului domniei-voastre nr. 9544, am respectul a înainta pe lîngă aceasta un tablou de locuitorii din comuna Gingiova ce nu mai au ce mînca ; rugîndu-vă să binevoiți a interveni locului competinte de a li se veni în ajutor cu producte în mod de împrumutare, căci contrar vor fi amenințați a muri de foame.

Binevoiți, vă rog, domnule prefect a primi asigurarea prea osebitei mele considerațiuni.

p. Subprefect
Indescifrabil.

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 243/1894, nepaginat.

2

Subprefectul plășii Balta, jud. Dolj, aduce la cunoștința prefectului, prin adresa din 29 august 1899, abuzurile săvîrșite de arendașul Pantelimon Constantinescu în raporturile de învoială cu țăranii din comuna Întorsura.

29 august 1899
Subprefectura plasei Balta

[2] Vezi mai pe larg „*Afacerea*" V. M. *Kogălniceanu*, în „Magazin istoric", nr. 9 (66) septembrie 1972, p. 84—90.

www.dacoromanica.ro

Domnule Prefect,

Primind reclamaţiunea d-lui Ilie N. Stefan şi alţi mai mulţi locuitori din comuna Întorsura, cu resoluţia D-voastre aplicată pe dînsa sub nr. 522/99, prin care numiţii locuitori se pling în contra arendaşului moşii Întorsura, anume Pantelimon Constantinescu că nu mai voieşte a ţine compt de actul de învoială făcut între dînsul şi locuitorii reclamanţi în privinţa muncei agricole.

Ne-am transportat în localitate unde cercetînd împrejurările şi observînd actul de învoială în cestiune, ne-am convins, d-le prefect, că locuitorii au dreptate. Causa este că arendaşul Constantinescu văzînd că locurile de porumb ale sale, a produs prea puţin rod anul acesta din causa secetei, a dat o petiţie primarului comunei respective ca toţi cocenii de pe acele locuri să se taie de locuitori, şi să se aducă la dînsul, fără să se gîndească că actul de învoială format între el şi locuitorii învoiţi, la art. 2 între alte condiţiuni stipulate se prevede că numitul beneficiază numai de rodul producţiunei porumbului şi de cîte 50 maldăre de coceni de la fiecare locuitor, iar restul cocenilor va rămîne în beneficiul locuitorilor învoiţi, de alt-fel tendinţe urîte din partea arendaşului, ca să-i oblige mai tîrziu la aceste condiţiuni de muncă, sau la plata în bani (drept culesul porumbului).

Pe de o parte, am dat ordin primarului comunei Întorsura ca imediat să ia măsurile prescrise de legea tocmelilor agricole şi faţă de actul de învoială să nu permită absolut nici o abatere din partea arendaşului Pantelimon Constantinescu, punîndu-i obligaţie numitului primar a încheia, în urma operaţiunilor ce va esecuta cuvenitele acte, conform legii şi învoielii ce există între părţi.

Ţin a mai comunica, domnule prefect, că cu ocasia cercetărilor făcute, locuitorii au fost foarte dîrji faţă de pretenţiunea arendaşului care se găsea presinte la primărie, astfel că, prin cuvinte înţelepte am putut să-i calmez.

Bine voiţi, vă rog, domnule prefect, a primi asigurarea osebitei mele consideraţiuni.

Subprefect,
ss indescifrabil

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 132/1899, f. 75.

3

Ţăranii din comuna Moţăţei solicită prefectului judeţului Dolj, în februarie 1900, ajutor contra foametei.

/februarie 1900/

Domnule Prefect,

Subsemnaţii locuitori din comuna Moţăţei văzîndu-ne respinşi din cererea făcută mai înainte şi fiind cei mai de jos dintre săraci şi muritori de foame, noi şi cu cîte 5—6 copii care pling neîncetat de foame neavînd nici bob de porumb. De aceea, vă rugăm cu lacrimile în ochi, d-le prefect a face bunătatea a da ordin cum găsiţi d-voastră de credinţă numai să nu ne moară copiii de foame, că sîntem în stare a ne părăsi domiciliul şi a pleca din ţară de foame.

Devotaţi
/urmează 106 semnături/

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 313/1899, f. 72.

4

Subprefectul plăşii Jiul de jos aduce la cunoştinţă prefectului jud. Dolj, prin adresa din 10 noiembrie 1903, abuzurile arendaşului Pantelimon Constantinescu în raporturile de învoială cu ţăranii din comuna Gingiova *.

* Date documentare suplimentare asupra raporturilor dintre ţărani şi arendaşi Constantinescu ca şi asupra modului în care s-a răsfrînt seceta din 1904 asupra ţăranilor din jud. Dolj vezi în *Documente privind problema ţărănească din Oltenia în primele două decenii ale veacului al XX-lea*, vol. I (1900—1910) întocmit de Ileana Petrescu, Vladimir Osiac, Luchian Deaconu, Viorica Pervain, Craiova, 1967, p. 85—92; 105—111.

www.dacoromanica.ro

10 noiembrie 1903

Domnule Prefect,

Domnul Pantelimon Constantinescu, arendaşul moşiei Gîngiova, pînă cu ocaziunea trecerii mele prin acea comună, alaltăieri la 7 crt, încă nu dijmuise pe locuitori, ba unora nu le dăduse drumul nici să-i culeagă, pînă n-au făcut aratul şi semănatul pogoanelor de grîu. Pe de o parte, i-am făcut aspre observaţiuni primarului cel ce-mi spunea că arendaşul nu voieşte să facă dijmuitul locuitorilor pînă ce nu-şi termină semănatul grîului, iar pe de alta, i-am dat sever ordin ca a doua zi chiar, în urma unei somaţiuni ce va face arendaşului, nevoind nici acum să înceapă operaţiunea dijmuitului, după 24 de ore să procedeze conform legii primarul şi consilierii comunei, şi tot deodată am şi pus în vedere celor ce nu culesese porumbul că tot a doua zi să iasă la culesul lui.

Aduc, prin urmare, la cunoştinţa domniei voastre că în toate celelalte comune, după asigurările ce mi-au dat primarii, dijmuitul porumbului s-a efectuat deja.

Binevoiţi, vă rog, domnule prefect, a primi asigurarea osebitei mele consideraţiuni,

Subprefect
C. Ionescu,

Arh. St. Craiova, pref. jud. Dolj; dos. 95/1903, f. 97.

5

Plîngerea ţăranilor din comuna Întorsura adresată prefectului jud. Dolj, la 9 septembrie 1905, împotriva arendaşului moştei Întorsura.

9 septembrie 1905

Domnule Prefect,

Subsemnaţii domiciliaţi în com. Întorsura, plasa Segarcea, jud/eţul/ ce domnia voastră administraţi, venim cu profund respect şi supunem la cunoştinţa d-voastră următoarea noastră plîngere:

Sînt acum 8 ani de zile trecuţi de cînd suportăm cele mai mari chinuri din partea d-lui Pantelimon Constantinescu, arendaşul acestei moşii, cum acesta fără milă şi în mod batjocoritor nu se aseamănă actului de învoială cel- avem între noi. Facem gălăgie şi ne ducem să măsurăm locurile, pe ale d-sale le găsim la 2 pogoane, două şi jumătate, două şi trei litre*, şi la noi la 2 pogoane găsim unul şi jumătate sau /unul/ şi trei litre, lucru care ne sileşte cu prisosul ce-l muncim în mod gratuit şi în realitate contractul nu glăsuieşte aceea.

Sînt multe de zis, d-le prefect, că ne inculpă la fel de fel de îndatoriri încît nu mai putem suferi, şi pentru cea mai mică datorie ni le pune întreite, astfel dar că la strîngerea recoltei noastre ne trage cu carele în curte şi ne impune la diferite taxe, astfel că mica noastră recoltă se sfeterişeşte pe loc, nelăsîndu-ne nici sămînţa, ba din contra, mai rămînem şi datori, dîndu-ne drumul numai cu carele goale, lucru ce ne pune în poziţie a părăsi comune şi cîte şi mai cîte.

Am ajuns timpul ca în timp de opt ani să luăm jugul ca orice animal chemat la datoria sa, iar acum în timpul de faţă nu am mai putut suferi, şi am plecat de la muncile sale alergînd la înalta lumină a domniei voastre cu rugămintea să binevoiască a încuviinţa un act de dreptate cît mai urgent ca printr-un om special trimis la faţa locului să se constate adevărul spuselor noastre şi a ne da a munci pe seama d-sale cît şi noi posedăm în prezent.

Sperăm, d-le prefect, că arătarea noastră în prima linie este justă şi nu veţi da ocazie ca răul să se întindă mai departe. Nu mai este de suferit această grea sarcină.

Devotaţi
/urmează numele ţăranilor în număr de 104/

Arh. St. Craiova; fond. pref. jud. Dolj, dos. 14/1905

6

Plîngere a ţăranilor din comuna Rastu, plasa Băileşti, adresată regelui, în 1905, împotriva condiţiilor grele de învoială impuse de arendaş.

* o litră înseamnă un sfert de pogon.

www.dacoromanica.ro

/1905/

Majestate!

Subsemnaţii, obştea locuitorilor com. Rastu din plasa Băileşti, jud. Dolj, sîntem manuali muncitori de pămînt ; nisip şi piatră din care e clădită temelia ţării româneşti, noi dăm grosul în armată pentru paza tronului şi a ţării, din munca braţelor noastre se hrănesc toate vietăţile de pe faţa pămîntului, de aci comerţul şi industria joacă pe pieţele României, de aci la timp de nevoie se umple /sic/ golurile simple în casa tezaurului public.

Majestate! Braţele noastre gem obosite de osteneală şi inima în noi plînge neavînd îndestul pămînt de muncă, fiindcă pe moşia Rastu, proprietate a prinţului Constantin Basarab Brîncoveanu (fost deputat în camera dizolvată) şi pe care este situata din vechime comuna noastră, pămînt ar fi şi este îndestul, dar ce folos că fiind arendată d-lui Constantin I. Pappia, de origine grec, muncim două şi trei părţi pentru domnia sa, fără nici o plată şi pentru noi d-abia a 4-a parte din care şi de aci să ne agonisim şi noi hrana, îmbrăcămintea şi necesităţile strict cerute zilnic pentru familiile noastre, compuse de sute de copii, precum şi dările către stat, judeţ şi comună. În timpuri mai favorabile de-abia cu greu le putem suporta, iar în timp de secetă sîntem expuşi grelei suferinţi.

Majestate, seceta din 1904 care a ameninţat cu neaşteptată lovitură aproape întreaga ţară şi a îngrijorat populaţiunea este şi pentru toţi o adîncă întristare, dar însă confraţii noştri din comunele vecine au nădejdea în recolta grîului ce va da anul viitor, dar la noi şi mai adînc se sapă în inimă durerile cînd ne uităm că n-avem bob de sămănaturi cu grîu de toamnă, la ce ne-aşteptăm ? Decît la pieire, atîta noi cît şi vitele noastre, căci pentru vite singurul nutriment de iarnă sînt paiele şi acum, dacă grîu n-am semănat, paie de unde?

Toate acestea n-au devenit şi nu devin decît din cauza suszisului arendaş care de la primul an, 1902, venit pe această moşie s-a arătat răuvoitor asupra noastră şi precugetător a ne vedea în sapă de lemn, prin nepomenite greutăţi puse asupră-ne peste putere de a le suporta.

Majestate, sînt vase pe apă şi pe uscat, avem vagoanele trenului şi bastimentele plutitoare şi toate la rîndul lor li se aplică o greutate măsurată puterii lor, iar nouă ni se impune ce nu putem duce cu puterea noastră şi a vitelor noastre, sarcini pe care prin o schiţă rezumată în 15 articole am dat-o d-lui Ministru de Interne şi în aşteptarea unei bune chibzuinţe venim.

Nu cruţăm, Majestate, şi cu genunchii plecaţi, inima zdrobită şi lacrimi în ochi, alergăm şi la mila şi înţelepciunea Majestăţii voastre cu rugăciune ca comparînd suferinţele noastre de astăzi şi cea care o aşteptăm cu uşile deschise, să chibzuiţi a ni se mai alina durerile.

Sîntem cu cel mai supus respect, prea supuşi şi prea plecaţi servitori

/urmează 243 semnături/

(Rezoluţie)

Ministerul de Interne

In original, d-lui prefect al judeţului Doljiu, spre a lua cunoştinţă de cele arătate prin prezenta de petiţionari şi a dispune cele ce va crede de cuviinţă

p. Ministru

indescifrabil.

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 95/1905, f. 130—132.

7

Adresă confidenţială a prefectului judeţului Dolj către comandantul Companiei de jandarmi sesizînd „purtarea detestabilă" a jandarmilor secţiei Poiana.

27 ianuarie 1906

D-lui comandant al companiei de jandarmi rurali. Personal

Sînt informat că şeful şi toţi jandarmii secţiei Poiana au o purtare detestabilă faţă de cei care vin în raporturi cu dînşii. Astfel, mi s-a spus că au transformat localul jandarmeriei într-o casă de tortură, împingînd sălbăticia pînă acolo încît bieţii săteni ar prefera să-şi dea tot avutul decît să dea ochii cu jandarmii, şi mai ales cînd e vorba să rămînă peste noapte la jandarmerie.

www.dacoromanica.ro

Şi dau bieţii oameni să scape şi iau jandarmii fără nici un drept bani munciţi cu sudori, căci mi s-a mai spus că fură de sting pământul.

Vă rog, deci, să procedaţi la cea mai serioasă anchetă, ca să se poată odată pune stavilă purtărilor rele, care sînt pe punctul de a compromite instituţia Jandarmeriei.

Nu lipsesc a adăuga că pentru asigurarea descoperirii adevărului, ancheta d-voastră trebuie să fie precedată de mutarea în altă parte, cum ar fi bunăoară la reşedinţa companiei, a tuturor jandarmilor de la secţia Poiana.

Prefect,

Indescifrabil

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 40/1906.

8

Proces verbal încheiat la 14 noiembrie 1906 de reprezentanţii autorităţilor din jud. Suceava privind refuzul ţăranilor din Liteni de a plăti taxa de 5 lei pentru înfiinţarea Casei de asigurare în caz de secetă.

Proces verbal

14 noiembrie 1906

Noi procurorul trib. Suceava primind adresa No. 7384 din 13 noiembrie 1906 a prefecturei locale prin care ne face cunoscut că locuitorii com. Liteni se opun la aplicarea legei şi regulamentului pentru înfiinţarea casei de asigurare a ţăranilor contra lipsei *de porumb provenită din secetă, şi că s-au adunat şi baricadat localul primăriei.*

Astăzi, transportîndu-mă în localitate, unde sosind şi dl prefect al judeţului şi întrebîndu-se locuitorii care i-au găsit adunaţi în strada primăriei în număr de mai bine de 200, care este plîngerea lor, toţi în glas au spus că nu vor să plătească cotizaţia de 5 lei pe an la casa de asigurare contra lipsei de porumb, susţinînd că ei sînt oameni săraci şi nu au de unde plăti această dare. Voind a asculta în parte pe mai mulţi locuitori în privinţa cererii lor, s-au opus a se prezenta individual arătînd că nu vor decît în corpore să fie ascultaţi şi să deie arătare, căci plîngerea lor e comună pentru toţi.

Dînşii au susţinut că, oricum ar fi legea, nu vor tolera aplicarea ei sub nici o formă, exprimîndu-se că la caz de vor fi urmăriţi vor omorî pe orice funcţionar ce ar veni la casa lor.

Faţă de agitaţia locuitorilor şi pentru a nu crea urmări regretabile, atît noi cît şi dl prefect am luat hotărîrea a suspenda în mod provizoriu înmînarea încunoştiinţării pentru plata de 5 lei anual. Mai înainte de a se retrage locuitorii, dl. prefect a spus că dacă se opun la plată şi cred că sînt nedreptăţiţi cu această dare să facă cerere la deputaţii lor ca d-lor să intervină în favoarea lor ; dînşii au spus că nu fac nici o cerere şi că nu vor plăti nici un ban. Despre cele constatate am încheiat acest proces verbal însărcinînd pe dl. inspector comunal Leon Botez a face investigaţiuni în localitate spre a vedea dacă nu cumva agitaţia locuitorilor provine din vreo instigaţiune, iar în asemenea caz să afle cine sînt instigatorii.

p. procuror ss. G. Gurăscu

p. prefect
ss. G. Suţu

Inspector comunal

ss. Leon Botez

Arh. St. Iaşi, Parchet Suceava, dos. 58/1956, f. 547.

9

Inspectorul comunal C. Ionescu înştiinţează prefectul jud. Dolj, la 18 decembrie 1906, că ţăranii din comunele Gingiova şi Horezu-Poenari sînt încă nedijmuiţi.

www.dacoromanica.ro

18 decembrie 1906

Domnule Prefect,

Ordinul domniei voastre nr. 15606 am onoare a vă răspunde că după asigurările date de primari, singuri arendaşii moşiilor Gîngiova, fraţii Constantineşti şi d-l proprietar Virgil Tîrnoveanu se află cu dijmuitul locuitorilor întîrziaţi din cauză că după căderea zăpezii, îngreunîndu-se drumurile de comunicaţie care se face cu multă anevoinţă, fiind zăpada mică şi pămîntul sub ea dejgheţat porumburile se pot transporta cu foarte mare anevoinţă, la care cu toate acestea se dijmuieşte în continuu, mai rămînînd prea puţini oameni de dijmuit chiar din imposibilitatea lor de a-şi găsi carele necesare.

Binevoiţi, vă rog, domnule prefect, a primi asigurarea osebitei mele consideraţiuni,

Inspector
C. Ionescu

(Rezoluţie)
20 decembrie 1906
Se va telegrafia d-lui inspector
să ia măsuri pentru imediata
dijmuire a celor nedijmuiţi.
p. prefect
indescifrabil

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 95/906, f. 115.

10

Adresa din 29 decembrie 1906 a Ministrului de interne către prefecturi privind turburările provocate de perceperea taxei de 5 lei pentru casa de asigurare a ţăranilor în caz de secetă.

29 decembrie 1906

Domnule Prefect

Domnul Ministru de Finanţe ne comunică prin adresa nr. 112208/1906 informaţiunea ce are din partea administraţiunei financiare Botoşani că zilnic sute de ţărani neprimind supunerea lor la plata cotizaţiei anuale de 5 lei pentru Casa de asigurări ţărăneşti, se duc la acea administraţiune şi protestează, arătînd că ei se opun cu desăvîrşire a plăti această dare.

Tot din acel judeţ se referă numitului departament că sate întregi, fiind răzvrătite, refuză chiar de a plăti şi celelalte dări curente şi ameninţă pe perceptorii respectivi, iar primarii, de frică, nu dau nici un concurs la încasări agenţilor fiscului.

Faţă de această stare de lucruri şi pentru a împiedica ca mişcarea în chestiune să ia un caracter general, am onoarea a ne referi la ordinul nostru circular nr. 57289 din 18 noiembrie 1906 şi a vă ruga, domnule prefect, să luaţi măsurile necesare pentru a se explică locuitorilor din întreg judeţul dv. foloasele ce rezultă pentru ei din legea pentru înfiinţarea Casei de asigurări contra lipsei de porumb.

Primiţi, vă rog, domnule prefect, asigurarea consideraţiunii mele.

p. ministru — ss/Indescifrabil

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 20/1907, f. 1.

11

Scrisoare din 1906 a lui Th. Duma, inginer hotarnic din Craiova, către D.A. Sturdza în care critică unele aspecte ale politicii liberalilor.

www.dacoromanica.ro

(Craiova 1906)

Venerabile Domnule Dimitrie Sturdza,

Din momentul ce ați pornit lupte împotriva guvernului și a partidului conservator de la putere, am urmărit cu o deosebită atențiune cele ce ați menționat și dezvoltat în întrunirile de la Craiova, Galați, Brăila, București, etc., etc., și din toate cele ce s-au spus n-am găsit nimic nou, nimic care ar da un nou impuls maselor poporului nebugetofag, să dorească venirea la putere a partidului Național-Liberal, afară de amintirea patrioticei fapte ce ați făcut cînd ați venit la cîrma țării în anul 1900, scăpînd țara de faliment * și poate de soarta ce o are astăzi Egiptul, prin economii bine chibzuite; dar dacă atunci, ați îndreptat un rău periculos pentru existența acestei țări, astăzi sînt cele incalculabile în această țară care mîne sau poimîne pot aduce războiul civil și anarhia mult mai periculoase decît falimentul ce putea să fie acum 6 ani; să le schițez puțin:

1. Astăzi masele poporului de jos, țăranul mai ales, este apăsat și nedreptățit într-un mod îngrozitor, deși toate partidele ce s-au perindat la cîrma țării au avut numai ca „reclamă" îmbunătățirea soartei țăranului, însă nici un partid nu s-a ocupat serios să aducă acea îmbunătățire. De unde la 1864 dijma ce da țăranul din pămînt era din 10 una, acum a ajuns din 4 trei și mai și mai, fiindcă s-a dat libertatea absolută proprietarului și arendașului să urce învoielile cu muncitorii pămîntului cum îi va conveni mai bine, socotind pe muncitor ca o mașină cu care să-și poată satisface lăcomia.

2. Impozitul asupra pămîntului îl plătește țăranul cu 2 lei, bani 20, pogonul, iar proprietarul care are mii și zeci de mii de pogoane nu plătește nici 50 bani de pogon; i se zice că muncește singur pămîntul și-l taxează cu 40 lei venitul unui pogon, iar pe proprietar abia cu 10 lei pogonul.

3. Ați făcut legea electorală, care nu diferă mai întru nimic de cea veche, fiindcă ați lăsat tot nedreptățite masele poporului, nelăsîndu-i poartă deschisă să intre în camerile legiuitoare spre a-și putea face legi protectoare și drepte.

4. De la 1884 și pînă astăzi ambele partide istorice au înscris în program facerea cadastrului țării, dar totdeauna a rămas pur și simplu reclamă electorală și țăranul împroprietărit la 1864 prin legea rurală este cel mai nenorocit astăzi pentrucă atunci i s-a dat pămîntul în bloc, din împrejurări bine cuvîntate poate, iar ei în urmă l-au împărțit, ca să fie așa, cu funia și cu bîta, luînd fiecare cum a putut și astăzi sînt țărani împroprietăriți cu brațele sau cu palmele și au pămîntul pe 4 boi, iar cei care s-au împroprietărit cu 2 sau 4 boi luau pe brațe la fonciera, însă îi plătește după cum a fost împroprietărit și trecut în tabelă lit. A. de la 1864, iar nu după cum posedă astăzi: cîți țărani din comunele mărginașe cu Bulgaria n-au fugit cu sutele în acea țară, din cauza lipsei de pămînt și cîți sînt astăzi lipsiți de pămînt din cauză că cei mai tanțoși și mai tari în bîtă le-au cotropit pămîntul și dacă reclamă undeva îi trimite la Tribunal să ceară ieșirea din indiviziune; dacă se poate ca 50 sau 100 de oameni sărmani dintr-o comună să iasă din indiviziune cu 1—2 mii de împroprietăriți, care astăzi s-au îndoit și întreit; desfid pe oricare ar vrea să dovedească că nu este așa și dau cîteva exemple din județul Dolj: Băilești, Bîrca Filiași etc., unde pot dovedi cu acte și planuri în toată regula și tot așa este starea lucrurilor în toată țara.

Din cele ce arătai mai sus, venerate Domnule Dimitrie Sturdza, crez că mi-am dat seama cînd am zis că partidul Național-Liberal nu promite nimic nou, a mai aminti economiile făcute în trecut, miroasă a laudă sau a reclamă electorală, a spune că conservatorii au făurit legi care nu sînt bune, iarăși nu faceți nimic, fiindcă deși cu legea jandarmeriei a d-lui Carp s-a făcut un scandal de aproape să coste viață de om și în urmă, cînd ați venit la putere, ați găsit-o bună, împreună cu toată țara. Așa dar, eu simplu și profan meseriaș cetățean al Craiovei, care nu mă ocup de politică, crez că d-vs. șeful partidului Național-Liberal veți fi primit și îmbrățișat ca un al doilea Mesia numai atunci cînd veți veni cu un program politic cu totul nou, adică:

1. Lărgirea colegiului electoral sau colegiul unic spre a putea intra în Camerile legiuitoare adevărații reprezentanți ai maselor poporului în raport drept cu numărul indivizilor, iar nu cu bogățiile.

2. Facerea cadastrului țării și impozitul funciar pe întindere la ha împărțind teritoriul țării în trei zone sau regiuni și în 3 cantități ca impunerea să fie egală între pămîntul țăranului și al proprietarului.

3. Legea tocmelilor agricole să aibă o maximă și minimă și iarăși după împărțirea vorbită mai sus. căci după mine este o crimă strigătoare la cer să pui învoieli apăsătoare și neome-

---

* Este vorba de criza economică din 1900—1901 și de măsurile de austeritate bugetară luate de guvernul liberal.

www.dacoromanica.ro

noase, ca cele de astăzi, în spinarea unui țăran ce nu are pământ de muncă, numai pentru logica că tu ai pământ și el nu are, știind bine că le primește ca să nu moară de foame.

4. Votarea legii Casa rurală, fără teamă că proprietatea mare va dispare, fiindcă și astăzi risipitorii care cheltuiesc la jocul de cărți și care trăiesc dezordonat își pierd moșiile părintești, iar cei cuminte le păstrează. Dacă era această lege, moșiile Negoiu și Bîrca din Dolj se împarte [s-ar fi împărțit] la săteni — 3—4 mii de oameni — și nu ar fi intrat în mîna bogătașilor ca să poată mai bine împila pe țăran cu învoieli neomenoase și cîte alte moșii de la banca Creditului Rural nu s-ar fi împărțit la țărani și astăzi nu am asista la răscoalele țărănești, care nu sînt poate în stare embrionară. Le vine bine astăzi bogătașilor să angajeze capitalul în moșii sau arenzi de moșii și să pună învoieli apăsătoare și neomenoase asupra muncitorului de pământ, nefiind nici o barieră pentru lăcomia lor, în loc să se asocieze pentru întreprinderi mari industriale, fabrici, uzine, exploatări miniere etc., nu de la țăranul ce ar putea găsi existența și nu ar aștepta totul de la plug și de la sapă.

Nu mai merge, venerate Domnule Sturdza, trebuiesc fapte, iar nu numai vorbe late. Sînt mii și mii de indivizi care erau calici la 1875 și astăzi au ajuns milionari numai pentru că au fost înscriși în firma *albilor* sau a *roșilor***. Vă trebuie oameni cu adevărat devotați pentru binele obștesc și este astăzi o mare și grea sarcină pentru ca să-i puteți găsi, lucru care pe multă lume, ca și pe mine, ne desnădăjduiește.

Vă cer iertare, venerate Domnule Sturdza, dacă din adevărurile adevărate ce am divulgat mai sus, vă atinge întru cîtva vreunul.

Devotat, Th. Duma, inginer hotarnic

B.C.S., fond V. M. Kogălniceanu, pachet XX, dos. 4.

12

Adresă din 7 februarie 1907 a Direcției agriculturii și viticulturii (Ministerul Agriculturii) către prefectul județului Dolj din care rezultă refuzul țăranilor din comuna Segarcea de a plăti cotizația de 5 lei.

7 februarie 1907

Domnule Prefect,

Mai mulți săteni din comuna Segarcea au cerut să fie scutiți de cotizația prevăzută de legea pentru asigurarea țărănimii în timpul secetei, pe motiv că ei au în comună o bancă populară de unde în timpul secetei vor putea să ia banii cu împrumut spre a-și acoperi nevoile, deci nu mai au trebuință de ajutorul indicat de legea menționată.

Cum un asemenea motiv nu dă drept la scutirea de la cotizația de 5 lei, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să li se pună în vedere că trebuie să plătească acea cotizație.

Vă rugăm, însă, să puneți în vederea delegatului dv. să comunice sătenilor aceasta și să le explice înlesnirile ce le asigură menționată legea în timp de secetă.

Primiți vă rog, d-le Prefect, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

Director (ss) Indescifrabil

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 20/1907, f. 4.

13

Relatarea procurorului C. Livaditi al tribunalului județean Botoșani privind evenimentele din Flămînzi, Frumușica, Stroești și Rădeni de la 15 februarie 1907.

17 februarie 1907

** Este vorba de partidul conservator, și, respectiv, cel liberal, denumite figurat, albii și roșii.

www.dacoromanica.ro

Domnule Procuror general,

Am onoarea a vă raporta următoarele : În ziua de 15 februarie a.c. dl. prefect al jud. primind o notă telefonică de la inspectoratul comunal I. Carale, prin care i se comunica că locuitorii din comunele Flămînzi, Frumușica și Rădeni, răsculîndu-se și cerînd sosirea d-sale în localitate îl roagă totodată să nu vie fără forță armată deoarece spiritele sînt f. agitate. Fiind sesizat de dl. prefect de acest lucru, după ce ne-am sfătuit între noi am hotărît să plecăm singuri în localitate și în ziua de 16 februarie a.c. ne-am transportat mai întîi în com. Flămînzi unde în primărie am găsit pe I. Carale, inspector comunal, C. Maxim, învățătorul com., preotul Toma Săvescu și Manole Ionescu, primarul com. Flămînzi.

Toți aceștia ne-am declarat că locuitorii se plîng că arendașul moșiei, domnul Mochi Fischer, pe cînd se afla în proces cu dl. Berman Iuster a trimis în comună pe Avram Fischer și pe I. Constantinescu ca să spuie sătenilor că le va da pămînt cu 25 lei falcea. Totodată, și dl. Berman Iuster, venind în acele timpuri prin comună, făgăduind și d-sa locuitorilor că, dacă dînsul va rămîne arendașul moșiei Flămînzi, va înlesni întotdeauna pe săteni, dîndu-le pămînt cu prețul cel mai ieftin, și astăzi, după atîtea făgăduințe, locuitorii se plîng că administrația moșiei nu se ține de cuvînt.

Văzînd că în ograda primăriei s-au adunat un număr de peste 400 locuitori ne-am adresat imediat către dînșii întrebîndu-i care le este plîngerea lor. Și iată răspunsul pe care l-am căpătat. Ion Constantinescu, administratorul moșiei d-lui M. Fischer pe moșia Flămînzi a spus locuitorilor anul trecut să gonească pe dl. Berman Iuster din localitate deoarece dl. Sturdza, proprietarul moșiei dorește să vîndă locuitorilor pămînt cu 25 lei falcea de arătură și 15 lei de imaș și dacă moșia Flămînzi, după proces, va rămîne pe socoteala d-lui Fischer, acesta va da locuitorilor pămînt în arendă cu un preț foarte ieftin. După ce moșia a rămas d-lui Fischer, sătenii, adunîndu-se la locuința proprietății pentru a lua pămînt, I. Constantinescu le-a pus în vedere să se liniștească deoarece va fi nevoit să-i astîmpere prin alte mijloace. În ziua de 7 febr. a.c. administratorul moșiei a dat de veste locuitorilor din com. Flămînzi să vie cu toții pentru a se face contractele de angajament, la care sătenii au răspuns că vor veni la primărie pentru acest lucru.

În adevăr, în ziua de 8 febr. a.c. venind la primărie în număr de 500, ajutorul de primar chemînd pe I. Constantinescu, acesta a răspuns mai întîi că va veni, dar pe urmă a trimis răspuns că locuitorii să vie la administrația moșiei. Locuitorii, ducîndu-se, au fost batjocoriți de către I. Constantinescu și chiar unul dintr-înșii, Gh. Dobrescu, a fost lovit cu o piatră de către acesta, în ochi.

Locuitorii din com. Flămînzi doresc a lua pămînt de la arendaș în bani, iar nu a munci cu prețul de 25 lei falcea de arătură și 15 fr. falcea imaș, cum au convenit astăvară cu administrația.

Să se reguleze de pe acum pămîntul care li se va da de către administrația moșiei deoarece cel mai tîrziu la 15 martie încep a porni la arat.

Să li se arate contractul de arendă cu proprietarul moșiei Flămînzi și ei se obligă să plătească arendașului 5 lei mai mult de falce deoarece anul trecut au plătit 30 fr. falcea în munci, care în bani /este/ 50—60 și 70 franci. Acestea sînt plîngerile lor rugîndu-se, totodată, să intervenim pe lîngă arendașul moșiei să convie la această cerere a lor.

Din comuna Flămînzi, d-le procuror general, ne-am transportat în com. Frumușica unde înaintea localului primăriei am găsit un număr mare de locuitori, peste 600, împărțiți în 3 părți ; unii erau de la moșia Storești-Vlădeni, proprietatea d-lui Stancu R. Eechean și care e arendată d-lui Avram Zaharia și d-lui M. Fischer, alții de la moșia Rădeni, proprietatea d-lui doctor Ștefanovici, care este arendată d-lui Henric Iuster și d-lui I. Karakaș, iar alții din comunele Lătei și Prăjeni — com. Flămînzi. Întrebînd mai întîi pe locuitorii din Storești-Vlădeni, care este dorința lor, ei ne-au răspuns că vor să vie înșiși pe moșie * deoarece cu arendașii nu se pot înțelege. Ei neavînd pămînt și arendașul Avram Zaharia care se ocupă cu administrația moșiei, nevrînd să le dea pămînt, sînt nevoiți a se duce pe la moșiile Deleni și Onești pentru a lua pămînt în arendă și acest lucru le vine foarte greu din cauza depărtării celei mari. Imaș nu voiește să le dea și prețul pămîntului arabil ce-l plătesc e foarte scump deoarece prețurile sînt de 50, 60 și 70 lei falcea. Pentru boi la imaș, afară de 25 franci, sînt nevoiți a da și cîte 2 pui.
Arendașul Zaharia le spune mereu că neavînd contract cu dînșii, nimeni nu-l poate împiedica să puie 50 franci falcea de iarbă. Ei doresc ca arendașii să le deie în fiecare an cel puțin 150 fălci de pămînt și prețul să fie cel mai mult 5 lei de cît ce plătesc arendașii proprietarilor.

---

* Să ia moșia în arendă.

www.dacoromanica.ro

Întrebînd pe urmă pe locuitorii din Rădeni care este plîngerea lor, ei ne-au răspuns că fiind izgoniți de pe moșie de către arendași sînt nevoiți a se duce prin alte localități pentru a lua pămînt. Angajamente agricole arendașii nu voiesc a face cu locuitorii și toți acei care au lucrat au fost rău răfuiți. Cer ca administrația moșiei să le dea pămînt și ei se obligă să plătească 5 franci mai mult pe fiecare falce decît cum este arendată de către proprietar. În fine, întrebînd și pe locuitorii din Lătei și Prăjeni ce doresc, ei ne-au spus că administrația moșiei Flăminzi le plătește 16 lei falcea de arătură, semănătură și grăpătură, iar fără semănătură 12 fr. 80 b. preț care nu le convine deoarece munca lor nu este plătită. Secera de asemenea o plătesc eftin — 20 fr/anci/ falcea. Că nu vor să mai plătească pămîntul luat de dînșii în arendă cu munca, ci în bani, deoarece sînt întotdeauna rău răfuiți. Administratorul moșiei să le schimbe locul de imaș din Ciorogari, fiind loc de suhaturi, în Alexandra căci acesta este puțin mai bun. Și arendașul să le deie pămînt în arendă și ei vor plăti 5 lei mai mult decît prețul arendat de către proprietarul moșiei.

Acestea sînt, d-le procuror general, cele constatate de noi și am putut observa că atît în com. Flăminzi, cît și în comuna Frumușica locuitorii, cu toate că erau în număr foarte mare, erau cît se poate de liniștiți și dacă au chemat pe dl. prefect din localitate a fost numai pentru a se sfătui cu d-sa ce au de făcut, deoarece sînt cu totul lipsiți de mijloace și de pămînt. N am avut nevoie să liniștim spiritele căci ele n-au fost agitate și în urma făgăduinței date de dl. prefect și de noi că vom căuta să convingem pe arendași să admită măcar în parte, cererile lor, mulțumindu-ne, s-au retras cu toții pe la locuințele lor.

Impresia noastră este, d-le procuror general, că locuitorii din aceste sate sînt exploatați de către administrația acestor moșii și fiind în ajunul arăturilor de primăvara, neavînd pămînt de la arendași au venit în număr mare la primărie pentru a chema pe dl. prefect în localitate. Și cum este în obiceiul locuitorilor de la țară, într-o astfel de împrejurare, să vorbească cu toții, deodată și cu glas tare, acest fapt, impresionînd pe dl. inspector comunal, l-a determinat să comunice prefecturei că locuitorii sînt răsculați și că forța armată este absolut necesară.

Totodată, d-le procuror general, țin a vă comunica că atît dl. prefect cît și noi, ne-am făcut convingerea că dacă arendașii acestor moșii nu vor ceda, cel puțin în parte, la cererile locuitorilor, se poate întîmpla ca la timpul arăturii de primăvară să vedem pe locuitorii acestor moșii intrînd cu plugurile lor pe lanurile arendașilor.

La sosirea noastră găsind la parchet o adresă a dv. prin care ne faceți cunoscut că prin jurnale ați aflat că în comuna Flăminzi, 400 locuitori, după ce au bătut pe administratorul moșiei, au devastat și curtea proprietății, țin a vă pune în cunoștință că parchetul Botoșani în această afacere nu a primit decît o telegramă din febr. No. 1119 de la Ion Constantinescu, administratorul moșiei, prin care se plînge că a fost maltratat; tot în aceeași zi am dat ordin inspectorului comunal să ancheteze și să ne comunice lucrările. Fiind o simplă maltratare n-am crezut de cuviință să vă raportez acest fapt, iar cele scrise prin ziare, desigur, d-le procuror general, au fost trimise spre publicare de către acei care aveau interes de a exagera gravitatea cazului.

Primiți, vă rog, domnule procuror general, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Procuror, Gh. Livaditi

Arh St. Iași, fond parchet Gen. Iași dos. 72/1907, f. 155—157.

14

Adresă a primarului comunei Herăstrău din 10 martie 1907 către prefectul județului Ilfov pe care-l înștiințează de găsirea poeziei Noi vrem pămînt, *în foaie volantă, la un soldat rezervist.*

10 martie 1907
Herestrău

Domnule Prefect,

Am onoarea a înainta alăturatul aci proces verbal dresat de noi, împreună cu un bilet tipărit, *Noi vrem pămînt* ce ni s-a înmînat de către rezervistul Țonea Adam din această comună și care i s-a înmînat și lui de către un grup de trei tineri pe strada 13 septembrie pe cînd se ducea la cazarma „Alexandria" unde a fost concentrat.

Primar
D. Dumitrescu
secretar, indescifrabil

www.dacoromanica.ro

Arh. St. Buc., fond pref. jud. Ilfov, dos. 40/1907, f. 45.

15

Scrisoare din 14 martie 1907 a lui I. Dumitrescu către Grigore Petrino din Craiova în care se relatează despre formarea unei „gărzi civice" la Corabia, în timpul răscoalei, alcătuită din elemenicle burgheziei orășenești.

14 martie 1907
Corabia

D-lui Grigore Petrino
Craiova

Cu prezenta mă grăbesc a vă comunica — aseară — între orele 7 și 8 în comuna Brastavățu un număr mare de locuitori au mers la conacul moșiei proprietatea d-lui Albeanu Mihail și d-lui Pleșea și le-au pus foc la toate pătulele cu porumb, la magazii și la conace. Era o lumină mare de ziceai că este la bariera Corăbiei și ne-a luat groaza de așa un mare foc.

În cazul acesta d-nul Marian Nicolaescu ne-a adunat pe toți negustorii români, greci, nemți, evrei și alte națiuni și au strigat în gura mare să ne înarmăm cu toții și să ne apărăm împotriva urgiei poporului ce se așteaptă din moment în moment să vie peste noi și să ne puie foc orașului și să devasteze prăvăliile.

Imediat ne-am înarmat cu toții și am făcut de patrulă toată noaptea prin oraș și pe la marginea orașului, afară din barieră, ca să nu vie peste noi și să ne jefuiască. Toată noaptea nimeni nu a dormit și de teama asta tot tîrgul astăzi este închis și noi cu toții facem împărțiți de patrulă în oraș și în afară din oraș ca să vedem cînd or veni, noi să ne punem în apărare și să nu-i lăsăm să vie în oraș. Fiecare din noi avem cîte un revolver, puști și cîte 100 de cartușe. Acum la orele 9 plecăm la cîmp afară /să facem/ de pază cu toții. /. . . / Armată regulată nu avem decît vreo 150 de oameni, încolo Dumnezeu să ne ferească.

De aici au plecat multe familii la bulgari, în orașul Șistov : familia Marin Nicolae, cu toții, numai bătrînul a rămas, Ștefan Popescu, Tudor Dăbuleanu și o mulțime de ovrei, greci mai cu dare de mînă *.

Aceasta spre știința dumneavoastră.
Al dvs. supus,

I. Dumitrescu.

Arh. Inst. studii istorice și social-politice, fond. 12, dos. 270, f. 1.

16

Adresă a primarului comunei Giormanele din 16 martie 1907 către inspectorul comunal al plășii Rojistea prin care-l înștiințează despre încălcarea de către răsculați a conacului Elenei Dumba.

16 martie 1907
Giormanele

Domnule inspector

În ziua de 13 martie curent pe la orele 9 dimineața, locuitorii din satul Adunați, pendinte de această comună, agitîndu-se în masă și unindu-se cu un număr de peste 35 indivizi din comuna Georocu Mare, care venise să lucreze la canalul apei Craiova, dar găsise lucrările suspendate, precum și cu mai mulți locuitori din satul Bădoși, pendinte de această comună, în total peste

* E vorba de elementul exploatator, mai ales comercianți și negustori din oraș.

www.dacoromanica.ro

250 de locuitori, au mers la conacul moşiei d-nei Elena C. Dumba, proprietăreasa, unde, negăsind pe îngrijitorul moşiei, au incendiat întreg conacul compus din următoarele acarete:

1. — Una casă cu 2 etaje având 12 camere complet mobilate.
2. — Casa îngrijitorului moşiei, cu 4 odăi mobilate şi una cuhnie acoperită cu şiţă.
3. — Un hambar de blane pe pivniţă acoperit cu şiţă în care se aflau cca. 600 ddal ovăz.
4. — Un şopron de maşini sub care se aflau următoarele maşini: 1 vapor 10 cai putere, 1 treieretoare, 1 batoză pentru porumb, 1 vînturătoare şi 1 semănătoare.
5. — Un bordei de pămînt pentru slugi.
6. — Una casă de bucătărie cu 4 odăi acoperită cu şiţă.
7. — Una florărie în pămînt lungă de 14 metri.
8. — Una magazie de bucate cu 2 etaje acoperită cu şiţă în care se aflau ca 600 chile grîu (21.000 d.dal) şi ca 8 chile ovăz (280 d.dal), 1 vînturătoare şi 1 ţilindru.
9. — Patru pătule de stacheţi acoperite cu şiţă având 32 metri lungime, 2 metri lăţime şi 3 metri înălţime fiecare, pline cu porumb, aproximativ 700 kile (24.500 d.dal).
10. — Două cară ferecate.
11. — Un năvod de aţă în lungime de 120 metri.
12. — Două perechi hamuri de piele cum şi alte lucruri mai mici, care nu s-au putut constata, în total pagubele constatate se urcă la sumă de lei 101.870 lei, după cum s-au estimat de noi aproximativ.

De aci, răzvrătiţii, în acelaş număr, au pornit la conacele moşiei d-lui dr. Culcer din satul Bădoşi, pendinte de această comună, ţinută în arendă de dl. Dumitru Fl. Bantescu, unde, negăsind pe arendaş au incendiat conacul.

Aci pagubele constatate se urcă la suma de lei 57.000, cu aproximaţie, iar de aci răzvrătiţii s-au îndreptat cu toţii spre comuna Georocul Mare unde au incendiat casa şi conacul d-lui Florea Robănescu din acea comună şi apoi s-au împrăştiat.

Pe la orele 6 seara sosind în această comună un detaşament de călăraşi sub comanda d-lui locot. Eliad şi una companie infanterie sub comanda d-lui căpit. Demetrescu, am procedat la arestarea răzvrătiţilor pe care i-am putut prinde şi anume:

Grigore M. Căldărariu cu 2 copii, C. St. Guluşi, Tănase B. Irimia, Const. D. Gulusi, Dinu M. Tescoveanu, Marin St. Barbu, Ion M. Fota, Nicolae Zamfir, Gh. M. Baluţa, Gh. Stancu Brotac, Andrei Chioran, Radu P. Huidilă, care i-au şi ridicat şi plecat la comuna Rojiştea. E de notat că unul dintre răzvrătiţi, anume Ştefan D. Mazilu, de la incendierea conacului d-nei Elena C. Dumba nu s-au mai văzut nici pînă astăzi. Se crede că au intrat în casă pentru a jefui şi l-au cuprins focul.

Binevoiţi, vă rog, domnule inspector a primi asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

Primar, C. Alexie
Secretar, Rădulescu

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, diverse, doc. 9/1907, f. 123.

17

Adresă a primarului comunei Greceşti din 16 martie 1907 către inspectorul comunal al plăşii Rojiştea prin care-l înştiinţează despre încălcarea conacului moşiei Greceşti arendată de M. Mirică.

16 martie 1907
Greceşti

Domnule Inspector

În ziua de unsprezece martie a.c., duminecă, pe la orele două după amiază ne-am pomenit cu un grup de ţărani în număr de peste 200 venind din spre comuna Horezu-Poenari, rămaşi pînă în prezent necunoscuţi de noi, purtînd cu dînşii steaguri roşii şi cîntînd cu o goarnă, fiind înarmaţi cu ciomege, topoare, furci de fier etc. manifestînd şi strigînd în gura mare „Ura" şi cerînd libertate au intrat în comună ajungînd la conacul d-lui Marin V. Mirică, arendaşul

www.dacoromanica.ro

moşiei Greceşti, proprietatea primăriei urbane Craiova, au început a tăia cu topoarele şi doborînd uşile care erau zăvorite au intrat în curte; aci /.../, au dat foc pătulelor cu porumb, au devastat casele din curte, dîndu-le de asemenea foc, au aprins moara şi paele situate afară din curte, în fine, în mai puţin de un ceas a fost în flăcări totul, omorînd barbar cu topoarele şi cu ciomegele pe dl. Petre Hagi Mihail, administratorul moşiei d-lui Mirică şi bătînd turcii aflaţi ca servitori; în fine, în prezent, pe locul unde era curtea proprietăţii şi averea d-lui Mirică, nu este decît ruină şi cenuşa rămasă; singurul lucru care nu a ars nu este decît o casă mică construită din spre miazăzi. În urmă, manifestanţii au plecat în spre comuna Gingiova, la arendaşul moşiei, Ion Constantinescu.

Vitele şi grîul care au ars * au fost luate de locuitorii din com. Greceşti şi Horezu-Poenari.

Binevoiţi, vă rog, d-le inspector, a primi asigurarea consideraţiunii mele.

Primar, Ion D. Pătroiu

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, diverse, dos. 9, f. 112.

18

Adresă din 16 martie 1907 a directorului penitenciarului din Slatina către prefectul judeţului Olt în care solicită dublarea pazei la penitenciar ţinînd seama de numărul mare al arestaţilor printre ţăranii răsculaţi.

16 martie 1907
Penitenciarul Jud. Olt

Domnule Prefect,

Faţă de evenimentele ce se petrec astăzi pe teritoriul judeţului şi avîndu-se în vedere că numărul deţinuţilor din cei proveniţi dintre răzvrătitori zilnic sporesc în acest arest.

Cu onoare vă rog să binevoiţi a interveni pe lîngă dl. comandant al garnizoanei Slatina, spre a se încuviinţa îndoirea pazei milităreşti a penitenciarului local cu începere chiar de astăzi, destinîndu-se pentru acest scop, pe cît va fi posibil, militari din comunele în care pînă în prezent nu s-a semnalat revolte ţărăneşti şi totdeodată militarii să fie din contingente mai vechi şi active.

Primiţi, vă rog, domnule prefect încredinţarea osebitei mele consideraţiuni.

Director
(ss) indescifrabil

(Rezoluţie)
Se va interveni la Regiment
Prefect (ss) indescifrabil

Arh. St. Slatina, fond pref. jud. Olt, dos. 15/1907, f. 33.

19

Certificat medical eliberat de medicul spitalului Balş la 22 martie 1907 atestînd rănirea în timpul răscoalei a lui Ghiţă Stan Călin din Gropşani (Romanaţi).

22 martie 1907
Spitalul rural Balş
nr. 137

---

* Este vorba de grîul care, fiind incendiat, nu a ars în întregime.

www.dacoromanica.ro

Domnule procuror,

Am onoarea a vă comunica că în ziua de 20 martie a.c. a intrat în grija acestui spital pacientul Ghiță Stan Călin din comuna Gropșani suferind de: fractură completă a celui de al V-lea metatarsian drept, contuzii forte a piciorului drept și ușoare a celui sting, plagă contuză a gambei drepte, echimoze pronunțate pe partea dorsală a picioarelor și mai cu seamă pe cel drept; plagă situată în dreptul coastei tibiei drepte, lungă de 3 centimetri, profundă pînă la os.

Aceste loviri au fost produse prin corp contodent, prezintă gravitate și vor avea necesitate de 10—15 zile spre a se vindeca, afară de alte complicațiuni. Pacientul declară că a fost lovit de către geandarmi în comuna Balș.

Medicul spitalului,
Dr. Vîrvoreanu.

Arh. St. Caracal, fond parchet jud. Romanați, dos. 85/907, f. 18.

20

Certificat medical eliberat de medicul spitalului Balș la 23 martie 1907 atestînd rănirea în timpul răscoalei a lui Ion Florea Pieluș din Oboga (Romanați).

23 martie 1907
Spitalul rural Balș
nr. 149

Domnule Procuror,

Am onoarea a vă comunica că în ziua de 21 martie a.c. a intrat în cura acestui spital pacientul Ion Florea Pieluș din comuna Oboga suferind de: plăgi prin rană de foc ale coapsei drepte — orificiul de intrare înapoia epicondilului iar cel de ieșire în dreptul și deasupra rotulei.

Aceste leziuni au fost produse prin armă de foc, prezintă gravitate și vor avea necesitate de 8—10 zile spre a se vindeca, fără alte complicațiuni. Pacientul declară că a fost împușcat de către soldați.

Medicul spitalului
dr. Vîrvoreanu

Arh. St. Caracal, fond parchet Romanați, dos. 85/1907, f. 18

21

Înștiințare a primului procuror al județului Mehedinți din partea administratorului moșiei Gemeni cu privire la încălcarea proprietății lui Iosif Taliovici.

29 martie 1907

Domnule prim procuror,

În noaptea de 13—14 a corentei un număr f. mare din sătenii comunei Gemeni au dat foc conacului moșiei din localitate, proprietatea d-lui conte Iosif Taliovici ce ținem cu arendă, arzîndu-ne între 2 800—3 000 kile porumb *, 20 kile fasole, casa devastată și în urmă arsă, mașinării, fierării, unelte agricole și în fine totul: pătule, grajduri, magazie la 2 etaje, toate pline cu producte, etc. Pentru acest fapt s-a ridicat și trimis la Calafat 2 indivizi și anume Ion L. Pavel și Ioniță Bojneag Mare care să zice că de la Calafat s-ar fi trimis aici. Vă rog

* ccs. 8 vagoane de porumb.

www.dacoromanica.ro

a face totul ca acești doi să nu fie liberați pe lîngă care cu respect vă rog a mai aduce un număr de 10 care au fost capii mulțimii care au luat parte la expunerea focului.

Primiți vă rog cu profund respect osebita mea considerațiune.

Arendași p. I. Marincu și V. Mirică
Administrator procurator
Indescifrabil

Numele capilor sînt:

Ion Lică Pavel	Constantin Fl. Țăpligă
Ion Boșneag Mare	Florea Sabin
Ion I. Sărățel	Petre Costea Iovanu
Marin Oprea	Preda Dinu Idiță
Alixandru Găletușe	Pavel Spătaru
Badea Sfredel	Pătru St. V. Țîrdea
Marin Stan	Mitrică Ion E. Găletușe
(Ion Găletușe)	Ion Dina Mitru

Arh. St. Tr. Severin, fond Curtea cu juraţi Mehedinţi, dos. 3/907, f. 46.

22

Adresă din 30 martie 1907 a primarului comunei Gingiova către prefectul județului Dolj din care rezultă împușcarea a cinci țărani sub pretextul „fugii de sub escortă".

Primăria comunei Gingiova
Plasa Rechet, Jud. Doljiu
Nr. 617

30 martie 1907

Domnule prefect,

Locuitorul Miltiade Ștefan Manea din această comună, dovedit că a luat parte la crima asupra arendașului I. Constantinescu din această comună cu ocazia răzvrătirii în ziua de 11 martie a.c. fiind înaintat de d-l comandant al trupelor, detașamentul Bîrza, căpitan Popovici, onor Parchet Dolj, și fiind că împreună cu ceilalți au încercat să fugă de sub escortă, au fost împușcați de soldați, găsindu-se pe loc numai 3 morți și 2 răniți, iar numitul Miltiade nu s-a mai găsit, neaflîndu-se de el nici pînă azi nici că e mort ori viu.

Din zvon public sîntem informați că numitul ar fi încă viu și dispărut; unde, nu se știe. Cu respect vă rog să binevoiți a dispoza publicarea, urmărirea și prinderea numitului unde se va găsi.

Signalmentele sînt: etate 23 ani, statura 1,68/83, părul și sprîncenele castanii, ochii căprui, nasul, barba potrivite, fața smadă, formatu gura — potrivite, semne particulare: n'are.

Binevoiți, vă rog, domnule prefect, a primi asigurarea profundului meu respect.

Primar, indescifrabil,

„Secretar
indescifrabi

Muzeul Olteni, secția istorie, Pref. jud. Dolj, dos. 25/1907.

23

Telegramă din 30 martie 1907 a inspectorului comunal Oltenița către prefectul județului Ilfov atestînd răspîndirea poeziei Noi vrem pămînt *și a articolului lui N. Iorga* Dumnezeu să-i ierte.

www.dacoromanica.ro

TELEGRAMĂ
Confidențială

D-lui Prefect al Județului Ilfov.
Oltenița, 30 martie ora 10.

Locuitorul Dobre Culea din comuna Chiselet cătunul Surlari a primit ieri cu poșta de la fiul său Dobre Nicolae, dorobanț concediat din regimentul 6 Mihai Viteazul, concentrat în București, un plic cu o carte poștală și 2 imprimate, una purtînd titlul „Dumnezeu să-i ierte" * și alta, conținînd poezia lui Coșbuc care se termină la fiecare strofă cu cuvintele: „cer pămînt". Am dat ordin pentru ridicarea acestor tipărituri avînd grijă a le înainta d-voastră, însă avînd un caracter sediționis, rog a lua măsurile ce veți crede de cuviință.

Soldatul în chestiune nu îndeamnă pe tatăl său la nici un act turbulent.

Inspector
s.ș I. Ionescu, nr. 760.

(Rezoluție)
Se va aștepta la rezultatul de
la reg. 6. Se va face și adresă
în scopul ca să se cerceteze.
/prefect/ Alimănișteanu

Arh. St. Buc., fond pref. jud. Ilfov, dos. 40/1907, f. 179.

24

Scrisoare a lui Ion I. C. Brătianu, din aprilie 1907 către D. A. Sturdza în care precizează poziția sa cu privire la amnistierea țăranilor răsculați.

Ministerul de Interne
Cabinetul Ministrului
3 aprilie 1907

Scumpe domnule Sturdza

Părerea mea ar fi că în chestiunea gracierilor să nu procedăm decît cu cea mai mare circumspecțiune. De aceea supun aprecierei domniei tale dacă nu credeți că înainte de a lua o hotărîre în această privință ar fi bine să ne consfătuim astă seară.

Respect și afecțiune
Ion I. C. Brătianu

Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R., fond 15, dos. 958, vol. 7, f. 178.

25

Plîngere a țăranilor din comuna Glod adresată la 7 aprilie 1907 prefectului jud. Dolj împotriva regimului de teroare instituit de autorități după răscoale.

/copie/
7 aprilie 1907

* Este vorba de cunoscutul articol al lui Nicolae Iorga publicat în „Neamul românesc" cu ocazia primelor jertfe ale răscoalei în județul Botoșani.

www.dacoromanica.ro

Domnule Prefect,

Noi, subsemnaţii, cea mai mare parte din comuna Glod, plasa Bucovăţu, jud. Dolj, cu respect supunem la cunoştinţa dv. următoarele:

Cu răscoalele ţărăneşti în comuna noastră s-au făcut numai jafuri şi cită stricăciune s-a făcut s-a dat înapoi şi mai mult; acum în comuna noastră a venit un domn sub-locotinent din batalionul al 5-lea de vînători. Sună goarna, adună locuitorii în curtea primăriei, pune sentinelele împrejur şi pe rînd cîte unul ne bagă în localul primăriei şi ne bate cu ciumegile, un soldat de o parte şi unul de altă parte, pînă ne lasă morţi şi ne impune a da d-lui Dumitru Arsenie, care este noul arindaş, intră în posesie di la 23 april 1907, 3 500 bănicioare porumbu, grîu, ovăz, orz şi meiu şi dînsului ce i s-a luat s-au dus * şi nici n-au avut atîta sumă, căci dînsul cumpără de la moară bucate pentru servitori, iar vechiul arendaş, Ghiţă Sfetculescu, ne-au chemat şi zis că facem analogie, de fiecare familie să dăm cîte 5 tîrne de porumbi. Le-au primitu de la toţi, au promis că nu mai are nici o pretenţie, iar astăzi mai cere să mai dăm 2 vagoane. Dl. Arsenie au avut 1 000 blane vechi, spărturi; astăzi cere 3 000 blăni. Familiile noastre stau ascunse prin casă şi păduri şi pentru că nu mai putem răbda aşa bătăi, unde chiar să se întrebe Vasile Theodorescu are cunoştinţă ca logofăt alu dl. Arsenie că n-au avut atîtea bucate şi blane. Acest caz îl aducem la cunoştinţa d-voastră şi vă rugăm respectoşi, d-le prefect, binevoiţi a lua cuvenitele măsuri şi a dispoza cele legale, desluşindu-vă cu dl. Ghiţă Sfetculescu i s-a dus mai întîi toată paguba şi pe urmă ne-a luat analogi **, pe din afară făcînd să înceteze bătăi/le/.

Preă plecaţi şi supuşi servitori,
toată obştea satului.

---

* în sens de: ceea ce i s-a luat i s-a dat înapoi.
** s-a luat de fiecare familie o anumită cantitate de cereale.

Arh. St. Craiova, fond pref. jud. Dolj, dos. 14/1907, f. 617.

26

Rechiziloriu definitiv al procurorului jud. Romanaţi cu privire la răscoala ţăranilor din Tia Mare.

9 iunie 1907

Rechisitor definitiv
Nr. 4449

Noi, procurorul tribunalului Romanaţi, văzînd rechisitorul nostru introductiv Nr. 2260/1907 prin care s-au trimis la instrucţie Iancu Ilie Dincă, Tudor Ristea Stănculescu, Stan Marin Stanciu, Stancu Bocai şi Radu Popa, toţi din comuna Tia Mare, acest judeţ, pentru faptul prevăzut şi pedepsit de artic. 86 c.p.

Văzînd ordonanţa domnului jude instructor prin care declară terminată instrucţia.

Examinînd din nou actele de procedură urmate în causă, expunem:

Locuitorii Iancu Ilie Dincă, Tudor Ristea Stănculescu şi Stan Marin Stanciu, toţi din Tia Mare, auzind că sătenii din alte comune s-au sculat în contra proprietarilor şi arendaşilor şi închipuindu-şi că, de vor face şi oamenii din comuna lor acelaşi lucru, s-ar putea ca actualul arendaş, dl. Căpitan Condurache să se intimideze şi să părăsească moşia Ordoreanca, proprietatea Bisericii Slobozia, sau, rămînînd arendaşul, le va uşura învoielile, au pornit prin sat, îndemnînd lumea să meargă la conacul moşiei —să-l devasteze şi să-i pună foc. După ce au adunat pe locuitori au pornit în fruntea lor la conac, unde, ajungînd, Iancu Ilie Dincă şi Tudor Ristea au pus foc unei şire de paie şi unui pătul gol şi împreună cu Stan Marin Stanciu au spart geamurile la casă, au pătruns înăuntru şi au distrus toate lucrurile aparţinînd arendaşului.

Probele aduse în sarcina numiţilor sînt declaraţiile martorilor Ion I. Sairoga, telefonistul comunei, Marin T. Ticu, Const. M. Diaconu şi Florea Capac, coroborate cu arătările prevenitului

www.dacoromanica.ro

Stan Marin Stanciu şi cu mărturisirile celorlalţi preveniţi că au fost la fapt cînd s-au săvîrşit, fără ca ei însă, să ia parte activă.

Văzînd că faptele săvîrşite sînt prevăzute şi pedepsite de art. 354 şi 358 c.p., comb. cu 40 c.p. şi cu 50 al. II c.p. ne modificăm în acest sens primul nostru rechizitor.

Văzînd şi dispoziţiile artic. 128 Pr/ocedură/ penală.

Dispunem a se restitui dosarul domnului jude instructor cu rugămintea să găsească, prin ordonanţa ce va emite, că există în contra lui Iancu Ilie Dincă şi Tudor Ristea Stănculescu caz de urmărire pentru faptele prevăzute şi pedepsite de art. 354 şi 358 c.p., combinat cu 40 c.p., în contra lui Stan Marin Stanciu că există caz de urmărire pentru faptele prevăzute şi pedepsite de art. 354 şi 358 c.p., combinat cu 51 al. II şi cu 40 c.p. Toţi preveniţii sînt majori, locuitori din Tia Mare, iar în contra lui Stancu Bocai şi Radu Popa să bine voiască a găsi că nu este caz de urmărire.

Făcut la Parchetul de Romanaţi, azi 9 iunie 1907.

Procuror
s.s. I. Voitescu

Arh. St. Caracal, fond Parchet jud. Romanaţi, dos 9/1907, f. 5

27

Act de acuzare al procurorului general G.A. Drăghici referitor la răscoala ţăranilor din Rădeşti, Răteasca, Butculeşti, Ciurari, Drăcşenei, Beuca (Jud. Teleorman).

iunie 1907

Act de acuzare
Nr. 7616

În ziua de 10 martie 1907 locuitorii comunei Rădeşti sub îndemnul acuzaţilor /urmează numele a 21 de persoane/ înarmîndu-se cu furci, topoare, ciomege şi securi pornesc spre casa arendaşului Coşoiu pe care o devastează, distrugînd mobilierul şi luînd parte din el, bătînd grav pe numitul arendaş. Apoi se îndreaptă spre casa arendaşului Hipolit Chazeski unde deasemenea distrug toată mobila şi toate obiectele din ea. De aici trec în comuna Sfinţeşti, unde, în unire cu locuitorii de acolo, sub conducerea lui Radu Marin şi Oprea Radu Neguţ devastează casa arendaşului Tănăsache G. Daia şi dau foc tuturor construcţiilor.

A doua zi, 11 martie, se duc la casa proprietăţii d-nei Hermina I. Leonescu din că-u nul Răteasca, unde devastează şi incendiază tot ce era în curte şi împrejur.

După acestea trec în comuna Butculeşti şi pactizînd cu locuitorii din această localitate rup mai întîi firele telefonice şi apoi se duc la casa proprietăţii d-lui N. Butculescu pe care o devastează, distrugînd tot şi punînd foc atît casei cît şi celorlalte clădiri. În seara aceleizile ajungînd în Lăceni fac ceată cu locuitorii de aicea şi merg asupra casei moştenitorilor Gr. Păucescu pe care o devastează şi li dau foc, trec apoi la casele d-nei Păucescu şi în unire cu locuitorii din Ciurari devastează, jefuiesc şi incendiază tot. În urmă trec în comuna Ciurari şi dau foc casei şi avutului unui sătean bogat Ion Ene Zamfirescu, pe care-l bat grozav atît pe el, cît şi pe soţia lui.

De aicea pornesc spre Drăcşenei, unde ajungînd seara, pun foc şi devastează casele arendaşului Nic. G. Popa, proprietatea col. Costescu, precum şi acelea ale d-lui general Berendei şi a arendaşilor săi, fraţii Georgescu din comuna Beuca.

În ziua următoare, banda de jefuitori, se desparte în 2 grupe: una se uneşte cu locuitorii comunei Plopi, care merg la casa proprietarului C. G. Pietrariu, pe care o distrug, şi incendiază, iar cealaltă grupă se duce la casa proprietăţii de pe moşia Drăcşeneni, aparţinînd Eforiei spitalelor civile, pe care deasemenea o devastează şi o incendiază.

În fine, ajungînd la crîşma lui Firică Paraschivescu din cătuna Plopi, îl jefuiesc de aproape toată marfa ce o avea în prăvălia sa /.../

Procuror general,

G. A. Drăghici

www.dacoromanica.ro

28

Chestionar privind învoielile agricole pe anul 1906 în comuna Dulcești, jud. Roman.

5 iulie 1907

Chestionar*
/privind învoielile agricole pe anul 1906 în comuna Dulcești, jud. Roman/

De datele cerute de dl. procuror trib. Roman prin adresa nr. 7363 în urma ordinului dlui. procuror g-ral Iași, nr. 5119/907.

Numele moșiilor din comună?	Dulcești și Roșiori
Numele și pronumele proprietarilor și arendașilor care cultivă moșia în comună?	Valerian Balasan, proprietarul moșiei Roșiori și Carol Elemberger, arendaș al moșiei Dulcești.
Prețul cu care se arendează o falce de pământ cultivabil la țărani?	96 lei falcea
Prețul cu care se arendează falcea de fînaț?	137 lei 60 bani
Dacă plata se face în bani sau în munci?	În bani gata și prin muncă.
Cît se plătește pentru văratul unei perechi de boi?	40 lei
Idem pentru 1 vacă	14 lei
Idem pentru una oaie mulgătoare	2 lei 60 bani
Idem pentru un gonitor	14 lei
Idem pentru 1 mînzat	8 lei
Idem pentru un cal	10 lei
Prețul muncii de arat?	16 lei falcea
Prețul muncii de grăpat?	6 lei falcea
Prețul muncii de prășit?	48 lei falcea
Prețul muncii de secerat?	16 lei falcea
Prețul muncii de cosit?	16 lei falcea
Prețul unei zile cu carul, bani luați în timpul iernii?	2,50 lei
Prețul unei zile cu palmele, bani luați în timpul iernii?	1 leu
Prețul unei zile cu brațele în timpul muncii?	1,30 lei
Prețul unei zile cu carul în timpul muncii?	3 lei
Dacă li se dă pentru muncă tain, dacă nu li se dă și în ce cantitate?	Nu li se da
Cum se plătește ziua pentru un om mare sau copil la plug?	65 bani ziua la omul mare și la copil 40 bani și mîncare
Dacă costul pămîntului, finațului, suhatului se plătește în bani sau în muncă?	prin muncă și bani
Dacă pe lîngă muncă trebuie să mai dea ouă și găini, etc. și cît anume?	Nimic.
Un om face munca unei fălci	în 47 de zile
În cît timp, se poate ara, grăpa, boroni o falce de păpușoi și una de grîu?	în 3 zile
Cît timp trebuie unui om a secera, lega, pune în clăi și cără la arie o falce de grîu sau de ovăz?	în 12 zile
În cît timp un om poate cosi, aduna, căpiți și clădi o falce de iarbă?	În 10 zile
Dacă desfacerea snopilor după ce au fost plouați, întinderea mănunchilor pentru a se usca, legarea din nou și punerea snopilor în clăi se plătește aparte sau se cuprinde în prețul seceratului?	Se cuprinde tot în prețul seceratului.

* Arhivele Statului Iași, Fond Curtea de Apel Iași, lucrări referitoare la întocmirea tabloului de munci agricole după răscoala de la 1907, dosar 78/907, fila 23.

www.dacoromanica.ro

Aceste relaţiuni fiind culese după obiceiul din localitate, se certifică de noi pentru exactitate prezentul chestionar.

Primar, V. Şerban

Secretar, Gh. Teodorescu

29

Fragment din manuscrisul lui V. M. Kogălniceanu „Apărarea mea".

Apărarea mea
de Vasile M. Kogălniceanu

Răscoalele ţărăneşti din martie 1907 au avut de urmare firească o întinsă cercetare judiciară şi administrativă pentru aflarea autorilor răscoalei. La început, în martie şi aprilie, opinia publică, fiind încă sub impresiunea zguduitoare a revoltelor, credea că ţăranii s-au răsculat împinşi de instigatori sau de vreo organizaţiune revoluţionară care lucra la sate.

În atmosfera aceasta încărcată a început să nască, să prindă încetul cu încetul şi apoi să ia trup definitiv acuzarea că vina, sau cel puţin o parte din vină, o am eu. Dintru început, nimeni nu s-a gîndit la mine. La izbucnirea revoltei eram liniştit, crezînd, ca atîţia alţii, că nu e vorba decît de o izbucnire, a unei nemulţumiri locale. Era însă scînteia care căzuse într-un butoi cu dinamită.

Întreaga ţară luă foc. Atunci bănuielile care rătăciseră cîteva zile de colo în colo, care trecuseră graniţa şi dădeau vina pe seama străinilor, se opriră asupra mea.

Instrucţia începuse în tot cuprinsul ţării. Şefii armatei instruiau, agenţii administrativi instruiau, membrii justiţiei instruiau. Ideea fixă, preconceputâ cu care porniseră toţi la cercetare era că ne aflăm în faţa unei revoluţii organizate. Trebuia să se afle organizaţia.

Cercetările nu dădeau însă nici un rezultat. La atingerea cu realitatea, toate zvonurile fantastice, toate poveştile, toate născocirile se risipeau ca fumul bătut de vînt. Organizaţia revoluţionară nu se putea descoperi, nu trebuia să fie descoperită.

Şi aceasta fu pieirea mea. Era deci nevoie de un instigator intelectual. Nimeni nu voia să admită că răscoalele au izbucnit de la sine, că s-au propagat prin imitaţie şi că n-au fost puse la cale.

Cum să admiţi asemenea izbucnire într-o ţară unde s-a clădit înţelept 40 de ani, după cum tot ne-am lăudat în faţa străinătăţii. Aşa dar trebuia găsit un revoluţionar pentru a ascunde tristul adevăr că 40 de ani nu s-a făcut nimic. Partidele politice istorice nu voiră şi nu voiesc nici azi să admită una ca aceasta nici în ruptul capului. Lucru se înţelege uşor. Ele nu voiesc să admită că au guvernat aşa de bine de la 1866 încoace, adică de la venirea pe tron a lui Carol de Hohenzollern Sigmaringen, timp de peste 40 de ani, încît ţăranii, amăriţi peste măsură, au fost împinşi la credinţa că numai prin răscoală vor căpăta ceva.

Era nevoie cu orice chip de un instigator asupra căruia vinovaţii să-şi descarce vina şi asupra căruia să se arunce întreaga răspundere a răscoalelor.

Instigatorul am fost găsit eu.

Chemat mai întîi la instrucţie la Dorohoi, prin adresa judecătorului de instrucţie nr. 835 din 14.III.1907, ascultat apoi aici, în Bucureşti, de către dl. procuror general Ciocârdia, care n-a găsit nimic împotrivă-mi (declarîndu-mă indemn de orice vină şi rugîndu-mă numai în numele guvernului ca la o a doua publicare a programului ţărănesc să nu mai tipăresc şi motto-ul al Reginei Elisabeta[1]) şi după aceea de dl. procuror Schina şi judecător de instrucţie Ionescu-Dolj am fost declarat în urmă ca vinovat de izbucnirea răscoalei în *Vlaşca*, arestat la Giurgiu în ziua de 3 aprilie c. şi dat în judecata Curţii cu juri prin ordonanţa definitivă nr. 50 a d-lui judecător de instrucţi Eftimie Antonescu şi prin actul de acuzare nr. 7796 al d-lui procuror g-ral Gr. Ştefănescu ca să fiu condamnat, după cum se pronunţă dl. jud. de instrucţie Antonescu, „pentru crimă prevăzută şi pedepsită de art. 47 combinat cu art. 81 din codul penal" şi anume pentrucă prin uneltiri culpabile şi prin instrucţiuni viclene date, am aţîţat la război civil, înarmînd şi ridicînd pe locuitorii din judeţul Vlaşca unii contra altora, săvîrşind omoruri şi jafuri în 52 de comune din acest judeţ".

Ancheta judecătorească care s-a făcut în toată ţara a dovedit neadevărul acestor născociri. În tot cuprinsul regatului românesc n-a fiinţat nici o organizaţiune anarhică, numai în Vlaşca, da, unde acel care a pus la cale revoltele am fost eu.

[1] Apelul „Către săteni" avea drept *motto* o fată care figura pe o ilustrată a reginei Elisabeta.

www.dacoromanica.ro

Ordonanțele definitive și actele de acuzare din întreaga țară recunosc că n-au putut descoperi absolut nimic în sensul existenței vreunei organizațiuni revoluționare speciale. În mai toate capitalele de județ unde au avut loc sesiuni de jurați pentru judecarea țăranilor răzvrătiți la nici un proces nu s-a putut descoperi vreo urmă de înjghebare anarhică, vreo mînă străină sau indigenă care să fi pus la cale revoltele. Parchetele noastre, ajutate de forța armată, au lucrat toate ca să dea de firul complotului revoluționar; mii și mii de țărani au fost ascultați, așa cum ascultă la noi instrucția cînd și-a pus în cap să afle numai decît ceva, totuși nu s-a putut constata nimic, și totuși, după cum vom arăta mai încolo, au trebuit să mărturisească că răzvrătirea s-a făcut prin simplă imitațiune, iar nu prin instigațiuni puse la cale de cineva. S-au ascultat mii de țărani, mii de sate au fost cercetate. Dacă ar fi existat, în adevăr o organizație revoluționară sau instigatori speciali, e de închipuit oare că după atîtea anchete nu s-ar fi aflat nimic, că dintre atîția mii de săteni ascultați după o represiune înfricoșătoare nu s-ar fi găsit măcar cîteva zeci care să dea de gol pe aceia care i-au îndemnat să ia toporul în mînă? Dar nu s-a găsit nimic.

Instrucția făcută în întreaga țară a stabilit că revoltele n-au fost organizate, că nu le-a pus nimeni la cale, că n-a fost nici un autor intelectual sau moral care „prin unelțiri culpabile sau instrucțiuni viclene" să fi îndemnat pe săteni să se ridice și că focul a luat naștere de la sine și s-a răspîndit cu iuțeala gîndului numai prin imitațiune.

Constatarea aceasta este adevărată, este adevărul sfînt. Altfel actele de acuzare ale parchetelor ar menționa numele instigatorilor. *Întemeiat pe aceste acte, încheierea este că răscoalele țărănești din martie 1907 nu se datorează instigațiunilor vreunei organizațiuni criminale ci stării economice și culturale a țăranilor* (subl. în text — D.H.) Constatarea aceasta privește întreaga țară și nu eu sînt acela care o fac, ci actele judecătorești oficiale.

Biblioteca centrală de stat, secția msse., fond M. Kogălniceanu, pachetul XVII.

30

Scrisoarea din 18 ianuarie 1908 a lui Spiru Haret către primul ministru, Dimitrie Sturdza în care se pronunță pentru o dezbatere în parlament a învinuirii care i se aduce de „instigator" la răscoale.

18 ianuarie 1908

Mult stimate domnule Sturdza,

Am văzut în gazetă că dvs. ieri la Senat ați spus că veți cere lui Disescu[1] să nu-și mai dezvolte interpelarea. Mă întreb dacă e bine să se facă așa ceva. În urma unei campanii furioase de aproape un an în care un membru al guvernului a fost acuzat așa cum am fost eu, bine este oare să se evite și această ocazie pe care adversarii înșiși o oferă ca să ne explicăm unii cu alții? Dvs. deriți potolirea; dar potolire nu va fi. Campania se va alimenta, din contra, prin curajul ce vor căpăta adversarii.

Precum ați văzut, eu am tăcut tot timpul ca să nu fac greutăți; dar poate că e prea mult să tac și atunci cînd sînt provocat să vorbesc.

Vă rog să vă gîndiți asupra acestor păreri și să binevoiți a-mi da pe a dv.

Alătur aci proiectul de lege pentru dotarea școlilor rurale cu pămînt, modificat după notele dvs., și vă rog ca, dacă-l găsiți bun, să binevoiți a sen na în jurnal.

Al dv. devotat
Haret

Biblioteca centrală de stat, secția msse., fond M. Kogălniceanu, pachetul XVII dos. 9.

[1] C. I. Disescu, om politic conservator, fost ministru al justiției.

www.dacoromanica.ro

31

Adresă din 5 martie 1908 a şefului companiei de jandarmi Dolj către prefectul judeţului înştiinţînd despre răspîndirea unor broşuri socialiste printre ţărani

Jandarmeria rurală
Compania Dolj
nr. 9672
5 martie 1908 Craiova

Domnule prefect,

Am onoarea a înainta următoarele broşuri găsite asupra individului Gh. Smădoiu din comuna Valea Anilor, jud. Mehedinţi, care, întovărăşit de individul Gh. Făcea din Tîrgu-Jiu au fost arestaţi de geandarmi pe teritoriul comunei Maglavit (Dolj—n.n.)

1. — Cartea de membru al Sindicatului croitorilor din Severin.
2. — Partidul liberal şi chestia ţărănească, de Toma Dragu.
3. — Spre ţărmul dreptăţii de Teodor Neculuţă.
4. — Către tineri de P. Kropotchin.
5. — Un manifest către lucrători.
6. — Ziarul „România muncitoare"
7. — Să fie lumină, de M. Vincevschi.
8. — Marea reformă de T. C. Mănescu.
9. — Cartea muncitorului.
10. — Sindicatele muncitoreşti, de Dr. C. Racovski.
11. — „Jos corporaţiile", de Dr. C. Racovscki *.

Cerînd informaţii poliţiei Severin cu telegrama nr. 3203/908 ne comunică că aceşti indivizi sînt înscrişi la Sindicatul şi Cercul România Muncitoare, sînt cunoscuţi socialişti, probabil avînd menirea de a distribui broşuri socialiste pe la ţărani, pentru care am dispus să fie înaintaţi parchetului tribunalului Dolj.

Primiţi, vă rog, domnule prefect, asigurarea osebitei noastre consideraţiuni.

România

Geandarmeria rurală

Compania Dolj — Gh. I. Cernătescu

Arh. St. Craiova, Pref. jud. Dolj, dos. 14/1908, nepaginat.

32

Adresă din 31 mai 1908 a ministerului de interne către prefecţii de judeţe prin care li se pune în vedere să ia „măsuri energice" împotriva răspîndirii influenţei socialiste la sate.

Ministerul de Interne
Direcţiunea siguranţei generale
nr. 3191 din 31 mai 1908

Domnule prefect,

Avînd informaţiuni că diferitele sindicate de muncitori care nutresc idei socialiste întind propaganda lor prin sate, unde distribuie spre vînzare broşuri socialiste şi ziarul „România muncitoare", am onoarea a vă ruga, domnule prefect, a lua cele mai energice măsuri pentru a împiedica o astfel de propagandă la sate şi distribuire de broşuri cu idei subversive, comuni-

* Toate broşurile menţionate au fost publicate de Cercul de editură socialistă „România muncitoare".

www.dacoromanica.ro

cîndu-mi ori de cîte ori se va semnala de autorităţile din judeţ asemenea cazuri şi înaintîndu-mi un exemplar din broşurile ce s-ar încerca a se împrăştia printre săteni.

Primiţi, vă rog, domnule prefect, asigurarea consideraţiunii mele.

p. Ministru Const. Nicolaescu
p. Director
Indescifrabil

Arh. St. Buc., fond pref. jud. Ilfov, dos. 1/1908, f. 57.

33

Notă informativă către Prefectura poliţiei capitalei din 5 iunie 1908 din care rezultă dorinţa lui Gheorghe Cristescu de a forma sindicate agricole la sate.

Prefectura Poliţiei Capitalei
Biroul de cercetări
5 iunie 1908

Notă

Într-o discuţie ce a avut-o, socialistul Ghiţă Cristescu plăpumarul s-a pronunţat că scopul lor este să creeze şi sindicate agricole la ţară. Adeseori membrii cercului „România muncitoare" fac invitaţiuni pe care le trimit prin cît un om de-al lor la ţară, invitînd pe diferiţi ţărani a lua parte la şedinţele ce se ţin la cerc.

D

Arh. St. Buc., fond pref. poliţiei capitalei, dos. 243(191) 1908, f. 1.

34

Notă informativă din 14 iunie 1908 către Prefectura poliţiei capitalei relativ la planul cercului socialist „România muncitoare" din Bucureşti de a răspîndi propaganda socialistă la sate.

Prefectura poliţiei Capitalei
Biroul de cercetări
14 iunie 1908

Notă

Aseară la ora 8, lucrătorii metalurgişti sindicalizaţi au ţinut o consfătuire la cercul „România muncitoare". Ei erau în număr ca de vreo douăzeci şi au discutat asupra mijloacelor ce ar putea să întrebuinţeze pentru îmbunătăţirea soartei lor, sporindu-li-se salariile şi micşorîndu-li-se orele de muncă.

Cuvîntul de ordine la Cercul „România muncitoare" este ca toţi meseriaşii care se duc cu angajamente pe la ţară să profite de ocaziune şi să facă propagandă socialistă printre ţărani răspîndind scrierile lor la toţi acei care ştiu carte. Ei zic că izbutind să organizeze pe ţărani în sindicate agrare cu legături între ele şi cercul central vor izbuti cu siguranţă în revendicările lor contra capitalului

R.

Arh. St. Buc., fond Pref. poliţiei Capitalei, dosar 353/908, f. 1.

35

Referat din 25 iunie 1908 către Prefectura poliţiei Capitalei privind propaganda socialistă printre ţărani desfăşurată de Mihai Cosma.

www.dacoromanica.ro

25 iunie 1908

Referat,

Făcînd cercetări asupra celor denunțate prin alăturata scrisoare anonimă am constatat că Mihai Cosma zis Mihai Bucurescu locuiește în cătunul principele Carol, pendinte de comuna Militari, județul Ilfov. El este de meserie cizmar, dar nu se ține de lucru, ocupîndu-se mai mult cu facerea unei vii propagande socialiste printre locuitorii de la țară, sfătuindu-i să se constituie în sindicate, înscriindu-se la „România muncitoare". Acest individ este întreținut de clubul „România muncitoare" pentru ca să facă propagandă la țară. Vine adesea prin București' ducîndu-se la clubul „România muncitoare" de unde primește instrucțiuni.

I.

Arh. St. Buc., fond prefect. poliției capitalei, dos. 244(192)/908, fila 1.

36

Notă informativă din 15 iulie 1908 către Prefectura poliției Capitalei din care rezultă răspîndirea broșurilor socialiste printre țăranii din jurul Bucureștilor.

15 iulie 1908

Notă

Sînt informat că la fortul Jilava a fost găsit un soldat care citea niște broșuri socialiste de către comandantul companiei. Acel d. comandant luînd pe scurt pe soldat de unde are acele broșuri i-a spus că i-a dat-o un lucrător pe care nu-l cunoaște și care a venit într-o duminică în satul Jilva cu o mulțime de cărți pe care le împărțea la toți cei care voiau să primească. Din cercetările făcute de noi în această direcție am aflat că „România muncitoare" trimite prin toate satele din apropierea Capitalei emisari care fac o vie propagandă socialistă, îndemnînd pe țărani să se organizeze în sindicat.

C.R.

Arh. St. Buc., fond pref. poliției Capitalei, dos. 1/908, f. 5.

37

Adresă din 3 septembrie 1908 a șefului poliției Calafat către prefectul jud Dolj prin care-l înștiințează despre inițierea unor acțiuni în rîndurile tinerilor de către propagandiști socialiști.

3 septembrie 1903

Domnule prefect,

Individul Nicolae Vasilescu de fel din acest oraș, profesiunea tîmplar, despre care s-a cerut de noi prin telegrama no. 2832/908 domniei voastre a ne arăta dacă este urmărit și la care prin telegrama no. 56681 ni s-a răspuns că nu este urmărit și a plecat dupa lucru fiind tîmplar. În acest oraș lucra tîmplărie la patronul Vasile Baba Rada și fiind bănuit ca adept al ideilor socialiste a fost pus sub priveghere. În ziua de 31 august corent la orele 4 p.m. a ținut consfătuire într-una din camerile localului de cîrciumă al domnului Firu Stănescu din acest oraș la care au participat cca. 20 persoane (țărani) vorbindu-le despre unire și îndemnîndu-i la agitații pentru care fapt s-a înaintat parchetului.

Cu această ocazie a distribuit lucrătorilor de toate breslele și la parte din țărani un număr de 100 (una sută exemplare) broșuri cu titlurile: „Să fie lumină", „Cele două morale" și „Pușcăriașul" *, încasînd 15 bani pentru broșura „Pușcăriașul" și cîte 5 bani pentru cele-

* Broșuri publicate de Cercul de editură socialist „România muncitoare".

www.dacoromanica.ro

tulte două, declarîndu-se că le-a primit din București prin poștă de la individul Grofu *, îngrijitorul sediului socialist cu care este în legătură.

Comunicînd domniei voastre cele relatate, am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune în consecință în ceea ce privește pe numitul Grof, remarcat că nutrește ideea socialistă și fiind în legătură strînsă cu ceilalți socialiști refugiați prin provincii, avînd corespondență aproape zilnice în acest scop.

Binevoiți, vă rog, domnule prefect, a primi asigurarea considerațiunii mele

Șeful poliției
Al. Constantin

Arh. St. Buc., fond pref. poliției capitalei, dos. 882 (804)/908, f. 1.

38

Adresă din 20 octombrie 1908 a Ministerului de interne către prefecții de județe prin care li se pune în vedere să ia măsuri împotriva răspîndirii propagandei socialiste la sate.

Direcțiunea
polițiunii și siguranței generale
No. 11347 S.
20 octombrie 908

Domnule prefect,

Comitetul central al sindicatelor de meseriași trimite de la o vreme încoace prin diferite orașe și comune rurale din țară misionari preparați pentru a întinde propaganda lor printre ceilalți meseriași neorganizați în sindicate și în special printre țărani. Scopul lor ar fi ca prin ziarul „România muncitoare", prin broșuri, prin conferințe etc. să răspîndească și la sate ideile socialiste sub masca așa zisei chestiuni agrare și a votului universal, propagandă ce vor să o facă paralel cu aceea pentru înființarea cooperativelor sătești și astfel, cu modul acesta, să formeze un mare partid al muncitorilor.

Avem a aduce la cunoștiința dv. și cele ce preced ca urmare la circulara noastră no. 61799 din 20 noiembrie 1907 și altor circulări date în această privință, rugîndu-vă, domnule prefect, să luați măsuri de priveghere.

Primiți, vă rog, domnule prefect, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

p. ministru
N. Săveanu,
director, I. Panaitescu

Arh. St. Buc., fond pref. jud. Ilfov, dos. 1/1908, f. 120.

* E vorba de socialistul Dumitru Grofu.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ÎNTĂRIREA CAPACITĂȚII DE APĂRARE A ȚĂRII ÎN ANII 1866—1877 ÎN VEDEREA CUCERIRII INDEPENDENȚEI

DE

RADU I. VASILE

În studiul nostru ne-am propus să analizăm o parte, considerată de noi mai semnificativă, din efortul realizat de România în vederea creării unei baze materiale atît de necesară puterii noastre armate în anii premergători obținerii independenței. Astfel, ne-am concentrat atenția asupra dotării cu armament modern, factor important pentru înrîurirea capacității de apărare a patriei. Deci, ocupîndu-ne doar de problemele armamentului, am lăsat în mod voit în afara ariei de cercetare, dotarea cu alte materiale specifice necesare unor trupe sau servicii speciale (geniu, flotilă, serviciile sanitare).

Cu toate acestea, pentru a încerca să creăm totuși o imagine de ansamblu asupra problemei bazei materiale a puterii armate, am socotit necesar ca să subliniem, în final, punctînd doar anumite momente, direcțiile mai importante în care s-a înscris efortul guvernului român în acest sens în deceniul de dinaintea intrării în războiul independenței.

★

Fără îndoială că nu este necesar a prezenta aici importanța pe care o are, pentru armata unei țări, necesitatea de a fi posesoarea unui armament de bună calitate, care, în caz de conflict armat, să nu o pună în inferioritate față de adversar.

Ne vom ocupa deci de modul cum România și-a realizat dotarea cu armament, măsurile care s-au luat în acest sens, al căror ansamblu l-am putea numi chiar o adevărată politică de dotare cu armament.

De la bun început trebuie precizat că acest termen nu are nimic peiorativ în condițiile României, deoarece doctrina militară a țării, organizarea puterii sale armate nu erau îndreptate împotriva cuiva, ci aveau ca principiu fundamental: apărarea autonomiei interne, obținerea independenței politice totale.

Pentru realizarea unei bune dotări cu armament România avea de întîmpinat dificultăți serioase. Mai întîi desigur că fiind o țară fără industrie grea proprie, nu-și putea realiza un armament propriu în țară, fiind nevoită așadar să facă mereu apel la importuri costisitoare și, chiar în aceste condiții, greu de realizat. De fapt cîte țări din lume se puteau

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 30, nr. 2, p. 265—277, 1977

www.dacoromanica.ro

lăuda cu o producţie proprie de armament? Cele mai dezvoltate din punct de vedere industrial: S.U.A., Anglia, Germania, Franţa şi (parţial) Italia. Restul ţărilor, inclusiv mari puteri ca Rusia şi Austro-Ungaria erau dependente de străinătate în ceea ce priveşte armamentul, putînd doar, în cel mai bun caz, să realizeze o producţie proprie după licenţe străine.

Dificultăţile financiare ale României din aceşti ani constituie de asemeni un obstacol serios în calea unei consecvente politici de dotare cu armament.

În acelaşi timp trebuie să ţinem cont şi de un alt factor care crea mari dificultăţi în dotarea cu armament şi nu numai ţărilor importatoare de arme. Ne aflăm într-o perioadă de tranziţie de la un sistem de armament la altul. Este vorba în primul rînd de trecerea de la armamentul cu ţeavă lisă şi încărcare pe la ţeavă, la armamentul ghintuit şi încărcare pe la culată. Or, ca orice perioadă de tranziţie şi aceasta, care îşi are începuturile în ultimii ani ai primei jumătăţi a secolului, se caracterizează prin prezenţa a nenumărate modele de armament, în special portativ (de infanterie), în care cu greu te puteai orienta ca să găseşti pe cel mai bun. Deoarece uzura morală a acestor modele era extrem de rapidă, cel mai bun model se dovedea rapid ca fiind depăşit. Era nevoie de noi căutări, de o nouă alegere. Or, aceasta însemna bani şi timp.

Cum practic României îi lipseau şi una şi alta este cu atît mai mult demn de subliniat faptul că eforturile depuse de guvernele ţării în adoptarea unui armament de bună calitate au dat rezultatele scontate şi astfel armamentul armatei române în 1877 a fost în unele aspecte superior aliaţilor săi.

Dar România nu a putut evita o greşeală în care au căzut şi alte ţări importatoare de armament: aceea de a-şi orienta cumpărările de arme nu spre ţările care produceau armamentul cel mai bun şi — uneori şi mai ieftin —, ci spre acele ţări unde cercurile politice conducătoare aveau legături sau simple simpatii politice sau personale. Cumpărarea de puşti cu ac din Prusia, aşa cum vom vedea, este o concretizare a acestei situaţii.

În fine, deşi nu în cele din urmă, trebuie să mai adăugăm un alt factor, de data aceasta specific ţării noastre, care a făcut ca dotarea sa cu armament să întîmpine noi obstacole. După cum se ştie prea bine, România deşi cu o autonomie internă completă, depindea încă formal de Imperiul Otoman.

Dar poziţia sa, dinamismul evoluţiei sale politice şi economice înscrisă pe orbita dezvoltării capitaliste, obiectivele şi politica sa externă au făcut ca România să reprezinte un nod de interese, o „cheie" a Porţii Otomane. Împreună cu Serbia, ce avea însă resurse şi o forţă mai mică, ea reprezenta locul de unde putea începe dezagregarea Imperiului turc, lucru dorit de unele mari puteri (Rusia, în special), dar nedorit de altele (Anglia, Franţa). Aşa că România devine treptat o problemă de echilibru în Balcani şi chiar pe plan european.

În aceste condiţii măsurile luate de guvernele române pentru a cumpăra arme din străinătate, întărindu-se potenţialul militar al ţării, nu puteau să nu fie atent urmărite de reprezentanţii marilor puteri, în special de cei ai Angliei, Franţei, Austro-Ungariei (aceasta avea şi alte motive !) acreditaţi la Bucureşti. Numai că, şi aici apar dificultăţile, aceştia

www.dacoromanica.ro

nu s-au mulțumit numai cu rolul de observatori atenți, dar pasivi, ci de multe ori au avut intervenții directe pe lîngă oficialitățile române, inclusiv pe lîngă domnitor, în care și-au exprimat mai mult sau mai puțin deschis dezacordul sau chiar opoziția față de dotarea cu armament a țării.

Mai mult chiar, așa cum s-a întîmplat în anii guvernării liberal-radicale, caracterizată printr-o activă și ofensivă politică externă, această opoziție va deveni atît de intensă încît va fi una din cauzele îndepărtării de la putere a acestei grupări politice.

Deci o dificultate majoră pentru țară atunci cînd a trecut la modernizarea armamentului său a fost creată de atitudinea unora din marile puteri garante, ceea ce a implicat ca intențiile guvernelor române să nu fie și din această cauză, în întregime, traduse în fapte.

Am insistat asupra acestor dificultăți majore pentru că numai așa putem evalua cantitativ și calitativ cît mai obiectiv situația armamentului român în momentul intrării în război.

În acest sens putem înscrie încă de la început afirmația că, ținînd cont de dificultățile amintite, la care se mai pot adăuga și altele de natură internă : viața politică agitată, necontinuitatea în conducerea supremă militară, cheltuielile făcute de statul român pentru o modernizare și în alte domenii (căi ferate, învățămînt etc.), România în 1877 a avut armamentul care îl putea avea și, demn de subliniat, el a fost în genere (cu excepția puștilor cu ac și Krnka) de bună calitate.

★

În anul 1866 armamentul românesc, portativ sau de artilerie, nu era dintre cele mai bune : puști cu percuție cu țeavă lisă, tunuri de bronz cu încărcare pe la gură, fiind tipurile principale de armament.

Războiul austro-prusian din 1866, cînd prusienii victorioși au folosit pușca (cu ac) ghintuită și tunuri de oțel, ambele încărcîndu-se pe la culată, a impus pe prim plan al atenției specialiștilor aceste noi sisteme de armament. Același lucru este resimțit și în România [1].

Astfel, în august 1866 se inițiază o cercetare vizînd posibilitatea de a se obține puști cu ac prusiene și chiar de a se comanda tunuri de oțel, deși există o foarte justificată și lăudabilă prudență în a se pronunța definitiv asupra acestei probleme atît de dificilă [2].

Din păcate însă contextul politic al anului 1866 nu era de loc favorabil României : primejdia unei intervenții armate turce fusese suficient de puternică și reală pentru ca guvernul român să inițieze măsuri extreme, printre care, fără îndoială, pe prim plan se situa mobilizarea armatei române. În aceste condiții dotarea armatei cu un armament modern devenise o problemă esențială.

Într-un raport către domnitorul Carol, N. Haralambie arăta că la început : „una din chestiile cele mai importante ce preocupă astăzi guvernul este neapărat schimbarea armelor trupelor". El arăta apoi că Ministerul de Război contactase mai mulți fabricanți de arme, pentru a i se trimite modele de puști posibil de adoptat de armata română. Nu i se trimisese însă decît trei modele : o pușcă Remington, o carabină de cavalerie model

---

[1] „Luptătorul", nr. 16, 1866, p. 243—244.

[2] *Ibidem*, nr. 3, 1866, p. 35—38 ; precum și *ibidem*, nr. 4, 1866, p. 58—60.

www.dacoromanica.ro

Lamson şi un sistem (tot după model Remington) de a se transforma vechile puşti lise în puşti ghintuite şi cu încărcare prin culată [3].

Ministerul de Război român, aşa cum am arătat, creează o comisie specială care să cerceteze acele modele şi să decidă asupra unui model sau altul. După experienţele respective comisia decide: „dacă trebuinţa cere pentru un caz apropiat şi pentru o companie nu prea lungă — armata noastră să posede arme ce se încarcă pe la fund şi putînd da focuri cu iuţeală mare, transformarea poate fi avantajoasă" [4].

Adică se adoptă, ca o situaţie provizorie şi mai ieftină (aparent) dictată de împrejurări, transformarea vechilor puşti din dotarea armatei române [5]. Nu se poate spune însă că contractul în acest sens, încheiat cu un întreprinzător din S.U.A., R. Lamson, s-a aplicat. Copia contractului respectiv s-a păstrat în arhivele noastre. Conform lui, R. Lamson urma a livra României piesele necesare pentru transformarea a 40 000 puşti, după model Remington. Valoarea contractului se ridica la aproximativ 100 000 franci [6]. Cu toate că contractul avea prevederi favorabile guvernului român [7], se pare că el nu a fost tradus în practică, un motiv fiind fără îndoială dificultăţile de a aduce armele în ţară pe calea apei sau pe uscat [8]. O dovadă în acest sens îl constituie faptul că transformarea vechilor puşti se va face după un sistem original, aparţinînd ofiţerului român H. Herkt [9].

Cu toate acestea, există documente ce indică intenţia guvernului român de a prospecta în continuare piaţa americană de arme de infanterie: chiar R. Lamson se obligă printr-un nou contract să livreze armatei române 4 000 puşti model Ball, adoptat de armata S.U.A. [10] şi se încep studii în vederea comandării de puşti model Peabody [11].

În acelaşi timp însă guvernul caută şi alte soluţii, căci aceea a transformării vechilor puşti s-a dovedit nu numai ineficientă economic, dar nici măcar nu a rezolvat problema unui armament modern pentru armata română.

Astfel că este numită o nouă comisie formată din ofiţeri cu o bună pregătire profesională, de specialitate: colonelul Gh. Manu, locotenent-colonelul H. Herkt, căpitanul A. Arion şi căpitanul N. Dabija, care avea şi ea menirea de a studia noi modele de arme şi în acelaşi timp, să-şi dea părerea asupra sistemului de transformare a puştilor vechi.

---

[3] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 78/1866, f. 20.

[4] *Ibidem.*

[5] Trebuie să subliniem că o astfel de soluţie este adoptată cam în acelaşi timp şi de alte ţări, dintre care amintim: Rusia.

[6] Aceasta era valoarea sumei depusă de R. Lamson la o bancă din New York prin care garanta executarea comenzii.

[7] Printre altele R. Lamson se angaja să trimită în România maşini şi utilaje necesare pentru fabricarea de ţevi de puşcă transformate, care să asigure o producţie de 200 puşti pe zi, precum şi maşinile necesare fabricării a 2000 cartuşe metalice pe oră: vezi detalii în *ibidem*, f. 12—13 verso.

[8] Aceasta este o părere a agentului diplomatic francez din Bucureşti: Arh. ist. centr. Microfilme Franţa, rola 13, vol. 29, c. 296 verso.

[9] „Luptătorul", nr. 24, 1867, p. 383—384; în legătură cu acest sistem de transformare al puştilor putem spune că a stîrnit un adevărat scandal în care a fost implicat H. Herkt şi nişte fabricanţi vienezi de puşti: Vezi: „Monitorul oficial", 11 decembrie 1869, p. 1239 — 1240.

[10] Arh. ist. centr, fond. Casa Regală, dos. 78/1866, f. 14.

[11] „Luptătorul", nr. 32, 1867, p. 511.

www.dacoromanica.ro

Cercetîndu-se mai multe modele de puşti, grupate în două categorii : cu cartuş de hîrtie (puşti cu ac) şi cu cartuş metalic (cele mai moderne), comisia optează din nou pentru modelul Remington, dar ca sistem de transformare, după cum reiese din procesul verbal final încheiat de comisie. Se decide folosirea sistemului lui H. Herkt, deşi este împotriva, ca principiu, unei astfel de soluţii [12].

Aşadar cercurile militare româneşti erau încă nehotărîte în adoptarea unui model sau altul şi lansarea unei comenzi masive de arme. De aceea se continuă, deocamdată, transformarea vechilor puşti.

Prima jumătate a anului 1867 se încheie într-o astfel de situaţie [13]. Dar sub presiunea lui Carol, sprijinit de un număr de ofiţeri (printre care A. Arion) ideea adoptării ca armă a infanteriei puşca cu ac prusiană (model Dreyse îmbunătăţit) cîştigă tot mai mult teren [14].

Drept urmare şi pentru că puştile transformate dovedeau tot mai multe deficienţe [15], se decide cumpărarea de arme din Prusia. Se livrează astfel o comandă de 15 000 puşti, din care 5 000 urmau a sosi în ţară în martie 1868, comandîndu-se în acelaşi timp 38 de tunuri de oţel Krupp [16].

În acelaşi timp însă, cercurile militare din jurul ministrului de Război, G. Adrian, hotărăsc să lanseze paralel o comandă în S.U.A., pentru puşti cu cartuş metalic, model Peabody. Pentru acestea din urmă problema cea mai dificilă era aducerea lor în ţară ; deoarece calea cea mai lesnicioasă era cea maritimă, este normal că totul depindea de atitudinea Porţii.

În legătură cu aceasta, un document ne permite să subliniem anumite aspecte. A. G. Golescu, reprezentantul guvernului român la Constantinopol, într-un raport special către Carol [17], din 19 aprilie 1868 arată că mergînd la Fuad Paşa în audienţă „pentru a-i face propunerea de a lăsa să treacă 10—15 000 puşti în contul Alteţei voastre...", a obţinut asentimentul ministrului turc lăsîndu-i de înţeles că domnitorul român ar fi dispus a trimite „o scrisoare amicală ... pentru M. S. Sultanul" [18].

---

[12] „Luptătorul", nr. 38, 1867, p. 603; acest proces verbal este semnat doar de G. Manu şi N. Dabija ; H. Herkt subscrie părerii de a nu se renunţa la transformarea vechilor puşti (!), iar A. Arion subscrie părerii că puştile cu ac sînt superioare celor cu cartuşe metalice : *ibidem*, p. 603.

[13] *Memoriile regelui Carol I de un martor ocular*, vol. III, p. 106.

[14] Nu este de mirare deci faptul că depozitul de arme găsit la Bacău a fost pînă la urmă vărsat în Arsenalul armatei, chiar în schimbul unei despăgubiri ; este vorba de unul din depozitele de arme, create în România în timpul domniei lui Al. I. Cuza, de emigranţii revoluţionari maghiari în vederea unei acţiuni contra Austriei ; descoperirea acestui depozit de arme, „peripeţiile" acestuia, în care a fost implicată garda civică de aici, a avut repercusiuni pe plan diplomatic : vezi detalii în Arh. ist. centr., Microfilme Franţa, rola 13, vol. 30, c. 215—216, c. 245 ; precum şi Arh. ist. centr., fond Ministerul de interne, Administrative, dos. 84/1867, f. 201 şi verso ; f. 214—215 ; f. 182 verso — 183 şi verso, f. 191, f. 193—194, f. 222, f. 225—226, f. 232 ; vezi şi „Ţérra", 9 iulie 1868, p. 507 ; „Românul", 20 octombrie 1867, p. 895.

[15] Arh. ist. centr., fond Ministerul de Război, Batalion 3 vînători, dos. 93/1968, f. 30 verso.

[16] *Memorii*, vol. IV, p. 8—9 ; „Românul", 31 mai 1868, p. 461.

[17] Ca răspuns la reacţia ministrului de Externe român la un raport anterior din 4 aprilie 1868, vezi Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 42/1868, f. 1—4.

[18] *Ibidem*, f. 5 ; vezi temerile guvernului român faţă de o astfel de situaţie : *ibidem*, f. 5, verso.

www.dacoromanica.ro

Dacă aceasta era situaţia cu armele ce vor veni din S.U.A., nu acelaşi lucru se întîmplă cu cele cumpărate în Prusia. Pentru ele se obţinuse, şi cu sprijinul lui Bismarck, asentimentul guvernului rus de a se permite tranzitarea lor pe teritoriul imperiului.

La începutul lui august 1868 puştile comandate ajung la graniţă, de unde sînt transportate rapid la Bucureşti, în 4 transporturi, ultimul figurînd aici la 10 septembrie 1868 [19]. Au fost comandate şi aduse din Prusia 30 000 puşti, dacă ţinem cont de cifra reprezentantului diplomatic ad-interim la Bucureşti, Hory [20].

Ne oprim puţin asupra acestor transporturi de arme pentru că ele permit sublinierea uneia din dificultăţile majore din calea modernizării armamentului infanteriei şi a artileriei noastre.

Reprezentanţii diplomatici ai Franţei, Angliei şi Austro-Ungariei se arată foarte „sensibili" faţă de efortul depus de guvernul liberal radical în acest sens. Alertat, ministrul de Externe francez cerea în mod expres agentului său diplomatic la 19 august 1868 să se afle de la guvernul român „în mod formal" care este destinaţia acestor puşti [21]. Mai mult chiar, ministrul de Externe al Austro-Ungariei trimite o scrisoare ambasadorului său la Paris, prin care îi cere să se informeze pe lîngă Ministerul de Externe francez, de „atitudinea" lui faţă de „situaţia" din România. Acestei scrisori i se anexează, ca piese de dosar, rapoarte primite de la consulatul din Iaşi.

Reiese din acest raport, că atît diplomaţii francezi, cît şi austro-ungari acreditaţi în România, organizează direct sau prin agenţi plătiţi, o adevărată reţea de spionaj prin care s-a urmărit de la Rădăuţi pînă la Bucureşti sosirea, preluarea, încărcarea, transportarea şi descărcarea puştilor [22].

Din aceste rapoarte, foarte amănunţite dealtfel, reiese deci, cu prisosinţă, prudenţa cu care acţiona guvernul român, prudenţa determinată tocmai de ştiuta atitudine a unora din puterile străine : faptul că rapoartele respective ajung pe masa de lucru a miniştrilor de la Viena, Paris şi Londra dovedeşte puternica implicare politică a unei astfel de acţiuni ; se ajunge, şi autorul austro-ungar al raportului respectiv nu pierde prilejul de a întreba pe prefectul de Dorohoi, ca să se interpreteze această tranzitare a armelor prin Rusia ca o „apropiere a guvernului liberal-radical de politica Rusiei" [23].

Dar lucrurile nu se opresc la aceste rapoarte informative. Rînd pe rînd agenţii diplomatici ai Franţei, Austro-Ungariei şi Angliei, la instrucţiunile guvernelor lor, se perindă în biroul lui I. C. Brătianu, în special,

---

[19] Vezi *Memorii*, vol. IV. p. 71, 78, 85 ; Arh. ist. centr., fond Ministerul de război, Batalion 1 vînători, dos. 37/1868, f. 80—86, f. 127, f. 130, f. 132—133, f. 154, f. 218.

[20] Arh. ist. centr., Microfilme Franţa, rola 14, vol. 32, c. 3 ; vezi nota 31.

[21] *Ibidem*, c. 31.

[22] *Ibidem*, c. 47 verso—48 ; vezi detalii în c. 48 verso—51 verso.

[23] *Ibidem*, c. 54 verso ; G. Hasnaş, prefectul de Dorohoi, neagă acest lucru.

www.dacoromanica.ro

cerînd lămuriri asupra transporturilor de arme, nedîndu-se în lături nici de la ameninţări, mai mult sau mai puţin voalate [24].

Cea mai „agitată" era Agenţia diplomatică austro-ungară: ea este aceea care pregăteşte dosarul, care ulterior, aşa cum am amintit, va fi trimis la Paris [25], dar nici cea franceză nu se lasă mai prejos [26].

Iată că treptat problema dotării cu arme moderne a armatei române este pe cale să devină o adevărată problemă în atenţia cabinetelor europene, care nu ezită să-şi manifeste dezaprobarea în diferite forme. Dar guvernul român nu se lasă totuşi intimidat şi continuă acţiunea. Mai mult, pentru a putea suplimenta numărul de arme comandat în S.U.A. se deschide o listă de subscripţii de ziarul „Românul", la 13 septembrie 1868, care va avea succes, pentru a se cumpăra încă 10 000 puşti Peabody pe lîngă cele 15 000 deja comandate şi în drum spre Bucureşti [27].

Pînă la sfîrşitul anului soseşte prima parte a comenzii de arme din S.U.A., ceea ce face ca pînă la sfîrşitul anului 1868 să intre în ţară circa 45 000 puşti noi. Lor li se adaugă, prin eforturile guvernului liberal-radical, afete de tun, comandate în Belgia, dar aduse prin Austro-Ungaria (pentru echilibrarea balanţei!), se aduce pulbere, se comandă proiectile la o turnătorie franceză (!) [28] etc.

În faţa unei atît de intense activităţi, coroborată şi cu alte acţiuni pe plan extern ale guvernului liberal-radical, agentul diplomatic francez care raporta la Paris situaţia ca atare, caută însă să o şi explice:

„Concluziunea care se poate trage, după mine, din atitudinea accentuată a partidului Rosetti-Brătianu, în previziunea unui conflict mai mult sau mai puţin intens în occident (între Franţa şi Prusia — R.V.) este:

1. că scopul său final este de a ajunge la stabilirea Republicii România;
2. că el continuă a încuraja activ pe sub mînă mişcările revoluţionare din Bulgaria pentru a ocupa forţele otomane la un moment dat;
3. că se pregăteşte, în fine, acumulînd mari *cantităţi* de *arme şi muniţii* (s. R.V.) să susţină pe românii din Transilvania [29], în ziua în care vor ridica stindardul revoltei pentru a-i primi atunci, după triumf, în sînul Republicii române ce va avea atunci 10 milioane de locuitori" [30].

Citatul este prea sugestiv pentru a mai fi comentat, dar putem spune că alte informaţii documentare, ca şi cercetarea istorică ulterioară

[24] Vezi ca un exemplu concludent, raportul baronului Eder, din 24 august 1868, către ministerul de externe de la Viena, asupra unei convorbiri cu I.C. Brătianu: *Ibidem*, c. 100—101; I.C. Brătianu va argumenta, în principal, transportul prin Rusia prin obstrucţiile pe care le face Poarta la transportarea prin Bosfor a unor eventuale transporturi de arme (la acea dată guvernul otoman încă nu autorizase trecerea puştilor comandate în S.U.A.).

[25] El mai conţine pe lîngă rapoartele amintite de noi, raportul lui Eder, un alt raport al dragomanului Agenţiei diplomatice: *Ibidem*, c. 102 şi încă un raport al unui „oarecare domn Oesterreicher (!!) din Galaţi": *Ibidem*, c. 103—104.

[26] Vezi Ibidem, c. 96 şi verso; c. 126 şi c. 138 verso 139.

[27] Vezi detalii asupra mersului si bscripţiei în „Românul", 14 septembrie 1868, p. 791; *ibidem*, 7—8 octombrie 1868, p. 866; *ibidem*, 12 octombrie 1868, p. 882; *ibidem*, 13 octombrie, 1868, p. 888.

[28] Arh. ist. centr. Microfilme Franţa, rola 14, vol. 32, c. 119 verso, c. 194—195; c. 258.

[29] Se înţeleg acum mai bine cauzele agitaţiei Agenţiei diplomatice austro-ungare.

[30] *Ibidem*, c. 196.

www.dacoromanica.ro

au arătat realitatea acestor obiective ale politicii guvernului român în anii 1867—1868.

Revenind la proporţiile efortului de dotare cu arme şi muniţii din anii 1867/1868, un document, datat de noi 1870 [31], ne permite să avem o idee clară şi destul de precisă asupra lui. Astfel, s-au comandat „15 000 de puşti Pibody, 10 000 idem din subscripţiuni, 20 000 arme cu ac prusiene (deci nu 30 000 cum a spus Hory—n. R.V.) [32], din care 5 000 carabine de cavalerie, 40 tunuri (cu afetele lor) încărcîndu-se pe la fund, 4 baterii de munte franceze cu tot materialul complet (să zic că nu s-au primit decît două), 50 000 arme transformate; din ele nu s-au transformat complet decît vreo 16 000 îmi pare" [33]. Trecem peste comenzile de muniţie [34] pentru a atrage atenţia asupra unui alt document din acelaşi an care spre deosebire de primele este mult mai precis, deşi cifrele sînt aproape în totalitate aceleaşi [35]. Reiese de aici că în anii 1867—1868 s-au lansat comenzi pentru 25 000 puşti cu ac prusiene şi 25 000 puşti Peabody, cu muniţia necesară.

Sosirea lor în ţară s-a prelungit un timp: dacă puştile cu ac sînt aduse în 1868, ultimele transporturi cu puşti Peabody vin în 1869 [36], proiectile de tuburi în 1870 etc. [37].

Căderea guvernului liberal-radical atrage după sine o măsură condamnabilă a opoziţiei ajunsă la putere: darea în judecată a unora din miniştrii anteriori. Raportul comisiei care a anchetat în acest scop miniştrii de război din anii 1867—1868, desigur că conţine acuzaţii asupra activităţii acestora. Cu toată obiectivitatea putem spune că ele nu sînt decît nişte chestiuni formale şi de şicană, aşa cum peste ani vor fi acuzaţiile aduse de liberalii ajunşi la putere ministrului conservator de război.

Dar raportul comisiei de anchetă amintite este important pentru noi tocmai pentru că dezvăluie cîteva din practicile concrete ale serviciilor de aprovizionare, modul cum a decurs modernizarea armamentului *după* cumpărarea armelor respective, în ce condiţii s-au îndeplinit unele contracte încheiate de guvernul român cu diverşi întreprinzători etc. [38].

O situaţie cu ceea ce se afla în Arsenalul armatei în 1870 este mai grăitoare decît acuzaţiile amintite. Un document ne pune la dispoziţie aceste cifre: 12 tunuri de oţel cu încărcare prin culată, 12 tunuri de bronz cu calibru 4 şi 12, precum şi alte modele mai vechi, 24 226 puşti Peabody, 1 549 puşti cu ac, 8 311 puşti transformate şi 4 136 netransformate etc. [39].

Însă din prezentarea acestor cifre se desprinde o caracteristică: exista, mai ales în armamentul de infanterie, o multitudine de calibre-

---

[31] „Notiţe de comenzile făcute în anii 1867 şi 1868 de material de resbel. Pe cît îmi pot aduce aminte,, în Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 23/1867, f. 1—23; credem că această „notiţă" aparţine lui G. Adrian.

[32] Vezi nota 20.

[33] *Ibidem*, f. 1.

[34] Ibidem, f. 1 verso-2; s-a pus în funcţie „fabrica de praf" de la Tîrgşor, ce producea 40 000 ocale pe an; *ibidem*, f. 2.

[35] *Ibidem*, f. 3—6.

[36] În al doilea document se spunea: „armele Peabody s-au predat în *anul trecut* (s. R.V.) şi se află în arsenal": ibidem, f. 3 verso.

[37] *Ibidem*, rola 78, c. 736—738.

[38] Vezi detalii în „Monitorul Oficial", 11 decembrie 1869, p. 1239—1240.

[39] Vezi în Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 23/1867, f. 7—8, f. 10.

www.dacoromanica.ro

modele, ceea ce contravenea liniei progresului în acest domeniu care cerea un număr cît mai mic, dacă nu unul singur, de modele pentru infanterie, pentru a se uşura astfel decisiv aprovizionarea.

Lucrul este sesizat şi criticat la timp de cercurile politice şi militare române[40]. Puştile cu ac sînt destul de aspru criticate pentru deficienţele lor[41], în comparaţie cu puştile cu cartuş metalic, model Peabody[42] sau puşti de „model românesc" cum le-a numit ministrul de război din aceşti ani (1869—1870), G. Manu. Acestea din urmă erau socotite, pe bună dreptate dealtfel, superioare celor cu ac prusiene[43]. De aceea se fac eforturi pentru fabricarea de cartuşe metalice la stabilimentul de artilerie[44].

În anii 1869—1873 nu se mai fac comenzi de noi arme[45], în schimb se intensifică asimilarea şi instruirea cu noile arme[46], dar fără să se poată, deşi au existat unele încercări, a se elimina multitudinea de calibre şi modele, multe depăşite. În 1873 agentul diplomatic francez raporta cu privire la armamentul român că „este încă destul de imperfect şi incomplet" existînd, nota el, „tunuri în număr suficient, cam 100 (jumătate franceze, jumătate germane), dar puţine puşti cu tragere rapidă; 29 000 puşti Peabody şi 20 000 Dreyse, restul de 90 000 este compus din puşti de sistem vechi sau transformate grosolan care nu pot servi deloc"[47].

Şi nu se poate spune că această afirmaţie ar fi prea exagerată sau departe de adevăr: repartizarea diferitelor modele de puşti pe unităţi sau categorii militare, chiar dacă o găsim doar pentru 1869[48], nu s-a schimbat prea mult pînă în 1874.

Din această cauză în februarie 1875 parlamentul ia în discuţie un proiect de lege prin care se acorda guvernului un credit de 5 milioane lei pentru cumpărarea de arme. Argumentul principal era şi aici necesitatea uniformizării sistemelor de armament, în special portativ, ale armatei române[49].

Drept urmare, din a doua jumătate a anului 1875 se observă o intensificare a efortului de dotare cu armament modern, mai ales tunuri, precum şi muniţii de război. Şi acum agentul diplomatic francez se arată

---

[40] Cu ocazia votării în 1870 a sumei de 500 000 lei pentru a se plăti 5 000 puşti Peabody aduse din S.U.A., conform unei comenzi din 1869: vezi „Monitorul Oficial", 31 martie 1870, p. 438; *ibidem*, 1 aprilie 1870, p. 444—445; armele au fost aduse din S.U.A. de T. Mehedinţeanu „acest speculant de păcură" cum l-a numit un deputat conservator.

[41] „Revista militară" nr. 15, 1870, p. 228.

[42] *Ibidem*, nr. 22, 1870, p. 349—351; vezi şi *ibidem*, nr.3, 1871, p. 33—35.

[43] Iată cîteva performanţe tehnice ale acestora: la 466 m. precizia puştii cu ac era de 85%, iar la 1 000 m puşca Peabody avea o precizie de 75%; după 500 m precizia puştii cu ac era „cu totul nesigură" pe cînd la Peabody ea este eficace pînă la 1 200 m: vezi în „Monitorul Oastei", nr. 8, 1871, p. 205—208.

[44] *Ibidem*, nr. 18, 1871, p. 285.

[45] Au existat zvonuri în 1871 că se preconiza cumpărarea atît a unei noi cantităţi de puşti cu ac, cît şi a uneia (100 000 buc.) de puşti Peabody: Arh. ist. centr., Microfilme, Franţa, rola 16, vol. 35, c. 355, c. 382.

[46] Arh. ist. centr. fond Ministerul de Război, Batalion 1 vînători, dos. 47/1869, f. 18, şi verso; dos. 29/1869, f. 6 şi f. 9; dos. 8/1871, f. 196 şi verso: „Monitorul Oastei", nr. 20/1869, p. 323—337.

[47] Arh. ist. centr., Microfilme Franţa, rola 17, vol. 37, c. 51 verso.

[48] „Monitorul Oastei", nr. 45, 1869, p. 113—114.

[49] „Monitorul Oficial", 15 februarie 1875, p. 818; vezi discuţiile în parlament în *Ibidem*, p. 819—821.

www.dacoromanica.ro

preocupat, dar nu la nivelul celui din 1867—1868, de această activitate a guvernului român, punînd-o pe seama Germaniei şi Rusiei [50].

Acum (în decembrie 1875) sosesc în ţară încă 48 de tunuri Krupp cu tot materialul anexă [51], circulînd zvonul că guvernul român este gata să achiziţioneze din Germania 100 000 puşti Chassepot din prada de război, la un preţ mult redus [52]. Ca şi colegul său din 1868, diplomatul francez caută să întrevadă ce se ascunde sub noul efort de înarmare al României în condiţiile cînd situaţia în Balcani devine critică prin izbucnirea răscoalei din Bosnia şi Herţegovina. După el domnitorul este convins că „în viitoarea primăvară" se va produce „o bulversare a imperiului" ceea ce impune ca România să profite de împrejurări pentru a-şi urmări „destinele sale" care destine, după părerea diplomatului francez, „reprezintă, în primul rînd independenţa, apoi gurile Dunării şi o porţiune din litoralul Mării Negre şi, ce ştiu eu, poate chiar reîntoarcerea teritoriilor smulse altădată patriei române..." [53].

În aceste condiţii întărirea armatei este intensificată „pentru a atrage atenţia şi consideraţia puterilor asupra ţării de la care el (domnitorul — n.n.) speră împlinirea dorinţelor sale; el o vrea mai ales pentru a sprijini iniţiativa sa dacă neprimind de la Europa independenţa mult dorită, se va vedea obligat s-o proclame el însuşi" [54].

Eforturile pentru dotarea cu armament continuînd în aceste condiţii se ajunge la începutul lui 1876 la realizarea unei mai mari uniformităţi a acestuia, prin redactarea unui tabel care preciza cu claritate calibrul, tipul etc. armamentului în funcţie la acea dată. Tot de aici se pot desprinde şi componentele armamentului românesc la începutul lui 1876, care este în cea mai mare parte, mai ales cel de artilerie, modern [55]. În ceea ce priveşte armamentul de infanterie el a rămas acelaşi: puşti cu ac, puşti Peabody, puşti transformate, precum şi alte modele mai vechi. Deci în ceea ce priveşte dotarea cu armament a trupelor de infanterie ea s-a realizat în anii 1868—1869. După această dată progrese notabile se fac doar în artilerie.

În ceea ce priveşte artileria, armata română avea tunuri de oţel Krupp moderne (model 1875 şi 1868), precum şi de bronz (model 1870), precum şi „mitraliose". Deci ca artilerie de cîmp eram superiori prin eficacitate, asupra redutelor de pămînt turce, şi precizia artileriei de cîmp ruse (în majoritate tunuri de bronz).

În ceea ce priveşte armamentul de infanterie puştile cu ac prusiene, ca şi cele Peabody, erau inferioare celor Henry-Martini ale infanteriei turce, ca bătaie şi precizie. În schimb puştile Peabody erau superioare ca rezistenţă, bătaie şi rapiditate puştilor cu ac prusiene sau Kruka cu care erau dotate trupele ruse, şi la fel de bune ca puştile Berdan (americane) cu care erau dotate doar anumite trupe de elită ruse.

---

[50] Arh. ist. centr., Microfilme Franţa, rola 18, vol. 39, c. 311; *ibidem*, c. 294.

[51] „Pressa", 4 decembrie 1875, p. 1.

[52] Arh. Ist. Centr. Microfilme Franţa, rola 18, vol. 39, c. 312; circulă şi zvonul cumpărării a 25 000 puşti model Lee din Anglia: *ibidem*, c. 291.

[53] *Ibidem*, c. 296 şi verso.

[54] *Ibidem*, c. 297.

[55] „Monitorul Oastei", nr. 19, 1876, p. 419.

www.dacoromanica.ro

O ultimă măsură privind armamentul se ia la 21 februarie 1877 cînd, pe linia celor arătate de noi, adică a unei uniformizări a modelelor de puşti, se decide că unităţile din divizia I şi II teritorială vor avea numai puşti Peabody, iar cele din divizia III şi IV puşti cu ac. Batalioanele de miliţii vor primi puşti transformate (model 1861)[56].

În dotarea trupelor de infanterie române vor intra şi puşti Kruka, din dotarea armatei ruse[57].

Cu acest armament trupele române vor face războiul victorios al independenţei.

★

Pentru a întregi tabloul efortului depus de-a lungul acestor 10 ani premergători independenţei în vederea modernizării şi îmbogăţirii bazei materiale a puterii noastre armate, socotim necesar ca în final să ne oprim asupra cîtorva arme şi servicii care comportă o dotare specială în acest sens şi care au jucat un rol de prim ordin în războiul din 1877/1878.

O astfel de armă este geniul. Rolul său din punct de vedere tactic creşte mereu din a doua jumătate a secolului al XIX-lea cînd terenul şi folosirea lui devine una din cheile bătăliilor moderne.

În România trupe de geniu s-au înfiinţat încă de la începutul domniei lui Al. I. Cuza, dar, în mod semnificativ pentru atribuţiile care li s-au acordat, erau conduse de un inginer civil. Mult timp trupele de geniu au fost folosite la diferite lucrări publice (reparare de drumuri), construirea şi repararea cazărmilor, sau prin birourile unor state majore.

Este meritul cercurilor militare de decizie care au sesizat la timp necesitatea şi importanţa unor trupe de geniu bine pregătite şi cu o dotare materială bună. Cotitura în acest sens se produce din 1872[58].

În 1872 şi 1873 se cumpără instrumentele necesare pentru a se crea o primă secţie de telegrafişti militari în batalionul de geniu[59]. În 1873 se adoptă ca material exploziv dinamita[60], creîndu-se o companie specializată: compania de mineri.

Ca urmare a acestor eforturi în 1874 se creează primul parc de materiale de geniu, cuprinzînd toate materialele de geniu, inclusiv căruţele de transport[61].

---

[56] *Ibidem*, nr. 6, 1877, p. 188.

[57] Generalul Al. Cernat, ministrul de război în timpul obţinerii acestor soluţii, puşti de o calitate slabă, va motiva într-un fel această decizie ca singura ce i s-a oferit în condiţiile cînd războiul era pe cale să izbucnească şi nevoile armatei române erau prea mari: vezi Arh. Ist. Centr. fond general Cernat, dos. III/86/f.d., f. 1—2 şi verso.

[58] Pînă la această dată „corpul de geniu" era „mai mult un batalion de infanterie de elită decît o trupă tehnică", neavînd nici o specializare bine definită, nici materialul trebuincios: C.M. Hîrjeu, *Istoria armei geniului*, Bucureşti, 1902, p. 19.

[59] „Monitorul Oastei", nr. 22, 1873, p. 510; în 1874 în f. 4 asemenea secţii, *ibidem*, nr. 15, p. 874, p. 653.

[60] *Ibidem*, nr. 2, 1875, partea II, p. 39; *ibidem*, nr. 22, 1873, p. 510.

[61] Din acest punct de vedere armata română avea o situaţie mai bună, carele de transport ruse, de model vechi, erau mai greoaie şi neîncăpătoare şi, în condiţiile drumurilor de atunci, deseori rămîneau împotmolite pe drum, afectîndu-se aprovizionarea.

www.dacoromanica.ro

Paralel cu creşterea dotării cu materiale specifice [62], se intensifică şi instruirea de geniu [63].

În aceste condiţii nu este de mirare că vizitînd poziţiile româneşti, amenajate de geniştii noştri, un mare specialist cum a fost generalul rus Todleben, „eroul de la Sevastopol", a avut numai cuvinte de laudă [64].

O altă armă pentru care s-au făcut eforturi deosebite de îmbogăţire a bazei sale materiale a fost *flotila*. Lipsa unor şantiere navale proprii îngreuna mult această sarcină.

Primul vas de război român, numit „România", nu era altceva decît un fost vas comercial destinat navigaţiei pe Siret, care a suferit unele transformări necesare noului scop [65]. Lui i se adaugă după 1866 un alt vas, comandat mai înainte la Linz, dar care n-a avut o soartă prea fericită : dintr-o greşeală de manevră el se va scufunda imediat după sosirea sa în ţară. Scos la suprafaţă, va fi retrimis la reparaţii şi modificări la Pesta, de unde va reveni fiind lansat la apă la 1 august 1868 sub numele de „Ştefan cel Mare".

În 1874 se aduce de la Toulon, unde fusese comandat, cel mai modern vas de război român, o canonieră de 90 t, ce va purta numele de „Fulgerul". El va fi primul vas cu pavilion român condus de un echipaj în întregime românesc ce va naviga pe Marea Mediterană. Trecerea sa spre ţară a fost pe cale de a fi oprită de guvernul otoman care nu a cedat decît în faţa unei atitudini energice şi decisive a guvernului român, ce a ameninţat chiar cu încetarea plăţii tributului, dacă nu se permite trecerea canonierei [66].

Venită în ţară canoniera a devenit pe drept cuvînd „embrionul unei flote moderne româneşti" [67]. Acestor trei unităţi li se va adăuga un vas cu pînze, botezat „Lebăda", construit în şantierele flotilei la Galaţi, primul de acest fel, precum şi alte şalupe mai mici.

Cu aceste trei unităţi de bază flotila română va exersa manevre mai complicate, făcînd marşuri mai lungi ; va ajunge şi va ieşi şi în Marea Neagră, eveniment mai mult cu importanţă politică, decît tehnică propriu-zisă, căci pentru prima oară în Marea Neagră navigau şi alte vase de război decît cele ale Turciei sau ale altor mari puteri.

Cu aceste vase flotila română va participa la unele acţiuni pe Dunăre, contra navelor de război turce, încununîndu-se cu succes.

În fine, o direcţie importantă spre care s-au concentrat considerabile eforturi materiale o reprezintă *serviciul sanitar*. O serie întreagă de credite sau alocaţii bugetare a permis realizarea unei bune aprovizionări cu materiale medicale de război. Aceasta a permis ca în războiul sîrbo-turc din 1876, ca o expresie a solidarităţii cu lupta dreaptă a poporului sîrb, guvernul român a putut trimite o ambulanţă militară cu 6 medici.

---

[62] In armata română s-a adoptat încă din 1875 lopata Linneman ca lopăţică de infanterie, pentru fiecare soldat, lucru neaplicat încă în armata rusă.

[63] În 1874 apare „Regulamentul pentru instruirea trupelor de geniu" ; pentru exerciţii şi şedinţe practice vezi *ibidem*, nr. 2, partea a II-a, 1875, p. 33—40 ; *ibidem*, nr. 11, partea a II-a, p. 287—301 şi *ibidem*, nr. 7, 1876, partea a II-a, p. 239—241.

[64] Arh. ist. centr., fond general Cernat, dos III/84/1877—1879, f. 19.

[65] C. Ciuchi, *Istoria marinei române în curs de 18 secole. De la împăratul Traian în al 40-lea an de domnie al regelui Carol I*, Constanţa, 1906, p. 111—112.

[66] Vezi Arh. ist. Centr., Microfilme Franţa, rola 17, vol. 38, c. 172 şi c. 178 verso.

[67] C. Ciuchi, *op. cit.*, p. 160.

www.dacoromanica.ro

Eforturile făcute nu au fost zadarnice, serviciul sanitar român în timpul războiului dovedind bune calităţi de organizare, eficienţă a activităţii şi o dotare materială suficientă. De aceea aliaţii noştri, mai precis ţarul şi cunoscutul dr. Pirogov, „au admirat organizarea ambulanţei noastre militare, a societăţii Crucea Roşie şi a societăţii Zion..." [68].

Astfel se prezintă deci sub aspectul dotării materiale armata română în timpul războiului din 1877—1878. În acest studiu n-am atins o problemă importantă de dotare materială: echipamentul, uniformă, încălţăminte. Este o problemă mai amplă, cu un grad de complexitate ce impune tratarea ei în mod separat.

În concluzie se poate afirma că atît sub aspectul dotării cu armament cît şi asupra celorlalte aspecte ale bazei materiale a puterii noastre armate, prezentate de noi mult mai succint, eforturile financiare făcute în anii premergători războiului nu au fost, în ansamblu, zadarnice. Armata română s-a prezentat şi sub acest raport la un bun nivel cîntărind mult printr-o organizare şi o dotare bună chiar dacă era mai puţin numeroasă ca a aliatului său, în balanţa victoriei. Lucrul acesta a fost sesizat şi afirmat de contemporani, aliaţii sau inamicii noştrii din 1877.

LE RENFORCEMENT DE LA CAPACITÉ DE DÉFENSE DU PAYS PENDANT LES ANNÉES 1866—1877 EN VUE DE LA CONQUETE DE L'INDÉPENDANCE

RÉSUMÉ

L'auteur de l'étude aborde l'un des problèmes majeurs qui ont préoccupé les milieux politiques et militaires roumains pendant les années qui ont précédé la conquête de l'indépendance : la dotation en armement moderne.

Soulignant les difficultés que la Roumanie a dû surmonter dans ce domaine, difficultés d'ordre objectif et subjectif, dont l'absence d'une industrie propre, les grands investissements exigés par la modernisation de l'Etat qui venait à peine de s'engager dans la voie du développement capitaliste, la situation de pays encore dépendant au point de vue politique, ce qui permettait les ingérences de la Puissance suzeraine ou de certaines grandes puissances, l'auteur analyse sur la base de documents inédits les étapes et les voies par lesquelles la Roumanie a réussi à réaliser dans la majeure partie et dans les limites du possible ce qu'elle s'était proposée.

Dans la partie finale de l'étude on présente brièvement quelques caractéristiques de l'effort de modernisation de la base matérielle de certaines armes ou de divers services spéciaux : génie, flotille, service sanitaire-militaire, étant souligné là aussi le niveau satisfaisant atteint dans un court laps de temps sur ce plan.

[68] Citat din memoriile dr. I. Şerbanescu în *Istoricul învăţământului sanitar în România*, Bucureşti, 1910, p. 128.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

AJUTORUL BĂNESC ŞI MATERIAL AL TRANSILVĂNENILOR ÎN SPRIJINUL RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENŢEI DE STAT A ROMÂNIEI (II)

DE

PAUL ABRUDAN

După ce am arătat în prima parte a studiului nostru contribuţia bănească şi materială a transilvănenilor din judeţele Braşov şi Sibiu redăm în continuare contribuţia locuitorilor din alte judeţe ale Transilvaniei.

COLECTELE DIN ZONA FĂGĂRAŞULUI Străvechea Ţară a Făgăraşului a găzduit, la 23 mai 1877, o întrunire a femeilor române din cetatea de pe malul Oltului, cu care prilej se înfiinţează un comitet de femei pentru ajutorarea ostaşilor români răniţi [1]. Cele 12 membre ale organului creat o aleg preşedintă pe Anastasia Popescu [2], după care lansează un apel, chemînd populaţia românească la subscripţii de ofrande pentru răniţi.

Cum peste puţin timp, comitetul este desfiinţat de autorităţi, femeile române din Făgăraş se reîntrunesc din nou şi stabilesc ca acţiunea de sprijinire a ostaşilor răniţi să fie condusă, în cadrul judeţului Făgăraş, de Anastaia Popescu şi Zinca Roman. Acestea întocmesc listele de subscripţie, se deplasează prin comune şi sate, unde adună femeile, cărora le explică cum trebuie organizată colecta şi ce anume materiale sînt necesare Crucii Roşii din România.

Ofrandele încep să se adune de prin sate încă pe la sfîrşitul lunii mai 1877, după care sînt trimise la Făgăraş. În comuna Breaza activează Ioan Hasiu; la Veneţia Inferioară, Elisabeta Comaniciu; în Vadu, George Boisi [3]. Anastasia Popescu şi Zinca Roman colectează din Făgăraş un număr însemnat de comprese şi bandaje, precum şi 25 kg scamă, din care 12 kg sînt donate de fosta preşedintă a comitetului de ajutorare [4]. Pe la începutul lunii august, cele două harnice femei organizează o nouă subscripţie în Făgăraş, reuşind să strîngă aproape 200 florini, 24,460 kg scamă, 96 pachete de vată şi vreo 200 comprese şi bandaje [5].

Pentru a intensifica ritmul acţiunii de subscripţie în favoarea răniţilor români, Anastasia Popescu şi Zinca Roman, la 23 august 1877,

---

[1] „Gazeta Transilvaniei" din 19/31 mai 1877.
[2] „Familia" nr. 22 din 29 mai/10 iunie 1877.
[3] „Gazeta Transilvaniei" din 4/16 aug. 1877.
[4] Ibidem, din 25 aug./6 sept. 1877.
[5] Ibidem, din 31 iulie/12 aug. 1877; „Telegraful român" din 28 aug. 9 sept. 1877

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 2, p. 279 300, 1977

www.dacoromanica.ro

publică în „Telegraful român" o nouă chemare. „A sosit ora—scriau ele—cînd fiecare" român trebuie „să grăbească în ajutorul" celor care au căzut pe cîmpul de luptă[6]. În urma acestei chemări, George Păcală face colecte în comuna Galaţii Făgăraşului; notarul comunal Iosif Stoia, în Şinca Veche şi Ohaba; Safira Ştefan Butia, în Şercăiţa; notarul comunal George Codrea, în Drăguş; Anastasia Popescu, în Făgăraş; învăţătorul Ioan Ludu, în Beclean[7].

La 21 noiembrie, Anastasia Popescu şi Zinca Roman adresează o nouă chemare pentru subscripţii. „Rugăm îndeosebi pe preoţi şi învăţători a îndemna poporul român (...) a nu întîrzia cu ajutorul său (...) căci fraţii noştri sîngerează pentru cauza noastră a fiecărui român"[8], se arăta în acela apel. Răspunzînd apelului, în comunele din zona Făgăraşului se intensifică acţiunea de colectare. George Munteanu, directorul şcolilor grănicereşti, şi învăţătorul I. Borza, adună bani şi materiale de la sătenii din Viştea Inferioară[9]; învăţătorul Nicolae Albani, în Lisa; notarul comunal Nicolae Budavu, în Cîrţişoara; preotul Aron Mogoş, în Voievodenii Mari[10]; Stela Moise, în Voievodenii Mici[11]; Iacob Urdea, în Grid; Alexiu Mija, în Toderiţa[12]; Ioan Scurtu, în Şinca Nouă; Maria Etveşiu, în Poiana Mărului[13]; Gabriel Cornea, în Ileni; George Trîmbiţaşu, în Valea Rece[14]; Zinca Roman, în Făgăraş[15].

În martie 1878, Anastasia Popescu întreprinde o nouă colectă în Făgăraş şi organizează o loterie, al cărei venit este donat pe seama răniţilor. Printre cei ce subscriu cu ajutoare se numără şi Asociaţia pălărierilor din Făgăraş, care donează 20 florini[16].

Colectele băneşti efectuate în zona Făgăraşului, centralizate de Anastasia Popescu şi Zinca Roman, au cuprins 18 localităţi nominalizate în documentele de epocă. De la cei 716 locuitori înscrişi în listele de subscripţie s-au adunat 535,03 florini, 7,50 lei, 1 galben, 2 taleri şi 1,5 napoleoni. Iar ofrandele materiale, reprezentînd contribuţia a 279 locuitori din 10 localităţi, însumează 72,500 kg scamă, 104 pachete de vată, 188 comprese, 120 triangule din pînză, 122 bucăţi feşii, 4 ştergare, 4 cearceafuri, 71 cămăşi, 8 perechi indispensabili, 3 feţe de pernă şi 132 m pînză. Sumele băneşti şi materialele donate de populaţie au fost centralizate la Făgăraş şi trimise Crucii Roşii din Bucureşti, pe măsură ce s-au adunat.

COLECTELE DIN ZONA TURZII La 8/20 septembrie 1877, Emilia Raţiu, soţia avocatului Ioan Raţiu din Turda, trimite un anunţ ziarului „Gazeta Transilvaniei", prin care făcea cunoscut „că eu încă am deschis liste de subscriere şi adun bani, scame"[17] pentru soldaţii români răniţi. Anunţul

[6] „Telegraful român" din 28 aug./9 sept. 1877.
[7] „Gazeta Transilvaniei" din 15/27 sept. 1877.
[8] Ibidem, din 17/29 nov. 1877.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem, din 20 nov./2 dec. 1877.
[11] Ibidem, din 2/14 apr. 1878.
[12] Ibidem, din 24 nov./6 dec. 1877.
[13] Ibidem, din 27 nov./9 dec. 1877; „Telegraful român" din 25 dec. 1877/6 ian. 1878.
[14] Ibidem, din 23 febr./7 martie 1878.
[15] Ibidem, din 5/17 martie 1878.
[16] „Telegraful român" din 15 apr. st. v. 1878.
[17] „Gazeta Transilvaniei" din 17/29 sept. 1877.

www.dacoromanica.ro

era însoțit de un „Apel către toți românii din Turda și jur", pe care gazeta brașoveană îl dă publicității. Semnatara apelului, după ce relata pe scurt evoluția evenimentelor militare pe frontul din Balcani, cerea românilor din Turda și împrejurimi „ajutor pentru frații noștri răniți". Fiecare femeie trebuie „a (se) grăbi cu oferte (...), precum bani, scame și alte pînzării și a le trimite la subsemnata (...), care le va înainta" [18] Societății Crucii Roșii din București.

Apelului său îi răspund orășenii și sătenii români; femeile, învățătorii și preoții umblă cu listele de subscripție din casă în casă. În Ceanu Deșert, preotul Ștefan Poruțiu adună bani pentru răniți, în timp ce fiica-sa, tînăra Mariția Poruțiu, strînge scame [19]. Preotul Ioan Romonțiai face colecte în Sind; Alexandru Romonțiai și Aurelia Filipescu activează în Turda [20]; Emilia Rațiu, în Iara Inferioară; medicul Teodor Rece, în Turda [21]; preotul Nicolae Pomașiu, în Grind; Victoria Maurițiu, în Ciucudu de Cîmpie; Emilia Rațiu, în Hadareu și Cheța [22]; Iacob Calianu, în Șaulia de Cîmpie; Ioan Romonțiai, în Sind; preotul George Suciu și Vasile Pîntea, în Ghirișu Arieșului; învățătorul Remu Orbeanu, în Pogăceaua de Cîmpie [23]; Mihail Olteanu, în Poiana Arieșului; Ioan Rusu, în Tur [24]; Aurelia Hațieganu, în Tritiul de Sus [25], Tritiul de Jos și Tind; [26] Emilia Rațiu, în Sînmihaiu Arieșului; [27] Suzana Pop, în Ceanu Mare [28].

Femeile române din Turda organizează, în ianuarie 1878, o loterie cu obiecte lucrate și donate de ele, al cărei venit era destinat ajutorării ostașilor români răniți. Cum autoritățile au interzis întrunirea, tragerea la sorți a putut avea loc de-abia peste cinci luni, în seara zilei de 9 iunie [29]. Cu acel prilej s-au adunat 150 lei.

Ofrandele bănești centralizate și trimise Crucii Roșii din București de Emilia Rațiu, de-a lungul a opt luni de zile, au fost colectate de la 577 locuitori, din 17 așezări, și au însumat 353, 44 florini, 153 lei, 1 galben și 1 sfanț [30]. Iar donațiile materiale, adunate de la 195 persoane din 10 localități, constă din 32,700 kg scamă, 35 feții, 60 ștergare, 4 cearceafuri, 13 cămăși, 43 m pînză, 4 fețe de pernă și 2 fețe de masă [31].

COLECTELE DIN ZONA SIGHIȘOAREI Pe la începutul lunii iulie 1877, Ioana Moldovan, născută Boiu, din Sighișoara, trimite un Apel ziarului „Telegraful român" din Sibiu, prin care anunță că deschide o listă de subscripție pentru colectarea de ofrande în sprijinul ostașilor români răniți [32]. Nu se păstrează însă nici un document sau știre din care să rezulte activi-

[18] „Foaia Poporului" (Sibiu) din 4 sept. 1927.
[19] „Gazeta Transilvaniei" din 29 sept./11 oct. 1877.
[20] Ibidem, din 13/25 oct. 1877.
[21] Ibidem, din 6/18 oct. 1877.
[22] Ibidem, din 27 oct./8 nov. 1877.
[23] Ibidem (Suplimcnt) din 30 dec. 1877.
[24] „Gazeta Transilvaniei" din 16/28 dec. 1877.
[25] Ibidem, din 5/17 febr. 1878.
[26] Ibidem, din 9/21 febr. 1878.
[27] Ibidem, din 16/28 febr. 1878.
[28] Ibidem, din 4/16 mai 1878.
[29] „Observatoriulu" din 14/26 iunie, 23/5 oct. 1878.
[30] „Gazeta Transilvaniei pe lunile ianuarie — mai 1878.
[31] Ibidem.
[32] „Telegraful român" din 3/15 iulie 1877.

www.dacoromanica.ro

tatea desfăşurată de semnatara acelui apel. Prel abil că va fi adunat şi bani şi materiale, pe care le-a trimis Crucii Roşii din Bucureşti, dar listele de subscripţie nu le-a publicat în ziarele vremii şi originalele se vor fi pierdut.

La începutul anului 1878, acţiunea este preluată de avocatul August Horşia din Sighişoara, care prin scrisori şi pe cale orală anunţă că adună contribuţii din oraş şi împrejurimi, pentru alinarea suferinţelor celor răniţi. Deplasîndu-se din sat în sat, el ia legătura cu învăţătorii, preoţii, primarii şi notarii locali, stabilind responsabili pentru fiecare aşezare. Ioan Ganea întocmeşte lista de subscripţie în Ferihaz (azi Albeştii Bistriţei); Ioan Sîrbu şi Ioan Şerban, în Ludişor [33]; Maria Rusu, în Chiciudu de Cîmpie [34]; preotul Nicolae Tătaru şi I. Duma, în Daneş; [35] A. Neagoe, în Micăsasa şi Hetur; învăţătorul Dia Baciu şi preotul G. Vătăşianu, în Zoltan; preotul Dionisie Chendi, în Şaroş; preotul G. Lupea, în Nadeş; preotul Ioan Vătăşianu, în Beia; Ioan Cheja, în Criş şi Dumbrăveni; F. Vătăşianu, în Archita; August Horşia, în Sighişoara [36].

În darea de seamă pe care o întocmeşte pe la începutul lunii mai 1878 şi o publică în „Gazeta Transilvaniei" [37], August Horşia arată că s-au făcut colecte băneşti în Sighişoara şi 18 comune, adică în 19 localităţi, în sumă de 209,62 florini, din care a cheltuit cu transportul 2,62 florini, iar 207 florini au fost expediaţi Societăţii Crucii Roşii din România [38]. Documentele vremii nu nominalizează însă decît 13 din cele 19 localităţi, şi un număr de 378 de donatori.

Contribuţiile materiale adunate de la 436 persoane, din 7 localităţi, cuprind 7,700 kg scamă, 33 ştergare, 15 cearceafuri, 101 cămăşi, 29 perechi indispensabili, 212 m pînză, 5 feţe de pernă şi 1 faţă de masă.

COLECTELE DIN ZONA TIMIŞOAREI În luna septembrie 1877, Iulia Rotaru, născută Drăghici, soţia avocatului Rotaru din Timişoara, iniţiază o colectă în oraş şi împrejurimi pentru a veni în sprijinul răniţilor. În acest scop, dînsa redactează un Apel, pe care îl trimite spre publicare „Gazetei Transilvaniei", „Telegrafului român" şi „Familiei" [39].

După ce face referire la luptele sîngeroase purtate în războiul de independenţă, semnatara apelului declară că „românii din jurul Timişoarei", care se bucură din tot sufletul „de onoarea naţională cîştigată prin sîngele" ostaşilor români, trebuie să-şi aducă contribuţia „întru ajutorarea şi alinarea durerilor celor răniţi şi sîngerînzi pe cîmpul de război" [40]. Din acest motiv, spune autoarea apelului, cutez a veni cu iniţiativa de a face şi noi „o colectă pentru oferte din partea român(ilor) din acest ţinut" [41]. Angajîndu-se să adune, să centralizeze şi să trimită ajutoarele la Societatea

[33] „Gazeta Transilvaniei" din 6 18 apr. 1878.
[34] Ibidem, din 9/21 apr., 20 apr./2 mai 1878.
[35] Ibidem, din 20 apr./2 mai 1878.
[36] Ibidem, din 20 apr./2 mai, 23 apr./5 mai, 30 martie/11 apr. 1878.
[37] Ibidem, din 23 apr./5 mai 1878.
[38] Ibidem.
[39] „Telegraful român" din 29 sept./11 oct. 1877; „Gazeta Transilvaniei" din 29 sept./ 11 oct. 1877.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Crucii Roșii din România, ea înștiințează publicul că „ofertele le voi induce într-o carte (...), care spre acest scop este autentificată din partea poliției orășenești și (...) se vor publica în foile românești" [42].

La chemarea Iuliei Rotaru începe acțiunea de colectare în Timișoara și localitățile învecinate. Eufrosina Secoșianu adună ofrande pentru răniți, în Sînmihaiul Român; Emilia Cedariu, în Chiseteu; în Timișoara își desfășoară activitatea patru echipe; Emilia Andreescu întocmește lista de subscripții în Beregsău; Eliseu Cernețiu, în Moșnița; avocatul Coriolan Brediceanu, în Lugoj [43]. Învățătorul Vasile Ciuta organizează colecta în Jebel; cei 37 copii de la școala din sat, la îndemnul dascălului lor, au contribuit fiecare cu cîte 5 creițari. G. Nicolaevici strînge donații din comuna Liged; iar judele comunal Iiva Stevi, în Satchinez [44]. Printre cei care au venit în sprijinul răniților români se numără și Corul vocal al plugarilor din comuna Chiseteu [45].

Din octombrie pînă în decembrie 1877, Iulia Rotaru a centralizat contribuțiile bănești dăruite de 218 persoane, din 9 localități, în sumă de 203,89 florini. Subscripțiile materiale adunate de la 42 femei, din 4 localități, au reprezentat 4,300 kg scamă, 148 comprese, 46 triangule din pînză, 111 fești, 26 cearceafuri, 7 cămăși, 2 perechi indispensabili, 1 pătură, o față de pernă și 1 pereche de ciorapi.

COLECTELE DIN ZONA ORAVIȚEI

Mișcarea generală de solidaritate cu România, apelurile și știrile publicate în gazetele românești din Transilvania și Ungaria, că „pretutindeni stăruiește cîte un colectant, ce adună sume sau obiecte" [46], pentru ajutorarea ostașilor români răniți, au determinat-o pe Eugenia Munteanu, născută Alduleanu, din Oravița Montană, să organizeze o asemenea acțiune și localitățile bănățene din jurul Oraviței. Dînsa se adresează verbal și în scris femeilor, învățătorilor și preoților, rugîndu-i să alcătuiască liste de subscripție.

În Oravița Română, George Bogdan adună ofrande de la 42 persoane, între care era și un german. Eugenia Munteanu colectează bani și materiale în Oravița Montană și Rachitova; Maria Gaita și Iacob Tiurnea, în Ticvaniul Mare; Ana Linția, în Cladia; Ioan Petrovici și Ioan Orza, în Ciclova Română; preotul P. Miculescu, în Biserica Albă; Paraschiva Savu, în Moldova Nouă, Maria Tămășel, în Vraniu și Mercina; Ioan Bistreanu, în Răcășdia; Ana Linția, în Iladia [47].

În cursul lunilor iulie și august 1877, Eugenia Munteanu a adunat donațiile bănești oferite de 249 locuitori, din 12 așezări, în sumă de 408,50 florini, 10 franci, 4 galbeni și 4 taleri, adică 886,78 lei. Iar ofrandele materiale subscrise de 24 femei, din 3 localități, centralizate și expediate Societății Crucii Roșii din România, au reprezentat 7 kg scamă, 66 triangule din pînză, 558 m fești și 15 m pînză.

[42] Ibidem.
[43] „Gazeta Transilvaniei" din 5/17 ian. 1878.
[44] Ibidem.
[45] Ibidem.
[46] „Românul" din 29 iunie 1877.
[47] „Telegraful român" din 14/26 aug. 1877.

www.dacoromanica.ro

COLECTELE DIN ZONA ALBA IULIA

Deoarece „nu putem sări cu braţul întru ajutorul fraţilor noştri de peste Carpaţi, care luptă pentru libertatea ţării", noi, declarau femeile române din Alba Iulia, la 30 mai 1877, am hotărît să venim în „ajutorarea ostaşului rănit" [48]. Peste cîteva zile, anunţa „Gazeta Transilvaniei", se va constitui la Alba Iulia un comitet de femei pentru colectarea de ofrande necesare luptătorilor români ce îşi varsă sîngele în războiul de independenţă [49].

Intenţia femeilor din Alba Iulia de a crea un comitet de ajutorare nu s-a putut materializa, din cauza ordinului ministerial prin care erau interzise asemenea organisme. Văzînd că „propusul doamnelor române din loc (Alba Iulia — n.a.) de a constitui un comitet nu se poate realiza, Eufrosina Cirlea şi Eufemia Pipoş, „pătrunse de simţul frăţesc şi umanitar în cauza ostaşului român rănit, ne-am decis a deschide separat cîte o listă de subscriere (...) aci în loc şi pe cît se va putea şi în jur" [50].

Odată cu acest apel, cele două femei au început colecta în Alba Iulia, şi pînă în primele zile ale lunii iulie au adunat de la 79 locuitori suma de 200 florini, 3 galbeni, 20 franci şi 5 lei[51], adică 476,25 lei la cursul monedei din România. Banii, expediaţi la 9 iulie pe adresa Crucii Roşii din România, au fost primiţi şi odată cu recipisa de intrare, preşedintele Societăţii Crucii Roşii, Dimitrie Ghica, le aduce calde mulţumiri" [52].

În luna februarie, ele au mai adunat 53 florini de la locuitorii din Alba Iulia şi comunele din vecinătate, fără a le nominaliza [53]. În total, Eufrosina Cirlea şi Eufemia Pipoş au colectat subscripţii băneşti de la 119 persoane, în sumă de 573,05 lei [54].

COLECTELE DIN ZONA NĂSĂUDULUI

Conduse „de simţul inimei şi ideea umanităţii", femeile române din Năsăud, la iniţiativa Elisabetei Pop şi Wilhelminei Mihăilaş, s-au întrunit la 3 iunie 1877 şi au stabilit „să întindă (o) mînă de ajutor celor vulneraţi"[55], în care scop a luat fiinţă un Comitet de ajutorare, format din 13 persoane[56]. Ca preşedintă a fost aleasă Elisabeta Pop, soţia avocatului Pop, casieră — Wilhelmina Mihăilaş, controlor — Clotilda Mălai, secretară — Varia Pop şi membre: Ludovica Pavelea, Iosefina Iulia Mureşan, Lucreţia Moisil, Elisabeta Tanco, Maria Bobu, Matilda Vasilichi, Charlotta Purceila, Emilia Budurleanu şi Isabela Gestei [57].

Comitetul de ajutorare din Năsăud a trimis cîte o scrisoare şi un apel la „Telegraful român" şi „Gazeta Transilvaniei", prin care îşi anunţa constituirea şi chema publicul să contribuie cu ofrande pe seama ostaşilor români răniţi. Dar numai după o săptămînă de la înfiinţare, acest organ a fost dizolvat prin dispoziţia nr. 7 din 11 iunie 1877, a Judecătoriei din

---

[48] „Gazeta Transilvaniei" din 2/14 iunie 1877.
[49] Ibidem.
[50] Ibidem, din 9/21 iunie 1877,; „Familia" nr. 24 din 12 24 iunie 1877.
[51] Ibidem, din 6/18 iulie 1877.
[52] Ibidem, din 21 iulie/2 aug. 1877.
[53] Ibidem.
[54] Ibidem, din 12/24 martie 1878.
[55] „Telegraful român" din 19 iunie/1 iulie 1877.
[56] „Gazeta Transilvaniei" din 23 iunie/5 iulie 1877.
[57] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Năsăud [58]. Comitetul a reușit să țină o ședință în ziua de 7 iunie, cînd s-au elaborat listele de subscripție, și o alta în 11 iunie, cu care prilej li s-a adus la cunoștință actul de dizolvare. La această ultimă ședință a fost întocmit textul recursului către autorități și s-a hotărît ca ofrandele pentru răniți să fie adunate de Elisabeta Pop [59].

În iunie, începe subscrierea de ofrande în Năsăud și satele vecine, și Elisabeta Pop adună 14 ducați de aur și o ladă cu 38,5 kg materiale pentru răniți, pe care la 2/14 iulie 1877 le expediază Comitetului de ajutorare a femeilor din Iași [60]. În decembrie 1877 și februarie 1878, profesorul dr. A. P. Alessi organizează alte două colecte în Năsăud [61]; în februarie 1878, profesorul Maxim Pop strînge ofrande din Năsăud și Telciu [62]; Lucreția Sîngeorzan și învățătorul Vasile Strugariu, în Parva [63]; iar în aprilie 1878, desfășoară o altă subscripție în Năsăud [64]. În total s-au adunat contribuții de la 129 locuitori din mai multe așezări, dar numai trei nominalizate, în sumă de 120,73 florini și 14 ducați de aur. De asemenea, au fost colectate ofrande materiale, provenind de la 73 persoane din mai multe localități, dintre care trei nominalizate, în următoarele cantități: 80 comprese, 32 triangule din pînză, 74 bucăți feții, 1 ștergar, 34 cămăși, 17 perechi indispensabili și 16 m pînză.

COLECTELE DIN ZONA BLAJULUI

În centrul cultural de pe Tîrnava Mare, apelurile de ajutor pentru răniți sosite din România, cît și cele publicate de ziarele românești din monarhia austro-ungară, au găsit un puternic ecou. Acțiunea este inițiată de Maria Marin, Ana Stoia și Iuliana Pop. Ele întocmesc listele de subscripții și organizează echipele de femei atît pentru oraș, cît și pentru satele învecinate. Pînă la sfîrșitul lunii iunie, aici se adună contribuții în sumă de 1.251,10 lei, care va sosi la Crucea Roșie din București la 7 iulie 1877 [65]. Iar la 29 iulie, ele vor expedia pe aceeași adresă rezultatul unei noi colecte efectuată în Blaj și împrejurimi [66]. Printre cei ce au făcut donații pentru răniți se numără cărturarul Timotei Cipariu, dr. Ioan Rațiu și Basiliu Rațiu.

Ajutoarele bănești adunate de cele trei inimoase femei de la 443 locuitori se ridică la suma de 529,14 florini, 1.251,10 lei, 8 galbeni și 4 napoleoni; iar ofrandele materiale donate pe 5 persoane reprezintă 5,500 kg scamă, 48 triangule din pînză și 18 feții.

COLECTELE DIN ZONA BEIUȘULUI

Pe la începutul lunii noiembrie 1877, Hermina Ignat și Irina Antal, din Beiuș, iau inițiativa și organizează, pe plan local, acțiunea de ajutorare a românilor răniți. „Și noi ca român(c)e — mărturisesc dînsele în scrisoarea adresată Gazetei Transilvaniei — pătrunse de simțămintele cari domină întreaga

---

[58] Ibidem; „Familia" nr. 26 din 26 iunie/8 iulie 1877, p. 306.

[59] Ibidem, „Telegraful român" din 19 iunie/1 iulie 1877.

[60] Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, Editura Academiei R.P.R., București, 1952—1955, vol. IV, 1877, p. 370, 372, 910—911.

[61] „Gazeta Transilvaniei" din 11/23 dec. 1877.

[62] „Observatoriulu" din 15/27 febr. 1878.

[63] „Gazeta Transilvaniei" din 23 febr./7 martie 1878.

[64] Ibidem, din 30 apr./12 mai 1878.

[65] „Gazeta Transilvaniei" din 21 aug./1 sept. 1877; Arh. Statului Alba, fond prefectura jud. Alba inv. nr. 4 708/1 877, f. 1; inv. nr. 4 792/1 877, f. 1.

[66] Ibidem, din 28 iulie/9 aug., 21 aug./1 sept. 1877.

www.dacoromanica.ro

românime, n-am putut lăsa ocaziunea de a arăta că și aici la poalele munților cărunți ai Bihariei se află inimi de români" [67].

Cu listele de subscripție, ele străbat orașul și comunele Delani și Cristior, reușind să adune 386,20 florini din contribuțiile a 242 donatori [68]. La 6 ianuarie 1878, trimit banii la Societatea Crucii Roșii din România, după care se îndreaptă spre comunele Căbești, Mezieș și altele [69]. În 9 ianuarie 1878, ele întreprind o nouă subscripție în Beiuș, Delani și Cristior [70]. Și românii din loc și jur, după cum relatau dînsele în „Gazeta Transilvaniei", „n-au pregetat a răspunde cu căldură la apelul nostru".

Totalizînd sumele adunate de cele două femei, pentru ajutorarea răniților români, de la 444 familii din mai multe localități, dintre care numai 5 sînt nominalizate, se ridică la valoarea de 584,40 florini.

COLECTELE DIN LUGOJ Apelul Societății Crucii Roșii din România, adresat tuturor binevoitorilor de a contribui la sprijinirea ostașilor români răniți, a găsit ecou și în inimile lugojenilor, scria Constantin Rădulescu junior [71]. Semnatarul acestor rînduri, publicate în „Gazeta Transilvaniei" pe la începutul lunii iunie 1877, a organizat o colectă de ofrande din Lugoj, adunînd 391 florini, 1 napoleon, 1 galben și 3 franci, adică 805,32 lei [72]. Peste cîteva zile, face o nouă colectă, în sumă de 142,30 florini, 5 napoleoni, 5 franci și 3 sfanți, în valoare de 374,70 lei [73].

Lucreția Munteanu, pentru a treia oară, organizează o subscripție în Lugoj, pe la începutul lui decembrie 1877, adunînd bani și materiale pentru răniți [74]. În luna februarie 1878, are loc a patra colectă de ofrande, cînd din nou lugojenii donează materiale pentru luptătorii români răniți [75].

În total, cei doi lugojeni au strîns contribuții bănești de la 213 oameni, în sumă de 44,10 florini și 1.299,52 lei; iar Lucreția Munteanu a adunat de la 11 femei, donații materiale reprezentînd 3,500 kg scamă, 9 m pînză, 2 ștergare și 2 feții.

COLECTELE DIN ZONA CLUJULUI Pe la mijlocul lunii mai 1877, din inițiativa Mariei Ilieșu, în Cluj a luat ființă un comitet de femei pentru ajutorarea ostașilor români răniți [76]. Peste cîteva zile, Maria Ilieșu, președinta comitetului, a fost citată de căpitanul poliției orășenești, și acesta „în termeni lipsiți de tact" i-a impus să dizolve numaidecît acel organism [77]. La protestul public al președintei comitetului, primarul orașului Cluj, Alexiu Simon, s-a văzut nevoit a se deplasa la locuința Mariei Ilieșu „spre a cere scuze pentru ceea ce se întîmplase" [78].

---

[67] Ibidem, din 12/24 ian. 1878.
[68] Ibidem.
[69] Ibidem, din 5 17 martie 1878.
[70] Ibidem, din 19 31 ian. 1878.
[71] Ibidem, din 8/22 iulie 1878.
[72] Ibidem.
[73] Ibidem, din 1/13 sept. 1877.
[74] Ibidem, din 8/20 dec. 1877.
[75] Ibidem, din 9/21 martie 1878.
[76] „Familia" nr. 22 din 29 mai/10 iunie 1877, p. 259.
[77] Ibidem, nr. 24. din 12/24 iunie 1877, p. 283.
[78] „Gazeta Transilvaniei" din 29 mai 10 iunie 1877.

www.dacoromanica.ro

Reîntrunindu-se, Comitetul de femei din Cluj a redactat un protest împotriva măsurii luate de autorități, privind desființarea sa, iar pentru îndeplinirea misiunii acestuia, ca persoană particulară, a fost aleasă Maria Ilieșu. Studențimea română din oraș, aflînd despre cele întîmplate, a trimis o solie condusă de tînărul Absolon Todea, la fosta președintă a comitetului, pe care a asigurat-o de concursul său [79].

Atacurilor pornite împotriva Mariei Ilieșu, din partea ziarului „Kelet" [80] îi răspunde „Gazeta Transilvaniei", care ia apărarea comitetelor formate de femeile române, pentru ajutorarea răniților. În articolul „Propagandă prin scame", ziarul brașovean condamnă afirmațiile vehiculate de oficiosul „Kelet", cum că scopul colectei nu este cel umanitar, ci dacoromânesc [81]. În încheiere, „Gazeta Transilvaniei" atrăgea atenția că „pre cît timp femeile noastre lucră, datoria bărbaților este ca să le apere" [82].

Față de atacurile presei și autorităților ia poziție George Barițiu, care „ca român și totodată ca părinte de familie numeroasă", a luat apărarea femeilor române, „așa precum este dator să o facă toți bărbații cari țin la demnitatea proprie și la reputațiunea familiei lor" [83]. Pentru poziția sa hotărîtă, exprimată în „Gazeta Transilvaniei", lui George Barițiu i se intentează un proces de presă, ce va fi judecat la Sibiu, în ianuarie 1878 [84]. Tîrît în mai multe rînduri în fața instanței, și acuzat de înaltă trădare, George Barițiu a apărat cu demnitate cauza națională. Din lipsă de probe concludente, el a fost achitat [85].

Maria Ilieșu nu ține seama de atacurile declanșate împotriva sa, și întocmește liste de subscripție pentru colectarea de ofrande. Pe la începutul lunii august adună de la cunoscuții săi, suma de 141 florini și 1 galben, peste 2 kg scamă și 68 m pînză [86], pe care le trimite Crucii Roșii din București [87]. În noiembrie desfășoară o nouă colectă în Cluj și împrejurimi, în valoare de 122,90 florini și 1,900 kg scamă [88]. Carolina Coroianu, în februarie 1878, strînge contribuții din Cluj și satele vecine; [89] Maria Ilieșu, în martie 1878, face colecte în comuna Frata; [90] iar în luna mai adună alte ofrande în Cluj [91].

Deși acțiunea de sprijinire a luptătorilor români în războiul de independență a fost mult frînată prin măsurile autorităților, totuși din Cluj și împrejurimi s-au adunat contribuții bănești de la 206 persoane, în valoare de 407,90 florini și 1 galben; după cum și subscripții materiale din partea a 160 femei, reprezentînd 27,800 kg scamă, 24 cămăși, 21 m pînză, 68,50 m fești din pînză, 3 fești și 1 ștergar.

---

[79] „Familia" nr. 24 din 12/24 iunie 1877, p. 283.
[80] „Kelet" nr. 120 și 125 din 1878.
[81] „Gazeta Transilvaniei" din 12/24 iunie 1877.
[82] Ibidem.
[83] George Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei, vol. III, Sibiu, 1891, p. 486—487.
[84] Ibidem.
[85] „Gazeta Transilvaniei" nr. 32 și 68/1878.
[86] Ibidem, din 11 23 aug. 1877.
[87] Ibidem, din 28 aug. 9 sept. 1877.
[88] Ibidem, din 13/25 nov. 1877.
[89] Ibidem, din 9/21 martie 1878.
[90] Ibidem, din 30 martie/11 apr. 1878.
[91] Ibidem, din 30 apr./12 mai 1878.

www.dacoromanica.ro

COLECTELE CENTRALIZATE LA ORŞOVA VECHE

Chemării publicate de „Gazeta Transilvaniei" din 8/20 septembrie 1877, prin care corespondentul ziarului la Bucureşti se adresa românilor din provinciile anexate Austro-Ungariei, „să ne ajutaţi toţi şi toate, cîţi şi cîte pot", pentru a salva vieţile răniţilor, răspund şi locuitorii din sudul Banatului[92]. Ţinînd seama „că soarta tuturor (românilor — n.a.) depinde (...)de rezultatele acestei campanii[93], avocatul Petre Călciunaru adună ofrande de la locuitorii din Orşova Veche[94].

În luna martie 1878, învăţătorul Ioan Marcu şi cojocarul Vasile Diaconovici organizează, în Bocşa Montană, acţiunea de sprijinire a ostaşilor români răniţi în războiul de independenţă. Apelului lor răspund 132 locuitori din Bocşa Montană, care donează suma de 200 florini[95]. În aprilie 1878, cei doi patrioţi întreprind o a doua colectă în Bocşa Montană, Vaşova şi Bocşa Română, cînd îşi dau contribuţia încă 134 persoane[96].

Zoe Lorenzo activează la Ciacova. La apelul „să simţiţi româneşte şi să vă purtaţi româneşte, în plină iarnă, vrednica femeie străbate satele Ciacova, Folia, Ghilad, Şipet şi Jebel, adunînd ban cu ban în folosul armatei române, „că să se termine cît mai curînd" războiul.[97]
Aurel Petrovici strînge subscripţii de la 105 locuitori din Timişoara în sumă de 110,90 florini[98].

Totalizînd ofrandele băneşti colectate de la 451 persoane, din 10 localităţi, ele însumează 571,95 florini, 3 lei, 30 franci aur, 3 galbeni şi 6 sfanţi. Aceste sume au fost trimise Crucii Roşii din Bucureşti prin intermediul lui Petru Călciunaru din Orşova Veche.

COLECTELE ADUNATE DIN ZONA IZVIN

Răspunzînd apelurilor cuprinse în ziarele româneşti din Transilvania şi Ungaria, şi încadrîndu-se în mişcarea generală de ajutorare a ostaşilor români răniţi, învăţătoarea Emilia Lungu din Izvin şi cojocarul Vasile Diaconovici din Bocşa Montană organizează acţiunea de colectare a unor ajutoare materiale în zona Izvin.

Încă din primele zile ale lunii septembrie 1877, cînd a început anul şcolar, vrednica învăţătoare din Izvin se preocupă de realizarea de scame pentru răniţi. Sub îndrumarea sa, elevii adună cîrpe de la mamele lor, pe care le aduc la şcoală. Apoi, timp de cîteva săptămîni, în orele de lucrări practice, băieţii desfac cîrpele, în timp ce fetiţele le destramă transformîndu-le în scamă. În vreme ce copiii se îndeletniceau cu această muncă, tînăra lor învăţătoare le vorbea despre luptele purtate de armata română împotriva asupritorilor otomani. Cele 5 kg de scamă realizate de îndemînatecii şcolari au fost expediate, la 30 septembrie 1877, pe adresa Societăţii Crucii Roşii din România[99].

---

[92] „Gazeta Transilvaniei" din 8/20 sept. 1877.
[93] „Familia" nr. 41 din 9/21 oct. 1877, p. 489.
[94] „Gazeta Transilvaniei" din 16/28 oct. 1877.
[95] Ibidem, din 13/25 apr. 1878.
[96] „Telegraful român" din 13 apr. 1878.
[97] „Gazeta Transilvaniei" din 8/20 sept. 1877.
[98] „Telegraful român" din 9 febr. st. v. 1878.
[99] „Gazeta Transilvaniei" din 22 dec. st. v. 1877.

www.dacoromanica.ro

La Bocșa Montană activează învățătorul Ioan Marcu și Vasile Diaconovici. Și aceștia organizează cu elevii și tineretul din Bocșa Montană și Bocșa Română un mic atelier pentru prepararea scamelor. Pe cînd școlarii și tinerii se ocupau de scame, cojocarul Vasile Diaconovici aduna ofrande din Bocșa Montană, Bocșa Română și Vașova, pentru ostașii răniți. Rodul activității lor s-a materializat în 3,200 kg scamă, 9,5 m pînză și 1 ștergar, ofrande ce au fost expediate la București prin grija învățătoarei din Izvin [100].

În total, în această zonă s-au adunat colecte de la 58 persoane, din 4 localități, în cantitate de 8,200 kg scamă, 9,5 m pînză și 1 ștergar.

COLECTELE EFECTUATE ÎN HAȚEG, DEVA ȘI HUNEDOARA

Îndemnul publicat de Iosif Vulcan în revista „Familia", în care se spunea că nu trebuie „să rămînă nici un oraș, nici un sat locuit și de români, de unde să nu se contribuiască pentru ostașii români răniți" [101], găsește ecou și în Hațeg, Deva și Hunedoara.

Urmînd exemplul femeilor din celelalte localități ardelene, Suzana B. Popovici și Lucreția Barha, născută Rațiu, din Hațeg, în luna iunie organizează o colectă în rîndurile populației din oraș și adună 168 florini, 2 napoleoni și 2 galbeni, în valoare de 394,46 lei [102], precum și numeroase ofrande materiale, pe care le trimit Crucii Roșii din România [103]. Confirmarea primirii banilor și materialelor constituie pentru Dimitrie Ghica, președintele Societății Crucii Roșii, un prilej de mulțumiri la adresa celor două femei [104].

În Hunedoara, inițiativa deschiderii unei liste de subscripție pentru ajutorarea luptătorilor români răniți îi aparține asistentului farmaceutic Aureliu Cuteanu, care, în luna noiembrie, adună contribuțiile de la 50 locuitori, în sumă de 57,28 florini [105]. Banii și listele, vizate de primarul George Dănilă, sînt trimise la București.

La Deva, avocatul stagiar Francisc Hossu Longin, acela care, mai tîrziu se va căsători cu Elena Pop din Băsești, activistă de seamă în cadrul mișcării naționale a românilor, va organiza două colecte pentru răniți. Pe prima listă de subscripție, în luna octombrie, strînge contribuțiile bănești de la 31 locuitori [106]; iar pe cea de-a doua consemnează ofrandele bănești și materiale, dăruite în luna noiembrie de orășeni [107]. Totodată, el trimite ziarului brașovean și o poezie, scrisă de țăranul Nicolae Herlea, intitulată „Ostașilor români", prin care aduce elogii luptătorilor de la Grivița și Plevna [108]. Cu entuziasmu-i caracteristic în apărarea cauzei naționale, „Gazeta Transilvaniei" publică atît listele cu ofrande, cît și poezia amintită mai sus. Tot aici mai organizează o asemenea acțiune și Ecaterina Drăghici, al cărei rezultat este o contribuție de 0,500 kg scamă [109].

---

[100] Ibidem, din 13/25 apr. 1878.
[101] „Familia nr. 26 din 26 iunie/8 iulie 1877, p. 306.
[102] „Gazeta Transilvaniei" din 6/18 iulie, 23 iunie 5 iulie 1877.
[103] Ibidem, din 16/28 iunie 1877.
[104] Ibidem, din 6/18 iulie 1877.
[105] Ibidem, din 8/20 dec. 1877.
[106] Ibidem, din 23 oct./4 nov. 1877.
[107] Ibidem, din 24 nov./6 dec. 1877.
[108] Ibidem, din 23 oct./4 nov. 1877.
[109] „Familia" nr. 35 din 28 aug./9 sept. 1877, p. 419.

www.dacoromanica.ro

Însumînd colectele băneşti din cele trei oraşe, provenite de la 132 persoane, acestea totalizează 251,28 florini, 20 franci, 17 galbeni, 3 ruble, 6,5 sfanţi şi 2 napoleoni. Ofrandele materiale, donate de 51 locuitori, reprezintă 10,700 kg scamă, 36 pachete de vată, 174 comprese, 68 triangule din pînză, 124 feşii din pînză, 6 ştergare, 2 cearceafuri. 18 cămăşi şi 10 perechi indispensabili.

COLECTELE DIN ORADEA

Avocatul Dezideriu Borbola din Oradea, la 13 iunie 1877, îi scria lui George Bariţiu la Braşov că „ştiind eu cum îşi varsă sîngele românii pre cîmpul bătăliei pentru drepturi şi libertate", ţin să le vin în ajutor „consîngenilor mei, cu suma însemnată din partea mea în alăturata" listă. Tot aşa cugetă — scria el mai departe — şi ceilalţi oameni „subscrişi alăturea în aceeaşi listă" [110]. Odată cu scrisoarea, avocatul orădean trimitea suma de 500 franci şi 24 florini, cu rugămintea de a fi expediaţi la Bucureşti.

Fapta sa, interpretată ca daco-românism şi duşmănoasă unităţii monarhiei austro-ungare, cercurile prootomane din Oradea, cu prilejul demonstraţiei filoturce ce a avut loc în oraş la 20 septembrie 1877, au aruncat cu pietre asupra locuinţei sale, spărgîndu-i ferestrele. Invectivele şi zbierătele mulţimii adunate în faţa casei sale i-au înspăimîntat familia, care şi-a găsit salvarea, refugiindu-se pe un geam dosnic spre curţile vecine [111]. Relatînd cele întîmplate, în încheiere, el sublinia că asemenea acte huliganice nu vor putea să nimicească sentimentele şi să înfrîngă voinţa românilor ardeleni faţă de aceia care sînt „carne din carnea noastră şi sînge din sîngele nostru" [112].

În afară de Dezideriu Borbola, în Oradea au mai deschis cîte o listă de subscripţie pentru ajutorarea răniţilor români, avocatul Roman, care a adunat 102 florini; precum şi Veturia Roman, care donează 500 de florini [113]. Publicînd această ştire, revista „Familia" anunţa că Veturia Roman „a şi adunat o sumă considerabilă" [114]. În presa vremii nu se dau detalii în legătură cu ofrandele strînse de Veturia Roman, ci de-abia peste trei luni, la 30 septembrie st. n., „Gazeta Transilvaniei" insera în coloanele sale ştirea că dînsa a colectat suma de 150, 60 florini şi 30 galbeni [115].

Din cauza condiţiilor deosebit de vitrege, cei trei patrioţi au reuşit să adune contribuţii pe seama ostaşilor români răniţi în războiul de independenţă, numai de la 56 locuitori, în sumă de 500 franci, 30 galbeni şi 776,60 florini.

COLECTELE DIN ZONA BUDIUL DE CÎMPIE ŞI REGHIN

Fraţii noştri de dincolo de Carpaţi sînt decişi a lupta cu bărbăţie ştiămoşească pentru libertatea ţării — se arăta în „Apelul către doamnele române din Cîmpie", redactat în Budiul de Cîmpie la 15/27 iulie 1877, de către Amalia Crişan şi Carolina Pop, născută Papiu. Bătaia va fi cruntă şi îndelungată — subliniau semnatarele apelului —, iar numărul răniţilor mare. Pentru a veni în ajutorul luptătorilor căzuţi,

[110] „Gazeta Transilvaniei" din 5/17 iunie 1877.
[111] Ibidem, din 25 sept./7 oct. 1877.
[112] Ibidem.
[113] „Magyar Polgár" din 8 iunie 1877.
[114] „Familia" nr. 22 din 29 mai/10 iunie 1877, p. 259.
[115] „Gazeta Transilvaniei" din 9/21 oct. 1877; „Familia" nr. 42 din 16/28 oct. 1877, p. 501.

www.dacoromanica.ro

„surorile noastre din toate ținuturile unde răsună limba românească" [116], adună bani și scame. „După înțelegerea avută cu alte surori române din jur — scriau ele — ne-am decis, ca persoane private, a primi oferte în bani și scame, bandaje etc. pentru ostașii români răniți din România liberă și independentă" [117]. În încheiere, ele îi anunțau pe donatorii de ofrande, ca sumele bănești să le trimită pe adresa Carolinei Pop din Budiu de Cîmpie, iar materialele pe adresa Amaliei Crișan din Șacal, de lîngă Luduș.

Apelul a fost difuzat prin satele din jur pe cale orală și scrisă, dar timp de șase luni nu s-a publicat nimic despre activitatea desfășurată de cele două întreprinzătoare. Ar fi posibil ca ofrandele adunate să fi fost trimise Crucii Roșii sau altor comitete de ajutorare din România, iar listele să se fi pierdut; după cum s-ar putea ca ele, din cauza măsurilor represive ale autorităților, să nu fi activat în acea perioadă de timp. Relatări scrise privitoare la colectele efectuate de Carolina Pop și Amalia Crișan se păstrează de-abia din ianuarie 1878. În acea lună, F. Rațiu adună contribuții din Silvașul de Cîmpie; Carolina Pop, în Budiul de Cîmpie; [118] Ioan Laurențiu, în Șacalul de Cîmpie; iar Alexandru Boeriu, în Grebenișul de Cîmpie [119].

În Reghin, acțiunea de sprijinire a răniților români este inițiată, în decembrie 1877, de avocatul Patriciu Barbu. Acesta străbate satele din jurul Reghinului, strîngînd donațiile de la 92 locuitori [120]. Încurajat de măreția cauzei pe care o slujește și de rezultatele obținute, el întreprinde, în ianuarie 1878, o nouă colectă, dar de data aceasta în Reghin [121].

Subscripțiile bănești din zona Budiul de Cîmpie — Reghin, adunate prin grija Carolinei Pop, Amaliei Crișan și Patriciu Barbu, de la 221 persoane, din 5 localități nominalizate și altele nespecificate, au însumat 92,31 florini, 18 sfanți, 10 franci și 3 taleri. La aceasta se adaugă contribuțiile materiale donate de 94 femei din mai multe localități, dintre care numai patru sînt nominalizate, în cantitate de 2,300 kg scamă, 30 m pînză, 1 fețe, 14 ștergare, 4 cearșeafuri, 13 cămăși și 2 perechi indispensabili.

COLECTELE DIN ZONA BAIA MARE

„Ne grăbim cu toată căldura inimii a concurge întru ajutorarea durerilor" ce le îndură „frații noștri români, care sîngerează pe cîmpul de luptă" [122], scria la 5 decembrie 1877, Ghizela Cresta Drumariu din Baia Mare. Ajutorul la care se referea semnatara scrisorii adresată „Gazetei Transilvaniei", consta din ofrandele bănești și materiale, dăruite de românii din Baia Mare, Șomcuta Mare și Baia Sprie.

Inițiativa organizării de subscripții în zona Baia Mare, pe seama răniților români, îi aparține Ghizelei Cresta Drumariu. În înțelegere cu alte femei, în luna noiembrie 1877, dînsa întocmește lista de contribuții, cu care va umbla pe la casele locuitorilor români din Baia Mare, Baia Sprie

---

[116] „Gazeta Transilvaniei" din 14/26 iulie 1877.

[117] Ibidem.

[118] Ibidem, din 27 apr./9 mai 1878.

[119] Ibidem, din 30 apr./12 mai 1878.

[120] Ibidem, din 23 martie/4 apr. 1878.

[121] Ibidem, din 19 febr. /3 martie 1878.

[122] „Gazeta Transilvaniei" din 4/16 dec. 1877.

www.dacoromanica.ro

şi Şomcuta Mare.[123]. Rezultatul acestei acţiuni este atestat de donaţiile băneşti ale 95 de locuitori, în sumă de 140, 18 florini; precum şi de ofrandele materiale dăruite de 20 femei, în cantitate de 13,300 kg scamă, 16 comprese, 115 feşii, 1 cămaşă şi 1 pereche indispensabili.

COLECTELE DIN ZONA CÎMPENI

Pe locurile unde şi-a avut reşedinţa Avram Iancu, marele patriot şi luptător pentru cauza românilor transilvăneni, în timpul revoluţiei de la 1848 —1849 urmaşii săi, dovedind aceleaşi înalte sentimente pentru viitorul fericit al României, s-au solidarizat cu fraţii lor de dincolo de Carpaţi şi în timpul războiului de independenţă, colectînd ofrande pentru răniţi. Începutul l-a făcut I. Andreica, care adună contribuţii de la 52 locuitori, în valoare de 179,10 florini, sumă ce o expediază pe adresa Iuditei Măcelariu din Sibiu, pentru a fi trimisă Crucii Roşii din capitala României.

Acţiunea începută de I. Andreica este continuată de avocatul Gherasim Candrea. Acesta deschide, în februarie 1878, o nouă listă de subscripţie, cu care strînge ofrande de la 50 locuitori din Cîmpeni, Lupşa, Secătură, Scărişoara, Albac, Vidra de Jos şi Certege, în valoare de 100 florini, pe care-i înaintează Societăţii Crucii Roşii din Bucureşti[124].

COLECTELE DIN SĂLAJ

După o săptămînă de la înfiinţarea Comitetului femeilor române din Sibiu, cînd în Transilvania, Banat şi părţile apusene lua o tot mai mare amploare mişcarea de sprijinire a luptătorilor români în războiul de independenţă, oamenii Sălajului, vrednicii urmaşi ai revoluţionarilor paşoptişti Simion Bărnuţiu şi Alexandru Papiu Ilarian, intră şi ei în acţiune. La 13/25 mai 1877, se întrunesc la Zalău, în reşedinţa administrativă a judeţului abia înfiinţat în 1876, opt dintre conducătorii mişcării naţionale locale, şi anume: George Pop de Băseşti, juristul Ioan Maniu, Emeric Pop, Vasile Pop, Gavril Trifu, Alexandru Costea, Teodor Pop şi Valentin Pop, pentru a dezbate problema strîngerii de ofrande în scopul ajutorării răniţilor români. Cu acel prilej, ei hotărăsc începerea şi desfăşurarea acţiunii pe trei centre: Zalău, Şimleu Silvaniei şi Cehu Silvaniei; stabilesc responsabilităţile pentru fiecare dintre ele, şi anume: Teodor Pop în Zalău, Maria Barboloviciu în Şimleu Silvaniei şi Elena Pop, fiica lui Gheorghe Pop, în Cehu Silvaniei.

De asemenea, în cadrul acelei întruniri se redactează o scrisoare către Alimpiu Barboloviciu, vicarul protopopiatelor din Ţara Silvaniei, prin care acesta era rugat să facă apel la clerul din subordine, pentru a strînge ajutoare pe seama răniţilor. „Evenimentele ne impun imperios atît din punct de vedere al umanităţii, cît şi din al legăturii de sînge (...) cu fraţii noştri cei dincolo de Carpaţi, ca să facem şi noi ceva pentru alinarea durerilor fraţilor noştri răniţi"[125]. Socotim că în fruntea acestei acţiuni trebuie să se afle clerul român, şi de aceea — declarau dînşii — ne adresăm dv. cu toată încrederea, „ca să binevoiţi a face dispoziţiunile de lipsă la toate protopopiatele Silvaniei" pentru începerea subscripţiilor de ofrande[126]. Sîntem convinşi, îşi încheiau ei scrisoarea, că dv. veţi îmbrăţişa „această

[123] Ibidem.

[124] „Telegraful român" din 28 febr. st. v. 1878.

[125] Ioan Ardeleanu senior, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naţionale ale românilor sălăjeni*, Zalău, 1938, p. 205—206.

[126] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

cauză sacră (...) și că la apelul Domniei Voastre atît clerul cît și credincioșii (...) vor grăbi (...) cu dinarul lor" pentru sprijinirea națiunii [127].

Alimpiu Barboloviciu, un dîrz apărător al cauzei naționale, își însușește propunerea cărturarilor sălăjeni și lansează un apel pentru subscripții către preoții și românii din Țara Silvaniei [128]. Soția sa, Maria Barboloviciu, primește cu bucurie însărcinarea stabilită de întrunirea de la Zalău, angajîndu-se public că va aduna ofrande pentru ostașii români răniți. Însă subscripțiile nu pot începe imediat din cauza măsurilor represive ale autorităților, și chiar în decembrie 1877, cînd acestea vor deveni fapt, contribuțiile vor avea un caracter restrîns. Cu toate greutățile întîmpinate, Maria Barboloviciu va aduna sume bănești din 15 localități, în valoare de 37 florini [129], pe care-i trimite Societății Crucii Roșii din România.

În Zalău, colectarea de ofrande pentru răniți începe, din aceleași cauze, de-abia în luna noiembrie 1877. Urmărit de autoritățile locale, protopopul Teodor Pop, reușește totuși să strîngă subscripții de la 21 din cunoscuții săi, în sumă de 89 florini [130] și 69 lei, [131] pe care îi va expedia Iuditei Măcelariu din Sibiu [132].

Tot în luna noiembrie 1877 își va începe activitatea și Elena Pop în zona Cehu Silvaniei. Dînd dovadă de un înalt act de curaj, tînăra sălăjeancă, mai puțin bănuită de oficialități, va umbla cu listele de subscripție prin Băsești, Asuaju de Jos, Băița, Babța, Bîrsău de Sus, Bîrsău de Jos, Bersecu de Jos, Cehu Silvaniei, Giurtelecul Hododului, Ludoș, Oarța de Sus, Ortița, Sălsig și Stremț, și va aduna contribuțiile de la 58 locuitori, în sumă de 193,60 florini și 23 lei [133]; precum și ofrande materiale de la 16 femei din Băsești, în cantitate de 12,650 kg scamă [134]. După cum rezultă din documentele de arhivă, prefectul județului Sălaj cu nr. 274 din 11 septembrie 1877, raporta Ministerului de Interne, că „Elena Pop din Băsești a colectat donații pentru ostașii răniți din România" și pînă la acea dată a depus două liste cu subscripții, pentru a obține viza instituită de autorități [135]. Ajutoarele bănești și materiale, Elena Pop le va expedia Iuditei Măcelariu din Sibiu, pentru a fi trimise Societății Crucii Roșii din România.

Din comunele Sălajului acelor ani au mai adunat ofrande pentru răniți și alți întreprinzători. Vasile Cotoțiu face colecte în Sălățig și Nadișu Român, strîngînd contribuții de la 21 locuitori, în valoare de 8,33 florini, pe care-i va trimite lui Manole I. Diamandi din Brașov [136]. Despre acțiunea lui Vasile Cotoțiu, pretorul din Cehu Silvaniei raporta la 16 octombrie

---

127 Ibidem.

128 Ibidem, p. 63—64.

129 „Gazeta Transilvaniei" din 22 dec. st. v. 1877.

130 „Telegraful român" din 6/18 nov. 1877.

131 Iudita Măcelariu, op. cit., p. 49—50. *Raiocinin publicu despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în resbelul oriental din anul 1877/8*. Sibiu, 1878, p. 49—50.

132 Ibidem.

133 Ibidem, p. 31—32.

134 „Gazeta Transilvaniei" din 3/15 nov. 1877.

135 Arhivele Statului Zalău, fond Prefectura jud. Sălaj, seria Comite suprem, cota 274/1877.

136 „Gazeta Transilvaniei" din 11/23 dec. 1877.

www.dacoromanica.ro

1877, că „lista donatorilor pentru răniții din România a fost înaintată încă la 4 septembrie, sub nr. 1608/1877" [137].

Emilia Pop, născută Mărcuș, va colecta ofrande materiale în orașul Zalău, de la 15 din cunoscuții săi, în cantitate de 2,700 kg scamă, 48 triangule din pînză și 38 fești, pe care le va expedia tot lui Manole I. Diamandi din Brașov [138].

Învățătorul Ioan Budelecan din Giurtelecul Hododului îi va trimite lui Manole I. Diamandi, în mai 1878, 2 kg scamă, realizată „de școlarii mititei din H. Giurtelec" [138]. În scrisoarea alăturată darului oferit răniților români, învățătorul Budelecan nota că „dintre școlari s-au distins (...) mai ales Ștefan Horincaru, Vasile Zaicasiu, Irina Dan și Varonica Caba" [140]. Probabil că se vor mai fi efectuat și alte colecte pentru ostașii români răniți, dar care n-au fost publicate în presa vremii, iar documentele originale, păstrate de persoane particulare, s-au pierdut de-a lungul anilor.

ALTE COLECTE DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

Pentru a veni în ajutorul răniților români, avocatul I. Popa din Sibiu, în lunile februarie—martie 1878, a organizat o serie de prelegeri publice cu taxă de intrare, în Sibiu, Săliște, Blaj și Făgăraș. Anunțate din om în om, atît ca tematică, cît și ca scop, conferințele s-au bucurat de o largă participare și generoasă contribuție bănească. Cu această ocazie, din Sibiu s-au adunat 52 florini, din Blaj 54,41 florini, [141] din Săliște 49 florini, iar din Făgăraș 16 florini. Sumele încasate, împreună cu dobînda achitată de Banca „Albina" din Sibiu, ce au totalizat 172,39 florini, [142] au fost trimise pe adresa președintelui Societății Crucii Roșii din București, în 14 februarie și 30 martie 1878.

În luna august 1877, preotul Constantin Popovici din Comloș, comitatul Arad, strînge contribuții bănești de la 27 din consătenii săi, în sumă de 38 florini, pe care la 3 septembrie îi expediază direct Crucii Roșii din București. [142bis].

Revistele „Gura Satului" din Arad și „Cocoșul Roșu" din Brașov, deși cu profil umoristic, își pun paginile în slujba acțiunii de ajutorare a răniților români. „Cine vrea să contribuiască cu bani, bandaje, scame etc., pot să trimită ofertele lor la *Gura Satului* — scria revista arădeană —, căci în Arad nu s-a putut constitui nici un fel de comitet" [143]. Chemării lansate de revista „Gura Satului" îi răspund un număr însemnat de locuitori din Arad și împrejurimi, care trimit bani și scame pe adresa redacției. La 31 ianuarie 1878, aceasta adunase contribuții bănești în sumă de 103,50 florini, 50 franci, 3 napoleoni, 2 galbeni și 1 taler de argint; după cum și ofrande materiale în cantitate de 6,500 kg scamă și 19 m pînză. [144] În cursul acelei zile, banii și materialele vor fi trimise Societății Crucii Roșii din România.

---

137 Arhivele Statului Zalău, fond Prefectura jud. Sălaj, seria Comite suprem, cota 314/1877.

138 „Gazeta Transilvaniei" din 2/14 martie 1878.

139 Ibidem, din 11/23 mai 1878.

140 Ibidem.

141 Ibidem, din 16/28 febr. 1878.

142 „Observatoriulu" din 22 martie/3 apr. 1878.

142 bis „Familia" nr. 36 din 4/16 sept. 1877, p. 428.

143 „Gura Satului" (Arad) din 27 mai 1877.

144 Ibidem, din 31 ian. 1878.

www.dacoromanica.ro

Redacția ziarului „Observatoriulu" din Sibiu centralizează ajutoarele bănești colectate de N. Horea din Bania, I. Cîmpeanu din Prigor, preotul Blidaru din Prilipețiu și N. Cîmpeanu din Dolboșețiu, de la 56 locuitori, în sumă de 86,70 florini și 20 franci.[145]

Femeile române din Orăștie, „încă a treia zi de Rusalii ținură o adunare", unde constituiră un comitet de ajutorare a răniților români.[146] Ana Tincu, soția avocatului dr. Avram Tincu, acela care fusese mulți ani deputat în parlamentul de la Pesta și apăra cu vehemență cauza națională, fu aleasă în funcția de președintă, Aurelia Vlad — casieră și Leontina Dobo Popovici—secretară.[147] Organul ales de-abia își începuse activitatea, cînd a primit dispoziție să se dizolve. Reintrunindu-se din nou, comitetul i-a încredințat Anei Tincu sarcina de a continua acțiunea, ca persoană particulară.[148]

Ajutată de celelalte tovarășe din fostul comitet, Ana Tincu întocmește listele de subscripții și organizează echipe de femei, pe străzi, reușind, încă în luna iulie 1877, să adune contribuții bănești de la 125 locuitori — români, germani, evrei și maghiari — în sumă de 295,30 florini; precum și ofrande materiale în cantitate de 3,500 kg scamă, 22 feții și 12 triangule din pînză.[149] Banii și materialele au fost expediate lui Manole I. Diamandi din Brașov, pentru a fi remise Crucii Roșii din capitala României.

În Abrud, pe locurile „munților eroici", la începutul lunii iunie urma să aibă loc ședința de constituire a comitetului de femei „pentru ajutorarea ostașilor răniți români din România liberă",[150] tocmai cînd autoritățile interzic ființarea acestora. Astfel, „ne văzurăm împiedicate" de a acționa în cadrul unui colectiv organizat, scriau ele „Gazetei Transilvaniei", la 20 iunie 1877.[151] Dar în ciuda „tuturor uneltirilor, vom păși cu bărbăție pe calea dorințelor noastre naționale", declara Ana Filip.[146]

Sarcina colectării de ofrande pentru răniți și-a asumat-o Ana Filip în Abrud și Ana Gal în Abrudsat.[153] De altfel, mai dinainte femeile din această ultimă localitate intenționau să înființeze un comitet de ajutorare, în comun cu cele din Abrud.[154] Cele două femei începură subscripțiile și adunară ofrande de la 55 locuitori din Abrud, în valoare de 112,15 florini și 180 lei, pe care-i expediară spre centralizare Iuditei Măcelariu din Sibiu.

În Abrud au mai adunat contribuții pentru răniți, Alexandru Sterca Șuluțiu, Alexandru Lazăr și Nicolae Crișan, în sumă de 109,20 florini și 30 franci, donații pe care le-au trimis lui Manole Diamandi din Brașov.

Noi n-am reușit să înființăm un comitet de ajutorare, scriau femeile din Bucium, la 13 iunie 1877, din cauza „acelei ordinațiuni interzicătoare". Dar buciumanii o aleseră pe Elisabeta Danciu, „care primi sarcina de a

---

[145] „Observatoriulu" din 8/20 febr. 1878.

[146] „Gazeta Transilvaniei" din 16/28 iunie 1877.

[147] Ibidem.

[148] „Familia" nr. 24 din 12/24 iunie 1877, p. 306.

[149] „Gazeta Transilvaniei" din 14 26 iulie 1877.

[150] Ibidem, din 16/28 iunie 1877.

[151] Ibidem.

[152] Ibidem.

[153] Ibidem; „Familia" nr. 24 din 12 24 iunie 1877, p. 304.

[154] „Gazeta Transilvaniei" din 19 iunie/1 iulie 1877.

www.dacoromanica.ro

colecta (ofrande — n.a.) pentru răniţii români".[155] Ajutoarele colectate de la locuitorii din Bucium au rămas necunoscute, deşi „mic cu mare, toţi grăbesc a contribui din inimă pentru această cauză sîntă",[156] după cum scria „Gazeta Transilvaniei", fiindcă nu le-au dat publicităţii, iar documentele originale se vor fi pierdut. Probabil că ofrandele băneşti şi materiale le-au transportat cu căruţele peste Munţii Carpaţi şi de aceea nu s-a păstrat nici o urmă.

Studenţii români din Viena îşi aleg un comitet de ajutorare a răniţilor români, format din 10 membri. Preşedinte a fost cooptat Octavian Blasian, casier Basiliu Mihail Lazăr, şi membrii : Ştefan Ciurcu, I. Popescu, V. Niculescu, C. Pop, Alexandru Delimarcu, Ion Cornea, Nicolae Negură şi I. Cloje.[157] La 7 iunie 1877, comitetul se întruneşte şi redactează o petiţie către ministerul de Interne, prin care solicita dreptul de a funcţiona. Respinsă prima cerere, ei întocmesc o a doua petiţie, dar cu acelaşi rezultat.[158] Sarcinile comitetului au fost preluate de studentul Basiliu Mihail Lazăr, care a adunat contribuţiile de la 9 colegi, în sumă de 7 florini şi 72 lei, pe care-i va trimite Iuditei Măcelariu din Sibiu, pentru a fi expediaţi centralizat Crucii Roşii din România.

Colecte pentru ajutorarea ostaşilor români răniţi s-au organizat şi în alte părţi ale provinciilor locuite de românii din Imperiul austro-ungar. Multe dintre aceste acţiuni au rămas necunoscute; iniţiatorii şi donatorii s-au preocupat mai puţin de întocmirea actelor, ori de publicarea lor în presă, ci au avut în vedere acordarea ajutoarelor în sine. Deseori ofrandele s-au trimis direct la Bucureşti, fără nici o menţiune, sau numai cu anunţarea sumelor — altădată. Căruţele ţărăneşti, încărcate cu lăzi şi baloturi, în care se aflau scamele şi pînzeturile dăruite de fraţii ardeleni, porneau din Braşov, Sibiu, Banat sau Năsăud şi treceau continuu dincolo de Carpaţi, pe la Predeal, Turnu Roşu şi Orşova. Însemnate sume băneşti şi ofrande materiale au trecut în România pe cărările munţilor, fără ştirea autorităţilor. Acţiunea se desfăşura peste tot : în şcoală, în biserică, printre locuitorii oraşelor şi satelor, în biroul avocatului, în cabinetul de consultaţii al medicului, în redacţiile ziarelor şi revistelor.

Ersilia Sturza, soţia preotului din Sepreuş, adună femeile din sat şi le explică cum să facă scame şi pansamente ; adună ofrande de tot felul, pe care le trimite în ţara liberă.[159] Însă mărturiile scrise lipsesc. Revistele „Biserica şi Şcoala" şi „Familia" publică instrucţiuni în legătură cu modalitatea confecţionării pansamentului. Împreună cu ele, „Gazeta Transilvaniei", „Telegraful român" rezervă coloane întregi acestei largi şi profunde mişcări. Scriu anunţuri şi publică corespondenţă, mobilizează şi încurajează populaţia pentru a dona ofrande pentru răniţii români, înserează listele contribuţiilor, numele colectanţilor, adresele de răspuns din partea Societăţii Crucii Roşii din România. În satele din judeţele Făgăraş şi Sibiu, din zona munţilor Apuseni, Banat, Sălaj şi Maramureş,

---

[155] Ibidem.

[156] Ibidem.

[157] „Familia" nr. 30, din 24 iulie/5 aug. 1877, p. 538.

[158] Ibidem.

[159] Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniţii războiului independenţei*, Sibiu, 1941, p. 15.

www.dacoromanica.ro

femeile instalează războaiele și țes pînză pentru răniți, în timp ce copiii fac scamă. Peste tot se muncește în sprijinul fraților răniți în lupta pentru apărarea cauzei comune a întregii națiuni. Însă mărturiile scrise sînt puține, și poate de cele mai multe ori lipsesc. Martorii oculari își amintesc peste ani că în Sălișteș, Tilișca, Brașov sau în așezările de pe valea Oltului se muncea de zor la scamă și pînză. În memoriile sale, nonagenarul Dumitru D. Comșa, din Sălișteș, își amintește că mătușa-sa Ana, și multe alte femei din Sălișteș, au țesut pînză și au făcut scamă pentru răniți. Ofrandele — spune dînsul — „au fost vîrîte în dăsagi și cărate cu caii peste munți, prin vama cucului" [160]. Femeile din Țara Oltului, scria N. Borza din Făgăraș, „trimiteau scame din pînză veche de fuior și de in, la protopopia ortodoxă din Făgăraș [161]. " Iar Maria Baiulescu din Brașov relata : „Mama mea lucra cu toată casa la scame, ce se desfăceau din pînză veche de Olanda ; de asemenea, făceam feții. În scopul acesta cutriera toate casele românești să îndemne și să le adune" [162].

OFRANDE ALE TRANSILVĂNENILOR AFLAȚI ÎN ROMÂNIA

În afară de contribuțiile românilor din provinciile anexate Austro-Ungariei, donate în scopul ajutorării ostașilor răniți în războiul de independență, și ardelenii pe care evenimentele i-au găsit în România au făcut însemnate subscripții bănești și materiale. Printre aceștia se numără „transilvănenii stabiliți în Brăila". [163] În momentul de față — arată în scrisoarea lor, N. P. Sasu, George Bratu și C. I. Boantă — cînd România, prin forța lucrurilor, este obligată a-și apăra cu prețul sîngelui fiilor săi drepturile și independența națională ; cînd românii din toate părțile ard de dorința de a-și vedea realizate legitimele lor aspirații naționale ; românii transilvăneni stabiliți în Brăila, contribuie și ei cu ajutoare pentru armata română.[164] Cei trei locuitori mai sus notați, care fuseseră aleși în comitetul de ajutorare, au adunat subscripții în sumă de 2.135 lei. Împreună cu o scrisoare, banii au fost trimiși lui C. A. Rosetti, președintele Camerei din România.[165]

Un alt donator de ofrande pentru sprijinirea armatei române este ciobanul George Cîrțan din Oprea Cîrțișoara, care în acel an se afla cu turma sa la Ciulnița. Cuprins de entuziasm patriotic, Badea Cîrțan a predat statului român 1.200 capete de oi, iar el, rămas fără turmă, s-a înscris voluntar în armată.

Au fost numeroase alte cazuri, cînd românii din teritoriile de la vest de Carpați, dar care locuiau în România, au făcut donații în bani și materiale pentru nevoile războiului. Cei ce se aflau în diferite funcții, ca Ioan Bianu, Teofil Frîncu și mulți alții, au cedat cote-părți din salariu pe toată durata războiului. Evidența acestor ajutoare se află înscrisă în cadrul contribuțiilor din județele unde își desfășurau activitatea, încît nu se cunoaște, separat, care sînt subscripțiile lor și la ce valoare se ridică.

---

160 Dumitru D. Comșa, Sălișteа Sibiului. Însemnările unui nonagenar, mss., p. 217—219.

161 Sextil Pușcariu, Răsunetul războiului de independență în Ardeal, București, 1927, p.21.

162 Ibidem.

163 „Familia" nr. 30, din 24 iulie/5 aug. 1877, p. 357.

164 Ibidem.

165 Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Centralizînd datele înscrise în documentele de arhivă, presă şi alte publicaţii de epocă, rezultă, în parte, ajutorul pe care românii din Transilvania şi Ungaria l-au dat armatei române în războiul pentru cucerirea independenţei de stat a României.

Sprijinul bănesc, cuprinde contribuţiile a 10.253 persoane nominalizate, din 368 localităţi, în sumă de : 11.849,02 florini, 9.340,25 lei, 9.654 franci, 30 franci aur, 85 galbeni, 38 taleri, 11,5 napoleoni, 31,5 sfanţi, 3 ruble şi 14 ducaţi de aur. Echivalentul în lei al acestor sume se ridică la 44.606,85,[166] valută 1877—1878, atunci cînd hrana unui soldat pe zi era de 40 bani,[167] iar 2—3 litri de lapte valorau 5 creiţari, adică 10 bani.[168] După cum aprecia doctorul Valeriu L. Bologa în lucrarea sa „Ajutorul românilor ardeleni pentru răniţii războiului independenţei", scrisă în 1941, care echivala leul din 1877 cu 70 lei în 1941, anul apariţiei cărţii sale, rezultă că ajutorul financiar acordat de românii de la vest şi nord-vest de Carpaţi pentru sprijinirea armatei române în războiul purtat împotriva Imperiului otoman, ajungea în acel an la suma de 3.122.479,50 lei. Este vorba de o sumă imensă, care s-a strîns ban cu ban de la greu asupriţii şi săraciţii români; iar uneori aceşti bani proveneau din donaţia unei cupe de porumb sau cartofi, ce se vindeau pe piaţă la preţuri foarte scăzute. Asemenea donaţii, făcute cu preţul restrîngerii consumului familiei ţăranului sărac, deşi modeste din punct de vedere material, ele aveau o mare valoare morală şi patriotică. Erau jertfele demne ale unui popor adus în pragul sărăciei de către asupritorii străini, dar care era în stare de orice sacrificii pentru cucerirea independenţei şi unităţii sale politice.

La colectele băneşti se adaugă ofrandele materiale, adunate de la 2.989 persoane, din 133 localităţi nominalizate şi multe altele rămase în anonimat. Contribuţia acestora se ridică la următoarele cantităţi : 508 kg scamă, 3,300 kg vată, 206 pachete de vată, 2.908 comprese, 1.618 triangule din pînză, 2.022 bucăţi feşii, 120,5 m feşii, 283 stergare, 128 cearşeafuri, 572 cămăşi, 203 perechi indispensabili, 24 perechi pantaloni, 18 feţe de pernă, 1.422,5 m pînză, 14 perechi ciorapi, 3 feţe de masă, 1 pătură, 1 flanelă, 15 kg bandaje, nenumărate legături şi lăzi cu pînzeturi, 2.514 bucăţi scîndurele pentru fixat braţele fracturate ale răniţilor şi 1.200 capete de oi. Deşi n-au fost estimate în sume băneşti, totuşi ofrandele materiale se ridică la însemnate valori, şi, probabil că, împreună cu donaţiile băneşti, la valoarea din 1941, reprezentau aproximativ 6.000.000 lei.

Dar trebuie ţinut seama, desigur, că datele amintite mai sus sînt incomplete; ele reprezintă doar cifrele înscrise în documentele de epocă ce au ajuns pînă la noi, în timp ce multe altele n-au fost notificate nicăieri, sau unele, deşi înscrise la vremea lor, documentele respective s-au pierdut de-a lungul deceniilor. Adevărata valoare, evaluată în bani, a ofrandelor donate fraţilor de peste Carpaţi, pentru cauza naţională comună, de către

---

166 Valeriu L. Bologa, în lucrarea citată, la pagina 16, adaugă în mod eronat suma de 88.687 lei, care nu se referă la colecte din Transilvania, ci la totalul sumei primită ca ajutor pînă la mijlocul lunii iulie 1877. (Cf. „Gazeta Transilvaniei / din 17/29 iulie 1877).

167 Războiul de independenţă naţională 1877—1878. Documente militare, Editura militară, Bucureşti, 1971, p. 594.

168 Valeriu L. Bologa, op. cit., p. 19.

www.dacoromanica.ro

românii din teritoriile cotropite, a fost cu mult mai mare. Însă ceea ce este mai de preț, ceea ce este mai valoros, este spiritul frățesc de solidaritate, încredința nestrămutată că numai printr-o luptă energică, stăruitoare și comună a tuturor românilor se va putea înfăptui idealul de libertate și fericire al acestei națiuni.

Ca o recunoaștere a neprețuitului ajutor dat României de fiii săi aflați în provinciile cotropite, după dobândirea victoriei asupra Imperiului otoman, guvernul de la București a acordat o serie de distincții cîtorva dintre femeile române din aceste provincii, care s-au găsit în fruntea acestei mișcări de solidaritate. Li s-a conferit „Crucea Elisabeta" Iuditei Măcelariu, Emiliei Rațiu, Zincăi Roman, Haretiei Stănescu, Eufrosinei Cilea, Lucreției Munteanu, Eugeniei Munteanu născută Alduleanu, Iuliei Rotariu,[169] Mariei Cosma, Anei Moga,[170] Elenei Pop de Băsești,[171] Elenei Popovici și Nataliei Hurmuzachi[172]— ultimele două din Bucovina. Decorațiile primite, și brevetele prin care erau acordate, cu semnătura lui Mihail Kogălniceanu, au fost purtate cu mîndrie, pînă la moarte, de către posesoarele lor, amintindu-le peste ani, unora dintre ele chiar după desăvîrșirea unității politice a României, de aportul adus de vrednicele femei, purtătoare ale unor glorioase tradiții străbune, în lupta pentru cucerirea independenței naționale.

Cu modestie, Emilia Rațiu va nota mai tîrziu în partea de jos a unui exemplar din „Apel către toți locuitorii români din Turda și jur", datat 8/20 septembrie 1877 : „Am adunat bani, scame și alte trebuincioase pentru răniți; în urma acestor colecte am fost decorată (...) cu Crucea Elisabeta"[173]. Iar Elena Pop de Băsești, căsătorită cu avocatul patriot Francisc Hossu Longin, va scrie, la 5 martie 1928, în formularul cu datele biografice, la capitolul „activitate publică" : „Colectantă de ofrande pentru răniții în războiul independenței din 1877/78, inițiată de d-na Iudita Măcelariu", pentru care am fost decorată cu „Crucea Elisabeta, în 1878"[174].

Contribuția ardelenilor la sprijinirea României în războiul pentru independență din 1877—1878 a grăbit înfăptuirea idealurilor de libertate națională și unitate politică a tuturor provinciilor românești. Acest efort a fost înscris la loc de cinste în conștiința și istoria poporului român, ca o mărturie grăitoare a tradițiilor sale glorioase de luptă și, în același timp, un mesaj adresat generațiilor prezente și viitoare pentru ridicarea continuă a României pe culmile progresului și civilizației.

---

[169] „Școala Română", fasc. 3, dec. 1878, p. 141.

[170] Valeriu L. Bologa, op. cit., p. 19.

[171] Biblioteca Astra — Sibiu, Colecția specială, fond Biografiile membrilor secțiilor Astrei, Cutia, I, cota L. XVIII/48.

[172] „Școala Română", fasc. 3, dec. 1878, p. 141.

[173] „Foaia Poporului" (Sibiu) din 4 sept. 1927.

[174] Biblioteca Astra — Sibiu, Colecția specială, fond Biografiile membrilor secțiilor Astrei, Cutia I, cota L. XVIII/48.

www.dacoromanica.ro

L'APPUI FINANCIER ET MATÉRIEL DES TRANSYLVAINS À LA GUERRE POUR LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDENCE D'ETAT DE LA ROUMANIE (II)

RÉSUMÉ

Continuant de présenter l'apport matériel des Roumains de Transylvanie à l'appui de la guerre d'indépendance, l'auteur—après avoir exposé dans la première partie de son étude la contribution des habitants des départements de Braşov et Sibiu—traite de l'aide accordée par des habitants d'autres zones de Transylvanie.

L'auteur démontre de manière éloquente que le mouvement à l'appui de la guerre d'indépendance s'est étendu dans toute la province d'au-delà des montagnes, représentant en même temps une importante page de solidarité militante des Roumains habitant d'un côté et de l'autre des Carpates.

www.dacoromanica.ro

UNITATEA CULTURII MATERIALE ŞI SPIRITUALE A POPULAŢIEI DACO-ROMANE ÎN SEC. III-VI

DE

GHEORGHE DIACONU

Contradicţiile antagonice din sînul societăţii sclavagiste romane la care s-au adăugat, la cumpăna dintre veacurile II—III e.n. presiunile populaţiilor libere din afara Imperiului, au creat condiţii de nesiguranţă în care puterea romană a fost nevoită treptat să cedeze unele provincii periferice. Printre acestea se numără şi Dacia care încă de la mijlocul secolului II e.n. începe să fie asaltată din afară prin incursiunile dacilor liberi în tovărăşia altor populaţii.

Retragerea stăpînirii romane din Dacia era, se pare, hotărîtă încă din timpul împăratului Gallienus, dar evacuarea propriu-zisă a armatei, administraţiei şi păturii înstărite a avut loc în anii 271—275.

Cum este şi firesc, în răstimpul de la cucerirea Daciei şi pînă la retragerea puterii romane din Dacia, s-a desfăşurat un îndelung proces de simbioză culturală şi spirituală între geto-daci şi romani. Fenomenul de amestec exercitat pe multiple planuri între cele două componente etnice s-a încheiat cu apariţia etnosului daco-roman.

Aşa cum se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism* „Războaiele îndelungate daco-romane au slăbit statul dac, au schimbat în mod radical cursul dezvoltării sale istorice. Cucerirea Daciei şi transformarea ei într-o provincie a Imperiului roman — cu toate aspectele negative pe care le-au avut — au dus la împletirea celor două civilizaţii, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, şi-au pus amprenta asupra întregii evoluţii istorice ulterioare a societăţii din acest spaţiu geografic.

Declinul Imperiului roman, retragerea sa din Dacia, au lăsat pe acest teritoriu un stat neorganizat, ceea ce s-a resimţit în capacitatea de luptă şi rezistenţă în faţa năvălirii popoarelor migratoare. Timp de secole, noul popor creat prin contopirea dacilor cu romanii — poporul român — a trebuit să ducă o luptă îndîrjită şi necurmată pentru a-şi păstra fiinţa, pentru a-şi asigura continuitatea pe teritoriul în care s-a născut şi dezvoltat, în ciuda vicisitudinilor istorice.

Năvălirile popoarelor migratoare, distrugerile pricinuite de acestea, luptele îndelungate de apărare au provocat serioase rămîneri în urmă în

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 30, nr. 2, p. 301—311, 1977

www.dacoromanica.ro

dezvoltarea forţelor de producţie, în evoluţia civilizaţiei pe aceste meleaguri; toate acestea nu au putut însă distruge fiinţa poporului nostru, nu l-au putut abate din drumul său istoric obiectiv".

Aşa după cum o dovedesc descoperirile arheologice, epigrafice şi numismatice, majoritatea populaţiei daco-romane a rămas pe loc.

După retragerea stăpînirii romane, centrele urbane îşi încetează treptat existenţa, iar populaţia daco-romană îşi va desfăşura activitatea în continuare în mediul rural, potrivit unor tradiţii seculare. Aşa se explică faptul că în această perioadă vor reînvia o seamă de meşteşuguri legate de modul de viaţă rural care era menit să satisfacă cerinţele unei societăţi care trăia în sate grupate la rîndul lor în obştii.

Legăturile cu Imperiul vor continua să se manifeste pe multiple planuri, fie direct prin negustori şi schimburi realizate la frontiere şi vechile vaduri, fie prin relaţii de altă natură ca stipendiile pe care dacii liberi şi mai tîrziu alte populaţii asociate cu aceştia le vor solicita şi obţine din Imperiu.

Prezenţa şi persistenţa populaţiei autohtone în Dacia este astăzi cît se poate de bine documentată în fosta provincie prin descoperirile de la Soporul de Cîmpie, Arcbiud, Obreja şi alte centre unde au fost identificate şi cercetate vestigii aparţinînd populaţiei authtone din perioada de sfîrşit a stăpînirii romane şi din etapa de după retragerea aureliană. Asemenea descoperiri au fost făcute şi în Dacia inferioară, unde la Locusteni, Verbiţa şi alte localităţi au fost identificate monumente geto-dacice în plin proces de romanizare.

Rîndurile populaţiei autohtone din Dacia vor fi îngroşate şi continuu alimentate din punct de vedere demografic de triburile de daci liberi, care în timpul stăpînirii romane trăiau în teritoriile extracarpatice şi care aşa după cum vom vedea au fost şi ele în orbita romanizării în diferite etape şi în condiţii specifice fiecărei uniuni de triburi în parte.

La sud de Carpaţi trăiau dacii liberi cunoscuţi în literatura de specialitate sub denumirea de purtătorii culturii Chilia. Denumirea este strîns legată de antichităţile de la Chilia-Olt unde a fost cercetată prima necropolă şi aşezarea aferentă şi unde au fost definite pentru întiia oară principalele trăsături ale acestei culturi. Între timp au mai fost descoperite şi cercetate complexe arheologice aparţinînd dacilor liberi de la sud de Carpaţi de exemplu: aşezările de la Militari şi Străuleşti-Bucureşti, aşezarea de la Dulceanca-Teleorman şi aşezările şi necropolele de la Mătăsaru-Dîmboviţa şi Tîrgşor-Prahova.

Caracteristica aşezărilor dacilor liberi este constituită de aglomerări de locuinţe, grupate în cătune sau sate, situate pe pantele însorite, terasele sau luncile unor rîuri sau bălţi. Există deopotrivă locuinţe de suprafaţă ca şi locuinte semiîngropate în pămînt. În cuprinsul unor locuinţe au fost descoperite vetre-cuptoare, în altele sistemul de încălzire lipseşte, în timp ce pentru prepararea hranei erau folosite vetre amenajate în afara locuinţelor.

www.dacoromanica.ro

La Tîrgşor dintr-o aşezare a dacilor liberi datînd din secolele II—III e.n. au fost cercetate 20 de locuinţe dispuse în cercuri. Fiecare cerc de locuinţe era înconjurat de cîte un gard pentru a adăposti vitele comunităţii în timpul nopţii. La unul din cercuri locuinţele sînt grupate la rîndul lor sub formă de ciorchine, indicînd roirea acestora, potrivit gradului de rudenie din cuprinsul tribului care trăia în aşezarea tîrgşoreană.

Cimitirele sînt situate în preajma aşezărilor. Acestea sînt plane şi conţin numai morminte de incineraţie. Au fost descoperite deopotrivă morminte în gropi simple, în urne şi în vase acoperite cu capace din cioburi, cărămizi sau pietre plate. Din aşezări şi cimitire au fost recoltate numeroase materiale arheologice ca: ceramică, obiecte şi podoabe. În ce priveşte inventarul atragem luarea aminte că atît în aşezări, cît şi în necropole apar deopotrivă materiale de certă factură geto-dacică, asociate cu altele de origină romană provenite, fie pe calea schimbului, fie prin contacte de altă natură petrecute între dacii liberi şi romani.

În sud-sud-estul Transilvaniei, în afara limesului trăiau triburi de daci liberi, care prin conţinutul culturii materiale şi spirituale făceau parte din marea familie a dacilor liberi de la sud de Carpaţi. Vestigii ale acestei populaţii au fost descoperite în bazinul superior şi mijlociu al Oltului, dar nu au fost cercetate sistematic. Unica cercetare pe care ne putem sprijini este aceea de la Podul Dîmboviţei. Aici cu prilejul investigării complexului feudal au fost reperate locuinţe aparţinînd dacilor liberi. Prin inventarul obţinut a fost creată posibilitatea încadrării cronologice şi atribuirii etnice a vestigiilor de la Podul Dîmboviţei. Aşezarea datează de la mijlocul secolului III, iar materialul arheologic este aidoma cu cel al dacilor liberi din Muntenia. De pildă a fost descoperită ceramică geto-dacică tradiţională în amestec cu ceramică de factură romană, preluată de aceştia pentru utilitatea şi calităţile ei. De altfel, tradiţionalismul dacilor liberi din regiunea la care ne referim, poate fi judecat şi prin descoperirile de la Hărman-Braşov, unde în cuprinsul unor aşezări care datează din secolul al IV-lea e.n. sincrone cu cele de tip Sîntana-Cerneahov, asupra cărora vom avea prilejul să stăruim, elementele băştinaşe sînt extrem de bogat reprezentate.

În continuare trebuie arătat că datorită cercetărilor arheologice româneşti din ultima vreme au putut fi clarificate o seamă de alte probleme privind istoria ţinuturilor din afara Daciei romane.

Pe cursul inferior al Mureşului, la Sîntana-Arad, a fost definită cultura dacilor liberi care populau regiunea de la vest de Dacia romană. Descoperirea unor morminte în staţiunea amintită cu rit, ritualuri şi inventar caracteristice geto-dacilor au îngăduit descoperitorilor să identifice grupul cultural de vest al dacilor liberi. Între timp au fost reperate prin anchete şi sondaje o serie de aşezări contemporane cu necropola de la Sîntana-Arad. Descoperirile au permis ca pentru această regiune să fie separate monumentele arheologice aparţinînd populaţiei autohtone spre deosebire de antichităţile sarmaţilor iazigi care au intrat în legături nemijlocite cu băştinaşii. Atari sinteze culturale între iazigi şi geto-daci sînt semnalate în regiuni depărtate de Dacia de pildă la Ianoszalla. De altfel, convieţuirea dacoiazigă s-a desfăşurat pînă în pragul secolului IV e.n. moment în care vom surprinde, după cum se va vedea, părunderea unor populaţii dinspre vest, spre centrul provinciei Dacia.

www.dacoromanica.ro

În ultima vreme au fost depistate şi cercetate monumente importante aparţinînd dacilor liberi şi în nordul Daciei. Printre acestea se remarcă staţiunea de la Medieşul Aurit-Satu Mare. Aici au fost cercetate sistematic necropola şi aşezarea aferentă în cuprinsul căreia au fost reparate foarte multe cuptoare de ars ceramică.

Tipul de aşezare şi locuinţe este caracteristic ariei culturale largi a dacilor liberi din alte provincii.

Cuptoarele sînt evoluate cu piloni sau plite despărţitoare, înscriindu-se din acest punct de vedere în seriile de cuptoare dacice, cunoscute şi în alte provincii.

Necropola este de incineraţie cu ritualuri de înmormîntare şi inventar specific autohtonilor. Tot aici însă au fost depistate şi unele practici rituale străine de mediul băştinaş, precum şi unele obiecte şi podoabe care trădează prezenţa unor populaţii coborîte dinspre nord, în speţă vandalii, care, la un moment dat, au fost nevoiţi să-şi părăsească sediile.

Cercetările desfăşurate în regiunile de la răsărit de Carpaţi anunţă descoperiri extrem de importante care au darul de a limpezi unele aspecte.

După cum se ştie, în ultimele decenii a fost definită cultura carpică din podişul central moldovenesc. Potrivit tipului de aşezări, a locuinţelor, inventarului ca şi prin rit şi ritualuri de înmormîntare, cultura carpilor este asemănătoare cu aceea a dacilor liberi din alte provincii. Aşadar, prin conţinutul său, cultura carpică este puternic ancorată în cultura clasică geto-dacică. În schimb, anumite categorii ceramice de factură romană care vor juca un rol important în culturile populaţiei autohtone din secolele IV-VI e.n., nu sînt documentate în cultura carpică şi nici în aceea a triburilor de daci liberi din nord-nord-estul ţării noastre.

Nu de multă vreme a fost reperată întîmplător şi apoi cercetată sistematic o necropolă de incineraţie la Zvorîştea-Suceava. Prin practicile rituale, precum şi prin prezenţa unor vase, obiecte şi podoabe acest monument arheologic se deosebeşte de cele carpice şi se leagă mai degrabă de aria culturii Lipiţa, aparţinînd dacilor din nord-nord-estul ţării noastre. La Zvorîştea sînt atestate practici rituale străine geto-dacilor de pildă arderea vaselor de ofrandă şi ruguri, după care aceasta erau sparte la banchetele funebre şi depuse apoi în morminte. Atari practici rituale sînt străine, atît carpilor din cultura Poieneşti cît şi dacilor liberi din cultura Lipiţa. Potrivit unor descoperiri făcute în afara teritoriilor noastre s-a putut dovedi că la un moment dat, dacii liberi din nord au intrat în nemijlocite legături cu triburi aparţinînd unor culturi nordice de exemplu cu taifalii, ramura răsăriteană a vandalilor. În lumina celor arătate se poate conchide că în cursul secolelor II-III e.n. teritoriul Moldovei de nord era populat de triburi ale dacilor liberi aparţinînd culturii Lipiţa, cu interpătrunderi ale unor triburi nordice, pînă în preajma liniei Paşcani-Dorohoi. De altfel, la nord de această linie nu apar nici tezaurele monetare, care în perioada la care ne referim, mobilizează podişul central moldovenesc unde trăiau carpii.

Pentru aceeaşi perioadă şi în teritoriul la care ne referim sînt semnalate şi alte monumente care au afinităţi cu cele din regiunile de la nord de ţara noastră. Este vorba despre descoperirea unor cimitire cu înmormîntări în tumuli descoperite la Botoşana-Suceava şi Vînători-Neamţ.

www.dacoromanica.ro

La Vînători-Neamţ este în curs de cercetare o mare necropolă tumulară asemănătoare cu complexele arheologice cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de „tumulii subcarpatici". Caracteristica acestor monumente constă în aceea că incinerările defuncţilor erau făcute pe loc, după care deasupra porţiunii în care avusese loc cremaţia erau înălţaţi tumulii. La nivelul oaselor calcinate erau depuse vasele de ofrandă, deseori sparte ritual, podoabe şi alte vestigii care însoţeau defuncţii. Majoritatea vaselor de ofrandă au fost trecute prin flăcările rugurilor fiind arse secundar. Potrivit tipului de morminte, a practicilor rituale şi conţinutului inventarului, asemenea necropole se deosebesc de cele carpic, precum şi de cele de tip Zvorişte a, care se înscriu în categoria cimitirelor de incineraţie plane. O trăsătură comună între necropolele de la Vînători şi Botoşana cu aceea de la Zvorîştea o constituie practica arderii secundare a podoabelor şi vaselor. În schimb, cimitirele clasice carpice se deosebesc prin practicile rituale, dar şi prin conţinutul inventarului.

După cum s-a arătat în ansamblul său, cultura carpică este de vădită tradiţie geto-dacică, dar legătura genetică directă dintre cultura clasică geto-dacică de tip Poiana şi aceea a carpilor nu este clarificată pe deplin în stadiul actual al cercetărilor.

În ce priveşte monumentele de tip Zvorîştea înclinăm să le atribuim triburilor de daci liberi din nordul ţării noastre, anume costobocilor, cunoscuţi ca purtători ai culturii Lipiţa, care potrivit izvoarelor scrise după anul 170 e.n. sînt dislocaţi din sediile lor de baştină, coborînd spre sud pînă în Grecia. Se pare că în urma pierderii puterii politice a costobocilor în nord, triburile care au mai rămas pe loc şi acestea sînt documentate arheologic pînă în pragul secolului al III-lea e.n., au convieţuit cu acele populaţii care determinaseră migrarea lor. În lumina descoperirilor mai vechi de la Balotnoe şi Zvenigorod şi recent a acelora de la Zvorîştea socotim că populaţia cu care au trăit în continuare costobocii după momentul din anul 170 e.n., poate fi identificată cu ramura de est a purtătorilor culturii Przeworsk, adică cu taifalii.

În etapa actuală a cercetărilor este mai greu de precizat structura etnică a populaţiei care se înmormînta în tumuli de felul celor de Botoşana şi Vînători. Oricum va fi rezolvată chestiunea apartenenţei etnice a populaţiei care folosea cimitirele tumulare, rămîne cîştigat faptul că majoritatea ceramicii, ca şi o parte din obiectele şi podoabele caracteristice acestor monumente sînt de certă factură geto-dacică.

La capătul celor prezentate cu privire la culturile dacilor liberi din teritoriile extracarpatice, care de altfel corespund cu arii largi în care şi-au desfăşurat activitatea uniuni de triburi este demn de remarcat că în cultura materială cît şi în cea spirituală, există vădite legături cu cultura clasică geto-dacică de dinainte de cucerirea romană.

Dacii liberi din vest, nord şi sud, spre deosebire de confraţii lor de la răsărit de Carpaţi au adoptat din arsenalul ceramicii romane, categoria de ceramică lucrată la roată rapidă din pastă zgrunţuroasă, cunoscută în literatura arheologică sub denumirea de „ceramică cu pasta ciment". Această categorie ceramică cu pereţii poroşi dar rezistenţi a fost preluată de uniunile de triburi menţionate mai sus, datorită calităţilor şi utilităţii ei, dar şi a unor contacte mai directe şi mai îndelungate petrecute între dacii liberi şi romani. După preluare, ceramica din pastă zgrunţuroasă, a

www.dacoromanica.ro

fost executată în atelierele dacilor liberi de tipul acelora de la Mediesul Aurit, după o metodologie şi tehnică proprie. De altfel, aşa după cum vom vedea această specie ceramică va juca un rol important în culturile mai tîrzii, caracteristice perioadei formării poporului român.

Potrivit surselor scrise, dar şi izvoarelor arheologice se constată că încă din perioada de stăpînire efectivă a Daciei de către romani au avut loc încercări de pătrunderi în provincie. Dacii liberi asociaţi cu triburi sarmatice în vest sau sud-sud-vest, ca şi cu elemente nordice, vandali sau taifali încearcă să forţeze frontierele provinciei Dacia. Ne aflăm în perioada în care o seamă de împăraţi biruitori capătă titlul de *carpicus maximus* sau *sarmaticus maximus*, pentru respingerea unor atacuri sau victorii trecătoare. Descoperiri recente lasă să se înţeleagă că încă din perioada împăratului Gallienus o parte din dacii liberi de la sud-sud-est de Carpaţi pătrund şi se instalează în colţul de sud-sud-est al Transilvaniei. Tot în această vreme triburile carpice lasă urme în regiunile centrale ale provinciei Dacia, de pildă la Soporul de Cîmpie. „Roirea" carpilor este documentată pe un front mai larg. Recent au fost descoperite vestigii carpice la Gura Nişcovului şi Izvorul Dulce-Buzău, iar unii cercetători înclină să socoată că la finele secolului III e.n. carpii îşi exercitau activitatea politică şi asupra teritoriului din centrul Munteniei.

Mişcările convergente ale dacilor liberi dinspre afară spre Dacia superioară şi inferioară se intensifică după retragerea puterii romane din Dacia. Pentru a exemplifica ne mulţumim a atrage luarea aminte asupra pătrunderii triburilor de daci liberi din vest aparţinînd culturii Sîntana-Arad pînă în regiunea de mijloc a Transilvaniei, de pildă la Cipău-Gîrle. În aceeaşi vreme dacii liberi din sud-sud-est trec prin pasurile Buzăului şi Teleajenului în Ţara Bîrsei.

Toate aceste mişcări sînt între altele favorizate şi de pătrunderea unei populaţii nordice şi anume goţii în regiunea Dunării de Jos şi în Dacia la cumpăna dintre secolele III-IV e.n.

Goţii sînt menţionaţi în izvoarele greceşti sub denumirea de *Gothoi*, iar în cele latineşti sub numele de *Gothi*. O seamă de învăţaţi îi socotesc prin rolul pe care l-au jucat, principala ramură răsăriteană a populaţiilor germanice.

În legătură cu locurile de origină şi ţinuturile din care au migrat circulă două ipoteze. Un grup de specialişti mai numeros militează pentru originea peninsulară a goţilor încercînd să demonstreze că „patria" acestora trebuie căutată în Västergotland şi Gotland. Ipoteza formulată se sprijină între altele pe studiile lui E.C.G. Oxenstierna care a studiat vestigiile peninsulare de dinainte de e.n. În schimb, R. Schindler analizează monumentele de la Gura Vistulei, adică din perioada în care goţii şi gepizii traversaseră Marea Baltică şi se fixaseră pe continent, fapt pe care îl menţionează şi Iordanes în opera sa.

Cea de a doua opinie exprimată relativ recent încearcă să demonstreze originea continentală a goţilor fixîndu-le sediile în regiunea Mazoviei. Partenerul noii teorii este Rolf Hachman care a închinat acestei probleme un volum special.

Oricum va fi rezolvată chestiunea originii şi locului de baştină a goţilor, important este de subliniat, că aproximativ la mijlocul secolului

www.dacoromanica.ro

al II-lea e.n. şi în cea de a doua parte a acestuia, ei sînt identificaţi pe cale arheologică în regiunea de la cotul Bugului şi izvoarele Pripetului. Efectul dislocării lor din nord şi al fixării în regiunea de care aminteam a fost puternic resimţit. Ca urmare a coborîrii lor se produc o suită de turburări care au afectat şi populaţiile vecine ce trăiau la nord de ţara noastră. Aşa se explică că o serie de învăţaţi pun pe seama coborîrii goţilor, incursiunile costobocilor, mişcările qvazilor, marcomanilor, vandalilor şi a altor populaţii. Deşi în cadrul discuţiei de faţă nu prezintă importanţă deosebită cunoaşterea culturii materiale şi spirituale timpurii a goţilor, socotim util a atrage atenţia asupra faptului că în regiunile de la Gura Vistulei, cultura goţilor timpurii, purta trăsături arhaice, faţă de culturile populaţiilor care intraseră în legături cu lumea greco-romană sau cu civilizaţia dacilor din a doua epocă a fierului.

Pentru a ilustra cele afirmate ne mulţumim a sublinia că goţii nu cunoşteau încă meşteşugul prelucrării vaselor cu roata olarului. Dealtfel, un atare meşteşug alături de altele nu vor fi practicate nici în etapa în care goţii staţionează temporar la cotul Bugului şi izvoarele Pripetului. Analiza materialelor din necropola de la Brest-Trişin ca şi studierea antichităţilor din aşezarea nr. 1 de la Lepesovka, ambele din R.S.S. Bielorusă, ne îndreptăţesc să susţinem că în cea de a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. şi după cîte se pare şi la începutul secolului al III-lea e.n., goţii instalaţi în regiunile de care aminteam nu cunoşteau principalele meşteşuguri, care erau caracteristice culturilor mai avansate. Pe măsură ce se desfăşoară a doua etapă a migrării goţilor spre sud-sud-est, ţintind regiunea Dunării de Jos şi ţărmul nord pontic, aceştia intră în legături nemijlocite cu populaţii şi culturi de la care preiau o seamă de meşteşuguri printre care şi roata olarului precum şi anumite categorii ceramice, aşa după cum sub influenţa sarmaţilor îşi vor modifica şi ritul de înmormîntare.

Studii recente fac dovada că la cristalizarea şi formarea culturii goţilor participă daci liberi, sarmaţi, vandali şi taifali la care se adaugă permanenta înrîurire a oraşelor nord pontice şi a acelora de la Dunărea de Jos.

În prima jumătate a secolului III e.n. goţii staţionau în regiunea Nistrului mijlociu, a Bugului şi Niprului mijlociu. De pe asemenea baze au fost iniţiate numeroase raiduri şi atacuri asupra oraşelor din nordul pontic şi din regiunile noastre. Anul 248 înregistrează un atare atac încheiat cu distrugerea Olbiei. Cam în aceeaşi vreme este asediat Tyrasul şi alte oraşe. Deseori atacurile de pe uscat erau combinate cu cele realizate pe calea maritimă în tovărăşia herulilor sau a altor populaţii încorporate în confederaţia goţilor. Un asemenea atac suferă şi cetatea Histria de pe malurile lacului Sinoe. Activitatea prădalnică şi războinică a goţilor în părţile noastre este inserată şi în textele scrise. Pentru perioada de după anul 268, începînd cu împăratul Claudius, o serie de împăraţi angajaţi în luptele cu aceştia capătă titlul de *goticus maximus*. La scurtă vreme după domnia împăratului Claudius Goticus, mai precis în timpul domniilor împăraţilor Gallienus şi Aurelian, goţii s-au instalat se pare şi în regiunea Dunării de Jos. De altfel, puterea carpilor slăbise după luptele acestora cu împăratul Probus, iar calea goţilor era deschisă spre regiunile din nord-nord-estul Munteniei, care dealtfel potrivit descoperirilor de la Dulceanca, Mătăsaru

www.dacoromanica.ro

şi Tîrgşor cunosc prezenţa goţilor de abia după momentul Gallienus-Aurelian.

În perioada secolelor III—IV e.n., goţii îşi desfăşoară activitatea în cuprinsul unei arii culturale cunoscută în literatura arheologică sub denumirea de Sîntana de Mureş-Cerneahov, localităţi în care la finele secolului al XIX-lea şi începutul celui următor au fost întreprinse primele investigaţii.

Principalele trăsături ale culturii mai sus menţionate constau din : aşezări deschise, nefortificate, situate pe pantele însorite ale rîurilor, sau în luncile acestora. Există deopotrivă locuinţe de suprafaţă ca şi locuinţe semi-îngropate în pămînt. Pentru regiunile de la nord-nord-est de ţara noastră, specialiştii au reperat şi locuinţe cu mai multe încăperi (Stallhaus), în care erau adăpostite şi o parte din vitele comunităţilor. Potrivit opiniei unor specialişti atari locuinţe sînt caracteristice regiunilor dintre Elba şi Vistula.

În ce priveşte necropolele, acestea sînt birituale cu morminte de inhumaţie şi morminte de incineraţie. Ambele categorii de morminte cuprind un inventar bogat, reprezentat din vase, obiecte şi podoabe. Cu o asemenea cultură constituită în trăsăturile sale de bază noii veniţi pătrund în regiunile noastre, asimilînd pe parcurs elemente noi de pildă de la carpi şi dacii liberi din Muntenia.

În legătură cu caracterul etnic al culturii, majoritatea specialiştilor sînt de acord asupra faptului că în rîndurile acesteia se ascund deopotrivă elemente nordice ca : goţi şi taifali, sarmaţi în regiunile estice şi o puternică componentă geto-dacică în vest. În ultima vreme în cercetarea arheologică românească a putut fi refinită componenta băştinaşă a acestei culturi, cunoscută în literatura arheologică sub denumirea de *Tîrgşor-Gherăseni*. În cuprinsul acestui aspect cultural se contopesc şi elementele de cultură romană păstrate de autohtoni.

Cartarea antichităţilor acestei culturi ne arată că la vest de limesul transalutan, în Oltenia, Banat şi vestul Transilvaniei nu se cunosc atari monumente. În regiunile la care ne referim populaţia daco-romană era mai compactă şi legată se pare mai degrabă încă de interesele şi politica Imperiului. De altfel, în cursul secolului al IV-lea e.n., mai precis între anii 332—333, cînd se încheie un *foedus* între romani şi goţi şi pînă în primii ani de domnie ai împăratului Valens, asistăm la o revenire viguroasă a puterii romane la nord de marele fluviu. Ne aflăm în perioada în care se pare că este realipit la Imperiu un teritoriu întins, mărginit la sud de Carpaţi, prin cunoscuta Brazdă a lui Novac de Nord, care porneşte din regiunea Drobetei-Tr. Severin şi se opreşte în apropierea castrului de la Pietroasa-Buzău.

Refacerea sau construirea unor centre militare sau civile, la Dierna-Orşova, Drobeta-Tr. Severin, Sucidava-Celei, Constantiniana Daphne în timpul lui Constantin cel Mare, constituie argumente hotărîtoare în legătură cu revenirea puterii romane la nord de Dunăre. Descoperirile recente executate la Pietroasa-Buzău fac dovada că la construirea ansamblului fortificat de la poalele dealului Istriţa au participat deopotrivă unităţi ale Legiunii XI Claudia care îşi avea sediul la *Durostorum* şi populaţia autohtonă de la curbura Carpaţilor, ale cărei vestigii au fost găsite atît în castru cît şi în therme. Anii 375—381 e.n. marchează momentele în care goţii sînt nevoiţi să treacă în Imperiu de unde apoi se vor îndrepta spre centrul ş.

www.dacoromanica.ro

apusul Europei. Populaţia autohtonă va rămîne pe loc dezvoltîndu-se în cadrul a două arii culturale şi anume : Ipoteşti-Cîndeşti în regiunile de la sud şi est de Carpaţi şi Bratei-Moreşti în Transilvania.

Populaţia autohtonă din perioada menţionată îşi va desfăşura activitatea în cuprinsul unor cătune şi sate nefortificate, situate în zonele de dealuri şi cîmpie. În aşezări sînt atestate locuinţe de suprafaţă, dar mai ales locuinţe semiîngropate în pămînt, dotate cu vetre sau pietrare folosite pentru încălzit şi prepararea hranei.

Potrivit unor practici rituale tradiţionale, în cimitire erau folosite deopotrivă inhumaţia şi incineraţia. Inventarul ceramic este constituit de olăria lucrată cu mîna cu rădăcini în La Tène-ul geto-dacic şi mai ales ceramica din pastă nisipoasă, lucrată la roata rapidă, moştenită de la romani. În cultura materială se observă de asemenea legături puternice cu lumea romano-bizantină de unde pătrund vase, amfore, obiecte şi podoabe. Este interesant de semnalat că alături de agricultură şi creşterea vitelor în cadrul societăţii autohtone din acea vreme, meşteşugurile iau un deosebit avînt. În cadrul acestei ramuri de activitate se remarcă în chip deosebit arta prelucrării metalelor preţioase, fiind documentată prin podoabe, tipare, creuzete şi unelte fine care atestă prin prezenţa lor practicarea acestui meşteşug pe scară largă. Atragem luarea aminte şi asupra descoperirii a numeroase cruciuliţe şi tipare pentru turnat cruci, care documentează practici de rit creştin în sînul populaţiei autohtone. Pe lîngă exemplarele turnate pe loc, o parte din cruciuliţe erau aduse din Imperiu aşa după cum o dovedesc descoperirile din perimetrul unuia dintre cele mai importante vaduri dunărene şi anume acela de la Pîrjoaia-Constanţa.

Care vor fi fost raporturile social-politice, economice şi juridice dintre populaţia autohtonă romanizată şi noii stăpînitori politici ai ţinuturilor de la Dunărea de Jos şi din Dacia este greu de precizat în stadiul actual al cercetărilor.

Aristocraţia huno-alano-ostrogotă la începutul secolului al V-lea şi mijlocul aceluiaşi secol, ale cărei vestigii bogate în argint şi aur au fost descoperite ici, colo în Dacia şi regiunile extracarpatice, se înscrie în rîndul societăţilor consumatoare din acea vreme, percepînd produsele de care avea nevoie de la populaţiile sedentare.

Asemenea cete de războinici se luptă între ele sau cu cete aparţinînd altor populaţii migratorii pînă ce se vor topi în mozaicul de populaţii din Imperiu sau vor fi asimilate pe alte căi. Atari momente de nesiguranţă care stînjenesc desfăşurarea normală a societăţii sînt atestate în timpul lui Atila prin incursiunile de pradă ale hunilor întreprinse pe malul drept al Dunării, dar şi pe cel stîng, cînd este arsă şi distrusă cetatea Sucidava-Celei. Episoade de anarhie încheiate cu moartea unuia din conducători şi dispersarea cetelor sale se vor fi desfăşurat din plin în părţile noastre, ca în cazul hunului Uldis care îl ucide pe gotul Gainas în părţile de nord—nord-est ale Munteniei.

După dispariţia puterii hunice în Dacia, alături de autohtoni se afirmă gepizii, ultima ramură nordică, a populaţiilor germanice care va juca un rol activ o perioadă de timp, fără a lăsa urme nici pe linie etnică şi nici în limba română în perioada de convieţuire cu autohtonii. Hunii şi gepizii vor deschide calea pătrunderii triburilor slave care coboară la început înspre regiunea Dunării de Jos, iar în altă etapă prin Dacia propriu-zisă.

www.dacoromanica.ro

Izvoarele arheologice confirmă ştirile scrise cu privire la prezenţa slavilor în părţile noastre. Astfel, în nivelele tîrzii ale unor aşezări aparţinînd culturii Ipoteşti-Cîndeşti, sînt documentate materiale de factură slavă, lucrate într-o manieră arhaică, caracteristică ţinuturilor din care aceştia au coborît. În contactul cu populaţia romanică de la Dunăre şi din Dacia, slavii şi-au însuşit cu timpul tehnici avansate în ce priveşte meşteşugul ceramic, pe care într-o etapă ulterioară le vor difuza spre locurile de origină, aşa după cum ne-o demonstrează descoperirile de la Ripnev.

După instalarea slavilor şi a protobulgarilor la sud de Dunăre, legăturile populaţiei romanice din nordul Dunării cu celelalte ramuri rămase la sud şi vest de Balcani sînt întrerupte şi îngreunate. Cu acelaşi prilej sînt curmate vremelnic şi relaţiile cu Imperiul.

Procesul de dezvoltare a societăţii autohtone de la Nord de Dunăre va evolua în secolele următoare de pe alte baze şi în alte condiţii istorice.

În încheiere se cuvine a sublinia cîteva constatări cu privire la dezvoltarea şi evoluţia societăţii autohtone din Dacia în cursul secolelor III—VI e.n.

Mai întîi de toate socotim util a reaminti faptul că în Dacia romană, între anii 106—275, s-a desfăşurat pe multiple planuri convieţuirea geto-daco-romană.

În aceeaşi perioadă, dar în condiţii diferite, amprenta culturală romană a lăsat urme puternice şi în cuprinsul societăţii dacilor liberi, care trăiau în teritoriile extracarpatice ale Daciei. De altfel, substratul geto-dacic din provincie va fi în permanenţă alimentat din punct de vedere demografic prin pătrunderea dacilor liberi peste frontierele Daciei romane. În vremea stăpînirii romane a Daciei atari pătrunderi au avut caracter sporadic şi neorganizat, dar după retragerea aureliană, fenomenul a căpătat proporţii de masă.

Se constată de asemenea că legăturile nemijlocite dintre geto-dacii din provincie cu dacii liberi din afara arcului Carpatic se datoresc mai multor factori ca: unitatea de limbă, cultura materială şi spirituală, obiceiuri comune, tradiţii seculare etc.

O a doua etapă importantă a procesului de romanizare s-a desfăşurat în cursul secolului al IV-lea e.n., cînd puterea romană revine viguros la nord de marele fluviu, anexînd o parte însemnată a teritoriului de la sud de Carpaţi.

În ce priveşte raporturile populaţiei autohtone cu cele alogene ca: sarmaţii, vizigoţii, taifalii ş.a., este necesar să relevăm că acestea din urmă au fost fie asimilate, fie dispersate fără a lăsa urme în cultura materială sau în cea spirituală a băştinaşilor. De altfel, în asemenea împrejurări învinge societatea sedentară cu un mod de viaţă mai evoluat şi cu o cultură mai avansată. Aşa se explică de ce în partea finală a procesului formării poporului român, acesta a ieşit unitar şi întărit, deşi a fost nevoit să convieţuiască o perioadă de timp cu primele triburi slave, pe care le-a asimilat, şi cu ultimele triburi germanice, în speţă gepizii.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

*** *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 27, 28.

*

*** *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea București, Edit. științifică, 1970, p. 123 155.

*** *Istoria României. Compendiu*, ed. a III-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 68 81.

Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, Edit. Albatros, 1975, p. 134 164.

Dumitru Berciu, *Continuitatea, factor de bază al etnogenezei și unității poporului român*, în „Era Socialistă", an LVI (1976), nr. 7, p. 43—44.

Dumitru Berciu, *Dacoromania — o realitate istorică, bază a formării poporului român*, în „Era socialistă," an LIV (1974), nr. 19, p. 37 39.

Constantin Preda, *Factorul autohton și romanizarea în formarea poporului român*, în „Era socialistă", an LVI (1976), nr. 17, p. 35—41.

Dumitru Berciu, *Probleme privind formarea poporului român în lumina cercetării arheologice recente* în „Revista de istorie", tom. XXVIII (1975), nr. 8, p. 1155 1169.

*** *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Consultații 3, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 11 29.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ETAPELE PROCESULUI DE FORMARE A STATELOR FEUDALE ROMÂNEȘTI

DE

ȘTEFAN OLȚEANU

Problema organizării politice, în general, a societății de pe teritoriul României în epoca migrației popoarelor, a constituirii statelor feudale românești de sine stătătoare, reprezintă una dintre problemele de primă importanță din istoria poporului nostru, asociindu-se, prin valențele sale probatorii, la problema fundamentală : cea a continuității noastre istorice, a formării limbii și poporului român.

Dată fiind această însemnătate, era firesc ca ea să rețină, încă de timpuriu, atenția celor ce s-au aplecat cu pasiune asupra reconstituirii trecutului nostru istoric.

Primele noastre cronici au conceput formarea statelor feudale independente Țara Românească și Moldova ca un fenomen de „descălecare" din Transilvania a păturii conducătoare care avea să obțină, în urma unor răsunătoare victorii asupra oștilor maghiare, independența țărilor române la mijlocul secolului al XIV-lea. Deși lipsiți de informații asupra procesului de organizare politică anterioară a societății românești, cronicarii au considerat cîștigarea neatîrnării țărilor române față de coroana maghiară ca o caracteristică fundamentală a procesului de maturizare statală, în raport cu organizarea anterioară. Relatările cronicilor românești, că muntenii, moldovenii și transilvănenii „s-au tras de la un izvod, „toți de la Rîm se trag", „dintr-o fântână cură", „toți un neam și odată descălecați sînt", „dintr-o fîntînă au izvorît și cură", „...romanii carii de atunce <de la Traian> într-însa așezîndu-se <în Dacia>, într-aceeași și pînă acmu necontenit lăcuesc" etc. scot în evidență cu destulă claritate unitatea și continuitatea noastră istorică pe aceste meleaguri. Așa se explică de ce cronicarii au văzut în constituirea statelor feudale românești de sine stătătoare etapa finală a unui îndelungat proces de continuă extindere teritorială, de unificare politică pînă la nivelul provinciilor istorice românești și, totodată, începuturile unor state independente cu o organizare internă superioară.

Descoperirea, ulterior, a unor importante documente și cronici referitoare la structura social-economică și politică a societății de pe teritoriul patriei dinainte de „descălecare", cum ar fi, de pildă, diploma cavalerilor ioaniți și cronica notarului anonim al regelui Bela al Ungariei a ajutat pe cei mai de seamă reprezentanți ai istoriografiei noastre din epoca renașterii naționale a României să argumenteze, ceea ce pînă atunci se intuise, că societatea românească de la mijlocul sec. al XIV-lea era rezultatul unui

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 30, nr. 2, p. 313–330, 1977

www.dacoromanica.ro

îndelungat și neîntrerupt proces de plămădire a structurilor economice, sociale și politice, ajunse la mijlocul sec. al XIV-lea la o formă de organizare politică superioară, concretizată în existența statelor feudale *independente*.

Unii istorici, însă, români și străini, din perioada interbelică mai cu seamă, preluînd teza „descălecatului" cronicăresc, i-au dat acesteia semnificația ei primară, aceea de începuturi ale organizării vieții de stat românești la mijlocul sec. al XIV-lea, de „întemeiere" a celor două state feudale Țara Românească și Moldova; se poate spune că asemenea teză a dominat istoriografia românească pînă în ultimele decenii ale vremurilor noastre.

Baza teoretică nouă privind interpretarea faptelor istorice, baza documentară mult lărgită și îmbogățită, mai cu seamă prin investigații arheologice de amploare din ultima vreme, au adus lumini noi în problema formării statelor feudale românești de sine stătătoare, acordîndu-i acesteia valențele ei științifice, marxist-leniniste.

Studiile efectuate au arătat, în lumina concepției materialismului istoric, legătura intimă care există între dezvoltarea economică și socială a unei comunități de viață și începuturile organizării politice, a vieții de stat; că, deci, „pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, legată în mod necesar de scindarea societății în clase, statul a devenit, ca urmare a acestei scindări, o necesitate" (V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 32, p. 15). Așadar, începuturile organizării vieții politice pe teritoriul patriei noastre trebuiesc căutate cu mult înainte de așa-zisa „întemeiere" sau „descălecare" de la mijlocul sec. al XIV-lea, originile lor rezidind în dezvoltarea economică și socială a comunității de viață de pe teritoriul României; constituirea statelor feudale nu reprezintă decît o etapă superioară, în *organizarea* puterii de stat, una din caracteristicile fundamentale ale acesteia reprezentînd-o obținerea independenței.

Sintetizînd în chip magistral rezultatele obținute pînă în prezent în această problemă, Programul partidului nostru, adoptat la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, concepe formarea statelor feudale românești ca o concentrare a diferitelor formațiuni statale mai mici, a voievodatelor „în state feudale puternice", care „au asigurat atît dezvoltarea continuă a forțelor de producție cît și conservarea ființei poporului, apărarea autonomiei țărilor române în fața marilor imperii ale vremii".

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm cele mai semnificative rezultate obținute pînă acum în problema formării statelor feudale românești, etapele procesului de organizare politică, de la formele primare la formele superioare ale vieții de stat feudale de la mijlocul sec. al XIV-lea, condiționările acestui proces de dezvoltarea progresivă a structurilor economice și sociale pe întreg teritoriul României.

★

Întregul proces de dezvoltare a societății de pe teritoriul patriei noastre din secolul al IV-lea și pînă la mijlocul sec. al XIV-lea s-a desfășurat sub semnul unor caracteristici fundamentale: caracterul *unitar* (suprapunerea unor structuri social-politice străine comunităților autohtone nu schimbă unitatea acestei dezvoltări), caracterul *neîntrerupt*, *continuu* și *progresiv* de la o etapă istorică la alta, în toată perioada istorică menționată.

www.dacoromanica.ro

Ansamblul dezvoltării social-economice și politice s-a desfășurat în cadrul a trei mari etape puse în evidență de investigația istorico-arheologică de pînă în prezent : perioada cuprinsă între sec. IV—VII în care se desăvîrșește și procesul de etnogeneză românească, cea dintre sec. VIII—X de cristalizare a raporturilor feudale și cea cuprinsă între sec. XI—XIV cînd are loc maturizarea societății feudale românești, etape distincte prin limite impuse de progresul, de mersul ascendent al societății omenești. Pentru identificarea gradului atins de procesul organizării politice de pe teritoriul României, în etapele corespunzătoare, spre a putea înțelege constituirea statelor feudale românești ca etapă superioară de organizare a puterii politice, este necesară prezentarea trăsăturilor fundamentale ale dezvoltării economice și sociale a comunității noastre de viață, dezvoltare în măsură să explice formele de organizare statală a societății din perioada indicată.

★

S-a susținut în literatura de specialitate părerea că retragerea stăpînirii romane de pe teritoriul Daciei în a doua jumătate a sec. III e.n. a însemnat un mare dezastru pentru societatea daco-romană. Fără îndoială, civilizația romană a avut, pe multiple planuri, un rol covîrșitor în configurația social-economică și politică, mai cu seamă în mediul urban, a comunității de viață din provincia romană Dacia și chiar asupra societății din spațiul extracarpatic. Așa cum se precizează în Programul partidului, „cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman — cu toate aspectele negative pe care le-au avut — au dus la împletirea celor două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu".

Părăsirea aureliană a Daciei romane în anul 275 a avut, într-adevăr, consecințe importante asupra stării economice a provinciei, mai cu seamă în mediul urban, agravate de impactul popoarelor migratoare. Situația nu trebuie însă dramatizată. Cercetările arheologice, din ultimul deceniu în special, au demonstrat că societatea omenească de pe teritoriul Daciei și-a conservat, în mare măsură, elementele de civilizație create în timpul stăpînirii romane, fapt care i-a asigurat dezvoltarea ulterioară.

Populația autohtonă, daco-romană, pusă în evidență de masive concentrări demografice existente pe tot cuprinsul vechii Dacii, și-a continuat, după sec. III, vechile ei îndeletniciri în diferite domenii. Așa, de pildă, în domeniul agriculturii, suficiente argumente demonstrează practicarea, în continuare, a culturii ogoarelor, a creșterii animalelor, a celorlalte îndeletniciri din sfera agrară. Uneltele agricole de bază (cuțite și brăzdare de fier, ca piese principale ale plugului, coase și seceri etc.) cum sînt brăzdarele și cuțitele de plug, secerile și coasele descoperite pe teritoriul Moldovei la Tușcani și Dodești jud. Vaslui, Buțuluc jud. Iași etc., pe teritoriul Țării Românești la Surdulești și Ipotești jud. Argeș, Sucidava, Buzău, Budurească, pe teritoriul Dobrogei la Garvăn-Dinogetia, pe teritoriul Transilvaniei la Bratei, datînd din secolele IV—VII demonstrează cu tărie caracterul stabil, sedentar al populației daco-romane, în vădit contrast cu caracterul nomad al popoarelor migratoare pe care populația autohtonă a fost nevoită să le suporte în decursul secolelor IV—VII.

www.dacoromanica.ro

O deosebită însemnătate prezintă constatarea referitoare la continuitatea tehnologică în elaborarea uneltelor agrare, în special a brăzdarelor de plug. Aşa, de pildă, tipul de brăzdar dacic tradiţional, continuă să coexiste în aceste secole alături de cel introdus de romani care se va impune din ce în ce mai mult ca urmare a randamentului lui economic sporit, comparativ cu cel dacic.

Nu mai puţin importantă este şi o altă observaţie privind unele încercări timide, deocamdată, de realizarea a unor brăzdare asimetrice superioare, din punctul de vedere al randamentului, celor tradiţionale. Exemplarele descoperite la Buţuluc, Băiceni şi Zagaicani datînd din sec. IV, par să indice o asemenea încercare şi pe teritoriul vechii Dacii, cam în aceeaşi vreme cu primele realizări, în această privinţă, din unele ţări europene.

Un fenomen de continuitate tehnologică se constată în domeniul valorificării bogăţiilor miniere pe teritoriul României după sec. III e.n. În numeroase aşezări cercetate arheologic, vechile îndeletniciri de exploatare şi reducere a minereului, de fier şi aramă mai cu seamă, din epoca anterioară continuă fără întrerupere şi în aceleaşi manieri tehnologice, să fie practicate în cadrul aceloraşi aşezări ca, de pildă, la Tîrgşor, Dulceanca, Budurească, Bratei, unde s-au descoperit vestigii ale procesului tehnologic amintit datînd din sec. IV—VII.

Producţia artizanală cu diferitele ei ramuri evidenţiate prin descoperirea unor unelte meşteşugăreşti, a atelierelor de lucru, a pieselor finite sau în curs de prelucrare, a deşeurilor ne demonstrează nivelul atins de diviziunea socială a muncii. Este semnificativ faptul că în aşezarea cercetată de la Valea Seacă jud. Vaslui din sec. IV, din cele aproape 20 de locuinţe, 75% din ele reprezentau ateliere de prelucrare a cornului şi osului, o aşezare specializată, deci, în prelucrarea unor asemenea materii prime. Ceramica realizată reprezintă şi ea un indice de apreciere a nivelului producţiei meşteşugăreşti, un argument al continuităţii populaţiei dacoromane după retragerea aureliană, prin caracteristicile tehnico-artistice moştenite din fondul tradiţional.

Era firesc ca o asemenea activitate productivă să genereze şi o activitate de schimb corespunzătoare acelei vremi. Dovada o constituie descoperirea pe tot teritoriul ţării a tezaurelor monetare, a obiectelor de lux de import din unele regiuni de la sud de Dunăre, obiecte solicitate de unele categorii sociale din aşezări mai mari ca cele de la Sarmizegetusa, Napoca, Apulum, Răcari, Buridava etc. Asemenea stare de lucruri, cît şi constatarea că în diferite cimitire există morminte distincte din punctul de vedere al inventarului (la Pădureni jud. Vaslui situaţia se prezintă astfel: 3 morminte cu inventar f. bogat, 16 cu inventar bogat, 21 morminte inventar sărac şi 37 lipsite de inventar) demonstrează diferenţierea socială, existenţa unei pături sociale restrînse bogate şi a unor categorii sociale numeroase cu slabe posibilităţi materiale sau chiar lipsite de asemenea posibilităţi. Dacă asociem la aceste constatări, rezultatele obţinute pînă acum, că societatea geto-dacă şi apoi cea daco-romană depăşise cadrul orînduirii gentilice, sîntem în măsură să afirmăm cu suficient temei că societatea de pe teritoriul vechii Dacii din sec. IV—VII se afla pe calea dezvoltării bazei social-economice moştenite din perioada anterioară, existînd premizele

www.dacoromanica.ro

apariţiei claselor sociale, cu toate neajunsurile pricinuite de popoarele în migraţie.

Care era forma de organizare politică a comunităţilor de viaţă din această vreme?

Se ştie că societatea geto-dacă cunoscuse statul ca formă de organizare politică, pe timpul lui Burebista şi Decebal, urmare a apariţiei proprietăţii private, a diferenţierilor sociale, a scindării societăţii în clase sociale cu interese opuse, avînd la bază obştea teritorializată ca unitate fundamentală. Aşa cum arată Lenin, statul se întemeia pe „uniuni teritoriale" (*Opere complete*, vol. I, p. 150—151).

Suprapunerea statului sclavagist roman peste o parte a Daciei a pus capăt puterii de stat centralizate existente pînă atunci, creînd două situaţii deosebite. În spaţiul teritorial extracarpatic rămas în afara frontierelor romane, prin dispariţia autorităţii centrale dacice funcţiile puterii politice, reduse la dimensiunile impuse de situaţie, au fost preluate de *uniunile teritoriale* care şi-au continuat existenţa şi după sec. III e.n. În Dacia cucerită, romanii au căutat să introducă rînduelile lor politice, suprapunîndu-le celor tradiţionale autohtone. Ei n-au putut, însă, desfiinţa vechile rînduieli, mai cu seamă la sate, unde s-a menţinut organizarea politică pe baza uniunilor teritoriale, astfel încît după retragerea aureliană, obştea teritorială, acele uniuni teritoriale au devenit, ca şi în restul teritoriului vechii Dacii, forma de organizare social-politică dominantă. Vorbind despre posibilitatea transformării rentei în natură în rentă în bani, în condiţii neprielnice, K. Marx arată în *Capitalul* vol. III, cum această transformare nu se poate realiza fără o bază economică corespunzătoare. „Cît de puţin se poate realiza fără o anumită dezvoltare a forţei productive a muncii sociale arată Marx — ne-o dovedesc diferite încercări nereuşite din timpul imperiului roman de a realiza această transformare şi reîntoarcere la renta în natură după ce încercase transformarea generală în rentă în bani măcar a acelei părţi din această rentă care exista ca impozit cuvenit statului". Exemplul dat de Marx este plin de semnificaţie şi pentru înţelegerea raportului dintre societatea geto-dacă din Dacia romană şi rînduielile sclavagiste romane suprapuse. Fără a intra în detaliu în ce priveşte consecinţele „încercării nereuşite" de a introduce în Dacia rînduielile sclavagiste, reţinem persistenţa vechilor forme de organizare politică tradiţionale autohtone, care şi-au căpătat deplină manifestare după 275. În acest fel, *pe întreg teritoriul vechii Dacii, forma de organizare social-politică a comunităţii daco-romane a devenit, în cursul sec. IV—VII, uniunea teritorială*. Dimensiunile acestor organisme politice erau diferite. Luînd în considerare raportul de condiţionare dintre densitatea concentrărilor demografice şi gradul de organizare politică, cartografierea aşezărilor din perioada menţionată indică numeroase şi mari concentrări demografice, de zeci de aşezări, ca de pildă, cele din Moldova din sec. IV, fapt care indică şi dimensiunile interne şi externe ale organismelor politice corespunzătoare. Această creştere demografică, arată Fr. Engels, generează uneori interese comune alteori interese opuse între diferitele comunităţi, fapt care duce la crearea unor organe cu funcţii sociale autonome ce devin, cu timpul, organe de dominaţie a societăţii. Fără îndoială, asemenea organisme difereau de ceea ce fusese statul geto-dac sub Burebista şi Decebal sub raportul organizării lor interne. După cum arată Fr. Engels şi V. I. Lenin, în condiţiile

www.dacoromanica.ro

dispariţiei raporturilor gentilice, consecinţă a apariţiei proprietăţii private, a diferenţierilor sociale, a unor pături sociale diferite ca posibilităţi materiale, deci a scindării societăţii în bogaţi şi săraci, organizarea politică a comunităţii respective sub forma statului devine „o necesitate" care să reglementeze contradicţiile existente între diferitele categorii sociale (Fr. Engels, *Originea...* ; Lenin, *Opere complete*, vol. 33). În cazul societăţii noastre o asemenea necesitate era solicitată şi pentru reglementarea raporturilor economice şi politice dintre populaţia autohtonă şi migratori. Era nevoie de o „forţă publică" alcătuită din persoane recrutate din interiorul comunităţii, însărcinate cu diferite funcţii publice : păstrarea ordinei, atribuţii juridice şi militare, colectarea de produse rezultate din dările în natură prelevate de la populaţia de rînd etc. Aceste „organe ale societăţii" erau dirijate de o autoritate politică. Ei îi reveneau şi sarcinile de reglementare a raporturilor pe bază de tribut cu popoarele migratoare. Două observaţii, indirecte, vin să dea temei existenţei în sec. IV VII pe teritoriul României a unei asemenea structuri politice : ridicarea unor fortificaţii, a unor întăriturii în unele aşezări pentru protecţia populaţiei ca, de pildă, la Răcari, Buridava, Napoca, ceea ce presupune existenţa acelor organe ale puterii publice însărcinate cu aducerea la îndeplinire a măsurilor de apărare. A doua observaţie se referă la rezistenţa armată organizată pe care aceste organisme politice au opus-o popoarelor nomade invadatoare, după cum reiese din distrugerea masivă prin foc de către nomazi a aşezărilor din centrul podişului moldovenesc aparţinînd înfloritoarei culturi „Sintana de Mureş". Or, este ştiut şi din alte exemple similare (al pecenegilor, de pildă), faptul că popoarele nomade, avînd nevoie de populaţia autohtonă, o cruţau ; numai în caz de rezistenţă armată, recurgeau la distrugerea ei.

Definind structura internă a acestor organisme politice, se evidenţiază, aşa cum am văzut mai sus, o anumită structură internă care să răspundă sarcinilor şi funcţiilor acestor organisme. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că această structură era încă nematurizată ; lipsea o autoritate centrală unificatoare ; se evidenţia, totodată, şi o insuficientă organizare a funcţiilor interne, a instituţiilor lor specifice, consecinţă a nedeplinei maturizări a bazei economice şi sociale, a unor contradicţii între diferitele categorii sociale insuficient de puternice, a unui antagonism de clasă încă nedezvoltat (V. I. Lenin, *Opere Complete*, vol. 33) Aceste particularităţi de organizare internă a organismelor politice confereau acestora caracterul formei primare de organizare statală, de stat neorganizat, aşa cum subliniază Programul Partidului Comunist Român, în sensul unei slabe organizări interne care se va perfecta continuu odată cu evoluţia societăţii pe trepte superioare de dezvoltare. Impactul popoarelor migratoare, deşi a pricinuit mari neajunsuri populaţiei autohtone, „serioase rămîneri în urmă în dezvoltarea forţelor de producţie", n-a putut reîntoarce societatea la formele gentilice, n-a putut-o „abate din drumul său istoric obiectiv".

★

Perioada istorică cuprinsă între secolele VIII şi X reprezintă, pentru evoluţia societăţii româneşti, una dintre verigile ei fundamentale în lanţul dezvoltării generale : este epoca cristalizării raporturilor feudale, a ridicării

www.dacoromanica.ro

pe o nouă treaptă a procesului de organizare statală, desfășurate pe fundalul unor realități demografice, social-economice și politice.

Sfîrșitul mileniului I e.n. marchează un moment istoric de o deosebită importanță pentru comunitățile de viață ale bătrînului nostru continent. Este vremea cînd multe popoare, eliberate de spectrul distrugerilor popoarelor nomade, pășesc pe calea unui sensibil progres, a unei adevărate „renașteri". Consecința imediată a acestei situații a constituit-o creșterea sensibilă a populației în această vreme, deschizînd noi perspective pentru diviziunea socială a muncii, expresia concentrată a dinamicii economice și sociale, generatoare de forme ale civilizației urbane.

Dezvoltarea sensibilă social-economică a fecundat în întreaga Europă noi raporturi sociale, ridicînd pe o nouă treaptă procesul organizării politice. În vestul Europei, în cadrul marelui imperiu carolingian, se constată tendința manifestă de formare a unor state mai mult sau mai puțin independente. Un proces asemănător se desfășura și în răsărit prin existența, în cadrul uniunilor de state, a unor organisme politice mai cuprinzătoare ce tindeau să devină independente.

În ceea ce privește teritoriul României, constatăm în sec. VIII—X o creștere sensibilă demografică de pînă la 50% în raport cu epoca anterioară. Așezările puse în evidență de investigația arheologică de pînă acum se întîlnesc pe tot cuprinsul țării, în toate zonele ei: la cîmpie, în zona colinară și de podiș, în zona subcarpatică. Interesantă pentru determinarea gradului de organizare politică a societății românești este observația potrivit căreia așezările apar sub forma unor concentrări demografice, a unor grupări mai mari sau mai mici care pot fi identificate cu organisme politice aflate pe o anumită treaptă a dezvoltării lor.

Potrivit cercetărilor arheologice mai cu seamă, s-a constatat că, aproximativ, în secolele VIII — X uneltele agrare se înmulțesc considerabil pe întreg teritoriul țării, comparativ cu situația din epoca precedentă. În numeroase așezări au fost descoperite mari depozite de unelte agrare din secolele VIII X, cuprinzînd atît piesele principale de fier ale plugului, cît și coase, seceri, hîrlețe etc. Depozitele de asemenea unelte descoperite la Bîlogu (Argeș), Radovanu (Ilfov), Dragoslăveni (Vrancea) și în alte localități, datînd din secolele menționate, depozite în greutate de zeci și chiar sute de kg, demonstrează cu prisosință dezvoltarea sensibilă a agriculturii românești comparativ cu epoca anterioară.

Mergînd pe aceeași linie a căutării unor posibilități de creștere a volumului producției agrare, se constată, în această vreme, continuarea încercărilor de perfecționare a plugului, recurgîndu-se cu mai multă insistență la folosirea fierului de plug asimetric capabil de un randament sporit.

Sporul sensibil demografic constatat a pus problema asigurării populației cu alimente în primul rînd. Producția agrară cu principalele ei sectoare era cea care era chemată să satisfacă în mare parte aceste cerințe, prin extinderea suprafeței arabile și utilizarea unor soluții tehnice capabile de un randament superior.

Alături de îndeletnicirile agrare, valorificarea substanțelor minerale utile din subsolul ținuturilor românești a constituit o activitate care, prin străvechea și neîntrerupta ei practicare, conferă o mare consistență procesului de continuitate a populației din spațiul carpato-danubian. Secolele VIII—X înseamnă și pentru această îndeletnicire o intensificare, compa-

www.dacoromanica.ro

rativ cu epoca anterioară, a extracţiei şi prelucrării metalelor de bază (fier, aramă) pentru confecţionarea uneltelor agricole, a pieselor de armament şi harnaşament, a obiectelor de uz casnic. Aproape că nu există aşezare cercetată în care să nu fi fost scoase la lumină vestigiile acestei activităţi: cuptoare de redus minereul, zgură rezultată din procesul reducerii, lupe de fier etc.

Economia de transformare evidenţiată printr-o serie de activităţi artizanale, utilizînd noi procedee tehnice (novo ingenio), de pildă, folosirea războiului de ţesut orizontal, utilizarea forţei hidraulice, producerea ceramicii smălţuite, dovedeşte o notabilă manifestare a diviziunii sociale a muncii, specializarea din ce în ce mai largă a unor indivizi din cadrul colectivităţii în vederea realizării de produse meşteşugăreşti pe gustul, crescut, al membrilor comunităţii.

Această activitate de producţie însoţită de una de schimb corespunzătoare, apariţia vieţii urbane ca urmare imediată a acestei dezvoltări (la Dunărea de jos erau menţionate 10 asemenea aşezări, la care se adaugă cele de la Biharea, Sătmar, Cluj-Mănăstur), au constituit premisele economice ale apariţiei raporturilor feudale pe teritoriul României. Marx şi Engels au subliniat în repetate rînduri marele rol al creşterii productivităţii muncii în crearea unor noi metode de muncă ce subminează vechile condiţii economice ale obştii şi produce modificări esenţiale chiar şi pe plan suprastructural. Într-adevăr, cercetările, din ultima vreme mai cu seamă, au scos în evidenţă o individualizare izbitoare a gospodăriilor, a anexelor, a gropilor-magazii pentru păstrarea cerealelor. Asemenea constatări au fost făcute în numeroase aşezări de pe cuprinsul României din sec. VIII—X, această situaţie marcînd un important indiciu al existenţei proprietăţii private. Grupurile de locuinţe din cadrul unei aşezări, ca cele de la Dridu spre exemplu, sau din alte părţi, ca şi înmormîntările pe grupe constatate în cimitirile de la Moldoveneşti şi Hunedoara atestă, aşa cum au demonstrat cercetări recente, începutul destrămării familiei agnatice, separarea, odată cu lotul funciar, a membrilor familiei în gospodării aparte. Această destrămare a solidarităţii de obşte a uşurat procesul infiltrării unor indivizi din afară, în cadrul obştei, favorizînd subordonarea unora dintre membrii comunităţii de către persoane care îndeplineau şi unele funcţii sociale. Aceleaşi cercetări istorico-arheologice au scos la lumină reşedinţe ale elementelor din clasa superioară care îndeplineau funcţii sociale şi politice. Este vorba de apariţia, în cadrul unor aşezări, a unor fortificaţii ca, de pildă, la Slon (Prahova), fortificaţiile din stînga Dunării menţionate de scriitorii bizantini, cetăţuia de la Horodiştea din nordul Moldovei, cetăţile din Transilvania de la Cluj-Mănăstur, Dăbîca sau din Banat de la Keve-Cuvin, centre de rezidenţă a conducătorilor organismelor statale, a membrilor clasei feudale. Documentele scrise menţionează existenţa în Banat la reşedinţa voievodului Ahtum a unor feudali în jurul voievodului denumiţi de document *nobiles* care aveau moşii numite *allodia* şi curţi, *curiae*; ei deţineau numeroase turme de animale îngrijite de oameni dependenţi (pastores) şi de robi (ancillae). Numele unor asemenea feudali sînt pomenite în inscripţii ca, de pildă, Voilă şi Vataul jupani, adică conducători ai organismelor politice denumite jupe, amintiţi pe vase din tezaurul de la Sinnicolaul Mare (Banat), sau în inscripţiile de la Mircea Vodă şi Basarabi (Dobrogea) unde apar jupanii Dimitrie şi Gheorghe.

www.dacoromanica.ro

Aşadar, procesul de formare a raporturilor feudale era, la sfîrşitul mileniului I e.n., o realitate istorică, el constituind un fenomen endogen, provocat de dezvoltarea internă a societăţii româneşti, pregătit cu multă vreme înainte, nefiind nicidecum vorba de un produs al sintezei dintre autohtoni şi nomazii cuceritori, cum s-a susţinut cîndva.

Organizarea politică a înregistrat şi ea noi progrese pe linia perfectării structurii ei interne, pe măsura gradului atins de dezvoltarea relaţiilor sociale, oficializînd, astfel, cristalizarea noilor raporturi pe care avea să le servească.

Organismele politice, existente în etapa anterioară, cunosc acum o nouă treaptă în evoluţia lor căpătînd în consistenţă, atît prin dimensiuni, urmarea *extinderii teritoriale*, cît şi prin conţinut, definit de *caracterul incipient al raporturilor feudale*.

La baza identificării organismelor statale de pe teritoriul României şi a structurii lor interne în secolele VIII — X stau două tipuri de surse istorice fundamentale : izvoarele arheologice şi cele scrise, între ele fiind, aşa cum s-a dovedit recent, un raport de deplină corespondenţă. Primele evidenţiază, în cazul nostru, numeroase concentrări demografice în anumite zone geografice prielnice vieţii, fiecare grupare corespunzînd unui organism politic. După cum arată Fr. Engels, populaţia, numărul ei este acela care dă mai întîi statului posibilitatea existenţei sale. Pretutindeni acolo unde se constată insuficienţa factorului uman, slaba sa prezenţă, dispersiunea sa, acolo evoluţia procesului de organizare statală nu depăşeşte cadrul unor forme inferioare de organizare.

Potrivit cercetărilor recente, pe întreg teritoriul României exista în cursul sec. VIII—X un număr însemnat de asemenea organisme politice. Pe teritoriul Transilvaniei au fost puse în evidenţă trei mari grupări de peste 20 de aşezări : una situată în nord-vest, a doua în centrul Transilvaniei, a treia în curbura Carpaţilor. Alte trei, de dimensiuni mai reduse, s-au localizat în regiunea dintre Tîrnave, pe cursul superior al Oltului şi Mureşului şi în Banat. De remarcat că unele dintre aceste organisme se aflau într-un stadiu avansat de extindere teritorială, ca, de pildă, gruparea din centrul Transilvaniei care înglobase, la finele sec. X, o mică concentrare demografică situată în zona Alba Iulia. În mai toate aceste organisme s-au identificat cîte 2—3 aşezări mai mari, fortificate, cărora li s-a atribuit rolul de reşedinţe ale autorităţii politico-administrative, din cadrul fiecărei asemenea înjghebări.

Raportînd aceste constatări arheologice la relatările unuia din izvoarele scrise deosebit de importante pentru istoria ţării noastre, cronica notarului anonim al regelui Bela, scrisă în sec. XII, pe baza unor însemnări din sec. IX—X, remarcăm o totală corespondenţă între aceste două surse. Ducatul sau ţara lui Menumorut amintit de cronicar ca situîndu-se între Mureş şi Someş corespunde, demografic, cu gruparea identificată în nord-vestul Transilvaniei. Celălalt ducat (terra Ultrasilvana) al lui Gelu, situat în podişul Transilvaniei, vecin cu cel al lui Menumorut, corespunde marii grupări identificate în centrul Transilvaniei. Al treilea amintit de cronică se situa în Banat şi avea drept conducător pe Glad. Arheologic, în această zonă, din lipsa cercetărilor mai intense, nu s-au descoperit decît cîteva aşezări care confirmă, însă, existenţa populaţiei.

www.dacoromanica.ro

Pe teritoriul Dobrogei existau, de asemenea, cîteva concentrări de așezări răspîndite pe întreg teritoriul, avînd drept conducători jupani ca Dimitrie și Gheorghe menționați în inscripțiile datînd din sec. X. În secolul următor se cunosc numele a trei conducători corespunzînd celor trei organisme statale de sub conducerea lui Tatul, Satza și Sestlav, cu reședința : unul la Silistra, altul la Vicina, iar al treilea în centrul Dobrogei.

Pe teritoriul Moldovei cartografierea așezărilor descoperite evidențiază existența mai multor grupări situate mai cu seamă în podișul central moldovenesc, posedînd atribute ale organismelor statale. O mare concentrare se situa pe cursul mijlociu și inferior al rîurilor Jijia și Bahlui, acolo unde mai tîrziu viața urbană se va cristaliza în jurul așezării ieșene.

Mai la sud, între bazinele inferioare ale Siretului și Prutului se situa o altă grupare masivă de așezări, din mijlocul căreia se va ridica în secolele următoare, așezarea urbană de la Bîrlad.

Două alte grupări au fost identificate, una în nordul Moldovei cu așezările fortificate de la Baianca-Hudești și Horodiștea, alta în sud situată în triunghiul dintre bazinele inferioare ale Siretului, Prutului și Dunării cu prelungiri în zona din stînga Prutului și a Dunării.

În regiunea dintre Siret și Carpați, unele descoperiri par să indice asemenea organisme statale pe cursul superior al Siretului cu ramificații în zona dintre rîurile Suceava și Moldova, pe cursul inferior al Bistriței, precum și în zona Vrancei cu ramificații ce fac legătura, prin pasul Bretcu-Oituz, cu așezările de pe versantul vestic al Carpaților.

Pe teritoriul Țării Românești s-au evidențiat, de asemenea, cîteva grupări de așezări avînd caractere asemănătoare cu cele prezentate pînă acum.

O primă concentrare se situa pe teritoriul delimitat de rîurile Siret, Buzău, Călmățui și Dunăre (zona Brăilei). O mare densitate demografică s-a constatat de-a lungul Dunării în zona Călărașilor (circa 30 așezări). O altă grupare se situa între cursul inferior al Argeșului și Dunăre alcătuită, se pare, din două formațiuni mai mici existente anterior și care în sec. IX—X s-au unificat prin popularea spațiului dintre ele. La nord de aceasta, între rîurile Dîmbovița și Colentina (zona actuală a Bucureștilor), s-a identificat o altă mare grupare de așezări.

Alte descoperiri indică prezența unor mici formațiuni politice și în zona rîurilor Vedea și Teleorman ajungînd pînă la Dunăre.

La Vest de Olt, s-a evidențiat o mare concentrare demografică între cursurile inferioare ale Oltului. Jiului și între Dunăre, cu o mai mare densitate în zona actualului oraș Craiova.

În zona de nord a Țării Românești cercetările arheologice, mai puțin intense, n-au putut identifica, pînă acum, zone masiv populate. Există însă indicii că și în această regiune existau unele organisme cum ar fi, de pildă, cel din zona nordică a județului Prahova, pus în evidență de așezările descoperite aici, mai cu seamă cea fortificată de la Slon.

Prezentînd aceste mari concentrări demografice de pe întregul teritoriu al României în sec. VIII-X, grupări ce se identifică cu organisme statale într-un proces continuu de extindere teritorială și angajate pe calea feudalizării, trebuie subliniat faptul că nu toate se aflau pe aceeași treaptă de dezvoltare și organizare internă. Alături de grupări masive de zeci de așezări, existau și formațiuni de dimensiuni mai reduse atît ca-

www.dacoromanica.ro

suprafață cît și ca evoluție a structurii lor social-economice și politice, amintindu-ne de cele din epoca anterioară. Documentele scrise par a surprinde această deosebire prin termenii pe care-i folosesc, ca, de pildă, judecie, ducat, țară (terminologie latină), cărora le corespund termenii slavoni jupă, cnezat, voievodat, aceasta fiind, oarecum și ordinea de mărime, fără a fi însă o ordine absolută, unele formațiuni fiind denumite cu cîte doi termeni diferiți.

Conducătorii acestor organisme, împreună cu cei din jurul lor, aparținînd clasei suprapuse, își aveau reședința într-una din așezările mai dezvoltate din cadrul grupării respective, adeseori fortificată, ca în cazul celor cercetate arheologic sau menționate documentar : Biharea, Cluj-Mănăștur, Dăbîca, Alba Iulia, Țeligrad, Horodiștea, Fundul Herții, Capidava, Slon etc.

Definirea conținutului instituțional al acestor organisme statale din secolele VIII—X este în măsură să situeze structura politică internă a acestora pe o treaptă superioară, comparativ cu cea a formațiunilor politice anterioare.

Aparatul de ordine din preajma autorității politice își asumă acum funcții publice permanente, deosebit de fertile pentru creșterea bunurilor materiale personale. Pentru întreținerea acestui aparat public, darurile obișnuite pe care populația le acorda în epocile precedente nu mai sînt suficinte, instituindu-se astfel, dări și prestații cu caractr social obligatoriu.

Aparatul militar, armata, oastea ca instituție a statului se conturează pe deplin în această etapă. Cei trei conducători din Transilvania menționați de Anonymus opun o dîrză rezistență armată oștilor maghiare cu ajutorul unui aparat militar în măsură să îndeplinească o importantă funcție a statului : funcția de apărare. Însemnările așa-numitului toparh grec de la finele sec. X indică un total de 300 oșteni călări și pedeștri gata pregătiți să apere reședința fortificată cu ziduri de piatră a acestuia, situată în nordul Dobrogei. Oști întemeiate aveau la dispoziție și conducătorii organismelor statale de la nordul Dunării menționați de scriitorii bizantini la sfîrșitul sec. X. Fortificațiile existente veneau să îndeplinească și ele funcția de apărare a statului. O organizare armată exista și în cazul organismelor politice de pe teritoriul Moldovei, aceasta reieșind din rezistența armată pe care au opus-o la venirea pecenegilor.

Principiul eligibilității conducătorului atît de dominant în orînduirea anterioară pare să fie sdruncinat prin caracterul de succesiune pe care-l ia, așa cum se constată la ducatele și țările din Transilvania. Alegerea tradițională a conducătorului politic din rîndurile celor mai destoinici și mai viteji este pe cale de a se circumscrie în cadrul aceleiași familii, cu tendința de a se transforma într-un drept ereditar „mai întîi îngăduit, apoi pretins și în cele din urmă uzurpat".

Biserica, deși timid, începe să-și exercite rolul ei de colaborator apropiat al păturii conducătoare, suprapuse. Descoperirile recente de la Alba Iulia datînd din sec. IX—X par să indice acest lucru.

Astfel, sfîrșitul secolului al X-lea a marcat o nouă etapă în consolidarea structurilor social-economice ale comunității de viață de pe tot cuprinsul țării, avînd drept consecință o consolidare corespunzătoare a organizării politice prin cristalizarea instituțiilor specifice autorității statale la nivelul acestor formațiuni denumite *țări*, *voievodate* etc. angajate într-un continuu proces de extindere teritorială prin înțelegere sau prin forță.

www.dacoromanica.ro

După cum am văzut mai sus, este vorba de un proces *unitar* în conținut și formă, între aceste formațiuni statale existînd strînse și continui legături de colaborare. Acest moment important din evoluția societății românești a fost sintetizat în Programul partidului unde se arată că : „Formarea voievodatelor a marcat o etapă nouă în istoria poporului român, în dezvoltarea sa economică, socială și politică". Într-adevăr, etapa următoare avea să consacre definitiv maturizarea organizării statale românești la nivelul statelor feudale independente.

★

Perioada cuprinsă între secolele XI—XIV, mai cu seamă ultima ei parte (sec. XIII-XIV), reprezintă epoca de maturizare a structurilor social-economice și politice feudale din cadrul societății românești. Este vremea în care organismele statale existente în etapa anterioară, drept consecință a consolidării raporturilor feudale, se concentrează prin același proces de extindere teritorială, formațiunile mai mari, mai puternice preluînd sarcina de *unificare* teritorială la nivelul provinciilor noastre istorice ; eliberarea de sub dominația, suzeranitatea unor puteri străine constituie acum sarcina principală, care se va înfăptui la mijlocul sec. al XIV-lea, prin obținerea independenței.

Perioada sec. XI—XIV, prima ei parte, a fost dominată, din punctul de vedere politic, de impactul ultimului val de migratori : unguri, pecenegi, cumani, tătari a căror suprapunere peste societatea românească, deși în cazul unora doar nominală, avea să antreneze importante urmări asupra dezvoltării autohtone. Cît privește teritoriul Dobrogei, acesta a fost încorporat din nou, la finele secolului al X-lea, în cadrul imperiului bizantin.

Dacă, pe de o parte, pecenegii, cumanii și tătarii și-au exercitat stăpînirea lor doar nominal, nefiind vorba de o sinteză între aceste popoare nomade și populația românească autohtonă, temporizînd dezvoltarea societății noastre, pătrunderea ungurilor în Transilvania începînd din a doua jumătate a sec. al XI-lea și cucerirea treptată a acestei provincii românești, a suprapus instituțiilor tradiționale băștinașe, forme politico-administrative noi, străine localnicilor. Această încercare de suprapunere a administrației maghiare n-a putut împiedica dezvoltarea organismelor statale românești tradiționale, a instituțiilor politico-administrative ale vechii organizări a populației românești pe care regalitatea maghiară a trebuit să le recunoască și să le mențină.

Astfel că, atît stăpînirea nominală a pecenegilor, cumanilor, tătarilor asupra teritoriului Moldovei și Țării Românești, cît și suprapunerea noilor instituții ale stăpînirii maghiare în Transilvania n-au putut opri în loc dezvoltarea societății românești de pe tot cuprinsul țării spre forme superioare de organizare socială și politică.

Drept urmare a dezvoltării economice, pusă în evidență de studii recente fundamentale, raporturile feudale ajung în această etapă, mai cu seamă în ultima ei parte și mai ales în Transilvania, la maturitate (pe teritoriul extracarpatic acest proces va fi încetinit datorită, așa cum s-a arătat mai sus, noului val de popoare nomade).

Existența unor mari proprietăți feudale ca cea a mănăstirii Sîniob din Transilvania, alcătuită, în sec. XII, din 28 sate sau părți de sate avînd

www.dacoromanica.ro

aproape 300 gospodării, existența nobilimii care avea în dependență zeci de sate, ca, de pildă, acel comite Nicolae care poseda la 1230 peste 25 de moșii, existența oamenilor dependenți (iobagi, jeleri etc.), demonstrează că societatea transilvăneană devenise o societate feudală în sensul real al cuvîntului. O situație asemănătoare se constată și pe teritoriul celorlalte provincii românești. Cu toată temporizarea dezvoltării cauzate de popoarele nomade amintite, asistăm mai cu seamă în secolele XIII-XIV la consolidarea și aici a raporturilor feudale. Consistența lor se vădește în existența celor două clase fundamentale ale feudalismului : a nobililor (potentes), a acelor mai mari ai pămîntului (majores terrae) și a țăranilor dependenți (rustici) menționați în documentele de la mijlocul sec. XIII.

Generalizarea raporturilor feudale pe întreg teritoriul României, mai cu seamă din sec. XIII-XIV, cu unele nuanțe zonale, a condus, în mod legic, la maturizarea organizării politice, la perfectarea aparatului instituțional, la organizarea superioară a acestuia, la unficarea organismelor statale existente, la concentrarea lor în state feudale cuprinzătoare, care să poată îndeplini, în mod corespunzător gradului de dezvoltare socială, funcțiile asumate.

Am văzut cum încă de la finele sec. X și începutul sec. XI cele două voievodate din centrul Transilvaniei s-au unificat în cadrul unuia singur cuprinzător (regnum... latissimum) denumit de cronici voievodatul Transilvaniei (terra Ultrasilvana, regnum Ultransilvanum) sub conducerea lui Gyla, urmașul lui Gelu, pe care cronicile maghiare îl numesc „duce mare și puternic" (dux magnus et potens). El se întindea spre apus pînă la poarta Meseșului, spre nod pînă spre Maramureș, spre sud pînă la hotarele țărilor pomenite mai tîrziu în documente, Hațeg și Făgăraș. Autoritatea maghiară a trebuit să-l recunoască și să-l mențină ca voievodat autonom în cadrul coroanei maghiare. Voievodatul Transilvaniei a continuat să se extindă teritorial, mai cu seamă spre est pînă spre Carpați, înglobînd micile formațiuni politice existente anterior în această zonă.

În secolul al XIII-lea și la începutul celui următor, autoritatea voievodatului Transilvaniei crescuse foarte mult, mai cu seamă pe timpul voievodului Ladislau Kán care a reușit să devină „cel mai puternic dinast al Ungariei, să joace după stingerea dinastiei arpadiene, rol determinant în viața politică a Ungariei, rol de arbitru al situației politice din Ungaria".

Un proces asemănător de extindere se constată și în cazul voievodatului lui Glad din Banat. Izvoarele maghiare relatează că în timpul voievodului Ahtum, urmașul lui Glad, voievodatul s-a extins în sec. XI peste Mureș, cuprinzînd o parte însemnată (pînă la Criș) din voievodatul lui Menumorut. Reședința sa era acum în orașul de pe Mureș, Morisena. Ahtum devenise și el un voievod foarte puternic (potens valde) nesocotind autoritatea regelui ungar Ștefan I.

În partea de sud-est a Transilvaniei se menținеau ca autonome vechile organisme țara Bîrsei (terra Borza), mai la vest țara Făgărașului numită și țara Românilor (terra Blacorum), precum și țara Hațegului (terra Harszoc) menționate în documentele sec. XIII ; ultimele două vor intra, într-o anumită epocă, în componența voievodatelor de la sud de Carpați.

În nordul Transilvaniei existau în sec. XIV, 7 organisme statale tradiționale denumite cnezate alcătuind împreună voievodatul sau țara Maramureșului (terra Maramoroș).

www.dacoromanica.ro

La est de Carpaţi procesul de unificare teritorială a continuat în ciuda ultimilor invazii ale migratorilor. Documente din secolul al XIII-lea şi de la începutul secolului următor ne ajută să urmărim limitele procesului amintit. O mare „ţară" era atestată la 1222 denumită a Brodnicilor (terra Brodnicorum), situată în sudul Moldovei la est de Carpaţi.

După părerea noastră, hotarele, aproximative, ale acestui voievodat sau ţară cuprindeau spre vest versanţii Carpaţilor (incluzînd episcopia Milcoviei din zona Vrancei) pînă la hotarele ţării Bîrsei; spre nord se întindea pînă la marginile ţării Berladnicilor; în sud pînă la hotarele cnezatului sau voievodatului de Brăila (cursul inferior al Buzăului şi Siretului); spre est pînă în ţinuturile stăpînite de cumani.

Al doilea voievodat sau ţară era cea a Berladnicilor care se întindeau spre nord pînă la cea de-a treia ţară, cea a „Românilor", incluzînd în această etapă şi concentrarea teritorială, corespunzătoare unui organism politic, din zona cursurilor inferioare ale Jijiei şi Bahluiului atestată în sec. VIII—X.

În sfîrşit, Ţara Românilor (terra Vlacorum), cel mai cuprinzător organism statal, cuprindea în secolele XIII—XIV, după părerea noastră, un spaţiu teritorial foarte întins situat la est de Carpaţi, iar în zona Cîmpulungului făcea joncţiunea cu plaiurile maramureşene cu care întreţinea în continuare, strînse raporturi economice sociale şi politice. Aici trebuie plasat voievodatul acelui „rege" român menţionat în cronica rimată a lui Ottokar de Styria din 1307. De aici a pornit acţiunea de unificare din ultima etapă (sec. al XIV-lea) şi lupta pentru cîştigarea neatîrnării faţă de coroana maghiară avînd ca exponent pe Bogdan din Cuhea maramureşeană; *acest voievodat sau ţară a preluat sarcina unificării teritoriale care a dus, în final, la constituirea statului independent Moldova, la mijlocul secolului al XIV-lea.*

Un proces de organizare politică asemănător s-a petrecut şi la sud de Carpaţi. Starea lacunară a izvoarelor din secolul al XII-lea, imprecizia celor cîteva care există, nu ne permit să urmărim cum se va fi desfăşurat acţiunea de unificare teritorială şi organizare politică în cadrul societăţii din acest ţinut românesc. Asemenea posibilităţi ni le oferă însă documentele începînd de la mijlocul secolului al XIII-lea pe a căror bază vom încerca să deslušim evoluţia fenomenului amintit.

Un document de majoră importanţă în această privinţă este cunoscuta diplomă din 1247 acordată de Bela al IV-lea al Ungariei, cavalerilor Ioaniţi. Potrivit relatărilor din diplomă şi comparativ cu situaţia constatată în secolele IX—X se pot face unele consideraţii în măsură să aducă unele precizări referitoare la etapele procesului de unificare teritorială.

Diploma amintită consemnează existenţa la sud de Carpaţi, zonă aflată sub suzeranitatea maghiară, a următoarelor organisme statale româneşti de la est la vest; voievodatul lui Seneslau situat în stînga Oltului avînd, probabil, reşedinţa (sau una din reşedinţe) la Argeş unde s-au descoperit vestigii ale acesteia în campaniile recente de săpături; cnezatul lui Farcaş imediat în dreapta Oltului; cnezatul lui Ioan situat tot în dreapta Oltului, dar după părerea noastră către cursul inferior al acestuia; voievodatul sau ţara lui Litovoi (terra Litua), al cărui centru a fost localizat în depresiunea Tîrgu Jiului şi în ale cărui hotare se includea şi ţara Haţegului;

www.dacoromanica.ro

ţara Severinului situată pe ambii versanţi ai munţilor Mehedinţi pînă la Dunăre.

Astfel se prezenta situaţia geografică a organismelor politice româneşti la mijlocul secolului al XIV-lea potrivit celor relatate de diploma din 1247. Existau trei voievodate sau ţări : ţara Severinului (cuprindea o parte din Oltenia şi o parte din Banat), ţara Litua sau voievodatul lui Litovoi stăpînind la sud şi la nord de Carpaţi (ţara Haţegului) ; voievodatul lui Seneslau (cuprindea regiunile din stînga Oltului şi se pare, şi părţi de la nord de Carpaţi situate în jurul munţilor Făgăraş. Existau, de asemenea, cnezate, adică formaţiuni politice mai mici, ca cele ale lui Ioan şi Farcaş, sau cele din părţile de est şi de sud care aveau o situaţie mai puţin „privilegiată" în raport cu voievodatele, în cadrul raporturilor de vasalitate faţă de coroana maghiară.

Un mare pas înainte pe linia unificării teritoriale se constată în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, cînd, unele organisme statale promovează din plin principiul extinderii teritoriale. Se pare că sarcina unificării a fost preluată în această vreme de voievodatul lui Litovoi. În al optulea deceniu al secolului al XIII-lea, Litovoi şi fratele său Bărbat (asociat, probabil, la cîrma voievodatului) încearcă să scuture suzeranitatea maghiară şi îşi întind stăpînirea asupra ţinuturilor învecinate de la sud de Carpaţi. Diploma regală din 1285 aminteşte de aceste acţiuni ale voievodului român arătînd cum „...voievodul Litovoi împreună cu fraţii săi în necredinţa sa, cuprinse pe seama sa o parte din regatul nostru, aflătoare dincolo de Carpaţi". Considerăm că în cadrul procesului de unificare teritorială, au fost cuprinse în această etapă cnezatele lui Farcaş şi Ioan şi voievodatul lui Seneslau ; se pare că, începînd din această vreme, centrul de greutate al acestui mare organism statal s-a mutat la stînga Oltului, Argeşul devenind una din principalele reşedinţe voievodale ale noului organism. Sub urmaşii lui Bărbat (dintre care cunoaştem pe Tihomir), mai cu seamă sub Basarab, are loc acţiunea de extindere teritorială spre vest pînă la Severin, spre sud şi est pînă la Dunăre, iar spre nord în ţinuturile de sud ale Transilvaniei, cuprinzînd formaţiunile existente, indicate de concentrările demografice încă din secolele VIII—X. Este posibil ca formaţiunile politice din sudul Ţării Româneşti să fi fost înglobate de către Basarab în a doua sau a treia decadă a secolului al XIV-lea. În orice caz, extinderea teritorială pînă la Dunăre era deja împlinită către 1323, cînd oştile lui Basarab acordă ajutor armat vecinilor bulgari de la sud de Dunăre împotriva armatelor bizantine. Raţiunea unor asemenea raporturi politice ne obligă la a admite, ca deja existentă, integrarea părţilor sudice în cadrul statului lui Basarab.

Părţile estice (formaţiunea brăileană în principal) au fost, se pare, unificate cu prilejul campaniei din 1327, cînd oşti valahe, alături de cele transilvănene şi, se pare, şi moldoveneşti, au luptat împotriva tătarilor din sudul Moldovei. *Basarab desăvîrşea, astfel, procesul de unificare a organismelor politice de pe cuprinsul spaţiului românesc de la sud de Carpaţi într-un stat ce avea să se numească, odată cu obţinerea neatîrnării în urma victorici de la Posada din 1330, Ţara Român ască.*

Pe teritoriul Dobrogei s-a petrecut un fenomen asemănător. Vechile formaţiuni politice din secolele VIII—XI au fost unificate în cursul secolului al XIV-lea mai cu seamă, cînd se cunoaşte documentar existenţa statului

www.dacoromanica.ro

condus de Dobrotici apoi de fiul său Ivanco, decedat în 1388. Timp de aproape trei decenii Dobrogea are un destin care se „împletește cu cel al Țării Românești". În 1389 Mircea cel Bătrîn adaogă la titlul său și pe acela de stăpînitor al țării lui Dobrotici, devenind, astfel, „ctitor al împlinirilor românești".

Conținutul instituțional al acestor organisme statale ne arată și el că se parcursese o etapă importantă pe linia perfectării organizării interne, a maturizării structurii interioare a statului feudal.

Unele instituții specifice statului feudal consolidat indicau finalul unui proces ce dura de secole. Diploma din 1247 atestă indirect existența în cadrul „țărilor" sau al „voievodatelor" de pe teritoriul Țării Românești a unui aparat permanent al puterii centrale, folosit ca mijloc de constrîngere a supușilor față de conducerea politică. Notăm, în primul rînd, existența unor organe administrative însărcinate cu exercitarea funcțiilor interne ale puterii centrale. Diploma amintită, dar și alte documente, atestă, sub denumirea de „foloase, venituri și slujbe", obligațiile corespunzătoare ale populației din cadrul „țărilor" sau „voievodatelor" respective față de autoritatea centrală. Pentru strîngerea veniturilor și a foloaselor (de bună seamă a dijmelor date și a vămilor percepute), pentru executarea „slujbelor" la care erau supuși locuitorii în cadrul raporturilor feudale, exista acum un aparat administrativ destul de complex, cu funcție permanentă și privilegiat din punctul de vedere social. Aceste venituri alcătuiau un fond central de întreținere a personalului administrativ și militar, parte din el folosindu-se și pentru alte necesități ale „țării". Pentru răscumpărarea lui Bărbat, fratele voievodului Litovoi luat prizonier în timpul luptelor din 1285 cu oastea maghiară pentru obținerea independenței, regele Ladislau „a stors o sumă de bani foarte mare", sumă care nu putea proveni decît numai din acest fond central.

Organizarea aparatului militar depășește și ea în sec. al XIII-lea limitele și caracterul celei anterioare. Este vorba acum de un aparat de război, „cum apparatu suo bellico", recrutat în baza unor norme izvorîte din maturizarea raporturilor feudale, menit să exercite funcții de apărare a teritoriului sau de întregire a lui, prin înțelegerea sau cu forța armată, în baza comunității etnice existente. Se pare că Litovoi intrase printr-o asemenea modalitate în stăpînirea teritoriilor lui Seneslau, probabil după moartea acestuia, precum și în stăpînirea țării Hațegului și, desigur, în cea a cnezatelor lui Ioan și Farcaș. Basarab voievod desăvîrșește în prima jumătate a sec. al XIV-lea procesul de unificare la sud de Carpați și în regiunile estice între 1323 și 1327, aparatul de război constituind principalul mijloc de realizare politică. Aceeași tendință se manifestă și la est de Carpați, unde, potrivit știrii din cronica rimată a lui Ottokar de Styria, la 1307—1308 stăpînea un „rege" care „în toate afacerile era domn peste ceilalți". Deci fenomenul de extindere teritorială se produsese, probabil, la sfîrșitul sec. al XIII-lea, iar voievodul de la începutul secolului următor se impusese din punct de vedere politic-militar în fața celorlalți conducători. Nucleul militar devine, astfel, un instrument al supunerii formațiunilor politice aflate într-un stadiu inferior de organizare.

O schimbare de principiu se produsese și în modalitatea de exercitare a funcției voievodului. Principiul eligibilității se circumscrie acum în

www.dacoromanica.ro

cadrul strict de familie, luînd caracter de succesiune. Alegerea voievodului continuă să se facă, dar din rîndul membrilor familiei „domnitoare". Succesiunea din cadrul voievodatului bănăţean (Glad—Ahtum—Ioan) este semnificativă din acest punct de vedere. Colaboratorii imediaţi ai lui Litovoi sînt membri ai familiei, fraţii săi, mari feudali legaţi prin interese familiale. Unul din aceşti fraţi, Bărbat, luat prizonier, este răscumpărat cu o mare sumă de bani. Prinderea lui, vizată ca obiectiv important, şi acordarea dreptului de răscumpărare lasă să se întrevadă funcţia însemnată pe care o avea Bărbat înainte şi în timpul luptei şi, totodată, o modalitate de a-l cîştiga pentru interesele maghiare. Se pare că el a şi preluat conducerea după Litovoi, deoarece diploma din 1288 îl numeşte voievod.

Reşedinţele voievodale, nu mai sînt, ca în etapa anterioară, aşezări mai dezvoltate, de obicei palisadate, ci veritabile centre urbane în care se găsea curtea conducătorului politic ca în cazul centrului urban de la Curtea de Argeş unde s-au descoperit ansamblurile de ziduri din piatră ale curţii domneşti din sec. XIII precum şi vestigiile unui fast mai deosebit.

Biserica, departe de a mai fi un simplu lăcaş de închinăciune, devine acum principala instituţie ideologică, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai păturii conducătoare. Această asociere a ei la opera de guvernare este pusă în evidenţă de cercetările de la Curtea de Argeş din Ţara Românească unde s-au descoperit fundaţiile de zid ale bisericii din sec. al XIII-lea aparţinînd vîrfurilor ierarhiei religioase, situată în apropierea reşedinţei voievodale.

La mijlocul secolului al XIV-lea aceste instituţii esenţiale ale organismelor statale de pe teritoriul României vor căpăta, odată cu dezvoltarea raporturilor feudale în cadrul societăţii româneşti, o fizionomie şi mai concretă, mai precisă şi în acelaşi timp mai complexă, pentru a defini cu toată certitudinea *caracterul feudal al statelor româneşti din acea vreme.*

În asemenea condiţii, de unificare teritorială la nivelul provinciilor istorice româneşti, de matură organizare socială, de maturizare a structurii politice din cadrul societăţii de pe teritoriul României, obţinerea independenţei statelor feudale româneşti de sub dominaţia regalităţii maghiare care-şi extinsese suzeranitatea şi asupra teritoriilor extracarpatice devenise o necesitate. Criza dinastică din Ungaria de la începutul sec. XIV a fost din plin folosită de către unificatorul Ţării Româneşti, Basarab voievod, care, în urma victoriei de la Posada din 1330, obţinută asupra oştilor maghiare, conferea ţării sale statutul de stat feudal de sine stătător.

O operă similară avea să realizeze puţin mai tîrziu şi celălalt stat românesc de la est de Carpaţi, Moldova, prin obţinerea neatîrnării ţării în urma victoriei oştilor moldoveneşti conduse de Bogdan voievod, venit din Maramureş, asupra aceloraşi oşti maghiare. 1330 şi 1359 reprezintă în istoria poporului nostru momente de semnificaţie deosebită : se deschideau astfel, perspectivele *dezvoltării libere, independente a ţărilor române pe calea feudalismului.* „Organizarea statelor feudale româneşti — se arată în Programul partidului a creat condiţiile ridicării vieţii economico-sociale pe o treaptă superioară, a înscris în istorie epoci de puternică înflorire a civilizaţiei materiale şi spirituale pe teritoriul ţării noastre..."

★

www.dacoromanica.ro

Aşadar, formarea statelor feudale româneşti constituie rezultatul unui îndelungat şi neîntrerupt proces de plămădire şi maturizare a structurilor economice sociale şi politice din cadrul societăţii de pe teritoriul României, de la *uniunile teritoriale* din perioada secolelor IV—VII, la *ţările şi voievodatele* secolelor VIII—X şi de aici la *statele feudale independente* ca formă superioară de organizare statală, de perfectare a conţinutului lor instituţional.

BIBLIOGRAFIE

KARL MARX, *Capitalul*, vol. III, partea II-a, Bucureşti, 1955, p. 751.

FRIEDRICH ENGELS, *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului*, în *Opere alese*, vol. II, Bucureşti, 1955.

K. MARX, FR. ENGELS, *Opere*, vol. 19, Bucureşti, 1964, p. 420; vol. 20, p. 178.

V.I. LENIN, *Opere complete*, vol. 1, Bucureşti, Edit. politică, 1960, p. 150 151.

V.I. LENIN, *Opere complete*, vol. 33, Bucureşti, Edit. politică, 1964, p. 15, 40.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Bucureşti, Edit. politică, 1975, p. 27 31.

NICOLAE CEAUŞESCU, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 ani de la prima unire politică a ţărilor române şi sărbătoririi oraşului bimilenar Alba Iulia*, Bucureşti, Edit. politică, 1975, p. 6 8.

★

*** *Istoria poporului român*, sub redacţia acad. Andrei Oţetea, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1970, p. 167—185.

*** *Istoria României, Compendiu*, ed. a III-a, Bucureşti, Edit. didactică şi pedagogică, 1971, p. 89—110.

CONSTANTIN C. GIURESCU, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Edit. Albatros, 1975, p. 167 188.

ŞTEFAN PASCU, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, Edit. Dacia, 1972, cap. I.

PETRE DIACONU, NICOLAE CONSTANTINESCU, *Programul Partidului Comunist Român despre procesul de formare a poporului român şi a evoluţiei lui pînă la crearea primelor formaţiuni feudal-statale*, în „Anale de istorie", XXI, 1975, nr. 5, p. 144 157.

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, *„Întemeierea" Moldovei în istoriografia românească*, în „Studii". Revistă de istorie, 12 (1959), nr. 6, p. 35—52.

ŞTEFAN OLTEANU, *Evoluţia procesului de organizare statală la est şi sud de Carpaţi în secolele IX—XIV*, în „Studii". Revista de istorie, 24 (1971), nr. 4, p. 757—775.

RADU POPA, *Unitate şi continuitate în perioada finală a etnogenezei poporului român*, în „Era socialistă", an. LVI (1976), nr. 20, p. 40—44.

*** *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România*, Consultaţii 3, Edit. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1976, p. 31 35.

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA DE COMUNICĂRI „LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI ŞI ROLUL LUI VLAD ŢEPEŞ ÎN ORGANIZAREA ŞI ÎNTĂRIREA STATULUI"

În ziua de 14 decembrie 1976 s-a desfăşurat, la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, sesiunea de comunicări pe tema „Lupta poporului român pentru apărarea independenţei şi rolul lui Vlad Ţepeş în organizarea şi întărirea statului", organizată de Academia de ştiinţe sociale şi politice şi Ministerul Apărării Naţionale.

În cuvîntul de deschidere, general-maior Gheorghe Gomoiu, adjunct al ministrului Apărării Naţionale şi secretar al Consiliului politic superior al armatei, a relevat însemnătatea domniei lui Vlad Ţepeş în istoria poporului român, încadrînd lupta sa antiotomană în efortul general al ţărilor române în evul mediu de păstrare a independenţei şi suveranităţii în faţa cotropitorilor străini.

Deschizînd seria comunicărilor, prof. univ. dr. docent Mihai Berza, directorul Institutului de studii sud-est europene, a reliefat în comunicarea sa, *Europa după cucerirea Constantinopolului de către imperiul otoman*, ecoul pe care căderea capitalei bizantine sub asalturile repetate ale turcilor în 1453 l-a avut în întreaga lume creştină. Evocînd însemnătatea Bizanţului şi mai ales a capitalei sale pe plan politic, cultural, religios, prestanţa şi admiraţia de care se bucura acesta în ochii europenilor, autorul a prezentat impresia profundă pe care a produs-o dispariţia Constantinopolului de pe harta politică, ecoul larg răspîndit şi îndelung persistent în opinia cercurilor culturale şi politice ale Europei Analizîndu-se contextul politic şi religios care n-a favorizat ajutorarea Bizanţului de către puterile europene, s-a remarcat, ca singură acţiune antiotomană mai amplă după cucerirea Constantinopolului, apărarea Belgradului în 1456, de către Iancu de Hunedoara. În această direcţie s-au expus apoi rostul şi importanţa luptei antiotomane a lui Vlad Ţepeş în contextul politico-militar european după 1453.

Prezentînd *Cooperarea ţărilor române în lupta pentru neatîrnare din secolul al XV-lea*, prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, preşedintele secţiei de istorie şi arheologie a Academiei de ştiinţe sociale şi politice, a urmărit forma pe care întrajutorarea în lupta antiotomană a îmbrăcat-o în funcţie de gravitatea momentelor politice şi militare, de evoluţia conştiinţei de neam şi a originii etnice comune. A fost sesizată astfel ascendenţa dialectică a acestui proces de cooperare a ţărilor române în faţa primejdiilor exterme, de la alianţa politico-militară la proiecte de confederare pînă la ideea unirii vechii Dacii. Toate aceste faze au fost documentate prin exemplele concret-istorice ale luptei antiotomane desfăşurate de voievozii celor trei ţări române, accentuîndu-se asupra semnificaţiei colaborării politico-militare dintre ei.

Organizarea şi întărirea statului — piatra unghiulară a politicii interne promovate de Vlad Ţepeş a fost subiectul abordat de dr. Constantin Şerban, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", care a sintetizat măsurile de natură internă — politice, sociale, militare — relevînd rostul tuturor acestor acţiuni ale voievodului Ţării Româneşti ca acte cu efect imediat şi direct asupra consolidării autorităţii domneşti şi a statului. Autorul a apreciat politica internă a domnului ca necesară pentru întărirea economică şi militară a Ţării Româneşti, pregătind-o pentru marea înfruntare cu forţele lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului.

În comunicarea sa, *Luptele antiotomane ale Ţării Româneşti în timpul domniei lui Vlad Ţepeş*, locotenent-colonel Costantin Căzănişteanu, şef de sector la Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară, a expus cauzele şi desfăşurarea războiului cu turcii din 1462 iar în analiza operaţiilor militare, a tacticii şi strategiei aplicate de voievodul român, a remarcat elementele noi, introduse de acesta pe fondul tactic devenit clasic al luptelor de apărare a oştilor ţărilor române. O atenţie deosebită a fost acordată raidului organizat de Ţepeş în sudul Dunării, privit de autor în viziunea de ansamblu a întregului război, cît şi atacului de noapte. Alături de

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 2, p. 331 342, 1977

www.dacoromanica.ro

iscusința militară a voievodului, ancheta a dezvăluit eroismul și spiritul de sacrificiu al oaste și al întregii populații ca factori esențiali în împiedicarea prin împotrivire armată a îndeplinirii proiectelor politice și militare ale sultanului cu privire la statutul politico-juridic al Țării Românești.

Tratînd *Figura lui Vlad Țepeș în arta românească*, prof. univ. Ion Frunzetti a urmărit îndeosebi reprezentarea momentelor istorice naționale legate de numele lui Vlad Țepeș în opera artistică a lui Theodor Aman. Semnatarul comunicării a dezvăluit concepția acestuia din urmă cu privire la rolul artei și sarcina artistului plastic în educarea și instruirea maselor și a argumentat transpunerea în practică a acestor idei de către marele pictor prin analiza compozițiilor sale inspirate din trecutul glorios al românilor. Descrierea și critica tablourilor tratînd scene ca : solii turci la Vlad Țepeș, bătălia cu facle, boierii surprinși la ospăț de Vlad Țepeș au remarcat stilul romanțat al acestora, documentarea insuficientă a pictorului, mai ales cu privire la costume, dar s-a accentuat valoarea educativă și măiestria artistică, conștiința patriotică a autorului. Subliniindu-se că după Aman plastica românească s-a ocupat prea puțin de epoca și faptele voievodului, a reieșit cu pregnanță necesitatea ca figura viteazului domn să fie mai bogat reprezentată în opera artiștilor români.

În cuvîntul de închidere prof. univ. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, a evocat seria manifestărilor organizate în întreaga țară cu prilejul comemorării a cinci veacuri de la moartea viteazului domn, subliniind aparițiile editoriale recente dedicate acestui eveniment.

Gelu Apostol

AL IV-LEA SIMPOZION NAȚIONAL DE ISTORIE AGRARĂ A ROMÂNIEI

Între 14—16 octombrie 1976 s-au desfășurat la Slobozia (Ialomița) lucrările celui de-al IV-lea Simpozion național de istorie agrară a României împreună cu a III-a Sesiune anuală de comunicări a Muzeului Județean Ialomița organizate de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Ialomița organizate de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă, Muzeul Județean Slobozia și Direcția Generală pentru agricultură și industrie alimentară județul Ialomița la care au participat cu comunicări peste 150 de istorici, economiști, arheologi, muzeografi, cadre didactice din toată țara.

Ședința inaugurală a avut loc la 14 octombrie crt. la Casa de Cultură a Sindicatelor în prezența lui Vasile Marin, prim-secretar al Comitetului județean Ialomița al P.C.R., a unui mare număr de activiști de partid, cadre didactice și tehnice din sectorul agricol județean, economiști etc. Cu acest prilej au ținut comunicări : Vasile Marin despre *Agricultura în dezvoltarea economică a județului Ialomița*, E. Mewes din Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare despre *Istoria muzeologiei agricole pe plan internațional*, M. Neagu despre *Dezvoltarea horticulturii ialomițene*, iar prof. dr. doc. N. Ștefan, adjunct al ministrului Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale și dr. Cornel Irimie, directorul Muzeului Brukenthal din Sibiu au adus un călduros salut din partea lucrătorilor din domeniul comerțului și al muzeografiei.

În continuare în zilele de 14 și 15 octombrie lucrările simpozionului s-au desfășurat în cadrul a cinci secții în felul următor : la Secția I „Istoria agriculturii", au fost prezentate comunicările : *Funcționalitatea uneltelor de piatră, os și corn în preistoria României* (V. Boroneanț, C. Boroneanț), *Agricultura așezărilor cucuteniene din zona subcarpatică a Moldovei* (Șt. Cucoș), *Agricultura geto-dacilor, modul de producție și modalitatea de ilustrare într-un muzeu național de agricultură* (L. Ștefănescu), *Uneltele agricole romane descoperite la Tibiscum* (M. Moga, D. Benea), *Uneltele agricole descoperite în cetatea dacică de la Piatra Craivii* (Al. Popa, V. Moga), *Uneltele agricole în comerțul exterior clujean din prima jumătate a sec. XVII* (Fr. Pap), *Sisteme de agricultură și măsuri pentru sporirea fertilității solului în Țara Românească și Moldova în sec. XVIII* — (Constantin Șerban), *Viticultura arădeană în anul 1780* (E. Găvănescu), *Exportul de cereale al Țării Românești în Imperiul otoman, 1791—1821* (Fl. Marinescu), *Transportul de cereale după tratatul de la Adrianopol* (S. Columbeanu), *Unele aspecte ale agriculturii din nord-estul Munteniei la mijlocul sec. XIX* (C. Iosipescu), *Raportul dintre agricultură și păstorit în secolele XVIII—XX oglindit într-un text folcloric* (Gh. Neagu) *Considerații privind păstoritul în Cîmpia Bărăganului* (R. Ciucă), *Evoluția cultivării cerealelor în județul Ialomița* (C. Tudor), *Utilajul agricol folosit de locuitorii județului Ialomița în perioada 1831—1850* (M. Cotenescu),

www.dacoromanica.ro

Teze, fapte, interpretări, despre locul și rolul agriculturii în economia României, 1855—1917) (A. Spiridon), *Inventarul agricol nord-dobrogean* (P. Zaharia), *Unelte agricole și de uz casnic în inventarul arheologic al satelor din centrul Câmpiei Române* (A. Ștefănescu), *Agricultura României — trecut, prezent și perspective.* (S. Vrejbă), *Din istoria împăduririlor în Bărăgan* (S. Papadopol), *Viticultura în satele din câmpia Burnas-Găvanu-Burdea* (Șt. Neamu, G. Nițulescu), *Oameni de seamă în sprijinul sericiculturii în perioada 1845—1939*) (M. Craiciu), *Albinăritul veche îndeletnicire a locuitorilor din partea de vest a Olteniei* (M. Măneanu), *Participarea județului Covurlui la expoziții și târguri agricole între cele două războaie mondiale* (Șt. Stanciu), etc.

La secția a II-a, Istoria instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare, au fost prezentate următoarele comunicări: *Viața agrară din Moldova ilustrată prin vestigii arheologice din sec. V—XIII* (Gh. Coman) *Sesia tobăgească din Transilvania în sec. XVII* (M. Ursuțiu), *Raporturile dintre tobag și stăpîn oglindite în legislația Transilvaniei din sec. XVII* (M. Ursuțiu); *Dreptul de dijmă din vii și bucate al obștei de moșneni în sec. XVIII* (Fl. Mîrțu), *Prețul muncii în agricultura Țării Românești în sec. XVIII* (Ioana Constantinescu), *Relațiile agrare dintre mînăstiri și locuitorii satelor din Țara Românească în prima jumătate a sec. XVIII* (Al. Gonța), *Aspecte ale antrenării gospodăriilor nobiliare din Transilvania în economia de mărfuri între 1785—1820*) (L. Botezan). *Problema agrară în dezbaterea adunărilor obștești ale Principatelor române 1831- 1848* (A. Stan), *Problema agrar-țărănească în „Muzeul răscoalei țăranilor din 1907" din comuna Flămînzi* (H. Rabinovici), *Problema agrară în dezbaterea parlamentului român, 1914—1918* (A. Iordache), *Mișcarea cooperatistă în sate înainte de primul război mondial și obștea de arendarea moșiei Dor-Mărunt* (V. Bulgaru), *Despre publicațiile agrare din Bucovina* (I.C. Toroțiu), *Unele aspecte ale înfăptuirii reformei agrare pe văile Izei și Marei* (B. Mihoc), *Partidul țărănist radical în anii 1932—1934* (I. Dumitrașcu), *Unele aspecte ale relațiilor agrare înainte de 23 August în Câmpia Dunării* (Tr. Udrea), *Înfăptuirea reformei agrare în jud. Ialomița (1944/1945)* (Gh. Pîrvulescu), *Tendințe și priorități în perfecționarea actualelor relații agrare din România* (C. Anderca), *Problema agrar-țărănească în programele mișcării muncitorești și socialiste din România în sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX* (El. Georgescu), *Concepția social-economică a lui C. Garoflid* (A. Spiridon), *Curentul țărănist în gîndirea economică românească* (I. Nicolae-Văleanu), *Locul lui Marin Chirițescu-Arva în gîndirea economică agrară a României* (E. Mewes); *Sociologia lui D.Em. Marica* (E. Gheran-Mewes) etc.

La secția a III-a, Istoria vieții rurale, au fost prezentate următoarele comunicări: *Comentarii etnografice asupra evoluției celor mai vechi unelte de pe teritoriul României* (G. Moraru-Popa), *Tipologia unei străvechi instalații de irigat — fîntîna cu vîrtej* (G. Comănici, I. Drăgoescu), *Unele sisteme de mori de apă folosite în județele Prahova și Dîmbovița* (D. Nedelea), *Răspîndirea meșteșugurilor și așezărilor rurale în Banat și Crișana la sfîrșitul sec. XVIII — și începutul sec. XIX* (G. Kovach), *Agricultura în arhitectura județului Vîlcea* (N. Georgescu, I. Oprea), *Semnificații agrare în ornamentica populară românească* (Gh. Nistoroaia), *Aspecte etnografice agrare băcăuane* (D. Ichim), *Obiceiuri agrare din Banat* (N. Țăranu), *Structura unei gospodării pastorale agricole din Câmpia Transilvaniei* (I. Negoiță, I. Armășescu), *Elemente de unitate în arhitectura țărănească din satele de agricultori din România* (R.D. Maier, L. Stoica-Vasilescu), *Gospodăriile țărănești din Câmpia Olteniei* (Șt. Enache), *Căsoaia — important element de arhitectură populară* (E. Holban), *Pîinea — semnificații, valori plastice, simboluri* (O. Văduva), *Cuptoarele de pîine din Câmpia Bărăganului* (R. Ciucă), *Circulația vaselor de aramă în Câmpia Dunării* (I. Cajal-Marin) etc.

La secția a IV-a, Muzeologia agrară au fost prezentate comunicările: *Muzeul agrar al României — schiță de temă-program* (R. Ciucă), *Muzeul agriculturii — conținut, definiție, clasificare* (E. Mewes), *Contribuții la tematica muzeului agriculturii românești* (L. Ștefănescu), *Istoria agriculturii românești reflectată în muzeografia agrară* (V. Bulgaru), *Prezentarea solurilor într-un muzeu de agricultură* (M. Nemeș), *Categorii de izvoare care pot forma patrimoniul unui muzeu al agriculturii* (P. Gyulai), *Locul documentelor scrise în muzeul agriculturii românești* (Fl. Ivaniuc), *Criterii de selecționare și valorificare a exponatelor muzeistice privind problema agrar-țărănească* (Șt. Popescu, A. Teodorescu), *Oglinda funcțiilor agricole ale păstoritului sedentar și locul într-un muzeu național de agricultură* (N.Dunăre), *Considerații privind cercetarea muzeografică în mediul rural* (I. Don), *Problematica agriculturii prezentată în Muzeul tehnicii populare* (C. Irimie, C. Popa), *Valorificarea medaliilor românești moderne într-un muzeu al agriculturii* (G. Custurea) etc.

La secția a V-a „Rolul Câmpiei Bărăganului în istoria poporului român" au fost prezentate comunicările: *Capidava-centru al așezărilor feudale timpurii de pe ambele maluri ale Dunării* (N. Georgescu), *Cercetări arheologice la Orașul de Floci* (L. Chițescu, A. Păunescu), *Săpăturile arheologice de la Orașul de Floci, raport preliminar* (N. Conovici), *Câmpia Bărăganului și eco-*

www.dacoromanica.ro

nomia bănească românească din sec. XVI (L. Ștefănescu), *Așezări rurale în județul Ialomița în secolele XIV—XV* (A. Anghel), *Rolul cîmpiei în concepția de cirmuire a țării de către C. Brîncoveanu* (R. Ciobanu). *Drumurile medievale ale Cîmpiei Bărăganului* (P. Panait), *Ocupații le populației ialomițene din satele riverane Dunării în sec. XVI—XIX* (C. Tudor), *Cîmpia Română, vechi mediu propice de dezvoltare a vieții rurale* (P. Cotet), *Aportul populației ialomițene la războiul pentru indepedență* (Al. Vlădăreanu), *Contribuția armatei și populației române la luptele insurecționale din sud-estul Bărăganului* (C. Mîndru), *Date despre viața și opera pictorului Tudor Lorman* (T. Ruse), *Meșterul fierar Andrei Mandache din comuna Miloșești* (S. Toroipan), *Tradiții în dezvoltarea relațiilor de familie în Cîmpia Română* (A. I. Ciobănel), *Mutații în organizarea interiorului de casă țărănească din Cîmpia Bărăganului* (R. Capesius) etc. Alcătuite pe baza unei ample bibliografii de specialitate și a unor bogate materiale de arhivă comunicările prezentate au trezit un deosebit interes din partea auditoriului. Drept urmare pe marginea lor s-au angajat fructuoase discuții menite să lămurească unele aspecte ale problemelor ridicate și să aducă unele completări acestora.

În timpul lucrărilor Simpozionului participanții au avut prilejul să viziteze o expoziție de scoarțe țărănești deschisă la Casa de cultură a Sindicatelor și o alta de artă plastică la Muzeul județean Ialomița (Expoziția retrospectivă de pictură Niță Angelescu), să vizioneze un reușit spectacol de folclor ialomițean și să se întîlnească cu oamenii muncii din agricultura de la C.A.P. Gheorghe Doja, C.A.P. Smîrna, C.A.P. Scînteia, I.A.S Ograda, I.A.S. Călărași, I.A.S. Dragalina, I.A.S. Ciulnița, Stația experimentală agricolă Mărculești, Stația experimentală silvică Perișoru, Herghelia Jegălia, Liceul agro-industrial Călărași, I.A.S. Pietroaiu, etc.

În ultima zi a simpozionului la 16 octombrie a fost efectuată o excursie documentară la cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare, explicațiile fiind date de arheologul P. Diaconu de la Institutul de arheologie din București. În aceeași zi s-a făcut o vizită și la I.A.S. Ograda unde participanții au avut prilejul să cunoască realizările acestei prestigioase unități agricole în județul Ialomița.

În după amiaza zilei de 16 octombrie la I.A.S. Ograda a avut loc ședința de închidere a lucrărilor Simpozionului. Cu acest prilej a luat cuvîntul A.Glodeanu, șeful secției de propagandă a Comitetului de partid județean Ialomița care a remarcat în expunerea sa participarea în număr destul de mare a specialiștilor din domeniul istoriei economiei, arheologiei, muzeologiei, filologiei, geografiei la lucrările simpozionului ale căror comunicări interesante și de un înalt nivel științific au dus în circuitul științific materiale noi menite să contribuie pe viitor la alcătuirea unei istorii a agriculturii românești. De asemenea a fost scos în evidență interesul manifestat în rîndul participanților pentru înființarea într-un viitor apropiat a Muzeului național de istorie agrară al României a cărui funcționalitate să fie de nivel european. În fine vorbitorul a recomandat participanților continuarea cercetărilor lor în aceeași direcție și cu aceleași rodnice rezultate.

Constantin Șerban

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC „ROMÂNIA ȘI SISTEMUL TRATATELOR DE PACE DE LA VERSAILLES"

În ziua de 26 noiembrie 1976 a avut loc la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași simpozionul științific cu tema *România și sistemul tratatelor de pace de la Versailles*, organizat de Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Au participat cadre didactice și cercetători științifici de la Facultatea de istorie din Iași, de la Institutul „A. D. Xenopol", de la Institutul de istorie „N. Iorga" și de la Centrul de istorie și teorie militară din București.

Conferențiar univ. dr. Vasile Cristian, decanul Facultății de istorie din Iași, a rostit *Cuvîntul de deschidere*, subliniind importanța și semnificația păcii care a marcat sfîrșitul primului război mondial și care mai este încă, sub mai multe aspecte, în centrul atenției istoricilor. O serie de cadre didactice și cercetători din Iași și București, ca rezultat al investigațiilor lor pe această temă, prezintă unele considerațiuni în legătură cu România și sistemul politic instituit prin tratatele de pace adoptate de conferința din 1919—1920.

Premise ale Conferinței păcii (România și Antanta) au fost prezentate, succint, de către lector univ. dr. I. Agrigoroaiei care, în fapt, schițează evoluția raporturilor dintre România și Antantă în cursul primului război mondial, punînd accent pe acele chestiuni ce vor fi abordate și la Versailles. Intrarea României în conflagrația din 1914—1918 a fost un aspect diplomatic im-

www.dacoromanica.ro

portant al războiului datefiind interesele majore legate de acest eveniment, consecințele politico-militare de seamă pe care le putea avea. După doi ani de neutralitate, guvernul român a decis, ca urmare a finalizării negocierilor cu Antanta într-un tratat ce prevedea, între altele, unirea Transilvaniei cu România odată cu terminarea ostilităților, intrarea în război împotriva Puterilor Centrale.

Autorul comunicării reconstituie ecourile aderării României la Antantă precum și evoluția evenimentelor pe plan politic și militar în cursul anilor 1916 1917—1918, evidențiind locul problemelor românești în deciziile luate de marile puteri aliate. Deși România a fost obligată a încheia pacea de la Buftea-București, opinia publică din țara noastră nu a încetat nici un moment a se considera în rîndurile Antantei, ceea ce a redevenit poziție oficială în noiembrie cînd noul guvern român a decis reintrarea în război. După oprirea provizorie pe linia de demarcație de pe Mureș, trupele române vor înainta dincolo de acesta, asigurînd astfel protecția întregului teritoriu locuit de români. Ca urmare a hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, Conferința păcii va trebui doar să sancționeze hotărîrea românilor transilvăneni de a se uni cu România.

Conf. univ. dr. Em. Bold analizează *Poziția marilor puteri față de România la Conferința păcii*, reliefînd atitudinea egoistă a marilor învingători care au acordat prioritate rezolvării intereselor lor, lăsînd pe planul al doilea chestiunile statelor mici și mijlocii între care se află și România.

Delegația română la Paris a prezentat și a insistat asupra soluționării juste a intereselor României și în principal a recunoașterii desăvîrșirii unității naționale. Cu toate că în 1916 se încheiase tratatul dintre România și Antantă, Consiliul celor patru a desconsiderat cererile juste românești, făcînd o primire rece delegației române și încercînd să o determine să accepte deciziile luate în lipsa ei. Includerea României în rîndul țărilor „cu interese limitate" și evidenta încălcare a unor principii fundamentale de drept a făcut ca primul delegat român să părăsească Conferința păcii, fapt care a avut consecințele cunoscute. Subliniind semnificația generală a tratatelor de pace de după primul război mondial, conf. univ. dr. Em. Bold urmărește îndeaproape maniera în care au fost reflectate, în aceste documente, problemele teritoriale, politice și economice ale României.

Problema neimixtiunii în treburile interne la Conferința de pace de la Paris, cu referire specială la Tratatul de la Saint-Germain, a fost analizată de dr. Eliza Campus. Autoarea pornește de la conținutul și semnificația conceptului de neimixtiune în treburile interne insistînd, în acest sens, asupra opiniei lui N. Iorga care a abordat în mai multe rînduri chestiunea. La Conferința de pace de la Paris, în condițiile în care marile puteri învingătoare se străduiau să obțină pentru ele maximum de beneficii de pe urma victoriei, problema neimixtiunii a fost în centrul atenției statelor mici și mijlocii. Chestiunea prezenta o importanță specială pentru noile state apărute pe harta politică europeană ca și pentru cele care-și desăvîrșiseră unitatea națională.

Între acestea din urmă, accentuează Eliza Campus, s-a aflat și România care a avut în delegația trimisă la Paris un apărător consecvent al suveranității și integrității sale teritoriale. Practica marilor puteri de a nu consulta delegația română în chestiunile ce o interesau, prezentarea în ultima clipă a proiectelor de tratate și mai ales chestiunea regimului minorităților, în redactarea inițială, au fost aspecte ce au vexat România și au constituit clare tentative de imixtiune în treburile interne ale țării. Acestea au fost vizibile în mod special în negocierea Tratatului de la Saint-Germain și au dus la părăsirea Conferinței de către delegația română și cea sîrbă. Rezultatul acestei decizii a fost modificarea textului inițial, așa încît România va semna deși cu întîrziere, pacea cu Austria iar ulterior și tratatul minorităților.

Ion Stanciu, cercetător științific la Institutul de istorie „N. Iorga" a prezentat comunicarea cu tema *Problema petrolului românesc la Conferința păcii din 1919*, pe baza unui bogat material documentar provenind din arhive românești și americane. În cadrul chestiunii generale a combustibilului, petrolul oferea multiple posibilități pentru refacerea economică a țării prin ponderea pe care o putea avea în luarea diverselor decizii. Era însă necesară adoptarea unei politicii petroliere care să servească interesele țării.

Problema petrolului românesc a fost ridicată la Conferința păcii începînd cu luna martie 1919 și a fost obiectul unei lungi serii de negocieri de culise bi- sau multilaterale. Dacă la discuțiile inițiale au participat doar reprezentanți ai României, Franței și Marii Britanii, ulterior au intervenit în joc și interesele americane. Ca urmare a insistențelor companiei Standard Oil of New Jersey delegația americană la Conferință a făcut o serie de intervenții care, în final au determinat încetarea discuțiilor privind petrolul și au convins o dată în plus guvernul român de necesitatea unei politici petroliere naționale. În concluzie, autorul subliniază consecințele deosebit de importante ale situației create la Conferința păcii în problema petrolului asupra raportului ulterior de forțe și asupra politicii petroliere viitoare a statului român.

www.dacoromanica.ro

Încălcarea clauzelor militare ale Tratatului de la Versailles: reintroducerea serviciului militar obligatoriu în Germania nazistă văzută de diplomația românească a format obiectul comunicării susținute de cercetător științific Nicolae Dascălu. După ce prezintă conținutul părții a V-a ce includea clauzele militare ale Tratatului de la Versailles, autorul comunicării reconstituie procesul de încălcare a acestor stipulații, proces ce a evoluat de la simple măsuri de mărire a efectivelor și a stocurilor de armament, ce se realizau în secret, la decizii tot mai evidente de reconstituire integrală a mașinii de război germane. În acest sens, neîndoielnic că instaurarea nazismului la putere a marcat un mare pas înainte prin ritmul accelerat imprimat reînarmării. Cum orice nouă extindere a efectivelor era condiționată de reîntroducerea serviciului militar obligatoriu, Hitler, profitînd de conjuncturа internațională caracterizată prin intense pregătiri militare, a luat hotărîrea necesară, pe care a notificat-o ambasadorilor marilor puteri în după-amiaza zilei de 16 martie 1935.

Pe baza a numeroase documente diplomatice aflate în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe de la București, autorul comunicării a analizat cauzele și ecourile mondiale ale deciziei naziste din 16 martie 1935, insistînd asupra reacției opiniei publice și a guvernului român. Acesta, dînd dovadă de realism politic, condamnă acțiunea germană dar acționează în strînsă cooperare cu aliatele ei din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică.

Reintroducerea serviciului militar obligatoriu în Germania nazistă, violare flagrantă a Tratatului de la Versailles, a marcat o nouă etapă, cea a măsurilor deschise, pentru reînarmare și a pus bazele creării Wehrmachtului ca instrument al expansiunii naziste și, prin aceasta, a deschis calea declanșării celui de-al doilea război mondial.

Colonel dr. D. Tuțu prezintă *Preocupările României pentru păstrarea integrității teritoriale în anii 1939—1940*, insistînd asupra măsurilor politico-militare inițiate în această direcție de către guvernul român. După primul război mondial, arată autorul comunicării, situația militară a României s-a ameliorat față de perioada anterioară, și s-au adoptat hotărîrile necesare pentru reorganizarea teritorială a forțelor armate. Dar, în ce privește măsurile concrete ale pregătirii pentru război, și în special cele de natură economică, acestea s-au luat abia după anul 1936. Comenzi masive de armament și echipament au început a fi lansate, pe piața internă ca și pe cea externă, în anii 1935—1936, dar ele au fost executate doar din anul 1938 cînd, în general, a fost prea tîrziu, pentru a obține rezultatele vizate.

Paralel cu aceste acțiuni propriu-zis militare, guvernul român a inițiat încheierea unei serii de alianțe politice dublate de convenții militare ce aveau la bază principiul asistenței mutuale dar nu erga omnes ci doar pentru cazuri bine precizate, dominate de ideea menținerii statu-quo-ului teritorial și de un spirit exclusiv defensiv. Astfel, una dintre primele legături cu acest dublu caracter a fost cea polono-română care, sub aspect militar, se referea la frontierele răsăritene și care, după încheierea în 1920, a fost mereu prelungită așa încît în 1939 era încă în vigoare. Contrar unor acuzații aduse României de către istoricii polonezi, guvernul român nu a refuzat a acorda, în conformitate cu stipulațiile convenției militare, ajutor Poloniei, însă situația ieșind din cadrul prevederilor tratatului, nu s-a putut pune problema asistenței. Cu toate acestea, România a dat ajutor cu toată bunăvoința, permițînd tranzitul aurului polonez precum și a unui mare număr de civili și militari din Polonia spre Occident.

Autorul prezintă, apoi, latura militară a Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, analizează natura convenției militare româno-franceze, ce formează anexa tratatului franco-român din iunie 1926, și scoate în evidență caracterul formal și slăbiciunea ușor sesizabilă a garanțiilor anglo-franceze acordate României în 1939. Aceste garanții, lipsite de ajutorul economic și militar concret, s-au dovedit a fi simple declarații care, sub presiunea celui de-al Treilea Reich, au fost denunțate de România la 1 iulie 1940. În finalul comunicării sale colonel dr. D. Tuțu analizează raporturile româno-sovietice în anii 1939—1940, punînd accent pe poziția guvernului sovietic față de propunerea de creare a „blocului balcanic al neutrilor". Sînt reconstituite și împrejurările care au dus la al doilea dictat de la Viena prin care o mare parte din teritoriul românesc a fost desprins și anexat Ungariei hortyste.

Comunicarea *Considerații ale literaturii istorice privind Conferința păcii de la Versailles* a fost prezentată de prof. univ. dr. J. Benditer. Autoarea insistă asupra lucrărilor editate în anii 1920—1933 în Germania, precizînd că în această etapă au apărut mai multe volume consacrate războiului decît păcii care i-a urmat, lucru perfect explicabil prin rezultatele, pentru germani, ale conflagrației. Lucrările tipărite susțineau poziția de mare putere a Germaniei, istoricii aducîndu-și contribuția la promovarea obiectivelor imperialiste germane prin aceea că nu au analizat detașat evoluția economică, socială și politică a țării lor după anul 1900. Diverșii autori a căror opinie este minuțios analizată de prof. univ. dr. J. Benditer, au acreditat cu bună știință ideea nevinovăției Germaniei în declanșarea primului război mondial precum și pe aceea a „loviturii de pumnal prin spate" ce arunca toată responsabilitatea pentru înfrîngere pe seama mișcării muncitorești germane, care, prin acțiunile lor greviste și protestare, ar fi subminat

www.dacoromanica.ro

spatele frontului, deci şi potenţialul militar. Prin promovarea unor asemenea teze istoriografia germană din perioada abordată a alimentat, în fapt, campania de subminare a păcii de la Versailles, campanie promovată nu numai de naziştii în ascensiune ci şi de cercurile militariste ca şi de cele politice conservatoare.

Cercetător ştiinţific dr. Gh. Buzatu, de la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", întreprinde o analiză comparată a poziţiei *României în faţa conferinţelor păcii de la Paris, 1919 şi 1946*, ajungînd la unele concluzii interesante. După ce trece în revistă locul celor două conferinţe de pace în istoriografia românească contemporană, autorul face cîteva consideraţii, pentru început asupra conferinţei din 1919. La aceasta s-a manifestat contradicţia dintre intenţia de a reuni un for democratic, proclamată de preşedintele Wilson, şi realitatea subliniată prin împărţirea ţărilor participante în, „state cu interese generale" şi „state cu interese limitate", ale căror drepturi au putut fi încălcate tocmai în numele acestei distincţii. România a adoptat poziţia rezistenţei şi nu cea a compromisului, reuşind, în ciuda dificultăţilor întîmpinate, să obţină recunoaşterea internaţională a desăvîrşirii unităţii statale, a drepturilor sale naţionale.

La conferinţa din 1946, în condiţiile în care marea conflagraţie a secolului nostru abia se terminase iar „războiul rece" tocmai începuse, proiectele tratatelor de pace au fost elaborate de Conferinţa miniştrilor de externe ai celor patru puteri. În 1946 statele au fost împărţite în două categorii, cu „interese generale" şi „limitate", dar României, în ciuda participări active la războiul antihitlerist după 23 August 1944, nu i s-a recunoscut statutul de co-beligerant şi nu a fost inclusă în prima grupă.

Concluzia finală a cercetătorului ştiinţific dr. Gh. Buzatu este că pacea din 1946—1947, avînd în vedere în special regimul impus României şi Poloniei, s-a dovedit a fi mai nedreaptă decît „pacea imperialistă" din 1919.

Cuvîntul de închidere al lucrărilor a fost rostit de prof. univ. dr. A. Loghin, prorector al Universităţii ieşene. Vorbitorul subliniază importanţa simpozionului care, prin comunicările prezentate, aduce noi puncte de vedere şi consideraţii de valoare în cîteva chestiuni importante ce priveau poziţia internaţională a României în perioada interbelică. Simpozionul a avut un caracter unitar, omogen, autorii comunicărilor abordînd diverse laturi ale politicii externe româneşti cu referire specială la acel eveniment major din viaţa internaţională care a fost Conferinţa păcii din 1919 şi sistemul politico-militar creat de aceasta.

Nicolae Dascălu

A II-A ÎNTÎLNIRE A COMISIEI MIXTE DE ISTORICI ROMÂNI ŞI IUGOSLAVI

În zilele de 22—26 noiembrie 1976 a avut loc la Belgrad cea de-a doua întîlnire a comisiei mixte de istorici români şi iugoslavi.

Au participat din partea română: prof. dr. docent Mihai Berza, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, directorul Institutului de studii sud-est europene, preşedintele părţii române a comisiei, acad. Constantin C. Giurescu, profesor la Universitatea din Bucureşti, dr. Damian Hurezeanu, profesor la Academia de învăţămînt social-politic „Ştefan Gheorghiu", dr. Aurel Ţintă, conferenţiar la Universitatea din Timişoara, dr. Alexandru Vulpe, cercetător ştiinţific principal la Institutul de arheologie din Bucureşti, Anca Iancu, cercetător ştiinţific la Institutul de studii sud-est europene şi dr. Damaschin Mioc cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „N. Iorga", secretarul părţii române a comisiei; din partea iugoslavă au participat: acad. Vasa Čubrilović, preşedintele secţiei de istorie a Academiei sîrbe de ştiinţe şi arte, directorul Institutului de Balcanologie din Belgrad, preşedintele părţii iugoslave a comisiei, acad. Milutin Garašanin, profesor la Universitatea din Belgrad, secretarul părţii iugoslave a comisiei, dr. Sima Ćirković, membru corespondent al Academiei sîrbe de ştiinţe şi arte, profesor la Universitatea din Belgrad, dr. Nikola Petrović, consilier la Institutul de istorie din Belgrad, dr. Nikola Vučo, profesor la Universitatea din Belgrad, dr. Danica Milić, directorul Institutului de istorie din Belgrad, dr. Slavko Gavrilović şi dr. Čedomir Popov, profesori la Universitatea din Novi Sad.

Întîlnirea s-a desfăşurat în cadrul unui simpozion ştiinţific şi a unei reuniuni de lucru, ţinute la secţia de istorie a Academiei sîrbe şi la Institutul de Balcanologie. Simpozionul a fost

www.dacoromanica.ro

consacrat unor teme de istorie veche, medie și modernă, precum și realizării unei bibliografii a relațiilor româno-iugoslave.

În domeniul istoriei vechi s-a ținut raportul „Colaborarea arheologilor iugoslavi și români în studierea preistoriei și a epocii antice", raportor Milutin Garašanin și coraportor Alexandru Vulpe. În domeniul istoriei medii s-a dezbătut raportul „Țărănimea română și iugoslavă în secolele XIII—XVI", raportori Ștefan Ștefănescu și Damaschin Mioc, coraportori Sima Ćirković și Miloš Blagojević. Raportul „Colonizarea germanilor în Banat", ținut de Nikola Petrović, cu un coraport al lui Aurel Țintă, viza epoca de trecere de la feudalism la capitalism. În domeniul istoriei moderne-contemporane s-a prezentat raportul „Dezvoltarea capitalismului în Europa de sud-est, cu privire specială asupra formării clasei muncitoare", raportori Nikola Vučo și Danica Milić, coraportor Damian Hurezeanu. Raportul asupra bibliografiei amintite și a rezultatelor obținute pînă în prezent a fost susținut de Sima Ćirković și Anca Iancu.

Ședințele din cadrul simpozionului au fost urmate de discuții, la care au participat istorici români și iugoslavi din cadrul comisiei și din afara ei, care au adus completări materialelor prezentate și au făcut noi sugestii pentru colaborarea de viitor.

Membrii comisiei au fost primiți de vicepreședintele Academiei sîrbe de științe și arte, V. Lukič, care a adresat oaspeților un cald salut, precum și urări de succes lucrărilor comisiei.

Comisia a făcut o vizită și la Novi Sad și Petrovaradin, unde s-au purtat discuții cu istoricii de aci în probleme comune ale istoriei României și Voivodinei.

În reuniunea de lucru, care încheia lucrările, s-a convenit ca următoarea întîlnire să aibă loc la București în cursul anului 1978, cu următorul program:

I — Un simpozion științific cu temele:

1 — *Începuturile neoliticului în România și Iugoslavia*, raport românesc, coraport iugoslav

2 — *Exploatare feudală și exploatare fiscală în Serbia și în Țările Române (sec. XIII — mijlocul sec. XIX)*, raport iugoslav, coraport românesc.

3 — *Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România și Iugoslavia*, raport românesc, coraport iugoslav.

II — O reuniune de lucru, la care să se examineze atît problemele generale ale relațiilor dintre istoricii români și iugoslavi, cît și stadiul realizării programului de colaborare stabilit în întîlnirile anterioare de la București și Belgrad.

La aceeași reuniune s-au mai luat și alte hotărîri și anume:

1) Alcătuirea unei subcomisii de arheologi, care să adîncească relațiile dintre specialiștii celor două țări în acest domeniu (săpături arheologice cu participări reciproce, sesiuni științifice comune și în afara comisiei).

2) Comisia va organiza în cursul anului 1978 o masă rotundă, fie în România, fie în Iugoslavia, consacrată dezintegrării Imperiului Habsburgic (cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la eveniment), acțiune de care vor răspunde academicienii Constantin C. Giurescu și Vasa Ćubrilović.

3) În planul de cercetare al institutelor „N. Iorga" din București și Institutul de istorie din Belgrad, începînd cu anul 1977, se va introduce o temă comună de lucru „Colaborarea deputaților români, sîrbi și slovaci în parlamentul din Budapesta".

4) Se va trece la realizarea unuia din punctele rămase în întîrziere și asupra căruia s-a convenit în întîlnirea de la București, anume publicarea unor articole de sinteză românești într-o revistă iugoslavă de specialitate și invers, a unor articole iugoslave în reviste românești.

5) Sub auspiciile comisiei, la unul din institutele de istorie din Belgrad se va ține o conferință în 1977 despre Independența de stat a României, cu ocazia centenarului evenimentului; o acțiune similară va avea loc la București, în 1978, cu prilejul centenarului independenței Serbiei.

6) Se va continua munca la Bibliografie, ea urmînd a fi încheiată pînă la viitoarea întîlnire (1978).

7) Se va intensifica publicarea reciprocă de recenzii și prezentări de cărți în revistele de istorie.

8) Lucrările simpozionului vor fi publicate în revista „Balcanica" a Institutului de Balcanologie din Belgrad.

Atmosfera întregii întîlniri a fost marcată de dorința de adîncire a colaborării dintre istoricii din cele două țări prietene.

D. Mioc

www.dacoromanica.ro

PRIMUL SIMPOZION DE ISTORIE ROMÂNO-AUSTRIAC

În zilele de 16—18 noiembrie 1976 s-au desfășurat la Viena lucrările primului simpozion de istorie româno-austriac în organizarea Ministerului federal pentru știință și cercetare din Austria, a Institutului austriac de studii sud-est europene și a Ambasadei R.S.România în Austria. Simpozionul a fost susținut, de asemenea, de U.N.E.S.C.O.

Pentru dezbaterile din cadrul simpozionului, delegația română, condusă de acad. Ștefan Pascu, președintele Secției de istorie a Academiei R.S. România, a pregătit următoarele referate: Dumitru Berciu: *Etnogeneza poporului român în lumina cercetărilor românești și austriece;* Eugen Stănescu: *„Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul și Casa de Austria";* Ștefan Pascu: *Interferențe culturale româno-austriece;* Gheorghe Platon: *„Revoluția de la 1848 în Principatele române în lumina arhivei Consulatului general austriac din Galați";* Constantin Nuțu: *Lupta pentru independență a României și importanța sa pentru relațiile româno-austriece;* Gh. I. Ioniță: *Solidaritatea româno-austriacă în lupta împotriva fascismului.*

Oamenii de știință din Austria au prezentat următoarele referate: Artur Betz: „România și Austria în lumina inscripțiilor romane ale celor două țări; Johanes Koder: „Bizanțul și ținuturile vestice ale Mării Negre. Probleme de geografie istorică"; Max Demeter Peyfuss: „Legăturile culturale austriace-române la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. (Rezultatele cercetărilor și perspective)"; Robert A. Kann: „Problemele românești ale monarhiei dunărene și Franz Ferdinand"; Kurt Peball: „România în arhivele austriace".

Deschiderea oficială a simpozionului s-a făcut în prezența unei numeroase asistențe. Cu acest prilej au luat cuvîntul: Richard Georg Plaschka, decanul facultății de litere și filozofie a Universității vieneze directorul Institutului austriac de studii sud-est europene, care a prezentat referatul: „Aspecte vieneze în atenția istoriografiei moderne românești", acad. Adam Wandruszka, președintele Comisiei de istorie a Academiei de Științe din Austria și acad. Ștefan Pascu. Reuniunea a fost salutată de reprezentantul ministrului federal pentru știință și cercetare, dr. Hertha Firnberg.

La deschiderea simpozionului a luat parte Dumitru Aninoiu, ambasadorul R.S. România în Austria, alți membri ai ambasadei noastre și o serie de reprezentanți ai altor ambasade.

Dezbaterile din cadrul simpozionului au fost extrem de fructuoase și de interesante, s-au desfășurat într-o ambianță caldă, dominată de grija pentru respectarea adevărului științific.

Pe marginea rapoartelor susținute în cadrul simpozionului, atît membrii delegației române, cît și un mare număr de specialiști austrieci prezenți la dezbateri au purtat vii discuții într-o ambianță călăuzită de o profundă cunoaștere științifică a problemelor, de înțelegere a cauzelor care au imprimat un sens ori altul de-a lungul timpului rezolvării cunoscute a situațiilor extrem de diverse și de complexe prin care au trecut relațiile româno-austriece. În cursul discuțiilor purtate în simpozionul de la Viena a fost evident sentimentul înțelegerii sensului major care determină azi organizarea unor asemenea dezbateri științifice, degajîndu-se necesitatea continuării și amplificării — și pe această cale — a bunelor raporturi existente astăzi, în multiple domenii, între România și Austria.

În cursul serii zilei de 17 noiembrie, la Palatul Palffy, în prezența unui numeros public, alcătuit din cercetători științifici, cadre didactice și studenți în domeniul istoriei s-a desfășurat o tribună a schimbului de idei (podiumgesprach). Tema supusă dezbaterii a fost: „Exigențe și posibilități actuale pentru aplicarea unor noi forme de studiere a istoriei". A prezidat acad. Adam Wandruszka. Punctul de vedere al delegației române a fost exprimat de acad. Ștefan Pascu, care s-a referit la unele probleme teoretice ale cercetării și predării istoriei, precum și la avantajele abordării pluridisciplinare a istoriei atît pe planul cercetării cît și al predării, Constantin Nuțu, care s-a referit la problemele didacticii moderne în domeniul istoriei și la integrarea cercetării cu predarea și producția în istorie și Gh. I. Ioniță care a înfățișat noile structuri în care se predă istoria în țara noastră și exigențele sporite ce stau azi în fața facultăților de istorie și a factorilor răspunzători de pregătire a viitoarelor cadre didactice care vor preda istoria în școlile de toate gradele.

Din partea austriacă au luat cuvîntul: Günther Hödl (Klagenfurt), Michael Mitterauer (Viena) și Helmut Rumpler (Klagenfurt).

Punctele de vedere exprimate de cei șase vorbitori au produs mult interes și s-au soldat cu vii discuții, cu evidente accente de schimb de experiență pentru specialiștii din ambele țări.

Participanților din România la simpozionul de la Viena, organizatorii întîlnirii le-au oferit — în ziua de 18 noiembrie — o excursie documentară în zona Waldviertel. Cu acest prilej au fost vizitate monumentele istorice de mare atractivitate din Rosenburg, Altenburg și Ottenstein.

www.dacoromanica.ro

În dimineața zilei de 19 noiembrie, la facultatea de litere și filozofie a Universității vieneze, în prezența unor specialiști în probleme de istorie contemporană, Gh. I. Ioniță a înfățișat unele preocupări ale științei istorice românești în acest domeniu și câteva pagini de luptă comună româno-austriacă împotriva fascismului, în anii premergători și în timpul celui de-al doilea război mondial.

Prof. dr. Richard Georg Plaschka, decanul facultății și alți specialiști prezenți au discutat și dezbătut ideile cuprinse în expunere. În cursul discuției s-a desprins ideea necesității organizării în viitor a unor dezbateri româno-austriece exclusiv pe probleme de istorie contemporană.

În cursul zilei de 19 noiembrie, delegația română a mai participat la o întîlnire cu membrii coloniei române din Viena, întreținîndu-se cordial cu cei prezenți.

Apoi, acad. Ștefan Pascu a purtat convorbiri cu oficialități științifice austriece pe probleme ale colaborării viitoare între istoricii din cele două țări.

În cursul serii, la Ministerul federal pentru știință și cercetare, delegația română a fost primită de dr. Hertha Firnberg, ministru, și colaboratorii săi apropiați. A participat Dumitru Aninoiu, ambasadorul R.S. România în Austria și alți membri ai ambasadei.

Întîlnirea, desfășurată într-o atmosferă călduroasă, a subliniat odată mai mult necesitatea colaborării viitoare între oamenii de știință din cele două țări.

În cursul discuțiilor finale între conducătorii celor două delegații s-a convenit ca viitorul simpozion al istoricilor din România și Austria să se desfășoare în anul 1977 în România și să fie consacrat dezbaterii temei: „Problematica națiunii și a luptei naționale pentru independență în a doua jumătate a veacului al XIX-lea în centrul și sud-estul Europei".

Cu aceste prilejuri s-au convenit și alte multiple forme ale colaborării viitoare.

Întîlnirile cu caracter științific româno-austriece au dovedit pe un plan mai larg, am vrea s-o spunem — faptul că, trăinicia relațiilor dintre cele două țări și popoare este conferită de realitatea conform căreia, la baza lor stau principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc — principii pe care viața le-a verificat pe deplin ca singurele în măsură să chezășuiască dezvoltarea unor raporturi viabile între națiuni.

Gh. I. Ioniță

AL DOILEA COLOCVIU ROMÂNO-AMERICAN DE ISTORIE

În zilele de 2—3 iulie 1976 s-au desfășurat la Universitatea Colorado din Boulder (S.U.A.) lucrările celui de al doilea colocviu româno-american de istorie, manifestare științifică de prestigiu, continuînd contactele rodnice stabilite pentru întîia oară la Suceava în 1974.

Colocviul de la Boulder s-a înscris în suita de acțiuni culturale prilejuite în S.U.A. de comemorarea Bicentenarului revoluției americane dar a constituit, totodată, și un preludiu la apropiata sărbătorire a Centenarului Independenței de stat a României. La această întîlnire — organizată la inițiativa prof. Stephen Fischer-Galați de la Universitatea gazdă — au participat 5 istorici români în frunte cu acad. prof. Constantin C. Giurescu și 8 reprezentanți din diferite centre universitare americane; majoritatea comunicărilor a fost axată pe tema de istorie românească sau de relații româno-americane.

Lucrările colocviului au fost deschise în dimineața zilei de 2 iulie 1976 prin alocuțiunea prof. Johnson, președintele Universității Colorado, care și-a arătat satisfacția pentru continua dezvoltare a relațiilor pe plan cultural între Statele Unite ale Americii și R.S. România, însăși întîlnirea de la Boulder constituind o expresie a acestor bune legături și un prilej nimerit pentru istoricii americani și români de a face un schimb folositor de informații și idei.

În ședința de dimineață, prezidată de prof. István Deak de la Universitatea Columbia din New York, a luat mai întîi cuvîntul acad. prof. Constantin C. Giurescu care, după ce a mulțumit conducerii Universității Colorado în numele istoricilor români participanți la colocviu pentru cinstea și plăcerea oferită lor de a fi prezenți la Boulder, a dezvoltat comunicarea *Cucerirea independenței naționale a României, rezultat al luptei întregului popor român*. Conferențiarul a relevat etapele acestui proces crucial din istoria patriei și modul în care a fost adus la înfăptuire printr-o susținută activitate pe plan politic și diplomatic, precum și datorită sacrificiilor făcute de înaintașii noștri vărsîndu-și sîngele pe cîmpurile de luptă ale războiului din 1877—1878.

www.dacoromanica.ro

În continuare, prof. H. Lee Scamehorn de la Universitatea Colorado a tratat *Mișcarea de independență americană în perspectivă istorică*, insistînd asupra modului în care au fost prezentate în istoriografia americană din ultimele două secole războiul pentru eliberarea coloniilor din Lumea Nouă de sub dominația metropolei engleze și crearea Statelor Unite, raliindu-se părerii celor care văd în revoluția americană un fenomen progresist ce a contribuit la răspîndirea ideilor democratice de respect a libertăților fundamentale ale popoarelor.

Col. dr. Ilie Ceaușescu a susținut o expunere pe tema *Războiul american de independență și războiul civil american în istoriografia română*, menționînd lucrările cele mai reprezentative ale unor istorici români, în frunte cu Nicolae Iorga, care au analizat trăsăturile specifice ale revoluției americane și locul ei în ansamblul istoriei universale; conferențiarul a menționat, de asemenea, aderarea opiniei publice din țara noastră la cauza dreaptă a unioniștilor animată de politica umanitară și progresistă a președintelui Abraham Lincoln, în timpul războiului de secesiune din 1831—1865, conflict la care au participat mai mulți voluntari români de partea nordiștilor. În încheierea ședinței de dimineață, prof. Frederick Kellogg de la Universitatea Arizona din Tucson a prezentat *Istoriografia Independenței României* trecînd în revistă, în mod selectiv, monografiile și operele mai importante din istoriografia românească și străină dedicate razboiului ruso-româno-turc și acțiunilor diplomatice care au dus la recunoașterea Independenței de stat a României pe plan internațional.

În după amiaza aceleiași zile de 2 iulie au continuat lucrările colocviului, prezidate de prof. Robert Pois de la Universitatea Colorado, prezentîndu-și comunicarea, mai întîi, dr. docent Cornelia Bodea despre *Independența de stat a României reflectată în memorialistica și presa americană;* autoarea a insistat asupra rolului jucat de unele cadre universitare, publiciști și călători americani în opera de propagare a cunoștințelor despre țara noastră în rîndurile opiniei publice din Statele Unite. Dr. Paul Cernovodeanu a tratat *Contactele culturale româno-americane în secolul al XIX lea*, relevînd modul în care s-a reflectat imaginea Statelor Unit în publicațiile românești ale vremii ca și în primele traduceri din literatura apărută în republic de peste Ocean.

A urmat apoi expunerea prof. Marvin Jackson de la Universitatea de Stat Arizona din Tempe, care a prezentat *Economia internațională și Independența României: o luptă de un veac*, analizînd etapele dezvoltarii economice a României în contextul situației economice mondiale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX lea, relevînd dinamismul oferit de țara noastră în comparație cu celelalte țări din Balcani. Ședința de comunicări s-a încheiat cu cea susținută de prof. Walter Bacon de la Universitatea din Denver care a dezvoltat subiectul *Independența românească: aspecte diplomatice*, arătîndu-se interesat mai mult de perioada interbelică și de eforturile depuse de Nicolae Titulescu, în calitate de ministru al afacerilor externe pentru normalizarea raporturilor României cu Uniunea Sovietică.

În ședința din dimineața zilei de 3 iulie 1976, prezidată de prof. F. S. Allen de la Universitatea Colorado, a fost audiată mai întîi comunicarea acad. prof. Constantin C. Giurescu privind *Cererea statului național unitar român, condiție a dezvoltării națiunii românești*, în care s-au relevat procesul de etnogeneză a poporului român, continuitatea și unitatea sa în spațiul carpato dunarean și în special lupta purtată pentru independență și suveranitate națională.

Prof. Paul Michel de la Colegiul Huntington din Indiana a examinat *Preludiile la Independența României, 1857—1877*, remarcînd situația internă și internațională a țării noastre în intervalul cuprins între convocarea Divanurilor ad hoc pentru Unire și obținerea Independenței de Stat. A urmat apoi expunerea dr. Sergiu Columbeanu tratînd despre *Relațiile româno-americane în perioada de creare a statului independent modern român*, în care a urmărit dezvoltarea legaturilor între Statele Unite ale Americii și țara noastra de la primele contacte de ordin economic la 1843 pînă în ajunul primului razboi mondial. În ultima comunicare, prof. Glenn Torrey de la Colegiul Universitar de Stat Emporia din Kansas, s-a arătat interesat de *Desăvîrșirea independenței României, 1914—1918*, analizînd modul în care s-a încheiat procesul de unificare statală a României prin unirea Transilvaniei și a celorlalte provincii la patria mumă, constituind nazuința de veacuri a poporului nostru.

În ultima ședință a colocviului, din după amiaza zilei de 3 iulie, prezidată de acad. prof. Constantin C. Giurescu, și-a prezentat comunicarea prof. Radu Florescu de la Colegiul universitar din Boston despre *Contacte americane timpurii cu românii: căpitanul John Smith*, dezbătînd problema autenticității călătoriei efectuate în țările române la 1602 de întemeietorul coloniei Virginia de pe continentul nord-american. Apoi col. dr. Ilie Ceaușescu și dr. Sergiu Columbeanu au tratat *Problemele securității și cooperării internaționale* pe continentul european de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial și pînă la conferința de la Helsinki din iulie-august 1975.

www.dacoromanica.ro

În discuțiile ce au avut loc pe marginea comunicărilor susținute în colocviu și la care au participat în afara vorbitorilor și alți invitați, s-au dezbătut problemele luate în discuție, aducîndu-se unele completări și subliniindu-se interesul materialelor prezentate.

În încheierea lucrărilor colocviului a luat mai întîi cuvîntul prof. István Deák, care a ținut să analizeze problematica tratată în cadrul celor două colocvii de istorie româno-americane de la Suceava și Boulder, preconizînd ca și pe viitor să se conceapă asemenea întîlniri unde comunicările să fie grupate pe subiecte tematice și apoi prof. Stephen Fischer-Galați, în calitate de organizator al întrunirii, ce și-a făcut cunoscută satisfacția pentru bilanțul pozitiv obținut la colocviul de la Bouldder în urma discutării unor probleme de interes major din istoria României și a S.U.A. și a urat să se continue fructuosul dialog inițiat între istoricii români și americani.

Paul Cernovodeanu

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

ILIE CORFUS, *L'Agriculture en Valachie depuis la Révolution de 1848 jusqu'à la Réforme de 1864*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, 216 p.

Apărută în anul 1976, în cadrul secției de istorie economică a colecției *Bibliotheca Historica Romaniae* a Academiei Republicii Socialiste România, lucrarea la care mă refer este o continuare a lucrării aceluiași autor, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, apărută în 1969 tot în Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Așa cum se arată în *Introducere* ea se ocupă de istoria agriculturii Țării Românești în cei 17 ani „ai perioadei care a precedat instaurarea modului de producție capitalist în agricultura română", timp în care relațiile de producție dintre țăranii dependenți și proprietari „au cunoscut un nou curs, trasat de legea lui Știrbei din 1851" (p. 7). După ce se schițează importanța problemei tratate, se expun părerile lui N. Bălcescu privind începutul perioadei și cele ale lui M. Kogălniceanu, referitoare la întreaga perioadă, contribuțiile contemporanilor aceleiași perioade, Ion Ionescu [de la Brad], P. S. Aurelian și D. P. Marțian, precum și cele ale unor istorici aparținînd generațiilor următoare. Se exprimă în continuare părerea că lucrările de istoria economiei agrare trebuie să recurgă în mod necesar și chiar exclusiv „la cercetări aprofundate de arhivă" (p. 11). O asemenea lucrare, stăruie autorul, „trebuie să fie în măsură să procure răspunsuri corecte la o serie de întrebări care nici n-au fost de loc puse pînă în prezent, sau mai curînd n-au primit răspunsuri satisfăcătoare, dar care au determinat în schimb interpretări și comentarii lipsite de orice fundament documentar" (p. 11).

Tematica lucrării este enunțată prin prezentarea chestiunilor la care autorul își propune să răspundă și anume: 1) cum s-a manifestat revoluția de la 1848 la sate, ce a însemnat și ce urmări a avut ca pentru țărani și pentru gospodăriile boierilor și arendașilor: 2) cum „au evoluat în mod practic relațiile înaintea legii lui Știrbei" și ce a adus ea nou „față de Regulamentul Organic..." ; 3) ce venituri și prin ce mijloace au scos din sarcinile clăcii proprietarii și arendașii..." (p. 11).

Referindu-se la izvoarele pe care s-a întemeiat, autorul arată că a utilizat în primul rînd învoielile dintre țărani și proprietari și arendași, apoi plîngerile țăranilor, reclamațiile proprietarilor și arendașilor și mai ales anchetele făcute la fața locului de autoritățile locale, statisticile, în special pe aceea a lui D. Pop Marțian pe baza recensămîntului său din anii 1859/1860 (p. 12). Se recunoaște totuși că informațiile de arhivă privind perioada 1848—1864 „sînt departe de a permite un studiu adînc și exhaustiv". Cu toată lipsa unor materiale, resimțită în lucrare, autorul acesteia declară că, datorită folosirii materialelor existente, „această primă sinteză asupra agriculturii muntene în timpul ultimei perioade a relațiilor feudale se va dovedi atît de completă și atît de apropiată de adevăr pe cît cu putință" (p. 13).

Referindu-se la efectul revoluției de la 1848 la sate autorul exprimă părerea că guvernul provizoriu nu și-a ținut promisiunea de eliberare și împroprietărire făcută țăranilor dependenți prin art. 13 al Proclamației de la Islaz, din care cauză țăranii au trecut la revolte și la abținerea de a presta claca și de a da dijma din produse. Un efect al revoltelor țărănești a fost și convocarea Comisiei pentru proprietate. Un subcapitol special prezintă situația rezervei în timpul revoluției și felul cum au tratat-o țăranii. În același prim capitol sînt arătate măsurile luate de guvernul cămăcămiei instaurate în urma înăbușirii revoluției contra țăranilor.

În al doilea capitol sînt examinate relațiile agrare de după repunerea în vigoare a Regulamentului Organic pînă în ajunul legii lui Știrbei, cum numește autorul lucrării așezămîntul agrar din 1851. Se insistă asupra voinței guvernului Știrbei de a impune țăranilor să plătească, „cea mai mare parte a zilelor de clacă în muncă, în timp ce țăranii aspirau exact la contrariul", împotrivindu-se

www.dacoromanica.ro

chiar să plătească claca în orice fel (p. 51). În 1850 s-a pus și problema reglementării noi a prisoaselor de pămînt pentru arături, pîșuni și fînețe, pe baza învoielilor dintre țărani și proprietari; în cazul că plata lor nu era specificată ca consta, în mod normal, în dijma din produse (p. 59). Țăranii s au opus cu îndîrjire de a munci pe rezerv le boierești, impunînd chiar să se mențina sistemul „de plată a prisoaselor pe cal gorii de țărani, ci nu pe pogoane" (p. 60—61).

Relațiile agrare sub le ea lui Știrbei cu subtitlul *O lege nouă pentru instituții vechi* fac obiectul capitolului III, arătînd inovațiile acestei legi, pusă în aplicare la 23 aprilie 1852, față de Regulamentul Organic, noile condiții în care trebuia să se efectueze claca și prevederile referitoare la prestarea dijmei pe pămînturile țăranilor liberi, felul pășunatului vitelor după recoltare, ocupațiile neagricole supuse clacii și dijmei, claca și țigăniei, și lupta țăranilor contra exploatării. Referitor la aceasta din urmă, se menționează avalanșa petițiilor țăranilor din timpul caimacamiei lui Alexandru Ghica (1858) și din prima vara anului 1859, dar principala formă a luptei antifeudale a fost „și în aceasta perioadă, refuzul țărănimii de a presta claca și de a munci pentru proprietari" (p. 97). Se precizează însă că cea „mai obișnuită forma de împotrivire a țăranilor era fugărirea de pe o moșie pe alta, la oraș sau dincolo de Dunăre, fenomen intensificat după punerea în aplicare a legii lui Știrbei" (p. 98).

Referitor la modul cultivării rezervei de capitolul următor, IV, compus din două părți; *Rezerva cultivată cu zilele de clacă* și *Cultivarea rezervei cu mînă de lucru salariată*. Introductiv se atrag atenția că „munca țăranilor pe rezervă" cuprinde „două forme principale: aceea de clacă și aceea de plata chiriei prisoaselor de pămînt" (p. 101). În prima parte a capitolului se arată că pe cînd proprietarii și arendașii cer ca claca să fie întemeiată pe normă, țăranii se împotriveau normării „pentru că, așa cum era calculată, ei trebuiau să dea în mai multe zile de muncă efectivă spre a împlini o zi de pa normă" (p. 101). În potrivirea țăranilor creștea și contra numeroaselor abuzuri la care erau supuși. După statistica din 1861 în județul Brăila, țăranul „de frunte" cultiva prin clacă în mijlociu pentru proprietar 3 pogoane de pămînt, dintre care unul cu grîu, unul cu orz și unul cu porumb; țăranul „de mijloc" cultiva un pogon jumătate, iar cel „de coadă" făcea diferite munci cu brațele. În partea a doua a capitolului, privind utilizarea muncii salariate pe rezerva, se arată că ea a fost impusă de rezistența țăranilor și de voința proprietarilor și arendașilor „de a produce cît mai multe grîne posibil pentru export" (p. 109). Se atrage însă atenția că rezervele s-au extins datorită în primul rînd muncii procurate de țărani în contul chiriei „prisoaselor de pamînt luate de ei în arendă" (p. 112).

Țăranii lucrau pentru ei înșiși terenuri, se arată în capitolul V, care constau din grădina de pomi și din cea de zarzavaturi din loturile legale și din prisoase, acestea formînd, sub legea lui Știrbei, „problema cea mai complicată și cea mai grea de rezolvat pentru guvern și aparatul administrativ" (p. 113). Într-adevăr, prin învoieli speciale, țăranii puteau lua în arendă, ca prisoase, oricît pămînt voiau sau puteau să lucreze, plătind chiria în bani, în muncă sau în produse, dar ei s-au opus angajării de prisoase prin măsurarea acestora cu pogoane pentru că legea nu-i silea „să încheie învoieli pentru prisoase" (p. 116).

Mutarea și izgonirea țăranilor dependenți de pe moșiile boierești, caracteristice epocii regimului regulamentar cît și celui al legii lui Știrbei, sînt tratate în capitolul VI. În timp ce Regulamentul Organic îngrădea dreptul țăranilor de a se muta pe alte moșii, legea lui Stirbei „ținea să anuleze pînă la cea mai mică urmă de drept a țăranilor asupra moșiei, acordîndu le deplina libertate de a o părăsi pe aceasta" (p. 152). În continuare se prezintă modul cum au avut loc mutările și izgonirea țăranilor în perioada 1853—1858, scoțîndu se în evidență că Știrbei a încurajat mutările, opunîndu-se adeseori tendinței proprietarilor și a arendașilor de a le împiedica (p. 151). În timp ce mutările au avut loc mai ales în județele de cîmpie, izgonirile s au făcut în special în județele de munte și deal. Perioada 1858 1863 începe cu numeroase cereri ale proprietarilor și arendașilor de izgonire a țăranilor făcute sub diferite pretexte, motivele adevărate erau însă să i facă pe țărani „să primească condițiile" puse de proprietari și arendași, sa i silească să și părăsească defrișările și celelalte terenuri în mîna exploatatorilor îngrijorați de apropierea reformei agrare.

Constatări interesante se fac în cap. VII privind defrișările, care, în regiunea dealurilor constituiau baza gospodăriilor țărănești. Legea lui Știrbei n-avea nici o prevedere privind defrișările, dar acestea erau prevăzute în „condițiile de arendare" ale moșiilor mănăstirești și în cele ale domeniilor statului, pentru apărarea drepturilor țăranilor. Într un capitol special se prezintă modul aplicării dreptului de proprietate al țăranilor asupra defrișărilor făcute de ei sau de înaintașii lor. În timpul aplicarii legii lui Știrbei, declară autorul lucrării, „defrișările au constituit practic unica lor proprietate imobiliară" (p. 182). Țăranii le considerau ca atare și s-au folosit de ele „ca proprietari absoluți". Totuși ei erau îndatorați să dea

www.dacoromanica.ro

dijmă din produsele de pe defrișări, iar la mutare pierdeau dreptul de proprietate asupra lor (p. 184—185), ceea ce dovedește că dreptul de proprietate „absolută" a țăranilor asupra defrișărilor era caduc!

Ultimul capitol și nu cel mai puțin interesant este intitulat *Producția agricolă*. El dă numărul populației agricole indicat în cele două recensăminte din 1853, precum și în statistica întregii populații a principatului, alcătuit pe baza recensământului făcut de D. Pop Marțian în anii 1859—1860. Au fost găsite de acest recensământ 146 931 proprietăți, din care 59 ale statului, 21 ale comunelor, 189 ale unor instituții publice, 558 ale mănăstirilor închinate, 1195 ale mănăstirilor nemchinate, 78 784 ale unor persoane particulare (,,în speță ale boierilor") și 66 035 ale țăranilor liberi. Populația țării se compunea din 2 400 921 persoane, 1 634 702 formînd populația agricolă, dintre ele 329 136 familii de țărani dependenți (1 076 243 locuitori) stabilite în 3 156 comune rurale și 5 4 0 familii (15 582 locuitori) în orașe. Numai 302 562 familii de țărani dependenți primi erau pămînturile legale (de ce?), celelalte 26 574 familii fiind furnizoare de muncă salariată (p. 186—187). Subcapitolul privind tehnica agricolă arată care erau instrumentele de arat și cele de recoltat. Se indică și creșterea—încă slabă — a utilizării uneltelor perfecționate și a mașinilor agricole, precum și date privind asolamentele, ca și principalele culturi agricole.

Concluzia cărții reia, la un nivel mai teoretic, prezentarea evoluției relațiilor de producție în agricultura Țării Românești în perioada 1848—1864, a culturilor și tehnicii agricole și a divizării țărănimii în pături sociale.

★

Lucrarea pe care o recenzez este rezultatul unei staruitoare și meticuloase cercetări a autorului ei asupra problemei a cărei rezolvare e dată în bună parte. Ea este o analiză adîncă, cu o bază de informare largă și cu o bună organizare internă. Concepția materialistă a istoriei utilizată a dat posibilitatea înțelegerii depline a motivelor multiple ale crîncenei și neîncetatei lupte de clasă a țăranilor contra proprietarilor și a arendașilor.

Întemeiată în bună parte pe un bogat material informativ, în cea mai mare parte de arhivă, deși nu exclusiv cum pare a declara autorul ei (p. 11), căci sînt numeroase lucrările și diferitele materiale publicate la care se fac referiri, lucrarea istoricului Ilie Corfus aduce, față de lucrările anterioare referitoare parțial la aceeași problemă, o contribuție deosebit de valoroasă printr-o abundență și sigură informație pentru aproape toate aspectele cercetate. Constatările ce se fac sînt rezultatul unei analize profunde a societății agrare din Țara Românească în ultimii 17 ani ai orînduirii feudale. Ea este indispensabilă cunoașterii complexe a luptei duse de țărani împotriva proprietarilor și arendașilor cuprinși din ce în ce mai mult de lăcomia de a le impune să muncească cît mai mult pe rezervele lor.

Atrag atenția și asupra unor deficiențe, care ar fi putut fi înlăturate dacă autorul lucrării n-ar fi fost dominat de încrederea absolută în amănuntele de arhivă. Teza conform căreia (p. 11) cercetatorul problemei s ar putea dispensa de a utiliza lucrările și materialele anterioare, tiparite, referitoare la ea, este greșită și contrazisă de în ușă autorul lucrării recenzate care face numeroase trimiteri la asemenea lucrări și materiale, lucru ce se poate ușor verifica. Fără cunoașterea lucrarilor anterioare privind problema, deci fără analiza tezelor teoretice cuprinse în ele, autorul n-ar fi putut să se orienteze în labirintul miilor de dosare de arhivă privind diferitele pe cete cercetate. Lucrarea lui Ilie Corfus are un mare merit, acela de a face *constatări* sigure, d r ea nu apare pe un teren deșert și nu se ridică decît rarcori deasupra acestora. O lipsă a lucrării stă tocmai în faptul că ea nu prezintă și circumstanțele structurale int rne și externe care au influențat atît relațiile dintre țărani și proprietari și arendași cît și cantitatea și calitatea producției agricole. Teza conform căreia creșterea vitelor „a continuat a fi principala ocupație a țăranimii, atît la munte cît și la cîmpie" (p.214) nu e adevărată decît pentru regiunile muntoase, caci în rest—chiar în regiunea dealurilor — țaranii erau în primul rînd producători de cereale p ntru hrana lor și pentru piață, tot ei fiind cei care extindeau rezerva cultivată a proprietarilor și arendașilor. Dacă țăranii „de frunte" și mijlocașii aveau vite de plug și pentru vînzare, în schimb *163 155* „de coadă", capi de familie, adică aproape jumătate din toți țăranii dependenți n-aveau asemenea vite (p. 185—186), ci cel mult cîte o vacă, cîteva oi sau cîteva capre. Teza conform căreia (p. 11) *legea lui Știrbei* ar fi „agravat viața țăranilor dependenți în raport cu Regulamentul Organic" mi se pare exagerată, căci această lege, daca a marit numărul zilelor de lucru pentru proprietari, a mărit însă și suprafața de teren ce se da țăranilor, a desființat slujbașii volnici și a ușurat mutarea țăranilor în alte sate, mijloc prin care ei puteau impune învoieli mai convenabile pentru prisoase. Definirea reformei agrare din 1864 (p. 7) ca „o împărțire a moșiilor din 1864" nu e potrivită, caci prin această reformă nu s-au împărțit moșiile la țărani, ci s-au desființat sarcinile feudale ale acestora, cărora li s-au recunoscut ca proprii terenurile la care aveau drept de folosință conform așezămîntului din 1851. La 13 iunie 1848 Nicolae Golescu nu se afla la Craiova (p. 16) și n-a putut da atunci ordinul ce i se atribuie. La p. 27 e scris „arti-

www.dacoromanica.ro

colul 13 al manifestului din 11 iunie" deşi, de fapt, *Proclamaţia de la Islaz* e din 9 iunie. Programul revoluţionar expus poporului la această dată, a început a fi numit „constituţie" numai după 11 iunie, cînd poporul a jurat pe el la Filaret ! Părerea că defrişările ar fi constituit proprietăţi imobiliare ale ţăranilor (p. 182) este infirmată de faptul că ţăranii trebuiau să dea dijmă proprietarilor şi de pe aceste terenuri. La p. 18 nota 15 şi la p. 23 nota 35 sînt greşite.

Aceste observaţii nu scad decît puţin din valoarea lucrării, rod al unor mari şi perseverente eforturi şi care mă face să fiu de acord cu autorul ei că ea „oferă o nouă şi originală sinteză asupra istoriei agriculturii în timpul acestei perioade [1848—1864] şi deschide prin aceasta noi perspective cercetării ştiinţifice" (p. 216).

Vasile Maciu

NICOLAE EDROIU, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea.* Cuvînt înainte Acad. prof. Ştefan Pascu, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1976, 231 p. + 9 il.

La vasta bibliografie a marii răscoale a ţăranilor români din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan se adaugă acum o lucrare fundamentală consacrată unui aspect al acestei impresionante manifestări sociale şi naţional-politice a ţărănimii române care s-a situat pînă acum mai mult la marginea preocupărilor istoricilor aplecaţi asupra analizei şi interpretării acestui război al ţăranilor români ardeleni. Acest aspect este dat de reflectarea şi ecoul răscoalei în mediul european contemporan. Cartea lui Nicolae Edroiu se înscrie aşadar în genul lucrărilor de imagologie, atît de actuale şi moderne în zilele noastre. Condiţia primordială a reuşitei oricărei lucrări de acest gen este şi rămîne cunoaşterea cît mai exactă a adevărului obiectiv al evenimentului istoric pe de o parte, a alcătuirii pluridimensionale a imaginii contemporane subiective a acestui eveniment pe de altă parte. Nemărturisit, Nicolae Edroiu presupune o cunoaştere profesională a răscoalei lui Horea în daturile ei factologice esenţiale pentru a-şi concentra toată atenţia asupra reflectării acestora în preocupările, luările de poziţie şi ignorările voite ale contemporanilor europeni; în puţine locuri se fac rectificări discrete de erori factologice; în multe locuri cititorul este avertizat de poziţia de clasă şi interesul politic ale diferitelor componente care la un loc plămădesc imaginea, viziunea externă, „răsunetul european" al răscoalei conduse de Horea.

Înainte de a prezenta diferitele forme de manifestare şi direcţii de exprimare ale acestui răsunet, autorul trece în revistă lucrările de bază consacrate evenimentelor din Transilvania de la sfîrşitul anului 1784 şi începutul celui următor. (*Introducere*, p. 9—24). Se stăruie îndeosebi asupra acelor lucrări şi autori în care Nicolae Edroiu şi-a aflat predecesori preocupaţi în parte cu anumite aspecte ale răsunetului european al acestei răscoale. Autorul îşi încheie acest capitol cu următoarea afirmaţie: „el (răsunetul răscoalei lui Horea) se propagă în cercuri concentrice mai întîi în ţările române (Banat, centrul şi răsăritul Transilvaniei, Moldova şi Ţara Românească) şi apoi mai departe, în Europa acelui timp, aşa cum puţine evenimente româneşti mai înregistraseră pînă atunci" (p. 24). Expunerea ce urmează justifică cu prisosinţă afirmaţia, chiar dacă ea lasă impresia că în ceea ce priveşte Moldova şi Ţara Românească răsunetul acestei răscoale a păstrat o rezervată discreţie.

Expunerea şi tratarea subiectului propriu-zis debutează cu două capitole scurte în care autorul prezintă mai întîi *Frămîntări sociale în ţările vecine în timpul răscoalei lui Horea* (p. 25—32) şi apoi *Diplomaţia europeană şi răscoala lui Horea* (p. 33—48). Războiul ţăranilor din Munţii Apuseni s-a propagat într-adevăr în teritoriile vecine aflătoare sub dominaţia imperială a Vienei, regiunile cele mai apropiate focarului răscoalei fiind cuprinse şi ele pe de o parte de agitaţii şi frămîntări ţărăneşti locale şi izolate, iar pe de altă parte de o panică mai cuprinzătoare a păturilor avute şi exploatatoare ale ţărănimii. Din aceste motive, răscoala lui Horea devine, vremelnic, şi subiect de discuţii, corespondenţe şi rapoarte diplomatice, ea prilejuind intuiţii, aşteptări şi pronosticuri politice ce se înscriu pe o scară foarte elastică şi largă, de la cele mai neaşteptate speranţe şi speculaţii fanteziste la aprecieri profund realiste şi realizabile.

www.dacoromanica.ro

Oricum ar fi fost atitudinea diplomației Europei contemporane față de această răscoală, un lucru se impune cu certitudine: „diplomația europeană ia act acum în chip definitiv despre o problematică a românilor din Transilvania ... Acțiuni ulterioare vin și adaugă alte argumente problematicii românești din Transilvania intrată în lumina europeană mai ales datorită generației de la '48 și emigrației românești de după revoluție, care va duce o stăruitoare muncă de informare și lămurire a opiniei politico-diplomatice europene. Răscoala lui Horea, prin atenția de care s-a bucurat din partea cercurilor diplomatice din Europa constituie, însă, un moment de mare importanță în conturarea acestui proces în planul diplomației europene" (p. 48)

O dată cu capitolul al III-lea, Nicolae Edroiu deschide panorama imagologiei europene a răscoalei lui Horea. Autorul trece în revistă mai întîi *Răscoala lui Horea în presa europeană (1784—85)* (p. 49—115). După scurte considerații și incursiuni în istoria presei periodice, Nicolae Edroiu își concentrează atenția asupra ziarului sibian „Siebenbürger Zeitung", care a publicat și difuzat primul și cele mai numeroase și valoroase articole despre această răscoală, știrile ei fiind preluate sau prelucrate de un șir întreg de ziare europene, periodicul transilvan devenind într-adevăr un „informator al presei europene" (p. 50). Cu atît mai surprinzătoare apare ignorarea acestui ziar de către istoricii răscoalei lui Horea, chiar dacă afirmația autorului din nota 6 de pe pagina 51 nu este tocmai exactă, ziarul acesta fiind cercetat încă în perioada interbelică de istoricul sas Georg Adolf Schuller în cursul documentării monumentalei sale monografii consacrate lui Samuel von Brukenthal[1—2]. Nicolae Edroiu prezintă în daturile esențiale atitudinea ziarului sibian față de răscoala lui Horea, reținînd elementele semnificative ale imaginii pe care capitala Transilvaniei și-a făcut-o și exprimat-o prin intermediul lui „Siebenbürger Zeitung". Cu același simț al detaliului semnificativ și elocvent pentru o atitudine generală, autorul reconstituie ecoul îndepărtat al răscoalei în presa europeană din Imperiul Habsburgic, Italia, Germania, Franța, Belgia, Olanda, Spania și Anglia. Calendarele anuale completează știrile presei zilnice, săptămînale sau lunare. În aceste știri surprinde în chip plăcut extraordinara circulație a ideii de romanitate românească, planurile dacice atribuite lui Horea, simpatiile internaționale manifestate românilor ca reacție la atitudini antiimperiale. Prin intermediul acestor știri despre evenimentele din Transilvania răsculată și prin comentariile lor, autorul reconstituie de fapt atitudini ce țin de climatul spiritual și revoluționar din țara sau regiunea de unde provine fiecare ziar în parte sau știrea preluată de alte ziare. Nu puține dintre aceste articole devin surse primare pentru cunoașterea răscoalei întrucît ele se bazează pe relatări și rapoarte ale unor martori oculari sau din imediata vecinătate cu zona în care se desfășura cu intensitate răscoala.

Strîns legată de această formă a răsunetului european al răscoalei transilvane este și cea analizată de Nicolae Edroiu în cel de-al IV-lea capitol al lucrării: *Pamflete și broșuri europene din anii 1784—1785 referitoare la răscoala lui Horea* (p. 116—153).

Răscoala lui Horea se desfășoară într-o epocă marcată printr-un mare avînt al literaturii de critică socio-politică în forma pamfletelor, broșurilor și foilor volante. Ele se inspiră, de regulă, în ceea ce privește fondul factologic din știrile publicate în presa contemporană. De importanță secundară, ca atare ca izvor istoric pentru reconstituirea evenimențială, pamfletele și broșurile își dobîndesc valoarea excepțională în efortul istoricului zilelor noastre pentru cunoașterea climatului spiritual, a gîndirii revoluționare și a programelor de reașezare a structurilor socio-economice și politice în conformitate cu năzuințele noii clase sociale în ascensiune: burghezia. Reacția clasei dominante și amenințate își află expresia și pe tărîmul pamfletelor și broșurilor scrise împotriva celora de inspirație și aspirație burgheză. Toate aceste constatări generale se verifică în particular în numeroasele pamflete și broșuri prilejuite de răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan. Nicolae Edroiu trece în revistă aceste publicații, căutînd și reușind să le clasifice în funcție de atitudinea politică și ideologică a autorilor nominalizați sau anonimi ai pamfletelor și broșurilor despre răscoala țăranilor români. Nu de puține ori, asemenea publicații depășesc prin conținutul lor sfera strict evenimențială și nemijlocită, devenind adevărate programe ideologice și politice de respirație europeană, progresist-burgheză sau retrograd-absolutistă, încadrîndu-se în ampla frămîntare politică premergătoare revoluției franceze.

Faptul că răscoala lui Horea a găsit un ecou de dimensiuni europene ca nici un alt eveniment din istoria românilor pînă la ea își găsește o confirmare elocventă și în *Oglindirea răscoalei lui Horea în arta epocii* (p. 154—170). Ca și în celelalte forme de expri-

[1—2] G. A. Schuller, *Samuel von Brukenthal*, II, München, 1969, p. 121, n. 405 și idem, *Brukenthals Verhalten im Hinblick auf die Ereignisse von 1784*, în „Siebenbürgisch—Deutsches Tageblatt", 1937, nr. 19369, p. 7—8.

www.dacoromanica.ro

mare a răsunetu ui european al răscoalei, oglindirea ei în arta vremii prin portrete, stampe, siluete, medalii etc., își află originea în imediata vecinătate transilvană a capilor răscoalei sau a evenimentelor legate de aceasta.

Mediul artistic contemporan din Transilvania este cel ce modulează imaginea artistică europeană a personajelor sau întîmplărilor răscoalei lui Horea. Bucurîndu-se de incomparabil mai multe lucrări premergătoare pentru acest aspect al răsunetului european decît pentru celelalte forme de manifestare ale acestuia pe care Nicolae Edroiu le trecuse în revistă pînă la acest al cincilea capitol din lucrarea sa, autorul caută să clasifice după autori (pictori, gravori) filiere și influențe, materialul iconografic cunoscut, depistează alte portrete, siluete, gravuri, desene și le interpretează dintr-un complex unghi de vedere european. Credem și noi cu autorul, că muzeele și colecțiile particulare din Europa mai tăinuie multe piese din acest catalog încă neîncheiat.

În capitolul următor, Nicolae Edroiu urmărește *Alte căi de difuzare a răsunetului european al răscoalei lui Horea* (p. 171—186). Astfel de căi au fost în primul rînd cea orală, prin scrisori particulare, relatări ocazionale și neoficiale, poezii, partituri de balete populare și piese de teatru. Tot în acest capitol, autorul remarcă și o formă insolită a răsunetului în străinătatea apuseană a răscoalei lui Horea, anume moda „à la Horea" ce-și face apariția în cele mai neașteptate locuri geografice, pătrunde în garderoba feminină, în coafură sau podoabele aristocraților din Franța și Austria. Aceste reacții cotidiene reflectă exclusiv un aspect formal al răscoalei românești din Munții Apuseni, dar ele vin, în ciuda ignorării fondului ei, să rotunjească răsunetul ei complex pe plan european.

Ultimele două capitole ale lucrării sînt consacrate unor forme scrise ale acțiunii în timp a răscoalei, persistenței răscoalei în memoria contemporanilor și a urmașilor nemijlociți ai acestora. Nicolae Edroiu trece în revistă mai întîi relatări ale unor *Călători străini despre răscoala lui Horea* (capitolul al VII-lea, p. 187—193). Autorul a depus eforturi lăudabile în depistarea numeroaselor relatări unor călători străini prin Transilvania despre ecoul răscoalei lui Horea. Lista alcătuită de Nicolae Edroiu poate fi completată îndeosebi prin adăugirea altor mărturii de călători care au rămas necunoscute autorului, cu toate că ele au fost grupate cu multă acribie și conștiinciozitate de Paul Cernovodeanu [3]. Un călător autohton, primarul sas al Mediașului, Michael Conrad von Heydendorff, consemnează și el în autobiografia sa un ecou îndepărtat al răscoalei lui Horea cu ocazia vizitării locurilor de desfășurare a ei în anul 1793 [4].

Strîns legat de acest capitol este și cel următor, consacrat *Răscoalei lui Horea văzută de istoriografia europeană (pînă la începutul sec. XIX)* (Capitolul al VIII-lea, p. 194—203). Și aci se impune o întregire în sensul că autorul să includă în lucrare și istoriografia săsească întrucît, istoricii sași contemporani răscoalei lui Horea au fost printre primii care au reținut în scrierile lor aspecte ale acestei răscoale [5]. În general se constată că autorul a ignorat rolul sașilor în influențarea mergînd uneori pînă la declanșarea răsunetului european al răscoalei lui Horea. Începutul l-a făcut desigur „Siebenbürger Zeitung"

---

[3] Paul Cernovodeanu, *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV—XVIII)*, București, 1973, p. 147—152, pentru călătorul englez John Paget s-ar fi impus și cercetarea articolului lui Cornelia Bodea, *Revoluția din Transilvania și Ungaria văzută de John Paget*, în „Studii și materiale de istorie modernă", II, 1960, p. 187—221.

[4] Michael Conrad von Heidendorf, *Eine Selbstbiographie*. Mitgetheilt von Dr. Rudolf Theil, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", XVIII, 2 (1884), p. 249—252, vezi și *ibidem*, 1 (1883), p. 111—114.

[5] Vezi de exemplu Michael Albrecht, *Sammlungen von kleinen Begebenheiten*, Arh. Stat Brașov, Fond Bis. Neagră, I F 13/15, nepaginat, anul 1784; însemnări anonime în ms. Tq. 181, p. 588 de la Arh. Bis. Negre; *Aus den Briefen der Familie Heydendorff (1738—1853)*, mitgetheilt von Friedrich Wilhelm Seraphin, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", XXV, 1 (1894), p. 269—284; *Aus den Briefen des Gubernialsekretärs Johann Theodor von Herrmann, tbidem*, XXIII, 2 (1891), p. 482, 484—490; dar vezi și Arh. Bis. Evang. Mediaș, ms. 66; *Neu-Verbesserter und alter Kalendar auf das Jahr 1791*, Arh. Bis. Negre, 059/1, III; Michael Lebrecht, *Über den National-Charakter der in Siebenbürgen befindlichen Nationen*, Wien, 1792, p. 87; *Versuch einer Staats-und Religionsgeschichte von Siebenbürgen*, Wien, 1794, p. 178; George Michael Gottlieb von Herrmann, *Das Alte und Neue Kronstadt*, II, Hermannstadt, 1887, p. 27—80 (lucrarea este scrisă la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui următor); J. G. Schaser, *Denkwürdigkeiten aus dem Leben Freiherrn Samuel von Brukenthal, Gubernators von Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1848, p. 60—99.

www.dacoromanica.ro

acest rol fiind remarcat primul nu de Gernot Nussbächer sau David Prodan, cum susține Nicolae Edroiu[6], ci așa cum s-a mai arătat tot de un sas: Georg Adolf Schuller, în monografia sa consacrată lui Samuel Brukenthal, scrisă în perioada interbelică, dar apărută abia în zilele noastre[7]. Un rol deosebit în formarea opiniei publice europene asupra răscoalei lui Horea l-a jucat Samuel Brukenthal, ale cărui rapoarte la Viena s-au răspîndit în cercurile imperiale și de aci au fost preluate de ziarele vieneze[8], bogatul material arhivistic de la Sibiu și Brașov va aduce fără îndoială un plus consistent la cunoașterea acestui rol de agenție de presa europeană al comunității săsești[9].

Nicolae Edroiu își sintetizează principalele rezultate ale investigațiilor sale într-o *Încheiere* (p. 204—208) scurtă dar densă în conținut. Un rezumat în limba germană fac aceste rezultate accesibile și unui cerc mai larg de cititori (p. 209—214).

Efortul de documentare întreprins de Nicolae Edroiu își găsește oglindirea în *Bibliografia selectivă* (p. 215—221) cuprinzînd atît lista izvoarelor inedite și publicate cît și o bibliografie principală asupra răscoalei din anii 1784—1785.

Lista prescurtărilor (p. 222) și un *Indice de nume*[10] (p. 223—229) încheie această lucrare valoroasă pentru care autorul merită din plin felicitările cititorilor.

Adolf Armbruster

MILLER, A., *Mustapha Pacha Bairactar*, A.I.E.S.E.E. (Études concernant le sud-est européen), Bucarest, 1975, 466 p.

Sub egida Asociației internaționale de studii sud-est europene a apărut traducerea în limba franceză a lucrării istoricului sovietic A. Miller, care privește istoria imperiului otoman într-o epocă de mari mutații social-economice și politice — sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Bogatele surse de arhivă utilizate și structurarea materialelor după o clasică, dar viabilă schemă ne permit cunoașterea aspectelor acestor transformări în societatea otomană propriuzisă în perioada denumită *nizam-i-djedid*, începută cu reformele sultanului Selim III și încheiată cu scurtul vizirat (din anul 1808) al lui Mustafa Bairactar pașă de Rusciuc.

Prima parte a volumului ne zugrăvește criza statului otoman de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, criză care a cuprins întreg mecanismul de conducere, relațiile economice și sociale. Slăbirea prestigiului și influenței politice a sultanului are drept consecință pe plan politico-economic micșorarea prestigiului și rolului autorității centrale în fața provinciilor. Decăderea autorității centrale s-a manifestat pe plan administrativ, prin eșecul măsurilor luate pentru stringerea datoriilor de stat și pentru salvarea economiei. În sectorul militar, știrbirea prestigiului sultanului și miniștrilor săi a favorizat creșterea actelor de insubordonare. Criza societății Islamului este agravată și de reacția popoarelor subjugate din Balcani față de asuprirea națională, ca și de conjunctura internațională, întrucît marile puteri europene își făuresc proiecte de dezmembrare a Imperiului otoman.

La spusele autorului despre rolul popoarelor din Balcani, ținem să înscriem o adăugire. Alături de „primii ideologi civilizatori" greci și sîrbi din galeria balcanică de propagatori ai ideii de libertate națională trebuie să-i trecem și pe români. Este cunoscut rolul lui Rigas Velestinlis în susținerea acestei idei în Balcani, în special în condițiile externe create de revoluția franceză.

Conștiința de neam și ideea luptei contra stăpînirii străine a existat însă la români — de-a lungul întregii lor existențe și s-a exteriorizat chiar de la începuturile suzeranității turcești în Moldova și Țara Românească, și supremației maghiare și habsburgice în Transilvania. Noile împrejurări internaționale de la sfîrșitul secolului XVIII i-au creat un cadru diplomatic favorabil reafirmării sale. Reprezentanții *partidei pămîntene* au cerut în timpul tratativelor de pace pentru încheierea răz-

[6] *Op. cit.*, p. 51, n. 6.

[7] Georg Adolf Schuller, *Samuel von Brukenthal*, I—II, München, 1967, 1969, îndeosebi vol. II, p. 121, n. 405.

[8] Vezi J. G. Schaser, *loc. cit.*, și nota 2 de mai sus.

[9] Vezi Arh. Stat Sibiu, fond Brukenthal AA 1—4, nr. 56, 57, 61; CD 1—51, nr. 7, 125; H 1—5. nr. 175; Q 1—4, nr. 376; Arh. Stat Brașov, fond Bis. Neagră, IV F, 59; IV F 249a; Arh. Bis. Negre, Tf 37.

[10] Se impune o mică rectificare: numele corect al abatelui Eder (1760—1810) este Joseph Karl Eder și nu Johann Karl Eder cum se afirmă la p. 51 și în indice de nume.

www.dacoromanica.ro

boiului ruso-turc din 1768—1774 independența Principatelor, respectiv Moldova și Țara Românească[1]. Iar românii din Transilvania își afirmaseră și ei deziderатul național sub forma cunoscutului act Supplex Libellus Valachorum[2]. Ideile revoluției franceze, vehiculate de cărturarii greci se grefau pe conștiința istorică de neam, care în condițiile destrămării feudalismului tindea să se transforme în conștiință națională modernă.

Modificarea relațiilor internaționale ale Porții și hotarelor sale în urma păcii de la Kuciuk-Kainargi au demonstrat autorităților turcești stringența salvării Imperiului otoman de la prăbușire. Inițiativele marilor demnitari turci purtînd pecetea unei mentalități feudale s-au orientat cu precădere spre restructurarea aparatului militaro-administrativ. Aceste lucruri sînt urmărite în a doua parte a lucrării. În baza hatișerifului din 1791 al sultanului Selim al III-lea au luat ființă trupele noului sistem „nizam-i-djedid". Prin instrucția lor — à la européenne — ele dădeau o lovitură de grație vechii armate de ieniceri, tot mai indisciplinați și tot mai nerespectuoși față de persoana sacră a sultanului. Verificate în ce privește capacitatea de luptă, în 1799, pe cîmpul de bătaie din Egipt contra lui Napoleon I Bonaparte, noile trupe păreau să constituie garanția securității statului. Pe lîngă acestea guvernul otoman a mai înființat și o școală de ingineri pentru construcții navale. Pentru susținerea noilor îmbunătățiri militare s-au introdus însă noi impozite, s-au creat noi instituții însărcinate cu stringerea lor; renovările cuplului de demnitari în frunte cu Selim al III-lea au devenit, simultan cu rolul lor progresist, motive de nemulțumire contra noului sistem. Acestea au fost speculate abil de clerici și forțele centrifugale, separatiste din provincii, care i-au împins pe veterani și diverse pături ale populației musulmane la rebeliuni, spre exemplu a cîrjaliilor de la Dunărea de jos conduși de Pazvantoglu, a feudalilor din Ianina conduși de Ali-pașa de Ianina.

Încercarea de reformare a Imperiului întîmpina dificultăți și datorită atitudinii popoarelor balcanice supuse. Prin acțiunile lor de emancipare națională, ele loveau din interior opera de modernizare și salvare a statului în vechile hotare. Activitatea grupului de demnitari mai era subminată și de „intrigile fanarioților" (p. 201) pe lîngă principalul dușman extern al Turciei, Rusia țaristă. Expresia de mai sus o găsim improprie și posibilă de a induce în eroare pe cititorul neavizat. „Intrigile fnarioților" se includ — din punctul de vedere al programului lor — tot în acțiunile de emancipare, de ieșire de sub autoritatea otomană. Mai concură la această apreciere și forțele motrice de realizare a programului: popoarele balcanice[3].

În motivația înfrîngerii noului sistem, în afară de aceste cauze interne, intră și dificultățile externe datorate războiului cu Rusia. Dizlocarea din Constantinopol a noilor trupe și plecarea lor pe frontul din Rusia, au lăsat sultanul și grupul său de demnitari reformatori lipsiți de securitate în fața forțelor reacționare, susținute cu armate de ieniceri insubordonați și invidioși pe situația soldaților instruiți. La 29 mai 1807 aceștia s-au răsculat și l-au detronat pe sultanul Selim III urcîndu-l pe tron pe Mustafa al IV-lea, au pedepsit și ucis pe partizanii reformelor.

Sfîșiat astfel în interior de contradicțiile interne sociale, economice și politice, iar în exterior amenințat prin proiectele de modificare teritorială născute din apropierea franco-rusă, Imperiul otoman era foarte aproape de dezastrul final. Cuprinși de o teribilă dezorientare datorită acestor stări de lucruri, demnitarii otomani și sultanul Mustafa al IV-lea își pierd orice inițiativă. A treia parte a lucrării ne relatează pe larg, pe baza unei largi documentări de arhivă, în mare parte inedită, situația externă a imperiului otoman. Se revelă faptul cum ambițiile Rusiei și Franței au transformat provinciile otomane în adevărate obiecte de schimb ale diplomației europene; Rusia, vecina dinspre răsărit, dorea să devină moștenitoarea sultanilor, iar Franța napoleoniană căuta să-și rezolve problemele din Occident pe seama Orientului, ce devine obiect de schimb diplomatic.

Anii 1807—1808 reprezintă epoca precizării în conștiință al dezastrului intern și extern, de la cel mai înalt demnitar pînă la ultimul soldat aflat la frontiera dunăreană. Decapitarea unor funcționari — a dragomanului Al. Suțu — sau — atacarea de către soldați a cartierului general al armatei de la Dunăre bănuit de trădare a statului — nu reușesc să oprească ruina Imperiului otoman.

În aceste grele condiții, Mustafa Bairaktar, apărea ca singura personalitate capabilă să oprească anarhia internă și să redreseze situația șubredă externă a statului turc. În jurul lui s-a strîns o mare parte a pașalelor de provin-

[1] Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele române, 1750—1831*, București, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 103—104.

[2] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum of the political* struggle of the Romanians in Transylvania during the 18th century, Bucharest, Publishing of the Acad. of the Socialist Republic of Romania, 1971.

[3] P. P. Panaitescu, Corespondența lui *Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc 1806—1810*, București, Cartea Românească, 1933.

www.dacoromanica.ro

cie nemulțumită de Mustafa IV, a armatei de la Dunăre și chiar reprezentanți ai păturilor sociale de jos, pătrunși de fanatismul religiei islamice. Așa s-a făcut că la Rusciuc s-au pus bazele comitetului secret „Rusciuk rayani", susținut financiar de „eminența cenușie" Manuk Mirzaian (Manuc-bei).

La începutul anului 1808 are loc marșul „amicilor" conduși de Bairactar asupra capitalei otomane. Scopul imediat era înlăturarea sultanului Mustafa IV și readucerea conducătorului „legitim", Selim al III-lea reformatorul. Dar acțiunea lor s-a complicat la fața locului prin uciderea lui Selim de către partizanii lui Mustafa. Bairactar îl proclamă sultan pe nepotul lui Selim, Mahmud al II-lea; iar grupul „amicilor" formează cabinetul ministerial. Bairactar se instituie mare-vizir.

Prezența grupului de la Rusciuc în jurul sultanului inaugura o etapă nouă în exercitarea puterii centrale. Astfel, sultanul domnea și nu guverna, autoritatea efectivă în acest sens avînd-o miniștrii săi. Aceștia, la rîndul lor, erau responsabili în fața feudalilor din provincii. Responsabilitatea ministerială era un element modern introdus în practica guvernării statului otoman. Această situație a autorității de stat era în același timp contradictorie. Latura nouă — responsabilitatea ministerială — era încadrată de cea veche existența clasei feudale, în esență conservatoare la renovarea bazei economice.

Actul de consacrare al acestei stări de lucruri era „convenția de alianță" încheiată între „amicii din Rusciuc" în calitate de miniștri și feudalii din provincii. În schimbul acordului din partea feudalilor pentru libera exercitare a puterii în sectoarele administrativ-politic și militar, „amicii" se obligau să le respecte primilor dreptul de posesiune asupra pămînturilor aflate în folosință. În baza acestei convenții, Bairactar și miniștrii săi au trecut la repunerea în practică a reformelor militare ale lui Selim. Sub un nume nou, „seimenii instruiți" — fostul corp de armată nizam-i-djedid era refăcut și lărgit. De altfel s-a instituit serviciul militar obligatoriu pentru categoriile lucrative ale populației: meteșugari, comercianți,; nesupunerea în armată se pedepsea cu execuția capitală. Pentru întreținerea trupelor s-a recurs apoi la reforme fiscale. Una din ele — trecerea atribuției încasării capitației asupra creștinilor din mîna fermierilor turci în aceea a patriarhilor — căuta să lărgească baza etnică de susținere a autorității grupului de la Rusciuc. Aceste măsuri efectuate sub conducerea lui Bairactar erau menite, ca și cele ale lui Selim III, să aducă o corectare sistemului militaro-feudal otoman. Dar Bairactar săvîrșea astfel aceeași greșeală de concepție, pornind de la deformarea aparatului militaro-administrativ și nu a bazei social-economice; de fapt era el însuși posesor de domenii în zona Rusciucului.

O altă greșeală consta în mijloacele de înfăptuire a programului său, care atingeau deseori limite extreme. Execuțiile de ieniceri nesupuși erau apoape zilnice și sporeau nemulțumirea maselor de musulmani, al căror mijloc de trai — în condițiile corupției și lipsei de securitate a averii și persoanei — era biletul de ienicer. Nemulțumirea populației musulmane a putut fi astfel speculată din nou abil de cler, ca în timpul lui Selim III. Pe fondul insatisfacției musulmanilor față de regimul lui Bairactar, clerul a pregătit terenul din interior pentru răsturnarea guvernării acestuia. Mersul războiului ruso-turc crea și el din exterior grave dificultăți autorității grupului de la Rusciuc. Acestea sînt împrejurările interne și externe în care clerul și ienicerii din Constantinopol dezlănțuie contra lui Mustafa Bairactar rebeliunea soldată cu moartea acestuia și a partizanilor săi. Paginile care descriu împrejurările sfîrșitului lor — asediul palatului lui Bairactar, bombardarea ienicerilor de pe mare de către capudanul Ramiz-pașa — dau sentimentul faptelor aproape văzute pe viu. Aici informația istorică este servită de valențele literare ale autorului. Este impresionant sfîrșitul demn al lui Bairactar. Spre deosebire de acest fapt, apare suspectă conduita lui Manuc-bei. Este lesne de crezut lipsa de interes a conducătorului de la Rusciuc, prins în mrejele plăcerilor seraiului, față de zvonurile despre organizarea unui atentat la viața sa. Dar cum a putut Manuc-bei, prezentat ca un „om de afaceri, numit de altfel „eminența cenușie" a grupului de la Rusciuc, să petreacă în acea noapte cu ferestrele luminate à giorno și să nu simtă pulsul orașului, pe străzile căruia circulau cete de ieniceri înarmați și gălăgioși?

După moartea lui Bairactar, anarhia societății otomane și-a reluat cursul, lărgit acum în interior prin rezistența feudalilor provinciali, foști membri ai „convenției de alianță" care luptau să-și mențină averea și puterea cîștigate în timpul guvernării „amicilor". Pe plan extern, ruina se manifesta pe frontul dunărean.

Armata otomană lipsita de conducătorul energic ce fusese Bairactar — însăși semnificația numelui său „port stindard" reprezenta un simbol — a trebuit să cedeze în fața armatei ruse. Din punct de vedere diplomatic, Mahmud al II-lea, șeful statului turc, era încă prea slab pentru a merge pe linia externă a lui Bairactar, de salvare a Imperiului de la dezintegrarea teritorială. Astfel că Turcia a continuat să fie un obiect de schimb pe masa diplomatică a marilor puteri europene.

www.dacoromanica.ro

Eforturile depuse în emigrație de fostul capudan al „amicilor", Ramiz-pașa, n-au putut nici ele să schimbe cu ceva această situație externă.

Scurta guvernare a „amicilor din Rusciuc" n-a reușit, prin urmare, să oprească drumul spre prăbușire a Imperiului otoman. Clasa feudală conducătoare, din care făceau parte și „amicii" — în condițiile în care era ea însăși amenințată din interior economic și politic — nu avea această capacitate. Burghezia a apărut în societatea otomană mai târziu decît la celelalte popoare europene; lucru explicabil datorită faptului că baza economică a lumii osmane erau teritoriile cucerite prin războaie de cotropire. Înnoirile în politica internă de stat serveau în realitate vechiul sistem militaro-feudal. În orice caz epoca scurtă a autorității „amicilor" a dat primul semnal al nevoii de prefaceri în Imperiul otoman, căruia i se punea grava problemă a existenței sale în condițiile anarhiei feudale interne de la sfîrșitul secolului XVIII — începutul secolului XIX și al expansiunii marilor puteri europene pe seama teritoriilor Imperiului otoman.

Înainte de a încheia prezentarea de față, trebuie să remarcăm metoda de lucru utilizată, în sensul introducerii de note după fiecare capitol, în parte, și însoțirii lucrării cu glosar de termeni mai puțin cunoscuți privind denumirea unor funcții sau instituții otomane.

Subliniind importanța publicării operei lui A. Miller, la noi, se mai cuvine să aducem spre luare aminte bogata informație din arhivele ruse pe care se sprijină. Numeroase documente au fost adunate de curînd de cercetători români în volumul IV din Seria Nouă a colecției Hurmuzaki[4] și ele dau încă posibilitatea completării subiectului respectiv printr-o nouă viziune istorică.

Lucia Taftă

HÉLÈNE VÉDRINE, *Les philosophes de l'histoire. Déclin ou crise?* Paris, Payot, Petite Bibliothèque Payot, 1975, 200 p.

Proliferarea lucrărilor consacrate metodologiei și chiar filosofiei istoriei, în ultima vreme, constituie un simptom care poate fi interpretat în diferite moduri. Istoria este chemată astăzi să-și confrunte perspectivele, metodele și concluziile cu aportul diferitelor științe sociale adiacente ei. Un dialog tot mai fecund se desfășoară de cîtăva vreme, pe deasupra frontierelor lingvistice și disciplinare, între istorici și sociologi, etnologi, antropologi și etologi, politologi și futurologi. Un fenomen complex de confruntare a rezultatelor obținute, în diferite domenii de cercetare socială, se desfășoară sub ochii noștri. Obiectivul final al acestui dialog tinde, tot mai pregnant, a fi acela de a i se rezerva istoriei un dublu rol: un rol, metodologic, de coordonare și de testare, în dublă perspectivă, diacronică și sincronică, a rezultatelor globale obținute de toate științele umane; și un rol de orientare a politologiei spre perspectivele viitorului, în funcție de experiențele temeinic analizate ale trecutului[1].

Profesoară la Sorbona, Hélène Védrine consideră că toate cercetările, fie vechi, fie noi, practicate în vastul domeniul al științelor umane, au fost și sînt încă influențate de concepții filozofice complexe asupra sensului evoluției omenirii. Chiar dacă sintagma „filosofia istoriei" tinde să capete un sens peiorativ, ea este postulată și practicată încă pe scară mare. În esență, seriind datele problemei, autoarea reține două mari concepții care, în ultimele două veacuri, s-au străduit să stabilească fundamentele „științifice" ale istoriei. Fiecare din aceste concepții își are izvorul într-una din cele două mari concepții filosofice, antinomice, care și-au disputat

[1] Pentru istoriografia britanică — de care Hélène Védrine nu se folosește în investigațiile ei — lucrarea de sinteză în problematica istoriei rămîne încă aceea a cunoscutului istoric progresist Edward Hallett Carr: *What is History*? (Londra, Macmillan, 1961, 200 p.) în care se discută critic numeroase concepții asupra metodologiei istoriei, elaborate de ordul Acton, R. G. Collingwood, J. B. Bury, Sir Lewis Namier, Sir Isaiah Berlin, H. Butterfield, G. Elton, Karl Popper (*The Poverty of Historicism*, tr. engl. 1957), etc. Pentru școala istorică franceză, în afara grupului de la *Annales* (*E.S.C.*), importante sînt mai ales recentele studii ale lui Pierre Villar și ale lui Pierre Chaunu. Una din ultimele lucrări ale lui Pierre Chaunu, *Histoire, Science sociale* (Paris, 1974) a format obiectul unei recenzii în „Revista de Istorie", tom. 29, Nr. 2 (1976), p. 289—302.

[4] *Rapoarte consulare ruse (1798—1806)*, vol. IV, *Colecția Hurmuzaki* (Serie Nouă), sub redacția lui Andrei Oțetea, îngrijit de Alvina Lazea, București, Editura științifică, 1974.

www.dacoromanica.ro

gîndirea germană : concepția criticistă, kantiană, care se străduiește să răspundă la întrebarea : „în ce condiții devine cu putință o cugetare asupra istoriei", deci se situează în perspectivă și problematică precumpănitor epistemologică ; și concepția hegeliană, care se străduiește să descopere „motorul istoriei" [2].

Nici o punte dialectică temeinică nu a fost încă aruncată între aceste două orientări aparent antinomice, prima străduindu-se să analizeze sistemul epistemologic care să poată verifica și testa legitățile propuse de cea de-a doua, pentru a îngădui, la lumina acestor legități, temeinic testate, liniile de evoluție spre viitor.

Se știe, astfel, că filosofii neo-kantieni combat istoricismul și, în general, contestă orice pretenție a istoriografiei de a obține statutul de știință exactă, întrucît, cum afirmă, de pildă, Karl Popper, istoria nu poate determina și prevedea modul exact de înlănțuire a fenomenelor umane, în trecut sau spre viitor. Dar, consideră autoarea, altfel se petrec lucrurile în laborator, unde savantul poate, la largul lui, să coordoneze și să varieze condițiile în care-și experimentează și-și testează ipotezele de lucru ; și altfel se petrec ele în cadrul spațiului și al timpului deschis, în care istoricul, sau sociologul, trebuie să țină seama de voința, de interesele, de prejudecățile, a milioane de ființe omenești. Ființe despre care, cu concursul biologiei, al etnologiei și al psihologiei, se poate prevedea, la rigoare, cum ar funcționa *in abstracto* și izolat ; dar despre care nimeni nu poate ști cum vor funcționa *in concreto* și interdependent, corelat cu alte ființe omenești. Există mii de corelații și de combinații posibile, cu ponderi diferite, de la caz la caz.

Această situație perpetuată a îngăduit istoricilor să eschiveze problema arzătoare a prezentului, să pregete să-și reînvestească modelul lor de integibilitate a realității sociale, în funcție de experiențele trecutului, în prezentul deschis. Singurul gînditor care a avut un asemenea curaj rămîne, pînă în prezent, Karl Marx, care a analizat temeinic structurile și mecanismul sistemului capitalist. Și Sartre denumește, pe drept cuvînt, marxismul, „la philosophie indépassable de notre temps".

★

Autoarea consacră cîte un capitol diferitelor concepții asupra istoriei care pot fi încadrate, fie pe linia moștenirii hegeliene, fie pe aceea a moștenirii kantiene. Începînd cu expunerea critică a filosofiei istoriei în concepția lui Hegel se reia formula din *Phänomenologie des Geistes* : „Istoria reprezintă devenirea care se actualizează în cunoaștere și astfel se automediatizează", atrăgîndu-se atenția că nu putem explica gîndirea lui Hegel asupra istoriei prin folosirea vreunei grile descriptoare contemporane, ci în măsura în care ținem seama de *Weltanschauung*-ul generației lui Hegel, adică a acelei pături intelectuale europene care a devenit matură între 1789 și 1800, după primele experiențe ale Revoluției franceze [3]. În avalanșa războaielor și mutațiilor declanșate de revoluția burgheză, istoria devine, în același timp, meditație și mediere, avînd, în sfîrșit, privilegiul experimentului concret ; și rîvnind, la lumina lui, să genereze un nou sistem de cunoaștere. Istoria lua astfel locul deținut de fizică în secolul Luminilor, acela de model experimental de cunoaștere, de data aceasta socială. Dar Hegel, cum observase încă din 1843 Karl Marx, în acerba analiză făcută concepției statului în gîndirea lui Hegel, a sfîrșit prin a vedea materializarea predilectă a *Weltgeist*-ului postulat de el în „clasa universală" a funcționarilor birocrației monarhiei prusiene ! Antinomia postulată de Hegel între *momente*, ca produs al istoriei, și *concepte*, ca produs al epistemologiei, nu are aceeași structură ca antinomia dintre adevăr și eroare, dar conferă istoriei, ca disciplină științifică, o anumită ambiguitate, care se cere depășită în vederea folosirii lecțiilor istoriei în prezent și spre viitor.

Istoria ajunge la concept prin medierea timpului și poate astfel, considera Hegel, să năzuiască la activitatea filosofică supremă : aceea care îngăduie sesizarea modalităților

---

[2] Autoarea notează, cu bună dreptate, că gîndirea hegeliană a fost, multă vreme, puțin cunoscută în Franța și Anglia, în orice caz, mult mai ignorată decît filosofia kantiană. Abia în ultima vreme au avut prilejul istoricii francezi, de pildă, să dispună de o traducere — încă incompletă, dar totuși substanțială — a operei lui Hegel în limba franceză, ca și de prețioasele exegeze hegeliene ale unor Jean Hyppolite și Jacques D'Hondt (a cărui sinteză *Hegel philosophe, de l'histoire vivante*, datează din 1966 Paris, P.U.F., 486 p).

[3] Condiționarea strictă a gîndirii istorice, juridice și politice a lui Hegel, de experiențele, desfășurate sub ochii săi, ale revoluției burgheze, constituie una din temele pregnant analizate de Jacques D'Hondt în exegezele sale asupra concepției istoriei la Hegel. Aceste experiențe au contribuit, evident, la identitatea postulată de Hegel între viață și adevăr. Revoluția din 1789 a reprezentat într-adevăr, în istoria europeană, unul din acele privilegiate „ceasuri ale adevărului", de care istoricii și sociologii se pot folosi ca de un prețios experiment.

www.dacoromanica.ro

după care realul se dezvoltă în esența lui și prin propria lui mișcare. Istoria nu descrie numai geneza ideală a societății, în timp și prin timp, ci și evoluția înfruntărilor dintre om și lume, ceea ce implică necesitatea formulării unei teorii a violenței, a culturii și a educației. De aici celebra metodă dialectică după care Hegel gîndește istoria, începînd cu cuplul „stăpîn-slugă". Cultura, considera Hegel, transformă lumea, întîi prin munca sclavilor și apoi prin munca oamenilor liberi. Pe fundalul plin de suferințe, de scepticism și de conștiință tulbure, care constituie caracteristica vechilor societăți, se desfășoară totuși panorama măreață a înfruntărilor ideologice, politice și sociale.

Hegel, folosește, de fapt, două scheme, două registre, de gîndire: teoria naturii umane și teoria procesului evolutiv în temporalitate, ca o condensare a amintirii și a experienței. Adevărul rezultă, pentru Hegel, din confruntarea dialectică a antinomiilor și, în ultimă analiză, din confruntarea omului cu lumea și cu societatea, a conceptelor cu realitatea în care sînt puse în lucru conceptele.

Marea problemă, atît de actuală, a alienării, este urmărită de autoare în gîndirea lui Hegel și apoi în gîndirea lui Marx. Suprastructura societății capitaliste, considera Karl Marx, urmărește, vizibil, organizarea indispensabilă a iluziei. Travaliul revoluționar trebuie deci să înceapă prin justa sesizare a problematicei alienării și prin demistificarea aparatului alienant, care operează prin reificare, fetișism și ideologia clasei burgheze conducătoare. Gîndirea lui Marx ne îngăduie, consideră autoarea, să-l înțelegem pe omul de azi și să renunțăm la dogma unei esențe eterne, petrificate, absolute, de umanitate. Marx a separat în permanență analiza generală și abstractă (urmărind detectarea esențelor), de investiție concretă a unei realități precise. Articularea istoriei și a teoriei se efectuează deci, în gîndirea marxistă, conform unor determinări specifice cîmpului de explorat considerat autoarea.

În concepția lui Marx cunoașterea lumii și, în particular, a complexității sistemului social este menită să întemeieze programul de luptă pentru înfăptuirea idealului comunist. Filozofii — scria Marx „nu au făcut decît să interpreteze lumea în diferite moduri, important este însă de a o schimba". Pentru Marx, filozofia nu este doar o concepție despre lume, un mod de a explica fenomenele naturale și sociale, ci, exercitînd din plin aceste atribute ea este totodată o metodă, un instrument, o călăuză în activitatea practică. În filozofia marxistă, aspirația nobilă spre eliberare socială și spre umanism, proprie celor mai generoase spirite din veacurile trecute, în particular, socialiștilor utopici, fuzionează cu analiza și cercetarea științifică a vieții sociale moderne. Ca autentic dialectician și revoluționar, Marx privea însă totul, îndeosebi procesele economico-sociale și politice, în devenire, în conexiune și „scurgere" istorică. El a descoperit, sub aparențele unei structuri sociale stabile și armonioase, natura obiectivă a contradicțiilor antagonice care măcinau sistemul ca atare: cu o perspicacitate uimitoare, el a văzut și forțele motrice chemate să transforme radical relațiile economice, sociale și politice profund inechitabile, motorul intelectual și moral, înfăptuitorul fizic al acestor transformări fiind proletariatul produs chiar de capitalism.

În continuare, în lucrare se fac interesante referiri asupra caracteristicilor filozofiei unor mari gînditori ca Antonio Gramsci, Jean-Paul Sartre sau a unor curente și școli teoretice ca funcționalismul sau structuralismul.

Meditațiile celulare ale lui Antonio Gramsci — una din primele victime ale sistemului totalitar fascist — l-au îndemnat la scoaterea în relief a funcției sociale a intelectualilor[4] și la o analiză pregnantă a ceea ce el numea *societă civile*, suprastructurată de aparatul de stat. Marele gînditor comunist italian urmărea cu stăruință problema ideolgică a realizării consensului social, în vederea demitizării fetișismului capitalist și a biruinței finale a socialismului în statele Europei occidentale. Conștiința de sine a clasei muncitoare reprezenta, pentru Gramsci, consecința unui lung proces asemănător *catharsis*-ului aristotelic. Ca și Gramsci, Georg Lukàcs urmărea elaborarea unei filozofii a realității, conforme gîndirii marxiste în perspectiva contemporaneității. O asemenea filozofie, considera Lukàcs, trebuie să insiste asupra noțiunii de totalitate, specifice marxismului. Pornind tot de la noțiunea de alienare, el elaborează o întreagă teorie a istoriei și preconizează abandonarea oricăror ideologii justificatoare ale alienării de orice fel. Umanismul socialist, considera Lukàcs, nu putea concepe depășirea realității pe cale individuală, ci permanenta confruntare a individului cu realitatea obiectivă, care-și impune, pretutindeni și în orice stadiu al evoluției umane legislațiile inexorabile.

★

Jean Paul Sartre a căutat și el, în sinteza lui apărută în 1960 sub titlul de *Critique de la raison dialectique*, să elaboreze o teorie

[4] În importantul său studiu care figurează și în traducerea română a *Operelor alese* ale lui Gramsci (București, Ed. Politică, 1969) sub capitolul „*Intelectualii și organizarea culturii*" la pag. 241—260.

www.dacoromanica.ro

originală a istoriei. Pentru Sartre, „ceea ce este esențial nu este să aflăm ceea ce s-a făcut din om în decursul istoriei, ci ceea ce a ajuns să facă omul din ceea ce au făcut alții din el"[5]. În lucrarea lui, Sartre caută răspunsuri la trei întrebări și anume: (1) în ce condiții este cu putință cunoașterea istorică? (2) pînă la ce limite ne pot fi utile corelațiile stabilite de istorici între diferitele tendințe din trecutul societăților omenești? (3) în sfîrșit, ce înțeles are rațiunea dialectică?

Proiect ambițios și care urmărește, în mod limpede, să arunce prima punte temeinică între epistemologia kantiană, (aplicată metodologiei istorice), și dialectica hegeliană. Sartre se străduiește astfel, în acest prim volum, să pună bazele unei antropologii dinamice și, pentru aceasta, să determine critic statutul adevărului în științele sociale.

„Omul este mediat de fenomenele exterioare lui, în măsura în care aceste fenomene sînt, la rîndul lor, mediate de om", afirmă Sartre (p. 165). Dialectica necesitate — libertate conferă istoriei poziția ei specifică, singulară, în cadrul celorlalte științe. Dar elementul în jurul căruia se orientează gîndirea istorică a lui Sartre rămîne *raritatea*, ceea ce explică strînsa legătură dintre evoluția istoriei și fenomenele economice. Raritatea, tăgăduire a omului de către om prin intermediul materiei, reprezintă motorul istoriei, pentru Sartre. Ea prilejuiește violența și, prin interiorizare psihologică, dezumanizarea, iar prin exteriorizare socială, constrîngerea. Raritatea determină o continuă discontinuitate, un proces de ruptură, între natură și istorie. „Materialitatea inorganică se închide asupra multiplicității umane și-i prefăce pe producători în produse", fenomen analizat cu atîta pregnanță de Karl Marx pentru societatea capitalistă. Pentru Sartre, menirea istoricilor nu constă în descoperirea „motorului" istoric, ci în elucidarea dinamicei specifice fiecărui grup uman, în fiecare societate istorică. Depășirea alterității — fundament al alienării omului — nu se poate realiza, pentru Sartre, decît într-o nouă dialectică a grupelor de producție, ajunse la conștiința de clasă și la sesizarea sistemului de mistificare introdus de statul birocratic capitalist.

★

Sociologii germani de la sfîrșitul secolului trecut, în frunte cu Wilhelm Dilthey (1833—1911) și cu Max Weber (1864—1920) au abordat critica istorică mai ales într-o perspectivă anti-pozitivistă și neo-kantiană. Ei s-au străduit să determine condițiile *accesului la trecut* al cercetătorilor și, pentru aceasta, au elaborat conceptul de *Wirkungszusammenhang*, sintagmă îmbinînd sensul interdisciplinarității, al complexității și al eficienței. O metodă specifică școlii istorico-sociologice germane a fost folosită de Max Weber prin cunoscutul său concept de idealtypus, matrice conceptuală elaborată din necesități metodologice, pentru o cît mai justă cercetare, conceptualizare și înțelegere a datelor empirice, documentare, asupra cărora operează cercetarea istorică. Concepte ca „feudalism" sau „capitalism" devin, la Max Weber și la elevii lui, asemenea *idealtypus*, care îngăduie făurirea de ipoteze de cercetare, în același timp analitice și sintetice, pentru diferitele varietăți de feudalism și de capitalism, în vederea deslușirii fondului comun al fenomenului, dar și pentru explicarea și testarea, comparativă, a varietăților respective.

★

Recentele teze structuraliste, reprezentate, cu atîta vogă, de Claude Lévi-Strauss și de Michel Foucault, adîncesc problematica — și, pentru unii istoricii antinomia — dintre sociologie, erijată în continuatoare a filozofiei, și disciplinei istoriei. Problema de totdeauna a istoriei s-a redus la dilema următoare: cum să fie explicate mutațiile sociale specifice fiecărei societăți istorice și, în același, cum să putem concepe un sistem generic de explicație a evenimentelor istorice, sistem aplicabil ansamblului fenomenelor istorice planetare?

Școala funcționalistă în sociologie tinde să vadă, dincolo de oameni, *structuri*, în speță, *sisteme*, funcționînd după anumite tensiuni constante, de obîrșie preistorică. Cu toate afirmațiile lui în favoarea unei colaborări între istorie și sociologie, Lévi-Strauss, consideră autoarea, este, evident, un disprețuitor al istoriei și, mai ales, al *evenimentului*, bază a istoriei. Eveniment căruia îi opune structura. Evoluția, fenomen incontestabil în biologie, este pusă sub semnul întrebării, în etnologie și în istorie, de către structuraliști. Dificultatea ar putea fi acoperită dacă s-ar consimți la o mai categorică antinomie între *istoria staționară* (a populațiilor primitive, domeniul predilect de investigație al etnologilor și al sociologilor structuraliști) și *istoria cumulativă și dinamică*, aceea a societăților moderne, care trăiesc în plin dezechilibru al noutății.

Majoritatea structuraliștilor, consideră autoarea, au tendința să pună istoria omenirii între paranteze, mai ales pentru că o ignoră.

---

[5] *Critique de la raison dialectique, op. cit.*, p. 134. Autorul consideră că e vorba de un prim volum, consacrat unei teorii generale a posibilității deslușirii adevărului în istorie și a semnificației istorice. Într-un al doilea volum încă neapărut, Sartre își propune să exemplifice istoric corelația necesității cu libertatea, corelație care sustrage istoria rigidității necesității.

www.dacoromanica.ro

Dezorientați în fața haosului aparent de fenomene și de linii de evoluție, sociologii structuraliști caută să codifice istoria după criterii neistorice; și ajung astfel la negarea tendințelor planetare ale istoriei contemporane, prin argumentul că, nemaiexistînd posibilitatea antinomiilor și a aculturațiilor, orice progres ar fi condamnat să înceteze.

Istoria societăților apuse poate îngădui sociologilor și politologilor să contemple serii încheiate, de modele pozitive sau negative. Este singurul lor prilej de a înlocui condițiile de laborator, interzise științelor sociale, cu alte condiții experimentale, pe care trebuie să le pună la punct, evident, cu concursul istoricilor de profesie[6].

Antinomia, incontestabilă, în practică, între spiritul filozofico-sociologic și spiritul istoric, poate fi, treptat, înlocuită cu o colaborare, care ar fi atît de utilă progresului științelor sociale. În speță, istoria caută să ne dea o grilă coerentă a explicării trecutului. Operînd asupra unor *cazuri istorice*, de obicei încheiate, sistate, istoricul poate corecta generalizările pripite propuse de filozofi și de sociologi. Filozofii și sociologii refuză demersul științific bazat pe cercetare de arhive, și tind să conceptualizeze cu totul altfel decît istoricii. Procesele de continuitate și de discontinuitate sînt cu totul altfel înțelese și explicate de sociologi și de istorici.

Antinomia existențialism — structuralism, atît de vizibilă în polemicile continui dintre Jean-Paul Sartre și Claude Lévi-Strauss, se axează pe confruntarea a două modalități eterogene de aprehensiune a activității umane; modalități care-și desfășoară contrastul în istoria filozofiei — de la celebra „ceartă a universalelor" (realism contra nominalism) — ea și în istoria culturii (opoziția clasicism — romantism cu lungi epoci intermediare baroce). Sartre consimte să țină seama de celebrele structuri, preluate de sociologie din lingvistică și conceptualizate de Lévi-Strauss și Foucault. Dar tensiunea existențialistă a lui Sartre îl face să se preocupe în mod precumpănitor de ceea ce ajunge să facă omul din aceste structuri. În esență, de posibilitatea, și de modalitățile, fenomenului esențial, pentru istorici ca și pentru sociologii evoluționiști, cunoscut sub numele de *Social Change*.

În esență însă, constată H. Vèdrine, Sartre și Lévi-Strauss își fac reproșuri și procese de intenții în mod absolut gratuit, pentru că nu folosesc o limbă comună. Într-adevăr, în vreme ce etnologia se străduiește să degajeze *tendințele invariante*, istoria e silită să cerceteze procesele de evoluție, de diferențiere, adică acelea sintetizate sub formula de *Social Change*. Ca urmare, dezbaterea antinomică sincronie—diacronie este greșit concepută de la început. Nu se pot contrasta fenomene sociale sincronice (care sînt considerate, de sociologii structuraliști, ca funcționînd ca *sisteme cu proprile lor legități combinatorii*), cu perspectiva specific diacronică a istoriei, pornind de la elucidarea unei geneze, în timp și spațiu, și desfășurînd procese evolutive după modelul hegelian. Ceea ce aduce nou Sartre, totuși, este năzuința deblocării unor problematici rigidizate de cîteva decenii; și în care lingvistica, model predilect al structuraliștilor, tinde să joace rolul jucat în evul mediu de teologie, postulînd, ca și teologia, o *fides quarens intellectum*, sub arbitrariul semnului. Nu putem, de dragul unor tensiuni structuraliste, să evităm cercetarea în adîncime și extensiune a istoriei și să ne limităm la cercetarea unor „procese lipsite de subiect" și funcționînd ca atare, conchide autoarea.

Autoarea consideră că, de fapt, „filozofii istoriei stau de vorbă cu timpul și învață ceva de la timp. Istoria, pentru Hegel, pentru Marx, pentru Sartre, pentru orice cercetător autentic, rămîne cadrul privilegiat în care se făurește cugetarea asupra omului"[7]. Problematica omului, consideră autoarea, se va soluționa *prin istorie*, iar nu prin fizică sau prin etică, prin rațiunea universală sau prin recursul la antropologie, structuralistă sau nestructuralistă. E necesar însă să adăugăm

[6] În speță, cercetarea istorică nu poate experimenta în laborator, *in vitro*, din următoarele trei motive primordiale: (1) fenomenele cercetate (instituții, evenimente, personalități) nu sînt comparabile între ele *cantitativ*, cum sînt elementele cu care operează un chimist sau un fizician sau chiar un naturalist biolog; (2) verificarea ipotezelor etiologice sau fiziologice emise de cercetător este practic cu neputință, testarea lor e iluzorie; (3) în sfîrșit, istoricul nu poate experimenta, nici fenomenele trecutului, din cauza ireversibilității timpului, nici ipotezele făurite pe baza lor. Singura posibilitate de experimentare, de testare, îngăduită științelor sociale, rămîne exploatarea uriașului domeniu al trecutului istoric, în care se nuanțează, în timp și spațiu, nenumărate tensiuni sociale, sub formă de instituții, de ideologii, de culturi și de civilizații. Refuzul, deliberat, al majorității etnologilor și sociologilor de a folosi acest vast și unic prilej de experimentare și testare este semnificativ. De notat, totuși excepții onorabile, printre care aceea a sociologului american Wright Mills, acesta neconcepînd o formulare sociologică fără concursul istoriei comparate.

[7] „L'histoire est ce lieu privilégié où se noue la réflexion sur l'homme" (p. 187).

www.dacoromanica.ro

aici că în opinia noastră, nu trebuie minimalizat aportul omului în istorie, rolul său de făuritor conștient al civilizației epocii sale. În acest sens sînt semnificative cuvintele lui Engels: „...în istoria societății factori activi sînt numai oamenii înzestrați, cu conștiință, care acționează cu rațiune sau cu pasiune în vederea unor scopuri anumite: nimic nu se întîmplă fără o intenție conștientă, fără un scop voit"[8]. Istoria rămîne mediul esențial în care acționează oamenii, și acest mediu trebuie înțeles și explicat cît mai corect, apreciază autoarea, lucru la care subscriem și noi.

Istoria are deci, consideră autoarea, nu numai vocația, dar și îndatorirea de a deveni, în sfîrșit, operațională. Evoluția diferitelor societăți umane, problemele, tot mai pregnante, puse de această evoluție, în urma încheierii celui de-al doilea război mondial, silesc toate științele umane să colaboreze pentru elucidarea unor problematici globale, de soluțiile rezultate din această colaborare fiind în funcție orientarea planetei spre viitor. Încă de pe-acum, colaborarea frățească a științelor umane s-a dovedit deosebit de fecundă. Orientarea retrospectivă a sociologiei a îngăduit elaborarea unor problematici cu totul noi, la care generațiile trecute de gînditori nu au apelat niciodată; s-a putut depăși, astfel, orizontul documentului scris, testimoniu al claselor stăpînitoare, pentru a se pătrunde, pe diferite căi, în mentalul claselor năpăstuite de istorie; s-au stabilit relații noi și fecunde între istoria culturală și istoria socială; s-a analizat, în perspectivă istorică și sociologică, „arheologia cunoașterii" morbiditatea latentă și insanitățile mentale specifice anumitor epoci și culturi apuse. Rezultatul a fost tendința de a se elabora noi viziuni explicative ale trecutului, în locul anumitor scheme abandonate pe parcurs. S-a mai încercat, cu un succes îndoielnic, să se transpună modele explicative contemporane, în vederea unei mai juste și mai coerente înțelegeri a trecutului. Toate aceste strădanii îngăduie, evident, elaborarea unor noi conceptualizări, care conduc, pe nesimțite, la formularea unor noi „filosofii ale istoriei". La întrebarea figurînd în însuși titlul sintezei lucrării recenzate: *Déclin ou Crise?* cititorul poate formula, el însuși, un dublu răspuns negativ. Anume, nu e vorba de nici o criză și de nici un declin al filozofiei istoriei. Dimpotrivă, explicațiile generale date evenimentelor istorice sînt mai numeroase ca oricînd. Ceea ce se constată, din fericire, este tendința unei apropieri între perspectivele diferitelor științe umane, în vederea unei colaborări cît mai rodnice între ele, cu obiectivul comun, și general, al unei mai temeinice înțelegeri a fenomenelor sociale, în dubla perspectivă a prezentului și a viitorului. Concluzînd în încheiere că „filosofiile istoriei nu au pierit", în sensul că și astăzi este continuată activitatea de descifrare a sensului social al procesului istoric Hélène Védrine, prin structura dată lucrării sale exprimă totodată și recunoașterea indirectă, dar deloc neglijabilă, a prestigiului în continuă creștere, în însăși societatea capitalistă, a concepției materialiste asupra istoriei, fenomen ce reflectă adîncirea crizei filozofiei burgheze contemporane, a impasului său teoretic și metodologic tot mai accentuat.

Dan A. Lăzărescu

[8] K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 21, București, Edit. politică, 1965, p. 295.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

*** „Boletin de la Academia Nacional de la Historia", Caracas, Tomul LVIII (1975), nr. 229—232, 873 p.

În cele ce urmează ne propunem un succint comentariu asupra conținutului acestui important periodic venezuelan de istorie, care concentrează roadele investigațiilor cercetărilor din acest domeniu din Venezuela, precum și din alte țări latino-americane sau europene.

Se remarcă în genere din parcurgerea studiilor, materialelor cu caracter miscelaneic, notelor incluse în coloanele amintitei publicații predilecția pentru abordarea unor subiecte din epoca stăpînirii coloniale spaniole ca și aplecarea spre cercetarea istoriei secolului al XIX-lea cu specială privire asupra mișcării de eliberare a popoarelor sud-americane de sub dominația străină.

Nr. 229 se deschide cu materialul semnat de Hector Parra Màrquez, care face un scurt istoric al Academiei de științe sociale și litere fondată în 1869, după care Mario Briceño Perozo, în articolul *Greșelile unui istoric argentinian* (p. 61—21) critică aserțiunile istoricului argentinian Miguel Angel Carcamo care, într-un articol publicat în 1974 și consacrat bătăliei de la Ayacucho dintre armata colonială spaniolă și forțele armatei revoluționare de eliberare, a minimalizat rolul avut în luptă de Simon Bolivar și de Sucre, supraapreciind în schimb aportul altui lider revoluționar, generalul San Martin. Autorul articolului combătînd argumentat opiniile lui M. A. Carcamo, reliefează la justele ei dimensiuni contribuția celor doi cunoscuți revoluționari sudamericani.

Tot personalității lui Bolivar este dedicat și documentarul realizat de Tomás Pérez. Tenreiro. Ocupîndu-se de *Decorațiile Eliberatorului*, acordate de diferite state și instituții, autorul subliniază că distincțiile primite de eroul național al poporului venezuelian au onorat vitejia, curajul și spiritul de dreptate care îl caracterizau.

Dintre materialele inserate în nr. 229 se mai distinge, prin analiza atentă a fenomenului și justețea concluziilor, articolul lui Robert Mattews, *Mișcările social politice din 1844 în Venezuela — preludiu la războiul federal* (p. 36—59). În cuprinsul materialului se arată că aceste două mișcări, desfășurate în timpul ultimei periode a președinției lui Carlos Soublette (1843—1846) au avut la bază o coaliție a partidului național, aliat cu masele țărănești, împotriva forțelor conservatoare. Autorul consideră aceste episoade ca o primă manifestare a forței în continuă creștere a țărănimii venezuelene, preludiu la pătrunderea acesteia, pînă atunci timidă, în viața politică a țării.

Magnus Mörner, directorul Institutului de studii ibero-americane din Stockholm tratează despre *Probleme ridicate de studiul istoric al societății hispano-americane din secolul XIX* (p. 60—68). Printre chestiunile pe care specialistul suedez le remarcă se numără nivelul încă scăzut al lucrărilor realizate de cercetătorii sud-americani și consacrate secolului XIX, lipsa cercetărilor interdisciplinare în acest domeniu, insuficienta atenție acordată factorului demografic în studiul evoluției societăților din America Latină în perioada menționată. Dintre sarcinile de importanță majoră care se ridică cu acuitate în fața cercetătorilor acestei epoci, dr. M. Mörner distinge în special prelucrarea critică a materialului de care se dispune în prezent, precum și inventarierea și precizarea tuturor surselor care pot conține material inedit pe aceste probleme.

Dintre celelalte materiale conținute în acest număr mai merită a mai fi menționate — *Junin* de Meli Rosa (p. 97—109) documentată evocare a dramaticei bătălii de la 6 august 1824 dintre forțele revoluționare sud-americane și trupele coloniale spaniole soldată cu victoria forțelor autohtone de eliberare și documentarul lui Lubio Cardoza, *America Latină într-o bibliografie umanistă de la începutul secolului* (p. 121—132), în care autorul analizează personalitatea eruditului spaniol Antonio Elias de Molins, însoțind-o cu reproducerea în anexă a textului acestui util instrument de lucru.

Dintre materialele însumate în prima parte a numărului mai amintim de asemenea articolele: Rafael Annando Rojas, *Vicente Davila — La Centenarul nașterii sale* (p. 25—31); José Carillo Moreno, *Blanco Fombona în Panteonul național* (p. 32—36);

www.dacoromanica.ro

Walter Dupouy, *Funcția misiunilor religioase în indigenismul venezuelian* (p. 68—76); P. N. Tablante Garrido, *José Loreno Reyner Migares* (p. 79—91); Marcos Ruben Carillo, *Episcopul Lasso de la Vega. Aportul său la eliberarea Americii* (p. 110—120).

În nr. 230 sub genericul „Omagiu lui Bolivar și San Martin" sînt grupate o serie de contribuții avînd ca punct de plecare personalitatea și activitățile întreprinse de cei doi marcanți reprezentanți ai generației revoluționare latino-americane din primul sfert al veacului trecut. Astfel Mario Briceno Perozo* tratează despre *Campania din sud — expediție bolivariană pentru unitatea națională* (p. 258—274), Eloy Lares Martinez se ocupă — într-un mod mai succint — de lupta de la *Ayacucho* (p. 317—323), iar I. Salcedo-Bastardo își concentrează atenția asupra ședereii cunoscutului lider revoluționar argentinian *San Martin la Caracas* și legăturilor sale cu Bolivar. Tot aici se încadrează și contribuțiile semnate de Pedro Grases și Carlos Perez Jurado (*Redacția originală a discursului de la Angostura, 1819*) respectiv *Prima expediție a lui Miranda* (p. 242—248).

Un interesant studiu, tot pe această linie aparține lui Enrique de Guandia care se ocupă de *Gîndirea politică a lui Simon Bolivar și unitatea Americii* (p. 241—251). Autorul insistă asupra trăsăturilor specifice, caracterului autohton al acestor mișcări de eliberare națională de pe continentul sud-american ridicîndu-se împotriva unor concepții existente încă în istoriografia occidentală, ce au tendința de a plasa istoria acestui continent pe un plan lăturalnic, secundar în comparație cu Europa și Asia.

În acest context este înfățișată viziunea largă a lui Bolivar care a conceput eliberarea întregii Americi de Sud de sub dominația spaniolă ca un proces unitar în cadrul căruia era imperios necesară unirea forțelor tuturor națiunilor oprimate din această parte a lumii.

Unele din tezele lui Bolivar (împărtășite, cu unele rezerve și de San Martin) au depășit cadrul și epoca în care acesta și-a desfășurat activitatea; el opina de pildă ca America de Sud să constituie „o națiune de republici". În slujba acestei idei el a depus o remarcabilă energie și o desebită tenacitate, dar realitatea istorică a arătat, cum de altfel era și firesc că acest plan, destul de utopic, era practic irealizabil.

* Activitatea și personalitatea lui M. Briceno Perozo sînt cunoscute și istoricilor noștri, cîteva din lucrările sale bucurîndu-se de o primire favorabilă din partea istoriografiei românești (vezi spre pildă recenzia lucrării sale *El Bolivar que llevamos por dentro*, 1968, apărută în nr. 5/1969 al revistei noastre).

În cadrul acestui număr mai merită a fi amintite materialele lui F. A. Batiste, *Capturarea de către autoritățile olandeze din Curaçao a exilaților politici venezueleni în iunie 1929* (p. 328—351); Ioaquin Gabaldon Marquez, *Marea — determinant al dinamismului istoric mondial* (p. 275—295), în care autorul comentează tratatele internaționale referitoare la drepturile asupra mării (Caracas, august 1975 și încearcă un crochiu istoric asupra acestui subiect), și respectiv Oscar Beaujon, *Radiațiile și cercetarea istorică* (p. 296—301).

Un conținut interesant reflectă și sumarul nr. 231. O mare parte a contribuțiilor prezente aici sînt legate de aniversarea a 150 de ani de la întemeierea statului bolivian. Astfel după *Cuvîntul omagial* rostit de Hector Para Marquez, director al Academiei Naționale de Istorie, în continuare sînt inserate articolele: *150 de ani de la întemeierea Boliviei* de Rafael Anando Rojas (p. 453—460); *Bolivar Miranda, San Martin și Santander* de Cristobal L. Mendoza (p. 461—467) unde sînt analizate relațiile dintre cei 4 generali), *Întoarcerea. Scurt eseu despre un om și epoca sa* de Pedro Jose Muroz (p. 468—480) — o prezentare critică, însă obiectivă, a realei personalități și a activității unui controversat personaj istoric — generalul Cipriano Castro). Cu același prilej este redat în anexă și Actul de proclamare a independenței provinciilor Perului de sus (Bolivia de astăzi) — în versiunea originală (p. 449—452).

În cadrul aceluiași fascicol, în afara materialelor cu caracter aniversativ enumerate mai sus, se remarcă materialele *Istoria contemporană a Americii Latine. Distrugerea unității* de Guillermo Morón (p. 481—497) și *Eseu scurt asupra istoriei științelor în Venezuela* de Guerardo Yépez Tamayo (p. 573—596).

În cel dintîi autorul, cunoscut istoric și autor al unei recente sinteze de bun nivel științific asupra istoriei Venezuelei, realizează o succintă trecere în revistă a istoriei Americii Latine începînd cu secolul XVIII, subliniind în acest context rolul revoluțiilor de la începutul secolului următor ca factor de descentralizare și dezintegrare a „Americii spaniole". Referindu-se apoi la noțiunile de naționalitate juridică și naționalitate culturală G. Morón își concentrează argumentarea pe susținerea ideii că în timp ce, din punct de vedere al naționalității juridice America Latină este împărțită în mai multe state, ca naționalitate culturală ea formează însă o unitate indestructibilă.

La rîndul său G. Yepez Tamayo își începe de asemenea excursul pornind din secolul XVIII, cînd se poate vorbi de un debut al cercetărilor științifice în diverse domenii, cu precădere în științele naturii, medicină, fizică și matematică. Autorul se ocupă apoi

www.dacoromanica.ro

de apariția și dezvoltarea instituțiilor și publicațiilor științifice în ramurile menționate. Din cuprinsul numărului mai se cuvine a fi semnalat studiul consacrat de Blas Bruni Celli activității de colecționar de documente întreprinsă de dr. *Carlos Raul Villanueva* (p. 498—518), acțiune continuată după moartea inițiatorului de fiul acestuia, istoricul *Laureano Villanueva* (căruia îi este de asemenea consacrată o evocare, în nr. 232, de către Hector Parra Márquez).

Nr. 232 se deschide cu articolul semnat de I. L. Salcedo-Bastardo, *Istoria și obligațiile* (p. 661—669), care tratează despre îndatoririle istoricului pe de o parte cercetător obiectiv și atent al trecutului, pe de alta membru activ al societății căreia îi aparține și față de care este dator să-și aducă contribuția în calitate de cetățean.

În cadrul materialului *Doi oaspeți deosebiți în Panteonul Național* (p. 670—689) Oscar Beaujon se oprește asupra monumentului întemeierii Academiei Naționale de Istorie (1875) în contextul evoluției social-politice a societății venezuelene din ultimul sfert al secolului trecut, iar Pedro Jose Munoz realizează o interesantă *Evocare a descoperirii Lumii Noi de către Cristofor Columb (1492—1499)* (p. 702—714).

Viața deosebit de grea a sclavilor negri de pe plantații în secolul XVIII ca și una din ridicările lor la luptă (1733—1739) formează obiectul studiului lui Lucas Castillo Lara, în timp ce obișnuita rubrică — permanentă în fiecare număr — de istorie a culturii, este de data aceasta consacrată *Reflectării culturii umaniste venezuelene în bibliografiile străine*, a cărui redacție este realizată de Lubio, Cardoza (p. 813—819).

Și în cadrul acestui ultim număr din 1975 întîlnim materiale consacrate personalității lui Simon Bolivar. Astfel Joaquin Diaz Gonzalcs relatează despre momentul mult discutat al jurămîntului din 1805 la Roma, pe Muntele Sacru, făcut de viitorul Eliberator, iar Nicolás Perazzo se ocupă de episodul acordării medaliei de onoare lui Bolivar de către guvernul peruvian în 1825.

În cadrul aceluiași număr la rubrica „Miscelanea" sînt grupate printre altele, contribuțiile lui Guillermo Morón și Tobias Lasser, ocazionate de omagicrea personalității marelui istoric englez Arnold Toynbee, încetat din viață în toamna anului 1975.

Profesor la Universitatea din Londra, între 1919—1924, apoi director de studii la Royal Institute for International Affairs, A. J. Toynbee, excelent specialist în istoria veche și cea a Imperiului bizantin, și-a orientat o mare parte a cercetărilor spre problemele filozofiei istoriei. De la lucrările inițiale, unele aspecte ale istoriei elenismului, istoricul britanic și-a concentrat eforturile în direcția realizării unor mari sinteze tematice, orientate spre abordarea unor probleme globale, de ansamblu, ale istoriei umane: *Civilization on Trial* (1948). *The World and the West* (1953) și în mod special monumentala sa lucrare *Study of History* în 12 volume, elaborată între 1934 și 1961.

Ultimele sale lucrări, *Cities in movie* (remarcabil eseu asupra rolului orașelor în istoria umanității) și monografia consacrată împăratului bizantin *Constantin Porfirogenetul* și epocii sale au completat în mod armonios șirul creațiilor acestui fecund cercetător al istoriei mondiale, care-l plasează pe autorul lor la un loc de frunte în galeria marilor personalități științifice ale secolului nostru.

Autorii evocărilor menționate insistă asupra specificului metodei de cercetare a lui A. I. Toynbee subliniind faptul că, concepția sa, deși în genere de o factură pesimistă, era bazată pe o interpretare dialectică clasică a evenimentelor istorice.

Mai merită a fi menționat, în cadrul aceleiași rubrici contribuția lui Pedro Curil Grau, *Venezuela își găsește identitatea istorică* (p. 831—834) în care autorul reliefează contribuția istoriografiei din această țară la întărirea în masele largi a sentimentului și conștiinței naționale.

Toate numerele mai conțin de asemenea interesante rubrici de „Note Bibliografice", „Știri", „Viața academică" care fac ca sumarul acestora să aibă un conținut variat și atractiv.

În încheiere se poate aprecia periodicul amintit ca o apariție interesantă între publicațiile de acest gen din literatura mondială de specialitate. Creșterea caracterului interpretativ al studiilor conținute aici ca și lărgirea ariei cronologice investigate-atribuite care credem că trebuie să stea pe viitor în atenția colegiului său de redacție— vor conferi cu siguranță Buletinului Academei naționale de istorie din Venezuela un profil mai larg, și o sporire a gradului de interes din partea cititorului.

Nicolae N. Rădulescu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

* * * *Izvoare istorice prahovene. Contribuții la istoria mișcării muncitorești, 1929—1933*, vol. II, Ploiești, 1976, 281 p.

Istoriografia noastră marxistă a înregistrat în ultimul timp un fenomen foarte semnificativ și anume intrarea în circuitul științific a numeroase lucrări de istorie locală. În acest context se înscrie și volumul al doilea al culegerii de documente intitulate „Izvoare istorice prahovene", perioada 1929—1933. Lucrarea apărută sub auspiciile Comitetului județean de Cultură și Educație Socialistă Prahova, este rodul colaborării fructuoase dintre Arhivele Statului, filiala județului Prahova și Muzeul județean de Istorie și Arheologice Prahova și relevă totodată seriozitatea cu care istoricii prahoveni s-au angrenat în munca de depistare și valorificare a documentelor referitoare la activitatea mișcării muncitorești din județul Prahova în perioada crizei economice.

În prefață (p. 3—4) colectivul de redacție (format din prof. dr. Ion Ștefan Baicu — redactor responsabil, prof. dr. Vasile G. Ionescu, prof. Mihai Rachieru și prof. Victor Teodorescu) își exprimă speranța și convingerea că volumul al doilea al culegerii de documente privind mișcarea muncitorească prahoveană constituie un instrument științific de lucru prețios pentru specialiștii în domeniul istoriei mișcării muncitorești și a patriei, precum și pentru iubitorii de istorie din ce în ce mai numeroși. Față de primul volum apărut în 1975, în această culegere nu au mai fost incluse documente publicate în ediții anterioare. Trebuie subliniat faptul că cele 162 de documente, cît cuprinde acest volum, sînt în mare majoritate inedite și provin în mare parte din fondurile arhivistice aflate în depozitele Arhivelor Statului județul Prahova, presa socialistă și comunistă locală și centrală din perioada 1929—1933 — perioadă de care se ocupă volumul de față precum și documentele deținute de Muzeul de Istorie și Arheologie al Județului Prahova, cît și de Arhiva I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Volumul pe care încercăm să-l prezentăm începe cu un documentat studiu semnat de dr. Ion Ștefan Baicu (p. 5—59) bine cunoscut autor și coautor a numeroase studii și articole consacrate mișcării muncitorești * și se intitulează „1933— eroicele lupte proletare din Valea Prahovei". Studiul mai sus menționat se bazează pe cele mai reprezentative documente din volum cît și pe o bogată bibliografie constituind o valoroasă sinteză a luptelor revoluționare desfășurate de proletariatul prahovean în perioada crizei economice, scoțîndu-se în evidență rolul conducător și organizatoric al P.C.R., în pregătirea și desfășurarea eroicelor lupte revoluționare.

După cum se arată în prefață în acest volum s-au introdus nu numai documente ale mișcării muncitorești ci și documente ale autorităților burgheze îndeosebi organele represive ca : poliție, siguranță, jandarmerie și justiție, care scot în evidență rolul comuniștilor în timpul luptelor revoluționare (p. 3).

Documentele incluse în acest volum arată că perioada 1929—1933 a fost o perioadă complexă care a culminat cu eroicele și puternicele lupte revoluționare din ianuarie-februarie 1933, care au demonstrat creșterea conștiinței și combativității revoluționare a clasei muncitoare prahovene, sporirea capacității Partidului Comunist de a organiza și conduce proletariatul.

O categorie de documente relevă spiritul internaționalismului proletar ce anima muncitorimea prahoveană și amintind aniversarea a 12 ani de la izbucnirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a 15 ani de la moartea fruntașului socialist francez Jean Jaures, comemorarea morții lui Lenin, Comuna din Paris.

O altă serie de mărturii atestă sărbătorirea zilei de 1 Mai (p. 77) (p. 247), a zilei de 13 Decembrie 1918 (p. 115) și 1 August — considerată ca zi de lupă internațională impo-

---

* N. Petreanu, Ilie Ceaușescu (coordonator) I. St. Baicu, I. Călin, D. D. Rusu, Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România. 1864—1944, București. Editura Științifică, 1972; Ion St. Baicu. Greva generală a petroliștilor din vara anului 1919, în „Hronic prahovean" Ploiești, 1971.

www.dacoromanica.ro

triva războiului imperialist și a fascismului în condițiile aspre ale terorii dezlănțuite de autoritățile represive, urmările crizei economice asupra muncitorilor, a altor categorii de oameni ai muncii, exploatarea intensivă a muncitorilor din industria petroliferă.

O altă serie de documente înfățișează condițiile de trai și de muncă ale muncitorilor, relevă nemulțumirile lor, protestele muncitorilor concediați.

Altele relevă editarea de către organizația comunistă din Ploiești a unor gazete legale și ilegale ca : Prahova roșie (1931) și publicații ca Frontul Unic (1932), Avangarda roșie, care aveau menirea de a consolida și lărgi unitatea de luptă, mobilizarea operativă a muncitorilor la acțiuni revoluționare, răspîndirea de publicații și broșuri comuniste în satele județului ca : Inotești (p. 142), Moreni (p. 253) sau publicații cu caracter antirăzboinic în unități militare (p. 122) (Avîntul antimilitarist).

De asemenea o serie de documente subliniază activitatea revoluționară a unor militanți comuniști cunoscuți ca : Gh. Florescu, Gogu Rădulescu, C. Mănescu, Gh. Vasilichi, Șerban Dumitru, Teofil Mareș și alții, sau de venirea la Ploiești a cunoscutului scriitor progresist Panait Istrati pentru a conferența în fața muncitorilor (p. 124). Documentele din volumul de față mai oferă informații și despre activitatea de solidaritate a petroliștilor și muncitorilor prahoveni cu greviștii de la Lupeni, cu cei închiși prin strîngerea de fonduri și alte ajutoare materiale.

În mare parte documentele anului 1933 pun în evidență conflictul de muncă și greva de la Astra Română. Gravitatea conflictului este relevată de faptul că în februarie 1933 au venit la Ploiești ministrul muncii D.R. Ioanițescu, Armand Călinescu — subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, cît și președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție (p. 195, p. 202).

Unele documente ilustrează masivele concentrări de forțe militare și represive necesare pentru a înăbuși lupta dreaptă a greviștilor, folosirea armatei împotriva muncitorilor (p. 177—178). Sînt documente incluse în volum care vorbesc și de revendicări politice cum ar fi legalizarea zilei de 1 Mai (p. 148—149), sau de împletirea luptei muncitorilor cu cea a șomerilor pentru obținerea revendicărilor cerute (p. 132).

Credem că nu greșim dacă considerăm volumul de față ca o prețioasă contribuție la activitatea de cunoaștere de către tînăra generație a bogatelor tradiții de luptă revoluționară, prin faptul că relevă lupta clasei muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Român pe firul existenței sale eroice pentru construirea socialismului și comunismului în România, pentru făurirea conștientă de către poporul român a propriului său destin și viitor.

Nu putem încheia fără a face cîteva considerații critice asupra volumului prezentat. Credem că rezumatul (p. 271—272) care de fapt este traducerea prefeței în cea mai mare parte și nu face referiri la conținutul de fapt al studiului semnat de dr. Ion St. Baicu și documentele incluse în volum, ar fi trebuit să menționeze pe scurt greva de la Astra Română și Româno-Americana denumită sugestiv Bastilia Capitalistă, internaționalismul proletar care a animat proletariatul prahovean în acea perioadă, să facă referiri cu privire la tendința de unitate a clasei muncitoare prin constituirea frontului unic.

La indicele general selectiv (p. 261—270) nu au fost trecute o serie întreagă de persoane care s-au remarcat în activitatea comunistă sau oameni politici burghezi ca Iorga, Argetoianu, Grigore Filipescu. Anumite prescurtări ar fi putut fi evitate pentru a nu da naștere la echivocuri (p. 49). Unele fotografii sînt de slabă calitate (p. 71), iar la ziare lipsește numărul.

La sfîrșitul indicelui general selectiv nu s-a trecut și ziua de 1 August considerată, ca zi de luptă internațională împotriva războiului imperialist și a fascismului, facem această observație critică avîndu-se în vedere că ziua de 1 Mai și 13 Decembrie 1918 sînt trecute.

Lăudabil este faptul că editorii au ținut cont în parte de criticile aduse în unele recenzii (vezi Anale de Istorie nr. 3/1976, p. 174—175) și au reușit să pună la dispoziția cercetătorilor și publicului larg, un volum care respectă normele științifice proprii unei culegeri de documente.

Documentele au fost depistate în totalitate de arhiviști și muzeografi prahoveni ca : Florica Dumitrică, Ecaterina Hanganu, Elisabeta Negulescu, Virginia Nistor, Iulia Stănescu și Eugen Stănescu, iar volumul este întocmit cu probitate științifică, autorii selectînd cu grijă și discernămînt istoric cele mai reprezentative documente.

Cele 162 documente care compun volumul al doilea sînt prezentate cronologic iar fiecare document este însoțit de un scurt rezumat și elemente de cotă, de asemenea volumul mai cuprinde și o serie de fotografii care întregesc în mod fericit structura atît de bine închegată a culegerii de documente, precum și adnotări (p. 257—259), indice general selectiv (p. 261—270).

www.dacoromanica.ro

Necesitatea editării primelor 2 volume, rezultatele obținute și calitatea lor îndreptățesc pe deplin continuarea publicării corpusului inițiat, activitate în care le dorim autorilor succes deplin.

Constantin Dobrescu

ALEXANDRU ODOBESCU, *Opere*, IV, *Tezaurul de la Pietroasa*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1976, 1080 p. +134 fig. +24 pl. color.

În cadrul programului de reeditare a lucrărilor valoroase din istoria culturii românești un eveniment de seamă l-a marcat recenta apariție a volumului pe care ne străduim să-l prezentăm în cele ce urmează.

Este vorba de întrunirea, pentru întîia oară, a tuturor lucrărilor (cu excepția versiunilor scurte) dedicate de Odobescu faimosului tezaur descoperit în 1837 la Pietroasa, lîngă Buzău, a fabuloasei „Cloșca cu puii de aur".

Astfel cititorul, specialist sau amator, dar oricum iubitor de istorie, artă și frumos, poate lua cunoștință atît cu lucrările publicate, difuzate sau nedifuzate, cît și cu acțiunile auxiliare necesare studierii și redactării lucrării.

Volumul începe printr-un studiu introductiv al lui Mircea Babeș intitulat *Odobescu și tezaurul de la Pietroasa* în care sînt prezentate „Istoricul cercetărilor și publicațiilor lui Odobescu", „Lucrările lui Odobescu despre tezaurul de la Pietroasa" precum și „Valoarea cercetărilor lui Odobescu asupra tezaurului de la Pietroasa „din care rezultă metoda și concepția științifică avansată de cercetare a celui ce poate fi socotit „drept cititor și prim mare reprezentant" al arheologiei românești.

În continuare este dată lista scrierilor lui Al. Odobescu: studii tipărite, albume de planșe, probe tipografice, dări de seamă, memorii, adrese precum și manuscrisele studiilor, ale memoriilor și corespondenței lui Odobescu referitoare la tezaurul de la Pietroasa.

După o scurtă *Notă asupra ediției*, datorată tot lui Mircea Babeș, urmează lucrarea de căpătîi a arheologului Alexandru Odobescu *Le trésor de Pétrosa. Historique — Description. Etude sur l'orfèvrerie antique* apărută, după cum se știe la Paris, în 1889—1900, în editura lui J. Rothschild. Pentru păstrarea unei fidelități absolute față de editura originală, care constituie de altfel un model de artă tipografică, editorii prezentului volum au folosit reproducerea fotografică ceea ce conferă recentei apariții o certă valoare bibliofilă.

În continuare, folosindu-se aceeași metodă, este reprodusă ediția neterminată apărută la Paris în 1895 *Le trésor de Pétrossa. Notice descriptive et historique.*

Ultima scriere redată în volumul de față o formează seria de articole apărute în patru numere ale revistei *Columna lui Traian* (1876—1877) intitulate *Studii asupra tezaurului de la Pietroasa.*

În încheierea lucrărilor de epocă referitoare la tezaur sînt republicarea sau publicarea pentru întîia dată a *Pia desideria*, a corespondenței din 1874 cu Titu Maiorescu, 1887 cu D. A. Sturdza, miniștri ai instrucțiunii publice și a cultelor, și a unui memoriu nedatat.

Toate aceste texte sînt însoțite de variante, note și comentarii alcătuite de Mircea Babeș care ajută la mai buna înțelegere a operei științifice a lui Odobescu.

Volumul se încheie cu două valoroase studii arheologice ce fac ca interesul științific față de Tezaurul de la Pietroasa să rămînă mereu treaz și în zilele noastre.

Primul din aceste studii, alcătuit de Radu Harhoiu și intitulat *Tezaurul de la Pietroasa în lumina noilor cercetări* folosește o amplă bibliografie analizînd descoperirile din același orizont cronologic și cultural din toată Europa. Pe baza tuturor acestora R. Harhoiu ajunge la concluzia, îmbrățișată înaintea lui și de alți cercetători printre care l-am putea numi în primul rînd pe Kurth Horedt, datării tezaurului în prima jumătate a sec. V și a atribuirii lui ostrogoților.

Pentru aceasta autorul ne prezintă un „Catalog al descoperirilor de piese de aur din secolul al V-lea de pe teritoriul României" însoțit de o hartă și 16 figuri ce cuprind piese descoperite și în afara teritoriului țării noastre.

Al doilea studiu datorat lui Gheorghe Diaconu și anume *Castrul de la Pietroasa* este un raport asupra săpăturilor efectuate în anii 1973—1975, deci la mai bine de un secol după cele din 1866 ale lui Alexandru Odobescu, în fortificația de piatră aflată sub actualul sat Pietroasele. Săpăturile recente au confirmat datarea castrului în secolul al IV-lea, în timpul lui Constantin cel Mare, și au adus importante informații referitoare la relațiile dintre cei ce activau în el și populația locală daco-romană.

Nu putem încheia prezentarea acestui volum fără a sublinia încă o dată calitatea remarcabilă a execuției precum și excelentele 8 planșe color după fotografiile lui Radu Ciuceanu și care prezintă *Tezaurul de la Pietroasa. Starea actuală (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România).*

George Trohani

www.dacoromanica.ro

* * * *Satu Mare. Studii și comunicări.* III, 1975, 282 p. + XXX pl.

Apariția celui de-al treilea volum, „Satu Mare — Studii și comunicări 1975", acreditează continuitatea activității editoriale a muzeului sătmărean, argumentînd în același timp pertinența unor preocupări științifice notabile în orașul milenar.

Studiile de arheologie valorifică la nivelul interpretărilor și repertoriilor, urme materiale circumscrise atît de granițele județului Satu Mare, cît și de un spațiu mai amplu din nord-vestul României. Studiul lui T. Bader *Contribuții la cunoașterea istoriei orașului Satu Mare. Descoperiri arheologice I*, configurează aspecte privitoare la existența așezărilor omenești de pe teritoriul orașului, începînd din neolitic și pînă în secolul X. Remarcabil prin metoda de lucru, studiul sintetizează la nivelul unui minuțios (și în același timp, inedit) repertoriu, mărturii arheologice care evidențiază o indiscutabilă continuitate a vieții omenești pe teritoriul orașului Satu Mare. Viitoarele cercetări arheologice din raza orașului Satu Mare, vor elucida, cu certitudine, multe dintre rezervele și circumspecțiile autorului, prea numeroase de altfel în ultima parte a studiului sus menționat.

Lucrarea lui Z. Nánási, *„Un mormînt celtic cu inventar deosebit descoperit la Curtuiușeni"*, analizează un vas de cult în formă de cizmă, datînd din perioada Latène C, respectiv secolele III—II î.e.n.

S. Dumitrașcu, aduce interesante ipoteze în studiul *„Noi considerații asupra dacilor liberi de epocă romană din nord vestul României"*. Autorul insistă, asupra distincției de esență ce merită a fi revelată între cultura dacilor liberi din nord vestul României și cultura Przeworsk (Polonia), neexcluzînd iminența unor analogii îndeobște sesizabile din cauza interferențelor și influențelor firești în cadrul evoluției istorice. Validarea ipotezelor este oferită de probele materiale ale celor mai noi descoperiri arheologice din această parte a țării și implinită, neîndoielnic, de viitoarele cercetări.

Gh. Lazin, se ocupă în studiul *„Cercetări arheologice în sudul județului Satu Mare (zona Tășnad) I"*, de două așezări din hotarul localității Săcășeni (jud. Satu Mare) și identifică pe baza materialului arheologic două referințe certe ale continuității autohtonilor în primul mileniu al erei noastre; secolul II — IV privind dacii liberi și a doua perioadă, secolele VIII — IX. Această zonă este puțin cercetată și geografic apropiată de fruntariile provinciei romane Dacia, și, conform ipotezei autorului, ar pune în discuție reducerea acelui „No man's land" o fișie nelocuită de 50—60 km existentă între granița provinciei Dacia romană și teritoriile dacilor liberi.

Evul mediu sătmărean este reprezentat de două lucrări: L. Bacîru *„Stampe medievale reprezentînd cetatea Satu Mare, aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei"*, și V. Ursu — Gh. Lazin *„Un tezaur monetar din secolul XVII-lea, descoperit la Tîrșolț"*. Prima lucrare se înscrie în cadrul unor preocupări mai demult încetățenite reprezentînd iconografia orașului medieval Satu Mare și aduce o binevenită contribuție la completarea acestor lucrări. Lucrarea dezbate nuanțat — înlăturînd unele carențe documentare și bibliografice — stampe cunoscute deja, vizînd atît aspectul documentar-ilustrativ, cît și problematici legate de variantele toponimice ale orașului Satu Mare, coroborînd în final ilustrația cu identificările topografice. A doua lucrare, referitoare la evul mediu sătmărean, tratează o problemă de numismatică legată de descoperirea tezaurului monetar de la Tîrșolț și completează astfel lista descoperirilor monetare din secolul XVII (Terebești, Rătești) din cadrul județului Satu Mare.

Capitolul de istorie modernă este reprezentat de materialele lui G. Ploeșteanu *„Vasile Lucaciu și George Barițiu, sau continuitatea luptei pentru drepturi naționale a românilor transilvăneni* și N. Antonescu, *„Revista „Familia" și părțile sătmărene. I (1865 1884)"*. Cea dintîi lucrare aparținînd lui G. Ploeșteanu valorifică metodic informațiile istorice oferite de literatura epistolară memorialistică, stăruind asupra personalității Dr. Vasile Lucaciu în viziunea continuității și permanenței luptei pentru drepturi naționale a românilor din Transilvania în secolul XIX. Distincțiile care se impun la nivelul generațiilor de luptători politici devin, firesc, aparențe în fața idealurilor luptei politice. În acest sens este oportună concluzia autorului, că „fructificînd experiența lui Barițiu în împrejurările schimbate de la începutul secolului XX, Vasile Lucaciu va avea să vadă în cele din urmă realizat visul său din tinerețe, visul întregii sale vieți, unirea Transilvaniei cu patria mumă".

N. Antonescu în lucrarea menționată intenționează o repertorizare a publicațiilor apărute în revista „Familia" referitoare la ținuturile sătmărene, locul pe care l-a ocupat mai ales evenimentul cultural din aceste părți, în coloanele revistei orădene. Lucrarea are meritul de a facilita reconstituirea unei virtuale ambianțe cultural-artistice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Capitolul de istorie a mișcării muncitorești și a P.C.R. este reprezentat de patru materiale ce vizează în cea mai mare parte epoca interbelică a istoriei contemporane.

www.dacoromanica.ro

Cel dintîi este studiul lui I. Iacoș, *Privire istorică asupra activității P.C.R. în Satu Mare în perioada interbelică*. Materialul, conceput ca o viziune sintetică a mișcării comuniste sătmărene, referindu-se la obiective și momente semnificative ale luptei comuniștilor din Satu Mare, prezintă aspecte ca: înființarea în vara anului 1922 a organizației locale P.C.R., organizarea muncii ilegale după 1924, cu referințe speciale la nucleele comuniste din fabricile și uzinele „Unio", „Princz", „Lomas", „Vulcan", activitatea propagandistică și agitatorică în care o pondere însemnată o avea presa centrală și locală (în 1923 apare ziarul „Comunistul sătmărean"). Într-un mod cu totul justificat, ținînd seama de complexitatea și varietatea formelor și metodelor de luptă ilegală, este analizată activitatea P.C.R. în rîndul sindicatelor și diferitelor pături și clase sociale pentru crearea unor organizații de masă legale, evidențiindu-se în același timp, indestructibila solidaritate dintre oamenii muncii români și maghiari.

Luptele revoluționare ale maselor muncitoare sătmărene în anii 1930—1933 de dr. P. Bunta, reconstituie complex consecințele crizei economice în rîndul oamenilor muncii sătmăreni, aspecte edificatoare asupra luptei revoluționare a muncitorimii sătmărene în această perioadă. Astfel, pentru ilustrarea acestor problematici menționăm cîteva argumente oferite de materialul faptic variat, prezentat de autor: „Fabricile din Satu Mare — scria ziarul Szamoc în iulie 1930 — se reduc treptat, și la fabrica „Princz" din „considerente economice" s-a trecut la timpul de lucru de 5—6 ore pe zi", numărul șomerilor este de „aproape 11.000", conflicte de muncă și greve la fabrica de cherestea „Lomas", la Poligrafiile din Satu Mare, „Unio". Autorul insistă asupra influenței pe care a avut-o în rîndul maselor muncitoare Congresul al V-lea al P.C.R. în organizarea frontului unic de jos, referindu-se nemijlocit la lupta și acțiunile revendicative ale muncitorilor sătmăreni. Prin multitudinea informațiilor și izvoarelor folosite, prin relevarea celor mai reprezentative momente, lucrarea rămîne un studiu de referință pentru istoria mișcării muncitorești sătmărene.

Dr. I. Babici, în articolul *„Manifestări internaționaliste ale sătmărenilor în perioada dintre cele două războaie mondiale"*, pune în lumină unul din aspectele definitorii și consecvente ale mișcării muncitorești sătmărene, și anume tradițiile internaționaliste mai ales din perioada interbelică. Enumerăm cîteva din manifestările internaționaliste din această perioadă prezentate de autor: participarea la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, acțiuni de solidaritate cu Revoluția Proletară maghiară din 1919 cu antifasciștii din Germania, cu Frontul Popular din Franța, cu lupta Spaniei Republicane, sprijinul acordat de locuitorii sătmăreni refugiaților cehi în martie 1939 etc. Toate aceste exemple permit autorului să conchidă: „Experiența dobîndită de organizația P.C.R. Satu Mare pe linia solidarității internaționaliste reprezintă nu numai bunurile de preț ale tezaurului istoriei milenare locale, ci și sarcini ale istoriei naționale".

Una dintre caracteristicile esențiale ale mișcării muncitorești sătmărene este unitatea și frăția dintre oamenii muncii români și maghiari. Acest aspect și problematica specifică referitoare la mișcarea muncitorească sătmăreană, sînt dezbătute de L. Gergely în studiul *„Din lupta comună a oamenilor muncii români și maghiari din Satu Mare, sub conducerea P.C.R. în perioada interbelică"*.

Istoria contemporană a județului Satu Mare se remarcă printr-un eveniment de mare însemnătate și anume războiul antihitlerist culminînd cu data de 25 octombrie 1944 eliberarea Orașelor Carei și Satu Mare, dată ce semnifică eliberarea întregului teritoriu al României.

M. Inoan, în studiul *„Acțiunile militare pentru eliberarea orașului Satu Mare și a împrejurimilor sale, octombrie 1944"*, se oprește asupra unor aspecte de istorie militară privind operațiile purtate de diviziile 11 infanterie, 1 și 8 cavalerie din Corpul 2 armată și divizia 135 infanterie sovietică „Smolensk". Este, de altfel, primul studiu mai complex dedicat eliberării orașului Satu Mare, și contribuie astfel la elucidarea unui moment semnificativ din războiul antihitlerist.

Capitolul de etnografie al volumului recent apărut este constituit din lucrări ce vizează aspecte etnografice din zone unanim apreciate: Țara Oașului și zona Codru: I. Iurașciuc, S. Sainelic, *Monumente de arhitectură populară. Bisericile de lemn din zona Codru;* I. Toșa, *Contribuții la cunoașterea șurilor din Transilvania;* I. Iurasciuc, *Obiecte ceramice de capacitate din centrul de olărit Vama*).

Volumul mai conține studii și materiale de muzeografie care aduc interesante contribuții și sugestii privind munca de restaurare, atît de utilă activității muzeografice.

Numărul III mai conține de asemenea o rubrică de „Muzeografie", în cadrul căreia semnează V. Ursu, I. Erdös, E. Vancea, precum și una de „Științele naturii" (cu materiale realizate de C. Karacsonyi și D. Bob).

Al treilea volum din seria „Satu Mare — studii și comunicări", rămîne, credem, un punct de referință pentru activitatea meritorie a

www.dacoromanica.ro

colectivului Muzeului județean Satu Mare și a colaboratorilor, și totodată, o garanție și promisiune pentru viitoarele cercetări.

Doru Radosav

ISTORIA UNIVERSALĂ

ROBERT A. KANN, *A History of the Habsburg Empire 1526—1918*, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London, 1974, 646 p.

În noua sa lucrare, *A History of the Habsburg Empire 1526—1918* profesorul Robert A. Kann reia cîteva din aspectele principale ale imperiului Habsburgic, din punct de vedere diplomatic, politic, instituțional, socio-economic și cultural[1]. Anii de referință sînt, 1526 cînd în urma bătăliei de la Mohacs, Ungaria de nord și Boemia au fost reunite la țările ereditare, ale monarhiei habsburgice și 1918 cînd la sfîrșitul primului război mondial, odată cu dezmembrarea imperiului multinațional austro-ungar, au apărut, s-au întregit sau reformat o serie de state naționale independente cum au fost Cehoslovacia, Ungaria, România, Polonia, Serbia etc.

Obținerea Ungariei și Boemiei a însemnat nu numai o creștere teritorială pentru casa de Habsburg dar și o mărire a numărului de probleme pe care le aveau de rezolvat. Căci pînă la anul 1521, prin moștenirea imperiului latin de nație germană, reprezentanții casei de Habsburg urmăriseră o politică imperială și care prin legăturile de familie cu Spania tindea să devină universală. Ori, prin Ungaria și Boemia, politica lor s-a îndreptat în mod firesc și spre răsăritul Europei, spre conflictul cu otomanii și implicit spre necesitatea apărării acestei zone de înaintarea turcilor. Situația politică, era aproape imposibil de soluționat, pentru casa de Habsburg, ca stăpînă a Ungariei, Boemiei și a teritoriilor ereditare austriece să lupte cu succes contra turcilor, ca împărații să-și mențină supremația pe Rin și în Italia, ca moștenitori ai Spaniei să lupte cu Franța. Secole de-a rîndul reprezentanții habsburgi s-au zbătut cu rezolvarea acestor probleme. Dar în momentul cînd și-au dat seama că vocația lor veritabilă era cea de putere dunăreană, teritoriile aflate în stăpînirea casei de Habsburg începuseră să se îndrepte spre o direcție de dezvoltare proprie.

În noua sa lucrare, Robert A. Kann încearcă să prezinte în primul rînd evoluția istorică a principalelor grupări naționale care făceau parte din imperiu. Atenția autorului s-a îndreptat atît spre acele unități mari istorico-politice cum ar fi țările ereditare, Ungaria sau Boemia, cît și spre unitățile etnice care nu aveau un spirit politic, între aceștia fiind cuprinși românii. Robert A. Kann discută problemele atît din punct de vedere al centralismului imperial în politica sa internă și externă cît și din punct de vedere istoric și etnic al entităților aflat în acest imperiu. El a fost preocupat în primul rînd de evoluția istoriei culturale a acestor grupări naționale, de asemenea de mult frămîntata chestiune a consecințelor dizolvării imperiului Habsburgic pentru istoria europeană și mondială.

Lucrarea lui Robert A. Kann este împărțită în 10 capitol , dintre care trei se referă la evoluția cultural-spirituală : capitolul IV, *Late Renaissance and Baroque Age in the Habsburg Lands (1521 1740)*, p. 102—155 ; capitolul VII : *Cultural Trends from late Enlightenment to liberalism* (from mideighteenth century to 1980's) p. 367—405 ; capitolul X, *New Beginnings: cultural Trends from the 1960's to 1918*, p. 521 566.

În subgrupa etnică a latinilor autorul a cuprins și pe românii din Transilvania și Bucovina) amintind pe scurt cîteva momente mai importante, cum ar fi situația social-politică a românilor, în raport cu națiunile privilegiate, revoluția de la 1848 și urmările ei, pacea austro-română din 1883, pacea de la București din 1918 etc.

În problemele culturale autorul acordă mai mult spațiu românilor, în capitolul VII (p. 403 404) sînt amintiți cîțiva dintre reprezentanții *Școlii ardelene*, cum sînt Gh. Șincai, Petru Maior, Samuel Micu-Klein ; de asemenea sînt citați Aug. Treb. Laurian, N. Bălcescu (greșit scris *Bălășescu*) și Al. Odobescu în legătură cu activitatea lor pentru susținerea românilor din Transilvania ; sînt mai mult subliniate activitatea și meritele culturale ale lui Andrei Șaguna ; de asemenea, autorul amintește apariția unui ziar românesc la Cernăuți (1848), fondarea universității din acest oraș (1875) activitatea de istoric a lui Eudoxiu de Hurmuzaki etc. În capitolul X (p. 524—526) Robert A. Kann prezintă progresele românilor în domeniul cultural, subliniind activitatea unora din cei mai valoroși poeți și prozatori, cum sînt George Coșbuc, Ion Slavici (greșit

[1] Robert A. Kann este autorul a numeroase lucrări referitoare la problemele imperiului multinațional, cum sînt : *Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarchy 1848—1918; The Habsburg Empire: A Study in Integration and Disintegration; A Study in Austrian Intellectual History; From Late Baroque to Romantivism* etc.

www.dacoromanica.ro

scris *Jan*), Octavian Goga sau cea de istoric a lui Al. Papiu Ilarian (greșit scris *Ilarion*).

Desigur că în economia cărții, locul rezervat în general românilor este mult prea restrîns față de aportul lor în istoria social-economică și politică a Transilvaniei și Bucovinei.

Lucrarea lui Robert A. Kann mai cuprinde un al XI-lea capitol, care reprezintă de fapt „argumentul bibliografic", împărțit în două subgrupe: lucrări referitoare la imperiul Habsburgic în general și lucrări privind istoria grupărilor naționale. În această grupă sînt cuprinse și o serie de lucrări românești printre care: N. Iorga, *Istoria românilor; Historie des Roumains de Transilvanie et de Hongrie;* C. Daicoviciu și M. Constantinescu, *Destrămarea Monarhiei Austro-Ungare 1900—1918;* Miron Constantinescu, *Études d'Histoire Transilvaine;* St. Pascu, Tibor Kilassa și alții, *Die Agrarfrage in der österreichisch-ungarischen Monarchie* etc.

Lucrarea mai cuprinde 5 anexe: statistică de populație și naționalități, lista împăraților din casa de Habsburg, cronologia principalelor evenimente de la 1521—1911, hărți și un indice de persoane și locuri.

Ștefana Simionescu

* * * *Memorial de război*, București, Edit. politică, 1976, 599 p.

După mai bine de trei decenii de la terminarea lui, al doilea război mondial continuă să preocupe numeroși istorici și politologi. Deși istoriografia sa este imensă, ea continuă să crească cu fiecare an, fapt ce se explică pe de o parte prin faptul că conflictul din anii 1939 1945 a fost un moment de cotitură în istoria secolului XX, determinînd profunde mutații de ordin economic, social și politic ale cărui efecte le întîlnim și azi, iar pe de altă parte printr-o serie de probleme care au fost rezolvate parțial sau rămîn încă în stadiu de ipoteză. Un loc aparte îl ocupă în această uriașă literatură istorică memorialistica.

Extrem de variată, aparținînd a numeroși protagoniști ai „marii încleștări", începînd cu personalitățile politice și militare ale celor două tabere, acoperind cronologic întreaga perioadă, literatura memorialistică rămîne în continuare o sursă de documentare istorică mai aleasă pentru acele evenimente despre care alte surse mai importante tac.

Volumul de față apărut sub îngrijirea unui colectiv de coordonatori format din Ion Cupșa, Alexandru Șiperco, Alexandru Vianu și Gheorghe Zaharia înmănunchiază în paginile sale fragmente memorialistice aparținînd a peste șaizeci de autori în marea lor majoritate reprezentînd forțele coaliției antifasciste. Într-o scurtă prefață care deschide volumul, coordonatorii ediției relevă succint importanța literaturii memorialistice, structura și scopul lucrării. Aceasta cuprinde, patru capitole, fiecare precedat de o scurtă prezentare a perioadei tratate în capitol și a autorilor textelor selectate.

Primul capitol „Spre cel de-al doilea război mondial" se deschide cu două fragmente aparținînd lui Clemenceau în care cunoscutul om politic, unul din făuritorii păcii de la Versailles atrăgea atenția asupra pericolului unui nou război cu un deceniu înaintea declanșării lui. Sînt prezentate în continuare momente din lupta antifascistă a popoarelor italian și spaniol, semnate de cunoscuții militanți comuniști Luigi Longo și Dolores Ibarruri, eforturile unor diplomați lucizi ca Titulescu și Litvinov de a stăvili fascismul, politica de conciliere a puterilor occidentale. Cea mai mare parte a capitolului cuprinde fragmente din cunoscuta lucrare a lui W. Churchill *Al doilea război mondial*, fragmente ce ne prezintă expansiunea fascismului în Europa pînă în ajunul războiului (31 august 1939).

Capitolul următor, „Începutul celui de-al doilea război mondial. Agresorii în ofensivă" tratează prin mărturii concludente evenimentele din perioada septembrie 1939 — vara anului 1942. Sînt trecute în revistă evenimentele de la începutul războiului (campania din Polonia), agresiunea împotriva Norvegiei, campania împotriva Franței văzută de unul din principalii vinovați ai eșecului armatei franceze, generalul Gamelin, urmată de eroica „Bătălie a Angliei", așa cum este ea reflectată în memoriile unuia din actorii ei principali, mareșalul Kesselring. Mai multe fragmente memorialistice de proveniență sovietică (mareșal Golikov, Barejkov) și americană (R. Sherwood) se referă la relațiile sovieto-anglo-americane și la făurirea coaliției antihitleriste. Revenind la operațiunile militare amintim în primul rînd marea bătălie de lîngă Moscova, care a pus capăt faimosului „război fulger", amplu evocată de cel ce a condus armatele sovietice în această luptă, mareșalul Jukov, apoi la declanșarea războiului în Pacific prin atacul de la Pearl-Harbour și la una din primele riposte americane, bombardarea capitalei nipone, evocată de conducătorul ei, generalul Doolitle. Fragmentele din jurnalele de război ale generalilor Halder și Cavalliero vin să întărească cele relatate de memorialiștii din tabăra antihitleristă reflectînd, pe măsura înaintării în timp, situația tot mai dificilă a trupelor axei.

Partea a treia „Cotitura în desfășurarea războiului" cuprinde perioada 1942—1943,

www.dacoromanica.ro

în care pe toate marile fronturi balanța se înclină în favoarea aliaților, și se deschide cu descrierea bătăliei de la Stalingrad, marea cotitură în desfășurarea războiului, în viziunea unuia din principalii comandanți sovietici ai bătăliei, mareșalul Rokossovski. Amiralul japonez Kusaka, la rîndul său, se referă la bătălia de la Midway care a însemnat cotitura în Pacific, inițiativa trecînd de partea forțelor americane, încercînd să scuze înfrîngerea japonezilor și totodată propriile sale greșeli. „Cotitura" pe frontul african, bătălia de la El Alamein, debarcarea aliaților în Africa de nord (1942) și apoi în Sicilia (1943) sînt evocate de mareșalii Alexander și Juin, în timp ce eșecul ofensivei de la Kurskultima încercare de a schimba soarta războiului în favoarea germanilor în răsărit ne este descrisă de mareșalii Bagramean și Rokossovski. Pagini din lupta de rezistență sînt inserate în fragmentele semnate de mareșalul Tito și generalul grec Sarafis.

Nu putem încheia acest capitol fără să amintim scurtul fragment semnat de fostul ambasador italian la București, Bova-Scopa, descriind dorința cercurilor conducătoare românești față de mersul războiului și încercările lor de a încheia pace cu aliații prin intermediul Italiei.

Ultimul și totodată cel mai întins capitol, „Victoria", prezintă ultima parte a conflictului, inclusiv capitularea Japoniei (sept. 1945). După fragmente care ilustrează eliberarea Leningradului, ofensiva pe frontul baltic, debarcarea aliată din Normandia (D. Eisenhower), ofensiva americană în Pacific, urmează un număr de patru materiale referitoare la insurecția națională de la 23 August 1944, din România, condusă de P.C.R. Sînt rememorate pregătirea militară a insurecției (D. Dămăceanu), Bucureștii în zilele insurecției, precum și reacția comandamentului german din România la aflarea evenimentelor din Capitală. Materialele următoare relatează despre luptele duse de armata română pentru eliberarea teritoriului național, operațiune terminată la 25 octombrie 1944.

În continuare se face o amplă descriere din dublă sursă — americană și japoneză — a bătăliei de la Leyte considerată a fi cea mai mare bătălie navală a războiului, soldată cu nimicirea flotei japoneze. Anul 1945, anul marii victorii asupra fascismului, este amplu prezentat în culegere prin marile operațiuni ofensive ale armatelor sovietice în Polonia și Cehoslovacia și sovieto-române în Ungaria și Cehoslovacia și cele anglo-americane în vest.

Ultima parte a capitolului cuprinde un amplu grupaj de materiale memorialistice referitoare la capitularea celor două principale state fasciste, Germania și Japonia. Remarcăm în continuare paginile semnate de mareșalul Jukov despre cucerirea Berlinului, Capitularea, și cele ale publicistului american W. Craig despre căderea Japoniei.

Tot în cadrul acestui capitol trebuie subliniată inițiativa autorilor volumului de a prezenta numeroase materiale memorialistice reflectînd contribuția României la victoria asupra fascismului.

În final, apreciind, încă o dată efortul autorilor de a selecta cele mai semnificative pagini din imensul material avut la dispoziție, de a prezenta în mod echilibrat toate teatrele de operațiuni, de a selecta cei mai indicați autori și de a înfățișa alături de efortul militar al marilor puteri ale coaliției antihitleriste care deținea preponderența și contribuția țărilor mici și mijlocii la obținerea victoriei, ne permitem să remarcăm lipsa dintre semnatarii paginilor volumului a o serie de personalități militare ca mareșalii Ciuikov și Montgomery sau amintirea prezentării unor episoade importante din război (ex. căderea lui Mussolini și capitularea Italiei). În concluzie, apreciem memorialul de război ca o lucrare interesantă, cu numeroase materiale editate pentru prima dată în limba română, bine încadrate în structura lucrării ce se adresează atît unui public mai larg, cît și specialiștilor.

Mihai Oprițescu

EDWARD R. TANNENBAUM, *The Fascist, Experience. Italian Society and Culture. 1922—1945*, New York, London, Basic Books, Inc. Publishers, 1972, 357 p.

Evoluția Italiei sub regimul fascist a mai fost analizată în istoriografie, dar accentul a fost pus pe viața politică[1]. După știința noastră Edward R. Tannenbaum, profesor de istorie la Universitatea din New York, este primul care face încercarea, reușită în liniile sale generale, de a reconstitui fresca societății italiene a anilor 1922—1945 din toate punctele de vedere: politic, economic, social și cultural. Aspecte importante, neglijate în alte lucrări, legate de sistemul educațional, propagandă sau curentele artistice, sînt cercetate cu grijă de către autor și inca-

[1] La ora actuală cele mai importante istorii politice ale regimului fascist sînt considerate a fi: Luigi Salvatorelli e Giovanni Mira, *Storia d'Italia nel periodo fascista*, IV ed., Torino, Einaudi, 1962, 1194 p.; Attilo Tamaro, *Venti anni di storia, 1922—1943*, 3 vol., Roma, editrice Tiber, 1953.

www.dacoromanica.ro

drate, la locul potrivit, în tabloul general. Astfel, dacă numai trei capitole (I, II și XI) din cele unsprezece ale volumului sînt consacrate unor chestiuni de ansamblu, de natură politică, toate celelalte opt abordează conținutul unor compartimente bine definite ale societății Italiei mussoliniene.

„Scopul acestei cărți — declară autorul — nu este de a elucida „problema" fascismului pentru Italia sau pentru restul lumii. Scopul său este, mai degrabă, de a descrie și explica care a fost viața în unele domenii sub regimul Fascist" (p. 5).

Cu toate acestea, în *Introducere* (p. 3—6) istoricul american abordează „problema" fascismului, a conținutului acestui termen. În opinia autorului Fascism (cu majusculă) definește regimul specific al Italiei din perioada 1922 1945 și, în acest sens, nu este o „problemă". Aceasta apare doar atunci cînd cuvîntul fascism (cu literă mică) se referă la diversele regimuri de extremă dreaptă din întreaga lume (inclusiv Germania lui Hitler, Spania lui Franco etc.). Este vorba, în cadrul acestei „probleme", de confuzia dintre fascism ca prototip (Italia) și ca tip abstract, ce urmează a fi atins (p. 3).

Un alt aspect al „problemei", consideră autorul, este legat de dificultatea de a face o distincție netă între fascism ca o mișcare ce tinde a acapara puterea, în condițiile date, și fascism ca sistem de guvernămînt. Pentru ca un partid fascist să ajungă la cîrma statului, estimează istoricul american, sînt necesare a fi întrunite cel puțin două condiții esențiale: un grad ridicat de „dezorganizare socială" și o lipsă generală de încredere în conducerea politică existentă (p. 4).

Specific pentru mișcarea fascistă este utilizarea sloganelor și apelul la anumite categorii de oameni calificați drept ratați sau neadaptați la civilizația modernă, industrializată: țărani ce se opun urbanizării, mici negustori sau patroni loviți de mecanizarea și concentrarea producției, lumpenproletariatul și intelectuali nerealizați. Mobilizînd asemenea elemente, partidul fascist îi înregimentează în diverse organizații sau asociații cărora le imprimă o puternică nuanță naționalistă și anticomunistă. Astfel, afirmă Edward R. Tannenbaum, în timp ce în ascensiunea spre putere mișcarea fascistă desconsideră orice autoritate legală și utilizează toate mijloacele, inclusiv crima, după preluarea cîrmei face toate eforturile pentru a domina și controla întreaga viață a societății (p. 4).

Strîns legat de acest ultim aspect este diferența flagrantă dintre doctrină și practică sau, cu alte cuvinte, demagogia fascismului. În drumul spre putere, atît Mussolini cît și Hitler au afișat o tentă de socialism (vezi și numele oficial al partidului nazist), de anticapitalism, pentru ca după preluarea puterii să facă uitate complet aceste tendințe, să reprime orice tendință internă în acest sens (p. 5).

Precizarea acestor cîteva laturi ale „problemei fascismului" este, în opinia noastră, foarte importantă deoarece e cheia înțelegerii poziției autorului, a concepției acestuia despre fascism în general și permite clarificarea opticii sale asupra cazului concret al Italiei lui Mussolini.

Capitolele I și II ale volumului (I, *The Setting, to December, 1920*, p. 7—31; II, *The Fascist Revolution*, p. 33—58) sînt consacrate analizei multilaterale a condițiilor economice, sociale și politice în care fascismul a ajuns la putere în Italia. „Marșul asupra Romei" s-a terminat cu numirea lui Benito Mussolini ca prim-ministru (30 octombrie 1922) și nu a fost decît sfîrșitul crizei postbelice. Edward R. Tannenbaum consideră că responsabilitatea pentru acapararea cu o tentă legală a puterii de către fasciștii italieni revine regelui, armatei, poliției, bisericii, majorității politicienilor, deci, în general, cercurilor conducătoare din epoca respectivă (p. 9).

După ce este prezentată poziția partidului fascist în viața politică a Italiei, subliniindu-se rolul relativ minor în comparație cu cel al N.S.D.A.P. în Germania nazistă, precum și absența unei doctrine clar conturate (cap. III, *The Life of the Party*, p. 59—85) autorul se oprește, în cap. IV (p. 89—116) la un aspect foarte important: economia italiană dinainte și din timpul celui de-al doilea război mondial.

Specific pentru regimul fascist a fost controlul cvasi complet asupra forței de muncă și influența minoră asupra structurii economiei naționale, în ciuda pretenției de a fi creat un nou sistem de organizare economică bazat pe corporațiile fasciste. Dar, apreciază istoricul american, deși marii industriași, la fel ca monarhia, biserica sau forțele armate, au colaborat cu regimul mussolinian, ei nu au fost sub influența absolută a acestuia. Colaborarea dintre marii patroni și fasciști a mers foarte departe în direcția reprimării mișcării muncitorești italiene și a creării sindicatelor fasciste (p. 89).

Economia Italiei în anii regimului mussolinian a înregistrat doar creșteri minore ca urmare a influenței negative a mai multor factori, între care se numără și politica economică fascistă (p. 100—105) orientată predominant spre autarhie. Și din punct de vedere economic fascismul a fost un faliment, căci mult lăudatul stat corporatist nu și-a atins deloc scopurile propuse, respectiv

www.dacoromanica.ro

ameliorarea condițiilor economice și reducerea antagonismelor de clasă (p. 111).

Pe planul vieții sociale (cap. V, *Fascist Socialization and Conformity*, p. 119—147) caracteristic pentru fascism a fost efortul de a înregimenta pături și categorii sociale, în special tineretul, în organizații de masă. Astfel, au fost create: „Dopolavoro", principalul instrument de influențare a timpului liber al locuitorilor de la orașe; „Gioventu Universitaria Fascista"; „Opera Nazionale Balilla" ș.a. Rezultatele au fost diferite, în funcție de categoriile sociale sau chiar de localități, dar în final, eșecul a fost evident la nivel național. Mica burghezie (piccola borghesia) a fost cea mai influențată de regim. (p. 143).

În domeniul învățămîntului (cap. VI, p. 151—177) fasciștii au încercat a utiliza școlile pentru realizarea scopurilor lor, dar s-au lovit de cel puțin două obstacole importante: conservatorismul celor mai mulți dintre profesori și caracterul esențialmente burghez al formelor moderne de învățămînt. Desigur, s-au încercat a se evita aceste piedici prin formarea unor cadre noi sau prin reforme de structură a învățămîntului (1923 și 1939) dar, din nou, rezultatele au fost neglijabile.

Școala, menționează autorul, a fost cel mai important instrument utilizat de regim în tentativa de a crea „buni fasciști" pînă la vîrsta de 11—12 ani. Pentru ceilalți tineri, ce depășeau menționata vîrstă, chiar dacă organizațiile fasciste erau prezente, eficacitatea a fost tot mai redusă, nivelul minim fiind atins în învățămîntul superior. Regimul mussolinian nu a reușit niciodată, susține istoricul american, să creeze prin școli bazele unei noi elite intelectuale care să-l servească. Încercarea fasciștilor de a pătrunde în sistemul de învățămînt prin „ușa din dos" a eșuat lamentabil (p. 174).

Relațiile dintre catolicism și fascism (cap. VII, p. 181—210) au fost, în primii ani, conflictuale și, afirmă autorul, au rămas în permanență așa (p. 188) în ciuda faptului că s-au încheiat Acordurile de la Lateran, la 11 februarie 1929. Această „conciliere" între statul fascist și papalitate a avut importante consecințe politice și financiare. Edward R. Tannenbaum subliniază că disputa dintre fascism și biserica catolică, în special în legătură cu mișcarea de tineret și legile rasiale nu a dus niciodată la o ruptură reală între cele două părți ((p. 204). Prin „Azzione Cattolica" biserica și-a promovat cu tenacitate interesele și în timpul regimului fascist.

Organizarea și controlul propagandei și a „culturii populare" (cap. VIII, p. 213—247) a fost, în Italia lui Mussolini, cu mult inferioară nivelului și eficienței atinse în Germania nazistă. În acest sens două exemple sînt citate ca semnificative: eșecul propagandei fasciste în problema rasismului și a alianței cu Germania. Cum ambele aspecte contraveneau tradiției italiene, în ciuda legilor rasiale adoptate în 1938 și a publicității nemaipomenite în jurul întîlnirilor dintre Hitler și Mussolini, în pofida intensei campanii prin presă și radio în favoarea alianței italo-germane, cei mai mulți dintre italieni nu au putut să-i urască pe evrei sau să-i iubească pe germani (p. 241).

Regimul fascist nu a produs o cultură originală, specifică și, în general, a avut o influență redusă asupra principalelor curente literare și artistice (cap. IX, *Literary and Artistic Trends*, p. 251—275; cap. X, *Intellectual and Cultural Life*, p. 279 — 302). În deceniile trei și patru ale secolului nostru cîteva mici reviste au încercat a promova o literatură fascistă, dar fără a obține audiență la publicul larg. Pe de altă parte însă, cenzura și teroarea au împiedicat exprimarea oricăror convingeri contrare regimului, atît în literatură cît și în poezie, dramaturgie, muzică etc. Au eșuat pînă și încercările de a fonda un stil specific fascist în pictură.

Mulți intelectuali, oameni de știință și artă au preferat să emigreze decît să trăiască sub fascism. Între aceștia s-au aflat fizicianul E. Fermi, istoricul G. Salvemini, criticul literar G. A. Borgese ș.a. (p. 280 sq). Caracteristica principală a vieții culturale și intelectuale sub regimul fascist a fost, pierderea libertății de acțiune în aceste sfere, fapt care a făcut ca cei mai de seamă gînditori și artiști să fie antifasciști (p. 300).

Ultimul capitol al volumului abordează faza finală a fascismului italian, anii războiului și ai eroicei rezistențe armate antifasciste (cap. XI, *War and Resistance*, p. 305—329). Opoziția la regimul fascist, ce se conturase încă din primii ani ai regimului și grupa elemente din diverse clase și pături sociale, a îmbrăcat forma luptei armate în anii marii conflagrații, la care Italia a participat în pofida opoziției majorității poporului italian (p. 305).

Centrul rezistenței armate, ce lua amploare la nordul aflat încă sub ocupația germană și regim fascist (Republica Socială Italiană), a fost Comitetul Eliberării Naționale creat la 11 septembrie 1943. Totodată, cele patru zile ale orașului Neapole (27—30 septembrie 1943) au contribuit enorm la întărirea încrederii poporului italian în propriile forțe.

Participarea activă a Partidului Comunist Italian la lupta antifascistă, apreciază Edward R. Tannenbaum, a conferit soliditate mișcării grație faptului că era cel mai bine organizat dintre marile grupări politice și pentru că

www.dacoromanica.ro

activitatea sa ferm revoluționară a avut o largă adeziune la masele ce doreau a șterge trecutul fascist (p. 320).

Între diversele forțe ale Rezistenței (p. 321—323) istoricul american menționează și grevele, ce aveau un evident caracter politic și care au culminat cu cea din 1 martie 1944, la care au participat peste 500 000 de muncitori, bărbați și femei, apreciată a fi cea mai mare mișcare de acest gen din Europa ocupată.

Rezistența a culminat cu insurecția națională, declanșată la Bologna la 21 aprilie 1945, și cuprinzînd tot nordul pînă la capitularea trupelor germane din Italia, la 2 mai 1945 (p. 324—325).

În concluziile finale (*Legacies of Fascism and Anti-Fascism*, p. 333—339) istoricul american reliefează cîteva dintre urmările regimului fascist pentru evoluția postbelică a Italiei. Una dintre acestea, avînd ca punct de plecare rezistența antifascistă, a fost crearea unei largi baze de masă pentru Partidul Comunist Italian, care a obținut și obține importante succese electorale (p. 336—337).

Volumul prezentat a realizat, după părerea noastră, o bună privire de ansamblu asupra istoriei Italiei în anii 1922—1945, pornind de la utilizarea a numeroase surse de informare (p. 343—345): interviuri cu cîteva sute de persoane, din diferite pături sau clase sociale, și care au trăit sub fascism; memorii publicate; documente inedite, ca de exemplu rapoarte oficiale ale poliției sau partidului fascist, analizate cu multă atenție de către autor deoarece acesta le consideră, pe bună dreptate, ca avînd multe elemente subiective; de asemenea, corespondența lui Mussolini, dosare ale Ministerului culturii populare sau ale poliției aflate la Archivio Centrale dello Stato și, desigur, numeroasele publicații oficiale ale regimului precum și consistenta istoriografie apărută după 1945.

Bogăția și diversitatea surselor de informare utilizate a permis lui Edward R. Tannenbaum să refacă într-un grad veridic viața din diversele compartimente ale regimului fascist. Sînt remarcabile aprecierile făcute de autor, în introducere, asupra terminologiei și conținutului fascismului (în ce ne privește, toate referirile din text sînt făcute independent de sistemul utilizat de istoricul american, vizînd doar fascismul italian).

Concluzia finală a autorului, la care aderăm și noi integral, dar nu și la toate celelalte, este că majoritatea poporului italian a privit cu neîncredere, la început, cu ostilitate, apoi, fascismul, ca ceva străin de tradițiile Italiei. Desigur, nu se poate nega faptul că ideologia fascistă a avut oarecare adeziune în rîndurile păturilor mijlocii și a elementelor declasate ce aspirau la o viață ușoară, parazitară. În același timp, cele două decenii și mai bine de regim mussolinian au exercitat, în anumite privințe, influențe, și-au pus amprenta asupra unor laturi ale existenței societății italiene, fapt ce nu poate fi trecut cu vederea.

Ca urmare a considerațiunilor de mai sus, putem aprecia lucrarea profesorului american Edward R. Tannenbaum, ca o reușită sinteză istorică, ce enunță multe, dar repetăm nu toate, teze acceptabile fiind conforme cu adevărul istoric, ca o reușită sinteză istorică, ca o contribuție de valoare la mai buna cunoaștere a istoriei Italiei contemporane, la elucidarea terminologiei și evoluției fascismului.

Nicolae Dascălu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

BULETIN BIBLIOGRAFIC *

I. LUCRĂRI TEORETICE, SINTEZE, GENERALITĂȚI

CEAUȘESCU NICOLAE, *Cuvîntare la Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic*, 6 octombrie 1976, București, Edit. politică, 1976, 39 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român*, 2—3 noiembrie 1976, București, Edit. politică, 1976, 29 p.

* * * *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu despre noua ordine economică internațională*, București, Edit. politică, 1976, 335 p.

BAEV, VASIL, *O privire asupra Bulgariei*, Sofia-Pres, 1975, 91 p.

GULIAN, C.I., *Marxism și structuralism*, București, Edit. politică, 1976, 259 p.

KAHLER, ERICH, *The Germans*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1974, 305 p.

MIHU, ACHIM, *Wright Mills și marxismul*, București, Edit. politică, 1976, 116 p.

TISMĂNEANU, VLADIMIR, *Noua stînga și școala de la Frankfurt*, București, Edit. politică, 1976, 101 p.

II. ISTORIE VECHE

BRENTJES, BURCHARD, *Civilizația veche a Iranului*, București, Edit. Meridiane, 1976, 226 p.

DESHAYES, JEAN, *Civilizațiile vechiului Orient*, vol. I, II, III, București, Edit. Meridiane, 1976, 258 + 277 + 319 p.

GIBBON, EDWARD, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului roman*, vol. I—III, București, Edit. Minerva, 1976, 240 + 277 + 268 p.

III. ISTORIE MEDIE

ANDREESCU, ȘTEFAN, *Vlad Țepeș, (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, Edit. Minerva, 1976, 297 p.

GOROVEI S. ȘTEFAN, *Mușatinii*, București, Edit. Albatros, 1976, 170 p. + 18 pl.

HODGETT, GERALD A., *A Social and Economic History of Medieval Europe*, Cox and Wyman Ltd., 1972, 246 p.

IONESCU, ȘTEFAN, *Manuc Bei-zaraf și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Edit, Dacia, 1976, 206 p. + 16 pl.

* * * *Kaiser Karl V, König Ferdinand und die Entsritehung der Reichsritterschaft*, Franz Steiner, Verlag GMBH Wiesbaden, 1976, 68 p.

MUREȘAN, CAMIL, *Iancu de Hunedoara*, București, Editura militară, 1976, 126 p.

OLTEANU, ȘTEFAN, *Lupta de la Valea Albă (1476)*, Edit. militară, București, 1976, 103 p.

RUNCIMAN, STEVEN, *The Last Byzantine Renaissance*, Cambridge, 1970, 112 p.

SIMIONESCU, PAUL, PAUL CERNOVODEANU, *Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende*, București, Edit. Albatros, 1976, 117 p. + 16 pl.

IV. ISTORIE MODERNĂ

BADEA, M., GH. I. BODEA, *Avram Iancu în conștiința poporului român*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1976, 216 + 16 p.

BODARD, LUCIEN, *Masacrarea indienilor*, București, Edit. politică, 1976, 253 p.

---

* Cărți intrate recent în Biblioteca Institutului de istorie „Nicolae Iorga".

www.dacoromanica.ro

BRITO FIGUEROA, FEDERICO, *La formación de las clases sociales en Venezuela*, Editorial la Enseñanza viva, 1976, 58 p.

DELEANU, NICOLAE, *Scrieri social-politice*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 299 p.

DUBROVSKII, S. M., *Seliskoe hozjajstvo i kpestljanstvo Rosii b period imperializma*, Izd. „Nauka", 1975, 397 p.

EDROIU, NICOLAE, *Răsunetul european al răscoalei lui Horia, 1784—1785*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1976, 231 p.

GOLDIŞ, VASILE, *Despre problema naţionalităţilor*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 118 p.

LAN V. S., *S. Š. A: ot ispano-amerikanskoj do pervoj mirovoj vojny*, Izd.Nauka, Moskwa, 1975, 366 p.

LAPE, LIUBEN, *Razlovečkoto vostanie od 1876 godina i ličnosta na negoviot organizator Dimitar Pop Georgiev Beroski* (Insurecţia din Razlovci în 1876 şi personalitatea organizatorului ei Dimitar Pop Georgiev Beroski), Skoplie, 1976, 88 p.

PÂRNUŢĂ, GH., *Învăţători şi profesori în revoluţia de la 1848*, Bucureşti, Edit. didactică şi pedagogică, 1976, 160 p.

* * * *România în războiul pentru independenţă (1877—1878)*, Contribuţii bibliografice, Bucureşti, Biblioteca Centrală a M.A.N., 1976, 54 p.

VINOGRADOV, V. I., *Očerki obščestvenno-političeskoj mysli v Rumynii*, Btoraja polovina XIX — načalo XX v., Izd. „Nauka" Moskva, 1975, 441 p.

ZUB, AL., *Junimea. Implicaţii istoriografice, 1864—1885*, Iaşi, Edit. Junimea, 1976, 383 p.

ZUNKEL, FRIEDRICH, *Industrie und Staatssozialismus. Der Kampf um die Wirtschaftsordnung in Deutschland 1914—1918*, Droste Verlag, Düsseldorf, 1974, 277 p.

V. ISTORIE CONTEMPORANĂ

AUTY, PHYLLIS, RICHARD GLOGG, *British Policy Towards wartime Resistance in Yugoslavia and Greece*, The Macmillan Press Ltd., 1975, 308 p.

* * * *Balcanii zonă a păcii, cooperării şi bunei vecinătăţi*, Coordonarea volumului şi prefaţa George Macovescu, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 295 p.

* * * *Bratstvo po oružiju. Braterstwo broni*, Moskva, 1975, 383 p.

CICALĂ, I. *Mişcarea muncitorească şi socialistă din Transilvania 1901—1921*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 293 p.

* * * *Conférence nationale des études sur la lutte antifasciste de libération nationale du peuple albanais*, Editions „8 Nëntori", Tirana, 1975, 210 p.

GRIDNEV, V. M., *Borba krestijanstva okkupirovaknyh oblastej R.S.F.S.R. protiv nemecko-fašistskoj okkupacionnoj politiki 1941—1944*, Izd. „Nauka", Moskva, 1976, 228 p.

GUŠČIN, H. JA., E. V. KOSELEVA, V. H. CARUSIN, *Krestijnstvo zapadnoj Sibiri b dovoennye gody (1935—1941)*, Izd. „Nauka", 1975, 285 p.

LENIN, *On the Great October Socialist Revolution*, Articles and Speeches, Progress Publishers, Moscow, Third printing, 1975, 421 p.

NĂSTĂSESCU, ŞTEFAN, *Suveranitatea şi dinamica relaţiilor internaţionale*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 167 p.

PETROVA, N. K. *Meždunarodnye proizvodstvennye svjazi rebočego klassa S.S.S.R., 1959—1970 gg.*, Mockva, Izd. „Nauka", 1975, 302 p.

* * * *Probleme internaţionale. Agendă*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, 588 p.

* * * *Rabočij Klass-veduščaja sila oktjabriskoj socialističeskoj revoljucii. Sbornik statej*, Moskva, Izd. Nauka, 1976, 413 p.

* * * *Rola Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w swiecie* (1944—1974) (Rolul Republicii Populare Polone în lume), Poznan, 1975, 278 p.

* * * *VII Kongress kommunističeskogo internacionala i borba protiv fašizma i voinu*, Izd. političeskoi literatury, Moskva, 1975, 505 p.

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri în patru exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ŞI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE — CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE — A. D. XENOPOL — IAŞI
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTA PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Actes du XIV-e Congrès international des études byzantines**, 1975, 656 p., 107 fig. 57 lei.

ADĂNILOAIE NICHITA şi BERINDEI DAN (sub redacţie), **Studii şi materiale de istorie modernă**, vol. V, 1975, 276 p., 24 lei.

BUSUIOC ELENA, **Ceramica de uz comun nesmălţuit din Moldova (Secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)**, 1975, 90 p., 24 pl., 29 lei.

CONSTANTINESCU MIRON ş.a. (sub redacţia), **Relations between the autochthonous, population and the migratory populations on the territory of Romania**, 1975, 324 p., 30 lei.

* * * **Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729, Pseudo-Amiras**, 1975, 172 p., 17,50 lei.

ELIAN ALEXANDRU şi TANAŞOCA NICOLAE ŞERBAN (sub redacţia), **Izvoarele istoriei României, Fontes Historiae Daco-Romanae**, vol. III, 1975, p. 571 p., 41 lei.

GÜNDISCH GUSTAV (publicate de), **Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen**, vol. V, **1438—1457**, 1975, 639 p., 54 lei.

* * * **Inscripţiile Daciei Romane**, vol. I, 1975, 285 p., 2 pl. 31 lei.

MITREA BUCUR ş.a. (sub redacţia), **Studii şi cercetări de numismatică**, vol. VI, 1975, 308 p., 1 hartă, 40 lei.

* * * **Studii şi materiale de istorie medie**, vol. VIII, 1975, 259 p., 2 pl., 28 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească**, vol. XI, **1593—1600, Domnia lui Mihai Viteazul**, 1975, 747 p., 1 pl. 51 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească, volumul III (1526—1535)**, 1975, 452 p., 40 lei.

Mihai Viteazul. Culegere de studii, 1975, 280 p., 1 pl., 24 lei.

* * * **Nouvelles études d'histoire**, vol. 5, 1975, 275 p., 26 lei.

NEAMŢU VASILE, **La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle**, 1975, 271 p., 12 lei.

NICOLĂESCU-PLOPŞOR DARDU şi WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie şi ritual funerar la populaţiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl. 23 lei.

OLTEANU ŞTEFAN, **Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minora, Recherches sur les colonies grecque du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314, p., XXIV pl. 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1821—1848)**, 1975, 527 p., 43 lei.

ŞANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROŞU I. şi ŞIMANSCHI L., (sub redacţia). **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384—1448)**, volumul I, 1976, 607 p., 46 lei.

RM ISSN CO — 3878

www.dacoromanica.ro

I. P. Informaţia c. 1 725

43 856

Lei 10